STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01316

AMERIKANER GESHIKHTE

Isaac Meir Dick

Permanent preservation of this book was made possible
by James, Jane & Marianne Wald
in honor of
the 50th wedding anniversary of Max & Gerda Wald

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַמֶעריקאַנֶער גֶעשִׁיכְטֶע

אָדֶער

קֵיין שׂוֹנֵא זָאל דִיר צוּ קְלֵיין זַיין

פֿערפֿאסט פֿאָן

א. מ. דיק.

ערשטער טהייל

אייגענטהום פֿאן ב. קאפעלאוויץ בדווינסק.

ווילנא
תרנט.

ПОВѢСТЬ ОБЪ АМЕРИКѢ,
или не презирай никакого врага. Часть I.
Сочиненіе А. М. Дика.

ВИЛЬНА. Тип. Вдовы и братьевъ Роммъ. Жмуд. пер. соб. домъ № 328.
1899.

Дозволено цензурою, 25 Апрѣля 1898 г. Вильна.

הקדמה

איין אלטעס שפריכווארט זאגט: „טויזענד פריינדע זאלען דיר צו וועניג זיין, אונד איין איינציגער פיינד זאל דיר צו פיעל זיין״ *) ליידער איז בייא אונז יודען דיזער פאלל גאנץ אומגעקעהרט. יעדער פון אונז האט פיעל מעהר פיינדע אלס פריינדע, אונ דיא אורזאכען דערפון זייען זייער פיל, אונ מעהר צו הויזע ביי אונז יודען, אלס אונטער אללע אנדערע נאציאנען. ערשטענס ווייל מיר זייען גאנץ אונד גאר ערגעבען דעם שאחער (דעם קליינהאנדעל) וואס איז אימער פערבונדען מיט איינער גראססען קאנקורענץ (סאפער-ניטשעסטווא **), אלזא שאן דיזעס אליין איזט גענוג אורזאכע צו ערווערבען (צוא בעקוממען) זיך פיעל פיינדע, וואס עס איזט אימער פיעל לייכטער אונ פיעל בילליגער איינצוהאנדלען זיי אין איינער גרויסער מענגע (רבוי עצום) אלס איינען גוטען פריינד. דענן זייער אפט בעקאממט מען זיי גאר אומזיסט, וואס דיזער פאלל איזט ניכט מיט דען פריינדען. דאהער איז קיין וואונדער, דאס מיר געפינען ניט אין אונזערע הייליגען ביבעל (תנ״ד) איינען אויסדרוק (וויראזעניע) אויף אומזיסטע פריינדע (אוהבי חנם) וויא מיר געפינען אין איהר איין אויסדרוק אויף אומזיסטע פיינדע (תהלים ס״ט) „רבו משערות ראשי שונאי חנם“ אונ דערצו נאך מעהרערע מאל. אונד דיזעס איזט נור אום איהר וויססען דאס איין אומזיסטער פריינד איזט איינע זעלטענהייט (יקר המציאות) אונ איז אלזא פארגעוויס נאך ניט פארגעקוממען אזוי איין פאלל אין אללען איהרען צייטען וואס זאל אין איהר פארקומען צו ריידען פון איינער אומזיסטען פריינדשאפט. צווייטענס בעקומען מיר פיעל פיינדע אונ דערצו נאך געפעהרליכע פיינדע

דורך

---

*) משלי י״ח כ״ד «איש רעים להתרועע ויש אוהב דבק מאח» פ׳ אפילו מי שיש לו מכבר רעים רבים ישתדל להרבות לו עוד רעים, כי מהיות לו רעים רבים לא ימלט שלא ימצא בהם אוהב אחד שיהי׳ דבוק לו רב יתר מאח, למשל כמו אהבת דוד ויהונתן שהיתה אהבתם צרופה ונאמנה בלתי תלויה בשום דבר שלא פנה גם בכורו.

**) דאס הייסט יעדער קרעמעריל אונזערער קאנקורירט (איזט מסיג גבול אין דעם מסחר פון דעם צווייטען קרעמער) היינו כל אחד מאתנו מתגדר בפרנסת חברו, מזלזל המקחים ונותן הוספה על חנותו של חבירו.

(אמער. געש.)

דורך אונזער זיין האכסט ערגעבען (פרעדאן) דעם פערפלוכטען לוקסוס (דעם פרעכטיגען פוץ) דאס דער מינדעסטע פון אונז, בפרט נאך פרויען אונד מאדכען, זעלבסט פון דער ניעדעריגסטען קלאסע אונד ארעמסטען שטאנדע קליידען זיך וויא פארנעהמע הערען אונ דאמען, אין פילצטוך, אין זאמעט אונ זיידען אונ האכסט טהייערע שוכווארג, אונ שטאלצירען דאמיט אין דיא אפפענטליכע (פובליצנע) לוסטגערטנער. דערצו נאך מיט איינער האכסט אריסטאקראטישען האלטונג (פאסטאציע) אלס ווארע זיי ווירקליך פון גרויסען אדעל געבארען, וואהרענד (ווא ווערמיא. בשעת) זיי ווערען פערראטהען (אויסגעגעבין) פון זייערע אייגענע מאננער אדער ברידער וואס בעגלייטען זיי (וואס גייען זיי נאך) אויף דעם פייערליכען (פאראדנעם) גאנג, דאס זיי זייען נור פרויען אונ שוועסטער פון גימיינע האנדווערקער. דען עס איזט איהנען (זייערע מאננער אונ ברידער) אנצוזעהען (צו דערקענען) אן זייערע געזיכטער, וואס זייען נאך איין עמוואס פעררוסט (איינגעריכט אין רוס) אונ דאסגלייכען אן זייערע דערבע (פלאטנע) הענד, דאסס זיי זייען נור קוימענקערער, בלעכער, שוסטער אונ דעסגלייכען, אונ דערצו נאך איזט זיי צו ערקענען פון זייערע מאטטע אויגען, דאס זיי זייען האכסט ארעם אונ ליידען נויט*).

דיזע פערפלוכטע ליידענשאפט צו וועלין גלאנצען וואס האט זיך אונטער אונז איינגעווארצעלט שוין פון לאנגע דאטען, האט אנגעמאכט, אונ מאכט נאך איצונד אויך אן, איינע גרויסע שנאה אונ קנאה צווישען אונז, דען איינער פערגינט ניט דעם אנדערן דאס לעבען, וייל יעדער מיינט, (זעלבסט וויססענד דאס ער אליין האנדעלט ניט בעססער אלס דער אנדערער) דאס דארט גיסט זיך אונ פליסט איבערן בארד אונ ווערט איהם אלזא האכסט אונפריינדליך, ווארום איזט יענעם אזוי גוט וויא איהם אונ פיליכט נאך בעססער, וואס דיזע ארט שנאה ווערט אנגערופען: „שנאת חנם״.

איינע נאך גרעססערע שנאה האט אונז צוגעצויגען דיזע פערדארבענע אונזיטטע (מדה רעה), פון אללע אנדערע נאציאנען (אומות) וואס מיר לעבען אונטער זיי אלס איינגעבעטענע אונ צוגלייך לאסטיגע געסטע, ביא זייער מיינען דאס מיר זייגען וואהלהאבענד (גוט אין מעמד) וויא מיר שיינען צו זיין דורך אונזערן גרויסען אויפוואנד (קאסט) אונ מיינען אלזא דאס מיר בערייכערן אונז אויף זייער רעכנונג דורך טרוג אונ לוג אונ וואס מיר האבען

שוין

---

*) איך זעלבסט בין ציינע דאס פיעלע ארעמע מאדכען ענטרייסען פון זיך דעם לעצטען ביססען אום נור אבצושפארען אויף אמאדע. דאסגלייכען האב איך געזעהען האכסט קראנקע פרויען וואס דארפען זיך קורירען אונ זיך צוזעהען וועגדען זיי אן דעם ערשפארטען גראשען אויף איין פארוק, אויף איין היט, אונ דעסגלייכען.

(אמער. געש.)

שוין דערפון געגוג געליטטען פון אלטע דאטעס, וויא עס איז ארויסצוזעהען פון אונזערע אלטע דברי הימים וויא עס איזט בעשריבען אין דעם ספר שארית ישראל, שבט יהודה, קול בוכים *), דאס מעהר אלס איין מאל זייען מיר דעריבער געוואָרען ארויסגעטריבען פון פראנקרייך, פון איינגלאנד פון שפאניען, פון פארטוגאל אונ פון דייטשלאנד, דערצו נאך אויסגערויבט אונ ערמארדעט אונ מען איזט נאך אונז עד היום ניט גוט דאפיר, נאך איצונד אויך. דאהער דארפען זעלבסט אונזערע ווירקליכע רייכע לייט, דיא זאגענאננטע גבירים, ניט וועלין גלאנצען אין רייכע קליידונג אונ אין קאסטבארע שמוק (צירונג). ערשטענס אום ניט צו ציהען צו זיך איינען גראסען האסס פון דער קריכטליכען וועלט, וויא מיר האבען נאך געגוג בייששפיעלע דערפון זעלבסט אין אונזערע איצטיגע צייטען **) אונ צווייטענס

אום

---

*) והנני להעתיק בכאן מאמר אחד מספר שבט יהודה מהשמד השביעי מדברי הויכוח שהיה בין המלך האדיר והחסיד אל־פונסו מספרד ובין החכם המהודר טומאש בדבר שנאת הספרדים (שפאניער) ליהודים: „הסבה היותר גדולה לשנא אותם (היהודים)“ אמר החכם הזה להמלך, מהיותם בעלי גאוה ומבקשים תמיד להשתרר ולא ישימו על לבם שהם גולים ועבדים, דחופים מגוי אל גוי, אבל להפך שיבקשו להראות עצמם אדונים ושרים, ולכן העם מתקנא בם, וכבר אמר החכם שהשנאה הנמשכת מצד קנאה אין לה תקנה כל ימי עולם. ויראה אדוננו הנסיון בזה, כי כאשר באו היהודים למלכות אדוננו היו באים כעבדים וגולים, לובשים בלויי הסחבות, ולא עמדו שנים רבות שלא לבשו בגדים יקרים וגם החלו להשתרר. איש מהם שיש לו מאתים זהובים לובש מיד בגדי משי ולבניו רקמה מה שלא יעשו השרים, אשר להם הכנסות אלף כפולות לשנה ולכן אין לך לתמוה כי ישנאו כתושבי ארצנו וישימו עליהם עלילות שאין בהם ממש לאמר שהם אוכלים דמי ילדי הנוצרים בליל הראשון של פסחם. ועליהם אמר שלמה: „תחת שלשה רגזה הארץ, תחת עבד כי ימלוך, כי מושלים הם בגו, אנחנו הלוים והמה המלוים, ולוה הוא עבד מעולם לאיש מלוה, ועלו מעלה מעלה עד כי השיגה ידם להחליט להם יותר משלשה חלקים מקרקעותינו. ויהיו לנו לאדונים ואנחנו להם עבדים, ואינם עושים כתורתם לבלתי התראות לעיני העמים גם כשבעי לחם ומה גם להשתרר עליהם.

**) עס איז ניט צו בעשרייבען דיא גרויסע פייערליכקייט וואס וואר געפייערט אין קעניגסבערג (וואס איך וואר דאן דארט) אין דעם טאג וואס נאפאלעאן דער דריטער האט זיך ערגעבען דעם פריסישען קעניג. עס ווארען דארט טויזענד דאמען אויף דעם פלאטץ, אללע פעסטליך געקליידעט, אונ דאך וואר ניט איינע פון זיי געקליידעט אין זאמעט, נור אין ציץ אונ אין וואלציינ, אויסגענאממען איינע איינציגע, וואס האט דארט אומשטאלצירט

אום זיי זאללען מיט זייערע איינפאכע קליידונג איין גוטעס ביישפיעל זיין פיר אונזערע געמיינע מאדכען אונ פרויען וואס טוען זייא נאך אין אלעס, אונ אלס איין וואר[נ]ענדעס ביישפיעל זעלבסט פיר זיי (פיר דיא גבירים) קען דינען דיא געשיכטע פון אונזער קעניג יחזקיהו, וואס ער וואר געשטראפט פון גאטט דורך דעם נביא ישעיה פאר וואס ער האט געצייגט זיינע גרויסע שאטצע אונ קאסטבארקייטען פאר דיא געזאנדטע (פאסלאניקעס) פון דעם קעניג פון בבל, וויא עס לויטעט (גלאסעט) אין דעם ספר ישעי׳ (קאפ. ל״ט) מיט דיזען ווארטען: „בעת ההיא שלח מראדך בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו וישמע כי חלה ויחזק, וישמח עליהם יחזקיהו ויראם את בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת השמן ואת כל בית כליו ואת כל אשר נמצא בחצרותיו, ולא היה דבר אשר לא הראם יחזקיהו בביתו ובכל ממשלתו. ויבא ישעיהו הנביא אל המלך חזקיהו ויאמר אליו מה אמרו האנשים האלה ומאין יבואו אליך. ויאמר חזקיהו, מארץ רחוקה באו אלי מבבל. ויאמר מה ראו בביתך, ויאמר חזקיהו את כל אשר בביתי ראו, לא היה דבר אשר לא הראיתם באצרותי. ויאמר ישעיהו אל חזקיהו שמע ד׳ צבאות, הנה ימים באים ונשאו כל אשר בביתך ואשר אצרו אבותיך עד היום הזה בבל. לא יותר דבר אמר ד׳. ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל״. אלזא מיינע טהייערע לעזער אונ לעזע־רינען, איינע גרויסע פאלגערונג (קל וחומר) פיר אונזערע איינגעבילדעטע גבירים, דאס הייסט, וואס בילדען זיך נור איין דאס זיי זייען רייך *)

דאסם

---

*) איין געוויסער אונ איין העכסט בעריהמטער רייזענדער יאקאב האך, דריקט זיך אוים אין דעם דריטטען טהייל פון זיינער רייזע בעשרייבונג וואו ער רעד דארט זייער פיעל איבער אונזערע רוססישע אידין מיט דיזע ווערטער: „דיא רוססישע יודען ליידען זייער פיעל אן דער פערדייאונג אזוי פיזיש (בגוף) אונ אזוי מאראליש (נראווסטווענא) דען זיי פערדייען ניכט קיין פעטטע ביסען. זיי פערדערבען דעם מאגען פון איינער צו פעטטען פאסטעטע (קוגעל), זיי פערדייען ניט קיין געלד, דען וויא נור איינער בעקומט איין פערמעגען פון טויזענד רובעל פיהרט ער זיך שוין אלס גביר, אונ דאסגלייכען קענען זיי ניט פערדייען קיינע בילדונג, דען וויא נור איינער פון זייא אונד נאך מעהר איינע לעזט דורך איין קליין דייטשעס ווערקעלע, ווערען זיי באלד פריינעזאנגען אונ ווילען שאן ווערען רעפארמאטארען אונ פארשרייבען געזעטצע. דאהער קיין וואונדער דאסס זייא זייען נאך גאנץ צוריק (וייט) אין בילדונג, אין פערמעגען אונ זעלבסט פיזיש (קערפערליך) וייט פון אונזערע דייטשע יודען.

(אמער נעש.)

אין איינעם זאמעטענעם מאנטעל, אונ דיזע איינציגע וואר איינע ווילגערקע וואס איזט אהין געקוממען אום צו מאכען איין אנזעץ נור.

דאס זיי זאללען זיך היטען פון צו וועלין גלאנצען אונ צו שפילען גרויסע ראללע' אין אזעלכע לאנדער נאך, וואס מיר האבען נאך קיינע בירגער רעכטע, אונ זייען נור וויא זא צו זאגען, געדולדעטע, זיי געהערען צו פאלגערן (מאכען איין קל והומר ביי זיך) אונ זאגען: „ווען זעלבסט חזקיהו דער קעניג וואר פיר דיזע אייטעלקייט (סועטנאסט) וואר אזוי הארט בעשטראפט, פשיטא דפשיטא דאס מיר געהערען עס ניט צו טאן*).

דיא אורזאך פון אונזער וועלען אימער גלאנצען, איזט, דיא וואהרהייט צו זאגען, איינע ערבזינדע, דאס הייסט אזוי איינע זינדע, וואס מיר האבען עס גיערבט פון אונזערע אורעלטערן, וואס ווארען אזיאטען, אונ זיא איזט דארט צו הויזע נאך איצונד. דער מאן מעג זיך זיין איין טאגעלאהנער (פאדזעניק) אונ דיא פרויא מוז גיין גיצירט וויא איינע דאקע (פופע), אונ ניט וויינינגער זייען דארט ערנעבען דעם פון זעלבסט דיא מאנגער. אזוי וואר זעלבסט דער פערזישער שאך, זייענד פאר איינינע יאהרען אין עאוראפא אבגעטונקט אין בריללאנטען פון קאפ ביז דיא פיס, איין בעווייז דאס גאנץ אזיען שטייט נאך גאנץ נידעריג אין בילדונג אונ אין דער ציוויליזאציאן (וועלטליכקייט) אונ האט נאך אן זיך וואס קינדישעס**).
איינע

---

*) צאו וראו מה שדרשו חז"ל במדרש רבה ב"פ וישלח ע"ח על הקרא, „ואני אתנהלה לאיטי" בפנים כרוכות אני מהלך כמא דתימא הנה היא לוטה בשמלה, פ' יעקב אבינו אמר לאחיו אתנהג בעולם חזה בשפלות ולא בגאות כל אתראה לעינו העמים בבגדים יקרים כ"א אלך עטוף וכרוך באדרת כאחד הנדכאים והנדחים לבלתי יתקנאו בי ולא ירעו אותו.

**) עס איזט צוואר שוין פון אלטע צייטען פערגליכען געווארען דיזע וועלט צו איינעם טהעאטער וואס ווערט אין איהר געשפילט פערשיעדענע ראללען. בייא אללעם דעם איזט נאך דא פילעס אונטער צושיידען צווישען זיי ביידען. ערסטענס אין דעם ווירקליכען טהעאטער זייען דא מעהר צושויער (זריטעלעס) אלס אקטארען אונ אין דער וועלט זייען דא מעהר אקטארען אלס צושויער, ווידער דארט אין דעם ווירקליכען טהעאטער זייען דיא צושויער פיעל וויכטיגערע לייט אלס דיא אקטארען, אונ אין דער וועלט זייען דיא אקטארען פיעל וויכטיגערע לייט אלס דיא צושויער. אונ פיעללייכט איזט דאס דער מיין פון דעם ר' ירמי' (דארט אין סכה מ"ה) „ראיתי בני עליה והמה מעטים" דאס הייסט איך האב איינגיזעהען דיא וואס זיצען אויף דער גאלעריע (ד. ה. דיא וואס זייען נאר צושויער) זייען גאנץ וועניג, אונ אונזערע חכמים זאגען אין מ' קהלת „לעולם יהי' האדם מן הרואים ולא מן הנראים" דאס הייסט, ער זאל זיין פון דיא וואס זעהען, אונ ניט פון דיא וואס לאזען זיך זעהען. דאס הייסט מען זאל זיין בעססער איינער פון דיא וועניגען וואס זייען צושויער אלס פון דיא וועניגען וואס זייען אקטארען, אונ אזוי זייען

איינע דריטע אורזאכע פון אונזער האבען מעהר פיינדע אלס פריינדע אונטער אונזערע איינענע ברידער, איזט דיא גרויסע סעקטירונג (כתות) וואס געפינען זיך אונטער אונז יודען, אונ דיא גרויסע פערשידענהייט דער מיינונגען (חלוקי דעות) אין עניני הדת, וואס מען ווערט דורך דעם שונאים מוחלטים איינער דעם אנדערען, פיל מעהר אלס עס זייען זיך איינאנדער מענשען פון גאנץ פערשידענע רעליגיאנען, צום ביישפיל יודען מיט קריסטען קריסטען מיט מאהאמעדאנער, מען ווערט זיך בייא אונז יודען בלוטפיינדע פיר דיא איבערטרעטונג איינער דער קליינסטען רעליגיאזען צערעמאניען.

נאך מעהר קויפט מען זיך איין אומזיסטע פיינדע אין דיא שולען, אין דיא בתי מדרשים, איבער עליות, איבער גבאות, אונ ווער רעד שוין פון דיא געוואהנליכע מחלוקות וואס ברעכען אויס אין דיא קליינע שטאדט איבער חזנים, רבנים, שוחטים, זייער אפט קומט עס צו בלוטיגע געשלאג אונ צוא ווייטלויפיגע (לאנגע) פראצעסען וואס קאסטען אפ איינענסען מיט געלד, וואס אונזער גרויסע שטאדט ווילנא האט אויך זייער פיל געליטען דער פון.

איינע פירטע אורזאכע פון פילע אומזיסטע פיינדע בייא אונז יודען, איזט אונזער פעראכטען יעדען קליינערין פון אונז אונ שטייען ניט אום זיינע פריינדשאפט אונ גיבען אלזא אנלאסס (פאוואד) צו מאכען איהם פיינדליך צו אונז, דען וואס נאך אין דער וועלט קען מאכען דעם בעסטען אונ גרעסטען מענשען פערהאססט, וויא שטאלץ (גאוה)? אונ מיר נעהמען אלזא קיינע ריקזיכט (וונימאניע) אויף דעם וועלט קלוגען שפריכווארט: „קיין פיינד זאל דיר ניט צו קליין זיין" אונ דאס גלייכען אויף דיא רייד פון אונזערע חכמים, וואס זייא זייען מזהיר אונ זאגען: „הזהר בגוי קטן" היטע דיך צו פעראכטען זעלבסט דעם קליינסטען היידען, אונ אן דיזער קליפפע אבן

דא נאך מעהרערע חלוקים צווישען זיי ביידען, נור איך האב ניט גענוג רוים (פלאטץ) דא פאר זיי עס צו בעשרייבען. וואס מיך אנבעטריפט (אנבעלאנגט) בעזוכע איך פיל מעהר דיא פובליצנע שפאציער-גאנגע אלס דאס טהעאטער, ווייל אין זייא (אין דיזע ערטער) ווערען דיא ראללען טרייער געשפיעלט אלס אויף דער ביהנע פון טהעאטער וואס זייען נור עלענדע קאפיען פון דיא דארטיגע ראללען וואס זייען ארגינאלען, דענן נאך איזט קיין טהעאטראלישער אקטאר אים שטאנדע אויס צושפילען זיינע ראללע אזוי טרייא אונ אזוי עכט וויא איינע מארק אידענע שפיעלט אויס איהרע ראללע אין איינעם שפאציר-גארטען אלס איינע פארנעהמע אונ העכסט רייכע דאמע ביי איהרעם פארא-דירען דארט מיט שטאלץ אין איינעם סאמעטענעם מאנטעל, אונ איך זעה עס אן א בילעט. —

(אמער. געש.)

(אבן נגף) האט אנגישטויסען דער אראן שפעלענטע, וואס איזט דער העלד פון אונזער געשיכטע, דאס הייסט ער איזט פעראונגליקט געווארען נור דורך דעם וואס ער האט זיך האכסט בארש (גראב) אונ שטאלץ בעגאנגען געגען א קליינעם נאכבאר (שכן) זיינעם. איין ווארנענדעס ביישפיל פיר יעדען לעזער אונ יעדע לעזערין וויא וייט מען מוז זיך האלטען אן דיזעם גאלדענען שפריכווארט „קיין פיינד זאל דיר ניט צו קליין זיין”. אונ אזוי האבען מיר נאך מעהרערע אורזאכען פון אונזערע פילע פיינדע אויפ־צו ציילען. עס פעהלט אונז אבער דא אן רוים (פלאץ), דאהער מוזען מיר אונז בעגנוגען מיט דיזען איינציגען הויפט אורזאכען, וואס שטאסירען זיך צו אונזערער ערצאהלונג.

נון לאדע איך איין, מיינע לעזער אונ לעזערינען, דאס הייסט דיא יעניגען נור, וואס עס איזט אייך דער אפעטיט צו לעזען דיזע געשיכטע נאך ניט פערגאנגען דורך דאס דורכלעזען דיזער הקדמה, וואס איזט פיל מעהר אהנליך (פאדאבנע) צו איינער מאראלישען פרעדיגט (פרומע תוכחה) אלס צו איינער פארעדע צו איינער וועלטליכען ערצאהלונג. איך לאדע אייך איין צו איינער ווייטען רייזע, דאס הייסט דאס איהר זאלט אייך מיט מיר אים גייסטע (אין געדאנקען) בעגעבען נאך דיא גאנץ ווייטע זידליכע (דרומדיקע, יונגע) אמעריקא, דארטהין אויף דער אינזעל גוואדעלופע, דען דיזע געשיכטע איזט געשעהען אויף איהרעם באדען (גרונט), אלזא מוז זיין מיינע ערשטע זאכע צוא מאכען אייך בעקאנט מיט איהרע לאגע (מיעסטנאסט), מיט איהרער בעשאפענהייט (סאסטאיסטווא) אונ מיט איהרע איינוואהנער אונ דאס גלייכען מיט איהרע זיטען אונ ניטען, וואס דיזעס אלעס וועט אייך העכסט אינטערעסירען (פערגעניגען) אונ צו איינעם גוטען ציעל פיהרען.

1.

דיא אינזעל גוואדעלופע

דיזע אינזעל איזט גענוג גרויס אונ העכסט פרוכטבאר אונ איזט אלזא איינע פון דיא בליהענדסטע אינזעלען וואס ליגען אין דעם טיפען זידען (דרום) פון אמעריקא, וואס הייסען בכלל „אנטיללען“. עס הערשט דארט איין איביגער פריהלינג (וויעסנא) דען עס איז דארט א גאנץ יאהר העכסט ווארעם. עס וואקסען אויף איהר אללערהאנד געטריידע (תבואות) אללערהאנד בוימפריכטע אונ עס איז דארט צו זעהען א גאנץ יאהר אויף איינעם אונ דעם זעלבען בוים אין איינער אונ דערזעלבען צייט בליטהען (בליהונגען) אונ צייטיגע פרוכט בייזאמען, אויך איזט זיא בעוואססערט מיט זייער פיל וואססערקוועלען אונ טייכען וואס זייען האכסט פישרייך, עס איזט דארט דא איין גרויסער וואססערפאלל (וואדאפאד) וואס מען הערט זיין רוישען פון דרייא מייל ווייט. אויך איזט דארט דא איין פייער־שפייענדער בערג אונ אזוי אויך זייען דארט דא אללערהאנד געהילץ, מינעראלען (אללערהאנד שטיינער), זייער פיל שוועבעל, קוועקזילבער. עס זייען דארט דא פערשידענע ארטען (מינים) פון פיה (בהמות) אונ פון טהירע (חיות), אונבעשרייבליכע ארטען (נאטונגען) פון פייגלאך. איבער־הויפט איזט דארט צו הויזע דער קאליברי אין איינער גרויסען צאהל, ער איזט צוואר דער קלענסטער פאגעל אונטער אללע פייגלאך, דאך אבער דער שענסטער, אונ ווערט אלזא אנגירופין דער וואונדער נאטטעס. ער האט אונטער זיך זיבעציג נאטונקעס, וואס שיידען זיך אונטער פון איינאנדער נור אין קליינינקייטען. זיי זייען אבער אללע דורכאוים שיין אונ צירליך איבער דיא מאסען. זייערע פעדערן גליהען אונ גלאנצען וויא דימענטען אונ בריליאנטען, זייערע איינעלאך שטראהלען וויא דיא טהוי־טראפינס, וואס עס שפיגעלט זיך אב אין זיי דער מארגענשטערן*), קורץ

געזאגט

---

*) אונ דאהער פערדינט ער דאס מיר זאללען אונז דא בעשפרעכען איבער איהם פיל מעהר אלס איבער אנדערע געשאפפע (ברואים) וואס וועלין פארקומען היר אין אונזער ערצאהלונג. איבערהויפט וועלין מיר נור ריידין דא פון זיינער קליינסטען נאטונג (מין) וואס הייסט מיט רעכט „דער פליגענפאגעל“ ווייל ער איזט ניט גראססער אלס איין בין. זיין רוקען איזט

(אמער. געש.) גלענצענד

געזאגט, דיזע אינזעל איזט איין וואהרער נאכשלעקעל (קאפיע) פון דעם גארטען גאטטעס (גן עדן) וואס מע האט געקאגט דארט פיה־ען איין גליקליכעס לעבען וויא אמאל אדם הראשון פאר זיינעם זינדענפאלל (קודם שחטא). ליידער אבער האבען זיא אונזערע עאוראפייער, וואס האבען דארט מיט

גלענצענד גרין, זיין בויך ווייס, זיין עק שווארצליך בלויא, דיא פליגלען פיאלעט, זיין שנאבעל וואס איזט דין און לאנג וויא איינע נאדעל איזט האכסט שווארץ. אויף זיינעם קאפ האט ער איינען פעדערבוש (טשוב) פון פערשידענע גאלדפארבען. מיט דיזעם דינען שנאבעל זייגט ער אויס דעם זאפט פון געוויססע בלומען, וואס דיזעס אליין איזט זיינע נאהרונג. זיינע שטיממע איזט האכסט זיסס, אנגענעהם, העלל קלינגענד, האכסט לויט (גלאסנע) דאס עס איזט צו הארען איהר פון גאנץ ווייט דאס דער רייזענדע וואס וואנדערט דורך יענע וועלדער וואו זיי זייען צו הויזע (וואו זיי געפינען זיך) איבערהויפט דעם מארגענס, דוכט זיך איהם דאס אן יעדעס בלאט איזט אנגעהאקט (אנגיצעפעט) איין גאלדענעס גלאקכען וואס ווערט בעוועגט פון איינעם זאנפטען זעפיר (ווינטעלע). זיי פליהען צוזאממען אין גרויסע שווארמע (רויעס וויז) וויא דיא בינען, טויזענד אויף איין מאל און דאן הערט זיך זייערע הע־לל דורכדרינגענדע שטימען וויא זיססע ארגעלטאנע, אדער וויא איינע שטיממונג פון טויזענד פארטעפיאנען פון דער הויך, און דאס גלייכען זעהט עס דאן אויס אלס עס איזט דארט אויבען איין געשטאבער (מיאטעליצא) פון פליטערלאך און פון אללערהאנד דימענטען און ברילאנטען. און וויא אויך זיי זייען קליין און שיינען צו זיין האכסט שוואך, ביא אללעם דעם זייען זיי געגוג מאכטיג און בעהערצט צו שטרייטען מיט זייערע פערפאלגער (רודפים) אדער פיינדע וואס זייען מיליאנען מאל גראססער און שטארקער אלס זיי זייען, דען זיי בעזיגען (זיי זייען מנצח) זעלבסט דעם קאנדאר (איין מין אדלער) וואס פון איינעם שפיץ פליגעל זיינעם ביז דעם אנדערען שפיץ פליגעל (ווען ער בריימעט זיי אויס) איזט גאנצע אכטצעהען פוס און וואס זיינע פליגעל פעדערן (פענעס) זיין פיל דיקער אלס איין פינגער. דיזער קאנדאר פליהט נאך זייערע שווארמע (סטייעס) און שלינגט זיי וויא דיא האביכטען (קארשונעס) דיא בינען און דאך איבערווינדען זיי איהם באלד (קומען זיי איהם באלד ביי), דען א טהייל פון זיי פליהען ארויף אויף זיינעם נאקעטען קאפ (ד. ה. וואס ער איז אן פעדערן) און לאכערן איהב דאס געהירן (דעם מוח) מיט זייערע שפיציגע שנעבעלאך וואס זייען הארט וויא שטאל, און א טהייל קריכען איהם ארונטער אונטער דיא פליגלען זיינע און שטעכען אריין זייערע שנעבעלאך אין זיין ברוסט דאס ער ווערט באלד בעטייבט (פערטומעלט דער פון) און פאלט ארונטער מיט זייא אויף דער ערד און בלייבט דארט ליגען טויט און דאן פליהען זיי ארויף צוריק אין

(אמער. געש.)

דער

מיט איאר צוואנציג צוריק נאך געשאלטעט און געוואלטעט וויא דער טייוועל אין דער אונטערוועלט, פערוואנדעלט אין איינער האללע (גיהנם), וויא מיר וועלען דא ווייטער ערצאהלען. און דיזע עאוראפייער וואַרען קיינע אנדערע אלם

דער הויך מיט איינעם פרייליכען צוויטשערן (קוויטשען) אלס העלדען נאך איינעם גרויסען נצחון.

דער געפאהרליכסטער פיינד זייערער איזט דיא בוש=שפינע (וואלד שפין) וואס ער פאנגט זיא אין זיינעם שפינגעוועבע וויא דיא פליגען, זייערע נעסטען מאכען זיי פון באוועל רונד (קיילכדיק) און בעפעסטיגען זיי אן דיא ווייכסטע ענדען פון דיא העכסטע צווייגען פון דיא העכסטע בוימער, אום דיא שלאנגען זאלען ניט קענען צו קומען צו זיי. זייערע אייעלאך זיינען אזוי קליין וויא דיא קלענסטע ארבעסלאך, זיי ווערען געפאנגען זייער פיל לעבענדיגערהייט און איינגעשפערט אין זייער שיינע שטייגעלאך אום צו פערגעניגען זיך מיט זייער געזאנג און מיט זייערע שיינע קאלארען, דאס הייסט מיט זייער פארבענשפיל וואס ערפרייט דאס אויגע וויא איינע פריזמא*) דען עס איזט ניט איבער צו ציילען דיא צאהל פון זייערע קאלארען וואס אנדערן זיך (מינען זיך) ביי יעדער בעוועגונג זייערער**) זיי ווערען געפאנגען אין שאטקעס וויא דיא זומער פייגעלאך (שמעטערלינגע) אויך ווערען זיי זייער פיל געשאסען, ניט אום צו עססען זיי נור אום צו געברויכען זיי אלס שמוק (צירונג). דען דיא דארטיגע דאמען געברויכען זיי אלס דימענטענע אויערינגען און דאס גלייכען אלס ברילאנטענע שטעקנאדעלן (שפילקעס) אין זייערע לאקען (פאפילאטעס). אויך ווערען זייערע פעדערען געברויכט אין שטיקערייען (האפטעוואניעס), זיי ווערען אבער געשאססען ניט מיט שראט און פולווער, אום עס זאל ניט שאדען דיא פעדערן, נור מיט וואססער און זאמד, און נאך ביז דאטע וואר קיין לעבענדיגער קאליברי געבראכט נאך עאוראפא, ווייל זיינע נאהרונג בעשטייט נור אין דעם זאפט פון איינער ארט בלומען וואס קענען ניט געדייהען אין עאוראפא. —

אלזא איזט אונזערן גרויסען שעפער צו בעוואונדערן אין זיינע קליינע ווערקע ניט וועניגער אלס אין דיא גרויסע ווערקע זיינע.

---

*) דאס איזט איין דרייזייטיגעס גלאטגעשליפענעס גלאז וואס ברעכט דיא ליכטשטראהלען פון זיבען פארבען, דען מעהר אלס זיבען גרונדפארבען זייען ניט דא און זיי געפינען זיך אין רעגענבויגען, און פון זייער הרכבה ענטשטעהען טויזענדערליי קאלארען.

**) מדרש בראשית ז׳. ר׳ הונא בשם רב כתנא אמר הצבוע הזה (מין עוף) מטפה של לובן הוא ויש לו שלש מאות וששים והמשה מיני צבעונים כמנין ימות השנה של חמה.

(אמער. גפש.)

אלס דיא פראנצאזען, וואס זייען גראדע דיא ציוויליזירטעסטע נאציאן אין דער גאנצער וועלט, דען דיזע אינזעל געהערט צו פראנקרייך, איין גרויסער בעווייז אלזא דאס ציוויליזאציע (פראסוויעשצעניע) אליין, אן גאטטעס פורכט איזט דעם מענשען ניט גענוג אום צו זיין איין רעכטשאפפענער מענש אונ דאהער האט אברהם געענטפערט דעם אבימלך אלס ער האט איהם פאר-גיהאלטען ווארום האט ער ניט אויסגעזאגט דאס שרה איזט זיינע א פרויא, נור מיט דיזע ווערטער „כי אמרתי אין יראת אלהים במקום הזה" ד. ה. איך האב איינגיזעהען דאס עס איזט קיינע גאטטעספורכט דא אין דיזעם ארט אונ ניט געענטפערט מיט דיזען ווארטען: „כי אין חכמה ואין דעת במקום הזה" ד. ה. דאס עס איזט קיינע ציוויליזאציאן (פראסוויעשצעניע) דא אין דיזעם ארט, אלזא מוזען מיר שוין דער פון שליססען דאס ציוויליזאציע אליין אן גאטטעספורכט איזט ניט אים שטאנדע אבצוהאלטען איינעם מענשען זעלבסט פון איינער גראבסטען זינדע, זעלבסט פון איינעם מארד, וויא אברהם האט זיך אויסגעדריקט דאן מיט דיזען ווארטען: „והרגוני על דבר אשתי" זיי וועלין מיך ערמארדען וועגען מיינער פרויא. אונ דיזע שלימע פערוואנדלונג דיזער אינזעל אין איינער האללע, איזט געשעהען ערשטענס דורך דיא גרויסע פערווארפענהייט (פאדלאסט) אונ זיטטענלאזיגקייט (אויסגעלאססענהייטען) פון דיא דארטיגען דרייטויזענד קאלאניסטען וואס האבען דארט געלעבט דאן אין איינעם גרויסען איבערפלוסס (רייכטהום) אונ אין איינער גרויסען וואהללוסט (ראסקאש), אונ האבען נאך געשאלטעט אונ געוואלטעט איבער זייערע לייבאייגענע (פאדאנעס). דען זיי (דיא קאלאניסטען) ווארען זעהר רייך, דען ערשטענס האבען זיי דאן געהאט צוואנציג טויזענד סקלאווען, וואס זיי האבען מיט זיי געארבייטעט נאך פיל שווערער אלס מיט צוגפיה (פערד אונ אקסען) וויא מיר וועלין דא באלד מעהרערעס דאריבער שרייבען. צווייטענס האבען זיי זיך דארט בעשעפטיגט ניט נור מיט דער אגראנאמיע (עבודת אדמה) אליין, ניין, זיי האבען זיך נאך דארט בעשעפטיגט מיט איינער גרויסען פאבריקאציאן, זיי האבען דארט איינגעריכטעט צוקערפאבריקען, זאוואדען פון רום, לעדערפאבריקען אונ דערצו נאך מיט איינער גרויסען פיהעצוכט (סקאטאוואדסטווא). מעהר אלס צוויא מאל הונדערט טויזענד שאפע ווארען אויף דער ווידע געטריבען, דערצו נאך זייען זיי געשטאנען אין איינעם גרויסען פערקעהר מיט דיא אלע דארטיגע נאהנטע אונ ווייטע אינזעלן וואס ווערען גענאנט אים אלגעמיינען (בכלל) דיא אנטילען. זיי האבען דארט אייניגע האפען (פארטען) וואס ווארען דאן אימער פול אונ פאק מיט קויפמאנס שיפען, דאס דיא דארטיגע הויפט שטאדט זייערע וועלכע עס הייסט באססאטערא וואס וואר שוין דאן געבויט פול מיט פרעכטיגע פאלאצען, מיט גרויס ארטיגע קירכען, מיט איינעם גרויסען טהעאטער, וואר אימער בעלעבט פון טויזענדע געסטע (פרעמדע)

(אמער. גע״ש.) קויפלייטע

קויפלייטע, מאטראזען, שיפסקאפיטאנס פון אלערוועגען, דאס מיט רעכט האט מען איהר גערופען „קליין פאריז", קורץ געזאגט, דיא דרייטויזענד קאלאניסטען וואַרען דרייטויזענד מיליאָנערען, און זייערע דרייטויזענד פלאנטאציען (קאלאניען) וואַרען זא צו זאגען דרייטויזענד קליינע פירסטענ־טהימער (קניאזעסטוועס), אלזא קיין וואונדער שוין דאס זיי האבען דארט געפיהרט איין העכסט וואהללוסטיגעס (ראַסקאשנע) און איין העכסט פרייעס לעבען, וואס האט הארט אנגעגרעניצט אן דער גרעסטען זיטטענלאזיגקייט (הולטאיסטווא), דאס מען האט גיקענט זיי מיט רעכט פערגלייכען מיט דיא איינוואהנער פון סדום, וואס אויף זיי האט דער אליפז געזאגט (אין איוב כ"ב) „האומרים לאל סור ממנו ומה יפעל שדי למו והוא מלא בתיהם טוב", דען עס וואַר אונטער זיי אויסגעאיבט (בעגאנגען) אלע זינדען פון דיא סאדאמיטער (אנשי סדום), דיא גרעסטע אונצוכט (עריות) און דיא גרעסטע טיראַניע, אלזא וואַר זיא (דיזע אינזעל) צו איינער האללע (גיהנום) געווארען פיר יעדען גוט דייגקענדען און גאטטעס פירכטיגען מענשען, דאס נור ווער רעדליך (עהרליך) געדיינקט האט און גוט געמיינט מיט זיינעם שאפפער האט איהר (דיזע אינזעל) שוין אויסגעמיידט וויא דיא פעסט.

צווייטענס וואַר זיא צו איינער האללע (גיהנום) געווארען דורך זייערע באַרבאַרישע בעהאנדלונגען זייערע סקלאווען דאס עס שוידערט עס צו הערען פשיטא שוין עס צו זעהען געוועזען, און דיזעס וויל איך בעשרייבען דא אין דעם צווייטען קאפיטעל, דאך אבער מיט איינער שוינונג ביא מייגעם וויססען דאס אייערע זעעלען, מיינע טהייערע לעזעריגען, וועלען דער ביא ניט ווענינ ליידען. איך וועל דא נור איין עטוואס בעריהרען דער פון, דאס הייסט, וויא וויט איהר האט עס נייטיג צו וויססען אום צו פערשטיין דיזע געשיכטע, געשווייגע (בפרט) דאס איך האב שוין איין לאנגעס און ברייטעס געשריבען דער פון אין מיינער געשיכטע „דיא סקלאווען" וואס וואר געדרוקט פאר איינינען יאהרען צוריק אין צוויי טהיילען און דערצו נאך מיט איינער גרויסען פאררעדע וואס איזט זא צו זאגען, איין גוטער קאמענטאר (מפורש) אויף דעם פסוק „כי יצר לב האדם רע מנעוריו" און צו גלייך איין גרויסעס פאסקוויל איבער דיא מענשהייט (מין האנושי) בכלל, וואס עס שטייט אויף איהם געשריבען אין אונזער תורה דאס ער איזט איין נאכשלעקעל (קאפיע) פון בורא ברוך הוא: „כי בדמות אלקים עשה את האדם" און דאך ביי אלעם דעם, טראָטץ (פראטיוו) זיינער גאטטליכען זעעלע איזט ער פיל מעהר געניינט (סקלאנני) צום בייזען אלס צום גוטען און איזט אלזא געמייניגליך (על פי רוב) פיל מעהר אהנליך (פאדאבנע) צוא איינעם בייזען דעמאן (טייוועל) אלס צו איינעם ענגעל גאטטעס און צייגט זיך זייער אפט פיל מעהר געזונקען (נידעריג) אלס איין רייסענדעס טהיר

 חיה

(חיה רעה *), וויא עס איז צו לעזען איבער דעם אין „דער גלאקקע" פון שיללער, וועלכע איך ציטירע (איך פיהר אן) דא אונטען. —

2.

דער צושטאנד פון דיא שקלאווען דאן אויף דער אינזעל גוואדעלופע.

דיא צוואנציג טויזענד שקלאווען וואס וואַרען דארט אין יענער צייט וואס אונזערע געשיכטע איז דארט געשעהען, דאס הייסט אין דעם יאהר טויזענד זיבען הונדערט אכט אונ צוואנציג, וואַרען איין געמיש (פערמישונג) פון נעגער, פון מולאטען, פון מעסטיצען, פון אינדיאנער **), אונ וואַרען דארט בעהאנדעלט מיט איינער גרויסען הארטע (הארטקייט) פיל שלימער אלם

*) געפאהרליך איזט עס דען ליי (לייב) צו וועקקען, פערדערבליך איזט דעם טיגערס צאהן, יעדאך דער שרעקליכסטע דער שרעקקען, דאס איזט דער מענש אין זיינעם וואהן (אין זיינער איינבילדונג), וועהע דענען, דיא דעם עוויג בלינדען דעם ליכטעס הימעלספאקקעל לייהן! (דאס איזט געמיינט דיא בילדונג) זיא שטראהלט איהם ניכט, זיא קאן נור צינדען אונ אשערט (זיא פערברענט אונ מאכט צו אש) שטאדט אונ לאנדער איין! (המשכיל יבין וירד לעומק דעתו של המשורר הנשגב הזה).

**) נעגער זייען אפריקאנישע מורינען וואס ווערען נאך איצונד דארט אין אפריקא פערקויפט אויף דיא מערק הערדענווייס (סטאדענווייז) וויא דיא צוגפיהע (פערד אונ אקסען), מאננער, פרויען אונ קינדער, אונ מיט אַיאהר צוואנציג צוריק וואר דער האנדעל מיט זיי נאך הונדערט מאל גרעססער געטריבען אלס איצונד, ווייל דיא סקלאווענהענדלער פלעגען דארט צו מאכען גרויסע איינקויפע (קניות) פיר דיא אמעריקאנישע קאלאניסטען פון דעם זידען (דרום), מעהר אלס הונדערט טויזענד, יאהר פיר יאהר, איצונד אבער שוין ניט מעהר, דען עס איז דארט גאנץ אונ גאר פערבאטען צוא האבען מעהר איינענע סקלאווען, דיא אלע וואס האבען גילעבט דארט פון פריהער וואַרען בעפרייט, אונ מעהרערע טארען שוין ניט צו געפיהרט ווערען אין דיזע קאלאניען. דיזע נעגער וואַרען דיא בעסטען שקלאווען. דיא מולאטען זייען אזעלכע שקלאווען וואס וואַרען פון געמישטע עלטערן, דאס הייסט, דאס דיא מוטטער צום ביישפיל וואר איינע נעגערין אונ דער פאטער איין עוראפייער, אדער אומגעקעהרט, דער פאטער איין נעגער אונ דיא מוטטער איינע עוראפייערין, דיזע זייען דונקעל-

געלב

אלס עס װארען בעהאנדעלט אמאל דיא לייבאייגענען אין פױלין. ניט איינער פון זייא האט זיך געטארט ענטפערען (אטלוצען) פון זיינעם ארט אן איינע שריפטליכע ערלױבניס פון זיינעם הערען, װען אזױ איינער װאר ערטאפפט (אנגעהאפט) װאר ער פיל שלימער בעהאנדעלט אלס איין מאל איין דיזערטיר (איין בייגלער סאלדאט). נאך הארטער װארען זייא בעשטראפט אלס מע האט זייא אנגעטראפען אין איינער גרױסען פערזאממלונג. װען איינער פון זייא האט זיך געװאגט אױפצוהייבען איינע האנד געגען איינעם װייסען, װאר ער געהאנגען, עס האט ניט איינער פון זייא געטארט זיך לערנען לעזען אדער שרייבען, ניט איינער פון זייא האט גיטארט שטיין אין דער קירכע מיט איינעם װייסען צוזאממען, האט זיך ניט גיטארט אנרופען אױף זיין פאטערס נאמען, נור אױף דעם נאמען פון איינעם װילדפרעמדען אדער װיא עס איזט איינגעפאללען דעם פריסטער ביי דער טױפע, דאס הייסט אױף אזױ אנאמען װאס געפינט זיך גאר ניט אין דער װעלט, אום עס זאל קיין פאמיליענפערבונד זיין אונטער זייא. עס װאר מיט זייא געארבייטעט װיא מיט אקסען אונ פערד, דען זיי װארען געשפאנט פאר דעם אקער אונ פאר דעם װאגען װיא דיא פערד, זעלבסט פאר דיא פאיעטאנען (קארעטעס) אונ אנגעטריבען מיט לאנגע בייצען איבער זייערע הױלע לייבער, אין דיא גרעסטע היצען אונ אין דיא גרעסטע זעמד, דאס זיי פלעגען זיך (װיא צו זאגען) באדען אין זייער איינענעם בלוט, דען זייערע לייבער פלעגען צו װערען אױפגעריסען דורך דיא גװאלדיגע היבע (אודארעס) פון דיא קוטשארעס מיט זייערע לאנגע אונ

קאנטיגע

געלב, אונ עס גיט אונטער זיי גרױסע שיינהייטען. — דיא מעסטיצען זייען קינדער װאס װערען אױך געבארען פון איינער אנדערן זארטע פערמישונג, דאס הייסט פון אזעלבע עלטערן װאס דיא מוטטער איזט צום בייששפיל איינע אינדיאנערן, אונ דער פאטער איין עװראפייער אדער אומגעקעהרט, דאס הייסט דער פאטער איזט איין אינדיאנער אונ דיא מוטטער איזט איינע עװראפייערין. אונ אונטער דיזע קלאססע גיבט עס דיא גרעסטע שיינהייטען. ביי דיזער פערמישונג קומט עס הױפטזאכליך אן אױף דיא פארבונג פון דיא פאטער (פאטערס). איזט נור דער פאטער איין װייסער זייען שױן דיא קינדער פיל שענער אונ קלארער. דיזע אלע האבען דארט קיינע מענשענרעכטע דאן־געהאט, װארען בעטראכטעט נור װיא צוגפיהע אונ װארען אױסגעמידען פון דער מענשליכען געזעללשאפט, אױסגענאממען דיא בעפרייטע סקלאװען, דאס הייסט דיא יעניגע װאס זייערע הערען האבען זיי בעפרייט, האבען געהאט דאס רעכט צו קױפען גרונדשטיקקע (קרקע) אונ דאס גלייכען צו האבען איינע איינענע הערדע (סטאדע) סקלאװען, דאך קיין אמט (ציון) האבען אונ ניט אױפגענומען צו װערין אין איינער עװראפייאישען סאבראניע, אין װעלבער זייא װארען אױסגעמידען װיא דיא פעסט.

(אמער. געש.)

קאנטינע ראפניקעס. דיזע וואונדען פלעגען מוזען אלע אווענד געוואשען ווערען מיט ווייגעססיג אונ מיט ציטראנענזאפט, אונ ווארען דערצו נאך פיל שלימער גענאהרט אלס דיא פערד אונ געהאלטען אין וואוינונגען וואס ווארען פיל שלימער אלס דיא שטאלען, דען זייערע הייזעלאך ווארען זייער קליין אונ נידעריג, געמאכט פון שילף (קאמיש) אונ ליים, אונ אזוי אויך ווארען זיי זייער שלעכט געקליידעט. זיי פלעגען צו גיין האלבנאקעט, אויסגענומען דיא יעניגע וואס ווארען בעשטימט פיר דיא הויזבעדינונג.

דיזע אלע נעגער ווארען געטויפט מיט געוואלט אונ צו קריסטען געמאכט, ניט וויסענדיג איין עטוואס פון דער קריסטליכען רעליגיאן וואס איזט געגרינדעט אויף נאכסטענליבע (אהבת רעים). דאס איינציגע גוטע וואס זיי האבען פון איהר גענאססען וואר נור דיא רוהע וואס זיי האבען גיהאט אלע זונטאג, איינע רוהע וואס איזט בעשטאנען נור אין דעם, דאס זיי ווארען ניט געטריבען אין איהם צו פאנשצינע, אבער ניט איינע פאלקאמענע רוהע וואס דיא לייבאייגענע (פאדאנעס) פלעגען צו געניסען אלע זונטאג אין אונזערע עאוראפייאישע לענדער. ניין, אין דיא אלע זונטאגס טאגע פלעגען זייא מוזען בעשטעלען (צורעכט מאכען) זייערע אויצאסטקעס ערד וואס וואר זיי צוגעטהיילט צו פערזייען אין זיי גארטענ=פריכטע, (קארטאפעל, מאהרען, צוויבעל, ריבען, רעטאך) צוא זייער אייגענעם געברויך, דען קיינע אנדערע צייט וואר זייא ניט פערגעננט (פערגונען) צו טאהן וואס ארום דעם. דיא סקלאווען וואס האבען געהערט צו דיא אידישע קאלאניסטען האבען געהאט רוהע צוויי טעג זונטאג אונ שבת, אונ האבען געהאט איינע פיל בעססערע בעהאנדלונג ביי זיי אלס ביי דיא קאטולישע קאלאניסטען.

אלע זעכס טעג אין וואך פלעגען זייא געוועקט ווערען דורך איינע טרומפע ביי קליין בעגינען צו דער ארבייט אינס פעלד אונ אין דיא פאבריקען אונ ווארען אנגעהאלטען (צוגעטריבען) זייער שטריינג ביי דיא אלע שווערע בעשאפטיגונגען ביז צוועלף דעם זייגער אונ דאן אלס זייא ווארען אבגעלאזען פון דער ארבייט, האבען זיי זיך בעשעפטיגט מיט דעם צובערייטען פון זייער מיטטאג, וואס וואר געקאכט פון גארטענפריכטע מיט דיא קנאבען (ביינער) וואס זייערע קליינע קינדער פלעגען עס צוזאמענקלייבען אין דיא קיכען פון זייערע הערען, אונ פון צוויי אוהר ווארען זייא ווידער אנגעהאלטען ביי זייערע שווערע ארבייט ביז רעכט נאכט. פיר זייערע קליידונג האבען זיי בעקומען אלע יאר איין גראבעס העמד אונ אלע מאנאט איין האלבע טאפ זאלץ, אונ דיא איבעריגע לעבענסבעדירפניססע האבען זיי געמוזט שוין אליין בעזארגען פיר דען קנאפען גראשען וואס זיי פלעגען צו בעקומען פיר דיא פיש אונ פייגלאך וואס זייא פלעגען צו פאנגען אין מאנכע זונטאגען

וואס זיי פלעגען צו גיין אפט ליידיג פון זייערע הייזליכע ארבייט און פלעגען עס טראגען צום מארק, און ווען דיזעס וואר זיי נאך צו ווייניג, פלעגען זייא שטעהלען (גנבענען) אין דיא פינסטערע נעכט, און האבען דיזע פראפעססיאן פיל געשיקטער געטריבען (פראאיזוואדעט) אלס אונזערע עאוראפייאישע דיבע (גנבים), ערשטענס ווייל זיי זייען העכסט געשיקט אין קלעטטערן און אין שפרינגען ניט ווייניגער אלס דיא אפען (אבעזיאנעס) און צווייטענס ווייל זיי זייען שווארץ און פינסטער וויא דיא נאכט, נון וואר שוין גאנץ שווער צו בעקומען זיי אין דער דונקעלהייט דער נאכטע. דריטטענס וואר זייער שווער אנצוגרייפען זיי, ווייל זייא וואַרען אימער נאקעט, און ווען מען האט זייא שוין יוא אפט ערגריפען האבען זייא זיך זייער שנעל ארוים געגליטשט ווייל זייערע לייבער וואר געשמירט אימער מיט איינעם פעטס אלס איין געוויססער שוצמיטטעל געגען דיא זאנגענהיטצע און אללעם וואס זיי האבען נור געשטולען וואר עס פערקויפט אן דיא שאחערער (חויחעס) אדער מאטראזען פיר איין פירטעל געלט. —

עס וואַרען געטריבען צו דער ארבייט מאנגער פרויען און קינדער צוועלף יאריגע, און עס פלעגען ווערען פערשוינט נור גאנץ אלטע, שוואכע און קראנקע, און וויא אויך עס וואר מיט זייא געארבייט זייער שווער אין דיא פעלדער און אין דיא פאבריקען, בייא אלעם דעם וואר דיא יעניגען, וואס וואַרען אנגיהאלטען (פרינודעט) צו דיזע זוייערע ארבייט, פיל בעססער אלס דיא יעניגען נעגער וואס וואַרען אנגעהאלטען בייא דעם הויזדינסט אלס קוכארעס, קוכארקעס, לאקייען, קאמערמאדכען און קאמערדינער. זייא וואַרען צוואר גוט בעקעסטיגט, גוט געקליידעט, און שוין ניט ווילענדיג (דאס הייסט ממילא) איין עטוואס אויסגעבילדעט. זיי וואַרען אבער אימער מיסהאנדעלט (שלעכט בעהאנדעלט), דען זייא פלעגען ווערען זייער הארט בעשטראפט פיר דעם מינדעסטען פערזעהען. אזוי צום ביישפיל וואַרען דיא קוכארעס און דיא קוכארקעס געציכטיגט (געשמיססען) ווען דאס עססען האט ניט אזוי גוט געשמעקט וויא עס וואר געוואונשען, און אזוי וואַרען דיא וועשענס געפייטשט (געקאטעוועט) ווען דיא וועש וואר ניט אזוי געוואשען וויא עס וואר פערלאנגט. דאס גלייכען וואַרען דיא קוצארעס געפריגעלט ווען א פערד האט זיך פערדראטעוועט, אדער ווען דער פאיאזד האט געבראכען, נאך מעהר האבען דיא קאמערמאדכען געליטען פיר דעם מינדעסטען פערזעהען דאס עס פלעגען זיך זייער פיל פון זייא ערטרינקען און אויפהיינגען.

מאנכע קאלאניסטען פלעגען צו פערבלייבען זיצען אן ווייבער אום צו קענען לעבען נאך זייער בעליבען מיט דיא שיינע מולאטקעס און מעסטיצקעס. אלע נאכט וואר צוגעפיהרט איין אנדער מאדכען פון זייא

(אמער. געש.)

אדער

אדער איינע פרויא, אונ דיא קינדער וואס זייא פלעגען צו האבען פון זייא ווארען צו שקלאוועען אדער שקלאווינען געמאכט. אונ אזוי וואר אויך אומגעקעהרט, דאס הייסט דאס מאנכע קאלאניסטין (דאס הייסט איינע דאמע וואס וואר איינע בעזיצערין פון איינער קאלאניע) פלעגט בלייבען זיצען אן א מאן אום צו לעבען מיט איהרע שיינע שקלאוועען. פילע פון דיא קאלאניסטען פלעגען אבצוגעבען פיר איינען גוטען פרייז זייערע שיינע מולאטקעט אונ מעסטיצקעס אין דיא פריידענהייזער (פובליצני דאם) אין דיא האטעלען, אונ זייערע קראנקע אונ אלטע שקלאוועען פלעגען זייא פערקויפען צו דיא ארצטע (דאקטוירים) דאס זייא זאלען אויף זייא פראקטיצירען אונ זיך איבען (אופבאזנאיען אדער לערנען) וויא צו מאכען אפעראציאנען. אדער זייא פלעגען זייא פערקויפען צו דער דארטיגען רעגירונג וואס האט זייא געברויכט אלס קאדער (פרימאנקא לאקשפייזע*) פיר דיא קראקאדילען וואס

זייען

*) דער קראקאדיל איזט איינע איידעקסע (יאשצערקע). ער געפינט זיך אין דיא גרויסע פליססע (טייכען) ד. ה. אין געהעדיגע וואססערן אונ אין אזערעס אונ איזט לאנג זייער אפט פונפציג טריט. זיין שופיגע הויט איזט אזוי הארט דאס קיין קויל קען איהר ניט דורך שיססען. זיין בויך אבער איזט וייך, זיין מויל איזט געשטאלטעט (געפארמט) וויא דאס מויל פון איינעם העכט, אונ ער האט אין זיך צו פונפציג שארפע אונ גרויסע ציינער אין יעדער קינלאדע (דאס הייסט אזוי אין דיא אויבערשטע יאסלעס זיינע אונ אזוי אויך אין זיינע אונטערשטע יאסלעס). ער האט קיין צונג. זיינע פאדערמטע פיס האבען צו פינף פינגער וואס זייען מיט גרויסע נעגעל, אונ דאס גלייבען האט ער צו פינף פינגער אין זיינע הינטערסטע פיסע וואס זייען פערבונדען מיט איינער שוימהויט וויא דיא פינגער פון א גאנז. זיין עק איזט אזוי לאנג וויא זיין גאנצער קארפער אונ עס איזט אזוי פיל קראפט אין איהם דאס ער קען מיט איהם אומקעהרען א גרויסע צינקע (לאדקע) אונ טייטען א מענשען מיט איינעם שלאג אונ איזט אלזוי איין גרויסער מזיק. זיינע נאהרונג (עססען) איזט פיש, טהירע אונ מענשען אונ פערצעהרט עס נור אויף דער יבשה אבער ניט אין וואססער, אזוי דיא פיש אויך ניט. ער לויפט זייער שנעל וויא איין פייל פון בויגען אונ פאלט אלזוי איבער זיין רויב אונגעריבטערהייט. אונ וויל ער קען זיך ניט אומווענדען (דאס הייסט ניט בייגען זיין נאקען וויא א וואלף) אונ אומקעהרען זיך קומט איהם אן שווער וויא א בערוועגע *) דאהער איזט זייער לייכט צו רעטטען זיך פון איהם דורך איינען זייטענשפרונג. זיינע שטימע איזט איין ברילען וויא פון איינעם

*) ולפי זה נקרא הוא גם נחש בריח שמה בספר ישעי׳ כ״ז מפני היותו בלא פרקים וארוך כבריח ארמון.

(אמער. נעש.)

זַייעֶן דָארְט דָא זֵייעֶר הֵייפִיג אִין יֶענֶע וַואסֶערְן, דָאס הֵייסְט, זִיא (דִיא רֶעגִירוּנְג פוּן דָארְטֶען) הָאט זֵייא גֶעלָאזְט אָנְבִּינְדֶען אָן סְלוּפְּקֶעס לֶעבֶּען יֶענֶע עֶרְטֶער פוּן דִיא וַואסֶערְן וָואס גֶעפִינֶען זִיךְ דָארְט דִיא קְרָאקָאדִילֶען אוּם אַרוּים צוּ בַּאוָועֶן זֵייא דוּרְךְ דֶעם פוּן דִיא טִיפֶע אוּנ פֶערְשְׁטֶעקְטֶע עֶרְטֶער זֵייעֶרֶע (דֶען זֵייא לִיבֶּען מֶענְשֶׁענְפְלֵייש פִיל מֶעהר אַלְס אַלֶע אַנְדֶערֶע שְׁפֵּייזֶען), אוּנ טֵייטֶען זֵייא בֵּייא זֵייעֶר אִיבֶּערְפַאללֶען אִיבֶּער דִיא אַלְטֶע אוּנ שְׁוַואכֶע שְׁקְלַאוֶוען, אוֹיךְ אַכְט יָארִיגֶע קִינְדֶער וַוארֶען דָארְט דַאן נִיט פֶערְשׁוֹינְט. זֵייא וַוארֶען גֶעבְּרוֹיכְט צוּ פַאנְגֶען דִיא קָאלִיבְּרֶעס, צוּ בֶּעדִינֶען אוּנ צוּ בֶּעלוּסְטִיגֶען דִיא בַּארְסְקֶע קִינְדֶער, צוּ פִירֶען זֵייא, אָדֶער בֶּעססֶער צו

לֵייב. — זַיין וַוייבְּכֶען לֵייגְט הוּנְדֶערְט אֵייעֶר אַלֶע יָאהר אוּנ פֶערְשַׁארְט זֵייא אִין זַאמְד, זֵייא וֶוערֶען אַזוֹי אוֹיסְגֶעבְּרִיטֶעט פוּן דֶער זוּן אוּנ אַלְס זֵייא קְרִיכֶען אַרוּים פוּן דִיא אֵייעֶר קוּמְט דִיא מוּטֶטֶער צוּ זֵייא, לֵייגְט זֵייא אַרוֹיף אוֹיף אִיהרֶעם רוּקֶען אוּנ טְרָאגְט זֵייא אַריין אִינְס וַואסֶער אוּנ דַאן עֶסְט זִיא אוֹיף דִיא יֶענִיגֶען פוּן זֵייא וָואס קֶענֶען נִיט שְׁווִימֶען, אוּנ אוּם דָאס דִיזֶע מַזִיקִים זָאללֶען זִיךְ נִיט פֶערְמֶעהרֶען הָאט דִיא גָאטְלִיכֶע הַשְׁגָחָה בַּאשַׁאפֶען אַזוֹי אַ מִין מוֹיז וָואס אִיזְט גְרוֹיס וִויא אַ וֶועזֶערְקֶע וָואס זוּכְט אוֹיף דִיזֶע אֵייעֶר אוּנ זוּפְּט זֵייא אוֹיס. דִיזֶע מוֹיז הֵייסְט: דִיא אֵייכְנָאמֶע. אוֹיךְ וֶוערֶען דִיזֶע אֵייעֶר אוֹיפְגֶעזוּכְט פוּן דִיא מֶענְשֶׁען צוּם עֶסֶען. זֶעלְבְּסְט דִיא קְרָאקָאדִילֶען וֶוערֶען גֶעפַאנְגֶען אוּנ גֶעגֶעסֶען. אִין דֶער בִּיבֶּעל (תנ״ך) וֶוערְט עֶר אָנְגֶערוּפֶען לויתן, אַזוֹי זָאגְט פוּנקֶע אִין זַיינֶער נַאטוּרְגֶעשִׁיכְטֶע. עֶר גֶעפִינְט זִיךְ אִיבֶּערְהוֹיפְּט אִין דֶעם נִילְשְׁטְרָאם, אִין אָסְטְאִינְדְיֶען אוּנ אִין וֶועסְטְאִינְדְיֶען (אִין זִידְלִיכֶעם אַמעריקא) וָואס עֶר הֵייסְט דָארְט מִיט דֶעם נָאמֶען קיימאן אוּנ אִיז דָארְט אַיין הָאכְסְט גֶעפֶעהְרְלִיכֶעס טְהִיר פִיר דִיא פִיהֶע אוּנ פִיר דִיא מֶענְשֶׁען. —

נוּן פֶערְשְׁטֵייט זִיךְ שׁוֹין פוּן זֶעלְבְּסְט וִויא עֶס אִיז צוּ מוּטְה דִיזֶע אָרֶעמֶע שְׁקְלַאוֶוען וָואס וֶוערֶען בֶּעשְׁטִימְט צוּ דִיזֶעם טִירַאנִישֶׁען גֶעבְּרוֹיךְ. עֶס צִיטֶערְט אִין זֵייא דַאן יֶעדֶער גֶערְוו (אָדֶערִיל), זֵייא וַויינֶען אוּנ קְלָאגֶען אוּנ שִׁילְטֶען דֶעם טָאג וָואס זֵייא זַייעֶן אִין אִיהם גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען. דֶען בֶּעפָאר נָאךְ דִיא יָאגֶער פַאסְפֵּייעֶן צוּ טֵייטֶען זֵייא (דִיא קְרָאקָאדִילֶען) וֶוערֶען זֵייא (דִיא שְׁקְלַאוֶוען) אִיבֶּער גֶעפַאללֶען פוּן דִיזֶע אוּנְגֶעהֵייעֶר (מַזִיקִים) אוּנ וֶוערֶען פוּן זֵייא פֶערְקְרִיפֶּעלְט (צוּ קַאלִיקֶעס גֶעמַאכְט) אָדֶער אִין גַאנְצֶען צֶערְרִיסֶען. ובזאת יבואר לנו הקרא (איוב ג׳) יקבהו אוררי יום העתידים עורר לויתן, פי׳ יקללו יום הולדו העבדים הנחרציב לעורר את הלויתן (אוֹיפְצוּוֵייצֶען דֶעם קְרָאקָאדִיל) כי כן נקרא בלשון ערבית כל בריה משונה בגדלה ובכחה (יֶעדֶעס אוּנְגֶעהֵייעֶר) מהיותם מהירים ומלומדים לאור ולקלל רב יתר מכל קשי ימים אחרים.

(אמער. געש.)

צו זאגען איין צו שפאנען זיך אין דיא קליינע קארעטקעס אלס פערדלאך, צו פערשטעללען זיך אונ מאכען קונצען פאר זייא, אונ וואדען געגאהרט (געקארמעט) וויא קליינע הינטלאך.

אונ דאך ביא אלע דיזע אונטערדריקונגען אונ פייניגונגען האבען דארט דיא שקלאווען געלעבט פיל לייגער אלס זייערע הערען (דיא קאלאניסטען) דען זייא האבען דארט ניט מאריך ימים געוועזען וועגען זייערע גרויסע אויסגעלאססענהייט אונ וועגען זייער פיהרען איין האכסט אונמאססיגעס לעבען. דען פון זייער אויפשטיין ביז זייער לייגען זיך וואדען זייא ערגעבען דעם זויפען, דעם פרעססען, דעם קארטענשפיל, אין דיא אבענדע האבען זייא פערבראכט אין באלע (באליקעס) אונ אין פערבאטענע ליבשאפטען, אונ האבען אלזוי געאלטערט פאר דער צייט, אונ איין גרויסער טהייל פון זייא פלעגען צו שטארבען איין אוננאטירליכען טויט. דען מאנכע פון זייא פלעגען זיך זעלבסט פערגיפטען אויס איפערזיכט, דאס הייסט אויס פערדרוס דאס זייערע פרויען זייען געוועזען ערגעבען אנדערע מאנער, אויס זייער פערשפילען גרויסע קאפיטאלען אין קארטען, אונ מאנכע וואדען פערגיפטעט דורך זייערע שקלאווען אונ אנדערע פלעגען אומצוקומען דורך צווייקאמפפע (פאיעדינקעס) אונ איין גרויסער טהייל דורך דיא אויפשטאנדע (מריבות) פון זייערע שקלאווען וויא מיר וועלען דא באלד איין עטוואס שרייבען דער פון.

3.

איין עטוואס איבער דעם כאראקטער פון דיא שקלאווען.

דיא נעגער שקלאווען זייען פון נאטור געדולדיג (צערפליוועע), פערשוויגען, ארבייטזאם (ראבאטליווע), אונ ביא איינער גוטען בעהאנדלונג זייען זייא אויך האכסט טריי אונ ערגעבען זייערע הערען. אין פערקעהרטען פאלל אבער, דאס הייסט, ווען מען בעגייט זיך מיט זייא הארט אונ רויה אונ מען לאדעט זייא איבער טיט צו שווערע ארבייט, ווערען זייא האכסט היטרע אונ האכסט ראכזיכטיג (מסטיטעלנא) אונ רעכנען זיך אב מיט זייערע בעדריקער ביא דער ערשטען אונ בעסטען געלעגענהייט האכסט בלוטיג אונ האכסט טיראניש, מאכען דאן איינע פערשווערונג (זאגאוואר אדער קשר) אונ דערצו איינען געהיימען הויפט מאן איבער זיך וואס זייא געבען זיך איהם אונטער מיט לייב אונ לעבען אום צו טאן אלעס וואס ער וועט זייא בעפעהלען צו טאן אין דער צייט וואס ער וועט בעשטימען צו זייער אויפשטיין געגען זייערע טיראנען. דיזע פערשווערונגען

(זאנאווארען) ווארען געהאלטען בסוד זייער אפט מעהרערע יארען, דאס עס וואר ניט אם מינדעסטען צו שפירען דער פון ביז דיא לעצטע מינוט פון זייער אויפברעכען. דען זייא זייען האכסט פערשוויגען (מאלצאליווי).

איין האכסט טרויעריגער ביישפיל דער פון וואר דער גרויסער אויפ־שטאנד (מיאטעז) וואס וואר אויף דער גרויסען אינזעל סאנקט דאמינגא אין דעם יאהר טויזענד זיבען הונדערט דריי אונ ניינציג, דאס דיא נעגערסקלאווען וואס ווארען דאן אנגעפיהרט פון זייערן ביזהער געהיימען אנפיהרער (הויפט מאן) טאאוסיינט לובערטורע איין געקנעכטעטער נעגער, זייא האבען דאן ערמארדעט דארט מעהר אלס צוואנציג טויזענד קאלאניסטען מיט מיתות משונות, האבען זייא איינגעבונדען צווישען צוויי ברעטער אונ איבערגעזעגט, ארויסגעצויגען זייערע אויגען מיט אנגעברענטע פראפענציהער, האבען פער־ברענט זייערע פלאנטאציען אונ האבען אנגעמאכט שאדען מעהר אלס פינף הונדערט מיליאן פראנק אונ האבען זיך אלזוי דאן בעפרייט אויף אימער פון דער פראנצויזישען רעגירונג. אונ אזעלכע אויפשטאנדע (מיאטעזען) פון דיא שקלאווען אנטקעגען זייערע טיראנישע הערען ווארען הונדערטע, נור אין איינעם קלענערען מאסשטאב (גראד) אונ זייער אפט האט געטראפען דאס אלע שקלאווען פון איינער קאלאניע, דאס הייסט דיא גאנצע סעלעניע זייערע, זייען אין איינער נאכט אנטלאפען געווארען מיט ווייב אונ קינדער, ביז איינעם וויא איין שווארעם (רויא) בינען פון איינעם בינשטאק, אונ זייען אוועק אין דיא געדיכטע וואלדינגען (וועלדער), וואס ציהען זיך איבער דיא דארטיגע געוואלטיגע אונ סקאליסטע געבירגע, וואס עס איזט אונמעגליך צוצוקומען צו זייא אונ פערבלייבען דארט פיר אימער. זייא לעבען דארט פון יאגד, פון פיש פאנג, פון ווארצעלן, פון קרייטער, פון שוואמען אונ ווילדע פריכטע אונ פון רויב, דען זייא פאלען איבער אין פינסטערע נעכט איבער דיא נאהנטע קאלאניען, אונ טרייבען אויך איין האנדעל מיט דיא זעערויבער, דאס הייסט איין טויש האנדעל (מיענאוואי טארג) דאס הייסט זייא בייטען איין זייערע פעל אונ געטריקענטע פיש אונ אלעס וואס זייא רויבען אוועק פון דיא קאלאניען, בייטען זייא אוים מיט זייא אויף געוועהר, פולווער אונ קוילען אונ שטייען אין בונד מיט דיא בוקאנער*).

דיזע אנטלאפענע שקלאווען ווערען אנגירופען בושמאננער אונ דיא קאלאניסטען פלעגען צו פיהרען אימערוועהרענד (שטענדיג) קריג**) וואס

ווארען

*) בוקאנער הייסען פרייבייטער דאס ווארען ענגלאנדער וואס ווארען מיליטערישע (וואיענע) רויבער, וואס פלעגען איבער צו פאללען נור דיא שפאנישע קאלאניען, ווייל ענגלאנד וואר פילע יאהרע אין קריג מיט שפאניען.

**) דיזע בושמאננער הייסען אים העברעאישען שוכני סנה עיין אבן עזרא על הקרא הזה וגם עליהם נאמר תחת חרול יספחו.

(אמער. געש.)

וואָרען האַכּסט בּלוטיג אונ טיראַניש. דיא גרעסטע ראַבע (נקמה) פון דיא בּושמאַנגער איזט בּעשטאַנען אין דעם קינדערראויב. דען זייא פלעגען וועג־צוראויבען דיא קליינע קינדער פון דיא קאָלאָניסטען, פלעגען זייא צו מאַכען פיר קאַליקעס אונ אָבּשיקען זייא צו זייערע עלטערן.

אַבער נון פעהלט אונז ניט אויך אַן שיינע בּיישפּילע פון זייערע גרויסע טרייע אונ ערגעבענהייט צו זייערע הערערן וואס האבען זייא נור גוט בּעהאַנדעלט אונ דאס גלייכען פון זייער גרויסע פערשווינגענהייט אונ מיר וועלען דא איינגע בּעגעבענהייטען דער פון מיט טהיילען אייך, מיינע טייערע לעזער אונ לעזערינען, אַלס פּראָבּעשטיק פון דיזע בּיידע טוגענדען (מדות טובות) זייערע.

אין דעם יאָהר טויזענד זיבען הונדערט איין אונ ניינציג וואס פראַנקרייך וואַר אין איהם געוואָרען דורך איינע האַכסט בּלוטיגע רעוואָלוציאָן איינע רעפובּליק, אונ האַט אַלזוי דאַן פובּליצירט גלייכהייט אונ פרייהייט אין איהרעם גאַנצען רייך (אימפעריא, מדינה) דאס הייסט, דאס עס זאל אין גאַנץ פראַנקרייך שוין ניט מעהר זיין קיין אַדעלשטאַנד אונ קיין סקלאַווענשטאַנד, האבען דאַן פילע פּאַרזיכטיגע קאָלאָניסטען, אוים בּע־זאָרגניס דאס דיזער בּעפעהל פון גלייכהייט אונ פרייהייט זאל זיך ניט בּעציהען אויך אויף דיא אַלע אינזעלן וואס געהערען צו פראַנקרייך אונ עס וועלען אַלזוי בּעפרייט ווערען אויך דיא נעגערסקלאַווען, וואס דאַן וועלען זייערע פּלאַנטאַציען קיין געהאַלט (סטאַאַטמאַסט, זאַצעניע) האבען וויא איין גול אַן איינעם ציפער, — האבען זיך בּעאיילט צוא פערקויפען זייערע קאַלאַניען, אונ האבען אויסגעוואַנדערט נאך עוראָפּא. אַם מעהרסטען וואַר מען בּעזאָרגט דאַריבער אין סאַנקט דאָמינגאָ, דען עס וואַר דאָרט איינע גרויסע מענגע סקלאַווען, איין האַלבע מיליאָן בּיינאַהע (כמעט) אונ דער צו נאך וואָרען זייא געניינגט פון אימער צו עמפּאָרונגען (מרידות) אונ וועלען אַלזוי פירגעוויס בּייא זייער דערשמעקען נור דעם גערוך פון דיזעם בּעפעהל, וועלען זייא זיך שוין פון זעלבּסט בּעפרייען אונ וועלען זיך בּלוטיג ראַבען (נוקם זיין) אַן זייערע טיראַנען (דאס הייסט אַן זייערע קאָלאָניסטען), אונ דאַהער וואַר דאַן דיא אויסוואַנדערונג פון סאַנקט דאָמינגאָ פיל מעהר אַלס פון אַנדערע פראַנצויזישע קאָלאָניען, דאך האבען עס געטאַן נור דיא רייכסטע אונ דיא געבּילדעטסטע וואס וואַר זייא זייער לעבען פיל טייערער אַלס זייער פערמעגען.

אונטער דיזע פאַרזיכטיגע אויסוואַנדערער וואַר אויך איין געוויסער פראַנצויזישער יודע וואס האַט געהייסען יאקאב אלטארום. ער האַט דאָרט געהאַט אַ גרויסע פּלאַנטאַזע אונ האַט זיך דאָרט געלעבּט איין האַכבסט פערגניגטעם לעבען וויא איין קליינער פירסט אין זיינער רעזידענץ דען ער האַט געהאַט אַללעם פאַללאויף (וודאוואל). מעהר אַלס פיר הונדערט

סקלאַווען אונ סקלאַווינען וואַרען אין זיינער פּלאַנטאַזע, אונ ער וואר האָכסט געליבט אונ געאַכטעט פון זייא אַלע, דען זייא האָבען געהאַט איינע פעטערליכע אונ פריינדליכע בעהאַנדלונג פון איהם אונ וואַרען איהם צוגעטאַהן מיט לייב אונ לעבען, אונ ביי אַלעם דעם האָט ער ביי זיינעם וויטטערן (שפּירען) אונ פאַראויס דאָס גרויסע בלוטבאַד וואָס עס איז געשעהען דאָרט ערשט אין אַפּאָר יאָהר אַרום, פערקויפט דיזע פּלאַנטאַזע מיט דיא סקלאַווען צוזאַממען פיר איינען גוטען פּרייז נאָך, פיר פיר מיליאָן פראַנק, אַלע זיינע הויזבעדינטע בעפרייט, נור איינעם פון זייא מיט גענומען, יואַן פאַל, וואָס וואַר זיין לייבדינער אונ איהם האָכסט טרייא אונ זייער קלוג, אונ האָט גענומען איינען וואַרעמען אַבשיד פון זיינע סקלאַווען וואָס וואַרען בעשענקט פון איהם מיט קליידונגס שטיקקען, מיט פּפייפען (טרובקעס) צום איבינען אַנדיינקען אונ האָבען איהם ענטלאַססען פון זיך מיט נאַססען אויגען. איינען נאָך ריהרענדערן אַבשיד האָט ער גענומען פון דעם גראַב זיינער ליבען פרויא וואָס זיא איזט איהם אָבגעשטאָרבען אין דיזעם יאָהר אונ האָט אַלזאָ פערליידעט (פעראומערט) זיין פערבלייבען דאָרט אין דער קאָלאָניע נאָך איהר טויט. ער האָט זיינע אויגען אויסגעוויינט אויף איהר גראַב אונ האָט זיך באַלד דאַרויף, ער אונ זיין טרייער בעדינטער יואַן פאַל, איינגעשיפט אין איין שיף וואָס וואַר דאַן זעגעלפערטיג נאָך שפּאַניען אום צו פערזיכערן דאָרט זיין קאַפּיטאַל ביי איינעם פראַנצויזישען מיליאָנאַווען באַנקיר וואָס האָט זיך דאַן אונגליינגסט בעזעצט אין מאַדריד אום צו פערבלייבען דאָרט אים זיכערן מיט זיינעם גרויסען פערמעגען אונ געשעפט איבער דיא אונרוהיגע צייט וואָס וואַר דאַן אין גאַנץ פראַנקרייך אונ נאָך מעהר אין פּאַריז. ליידער האָט דיזער יאַקאָב זייער פיל געליטטען פון זיינער לאַנגען זעגעלרייזע דען עס וואַר שטורעם איבער שטורעם אונ האָט אַלזוי פיל מעהר געדויערט אַלס געוועהנליך, אונ ער וואַר אַזוי ווייט אָנ-געגריפען פון איהר דאָס וויא נור ער האָט זיין פערמעגען איבערגעגעבען אין דעם באַנקירס האַנד האָט ער זיך מיט זיינעם בעדינטען בעגעבען אין איינעם פון דיא בעסטען גאַסטהייזער אום אויס צו רוהען דאָרט איינע וואָכע, דען ער וואַר גאַנץ צערבראָכען אונ דער צו נאָך ליידענד אויף דעם מאָגען וואָס ער האָט איהם פערדאָרבען דורך דיא פערדאָרבענע שפּייזען וואָס ער האָט גענאָססען אויף דעם שיף, דאָס ער וואַר אַלזוי געצוואונגען צו רופען צו זיך איינען אַרצט (דאָקטאָר). צום אונגליק וואַר דיזער אַרצט איין גע-היימער אַגענט (פּיסקאַל) פון דער אינקוויזיציע, אונ דער צו נאָך איין געטויפטער יודע, אונ האָט אַלזאָ אויף דער שטעללע דערקענט אין דעם אַלטאַרוס איינען יודען *) אונ דער צו נאָך איינען האָכסט רייכען יודען וואָס

דיזעם

*) מדרש שיר השירים ד׳ (סוף סימן י״א) מה אגוז אינו יכול לגנוב

(אמער. נעש.)

דיזעס וואר דאן איין גוטער בראטען פיר דיא אינקוויזיציע אין יענער צייט וואס עס וואר איינעם יעדען יודען פערבאטען מיט לעבענסגעפאהר צו בעטרעטען שפאנישען באדען (גרונט), דען אזוי איינער וואר דאן דארט פערברענט אויף דיא שייטערהויפענס (קאסטיארען) וואס זייערע רויכוויילען האבען נאך דאן אויפגעשטיגען אין אלע שפאנישע שטעדט אונ וואס זייען אויסגעלאשען געווארען ערשט אין דעם יאהר טויזענד אכט הונדערט זיבען דורך דעם גרויסען געוויסער פון שפאנישע בלוט וואס וואר דאן דארט געשעהען דורך נאפאלעאן דעם ערשטען *).

נון אזוי לאנג דער אלטארוס וואו קראנק אונ דער ארצט וואס וואר איין גרויסער געלדנייץ פלעגט צו בעקומען פון איהם פיר יעדען בעזוך זיינעם איין גראססעס האנארריום (בעלוינונג) דאט ער געהאלטען מויל, וויא נור אבער ער האט שוין אויפגעהערט צו קומען צו איהם האט ער איהם דאנאצירט (דאנאסעועט) פאר דעם אבעואינקוויזיטאר אונ ער וואר אויף דער שטעללע ארעסטירט אונ אבגעפיהרט אין דעם געפיינגנים פון דער אינקוויזיציע, אין איינער קליינען צעללע וואס וואר אויף דעם דריטען שטאק (גארען) מיט איינעם קליינען פענסטער וואס וואר פערזעהען (סנאבזאן אדער אבעזפעצעט) מיט אייזערנען גראטע אונ צוגעווענדעט צו דעם קליינען פלוס (טייך) מאנצאנארעס. אללעס וואס עס וואר דערוויסט פון
זיינע

מן המכס שהוא נשמע ונכר, כך ישראל כל מקום שאחד מהם הולך אינו יכול לומר שאינו יהודי למה שהוא נכר, שנאמר כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ד׳.

*) קיינע נאציאן פון גאנץ עאוראפא האט אזוי פיל ניט געליטען פון דיא פראנצויזען זייענד נאך איינע רעפובליק אונ נאכהער פון נאפאלעאן דעם ערשטען אלס פראנקרייך איזט געווארען איין קייזערטהום אלס דיא שפאנישע נאציאן. דיא פארזעהונג (השגחה אלקות) האט זיך אבגערעכענט מיט דיא שפאניער דורך דיא פראנצויזען פיל שלימער אלס מיט אלע אנדערע לאסטערהאפטע נאציאנען, מעהר אלס צעהען יאהר האט שפאניען געבלוטעט אונטער דיא העגט פון דיא פראנצויזען, עס זייען דאן הונדערט טויזענד מענשען אומגעקומען דורך שווערד אונ פייער, הונדערטע דערפער אונ שטעדט אבגעברענט, דער קעניג געפאנגען גענומען, דיא אינקוויזיטארען ערמארדעט, דיא קירכען פערוויסט, אונ פון יענער צייט אן קען שפאניען נאך ניט צו זיך קומען. זיא איזט געבליבען ארעם, שוואך אונ האכסט עלענד, זעהט אוים וויא איין אויסגעברענטער דאקעט אונ וויים פון קיינע רוהע, דען אימער זייען דארט בלוטיגע בירגערקריגע. זייא האבען קיינע פעסטע רעגירונג, קורץ געזאגט עס ליגט אויף שפאניען איין פלוך גאטטעס וואס פארשט דאס אונשולדיגע בלוט וואס וואר פערגאססען אין איהר.

(אמער. געש.)

זיינע זאכען אונ פאפירען אין זיינעם נומער ווער אין בעשלאג גענומען, דער ווירטה זיינער וואר צוואר העכסט אונצופרידען מיט דיזער געשיכטע אוים בעזארגניס דאס מען וועט מיינען דאס ער וואר דער אנגעבער (דאנאסציק) פון דיזעם רייכען אלטארוס וואס האט לאזירט ביי איהם. אלזא וועלען שוין אלע רייזענדע אוים ווייכען זיין גאסטהויז וויא דיא פעסט אונ האט אבער אם מינדעסטען ניט געקענט טאהן צום וואהל פון דיזעם אלטארוס אונ האט איהם אלזא אויך ניט געטארט בעדויערן, דען דיזעם וואר אויך איינע גרויסע זינדע דארט, וויל שוין מעהר אלס איינער וואר דארט בעשטראפט פיר דאס צייגען פון מיטלייד מיט אזוי איינעם וואס וואר געפיהרט צום פערברענען. דאס איינציגע וואס ער האט געטאן וואר, דאס ער האט זיך אנגעבאטען דעם יואן פאל צו האלטען איהם ביי זיך אלס קעלנער (האטעל בעדינער) ביי זיינעם מיינען דאס ער איזט בלוטארם. דער יואן פאל אבער האט זיך ביי איהם בעדאנקט דערפאר, איזט באלד אוועק פון איהם צו דעם פראנצוזישען באנקיר וואס זיין הערר האט איהם אנגיטרויט זיינע קאפיטאליען אונ וואס ער האט שוין גיוואוסט וואס פיר איין גרויסע צוטרויען זיין הערר האט צו איהם ביזהער געהאט, האט איהם מיטגעטהיילט אללעס וואס עס איזט מיט זיינעם הערען געשעהען, אונ זא גלייך פערטרויט דאס ער האט ביי זיך בעשלאססען ניט אבצוציהען פון מאדריד ביז ער וועט ניט זיינען הערן בעפרייען, אונ פערלאנגט פון איהם דאס ער זאל איהם דערביי בעהילפליך זיין אין דיא קליינע זומען אונ קאסטען וואס ער וועט דערצו ברויכען, ער זאל עס איהם געבען אויף דיא רעכנונג פון זיינעם הערן, אונ ער (דער קאנטאריסט) האט עס איהם פערשפראכען מיט פריידען, אונ האט איהם דער צו נאך אנגעבאטען פרייע קאסט אונ קווארטיר אונ האט איהם שוין אין פאראוים געגעבען טויזענד פראנק דאס ער זאל שוין וואס אנהייבען צו טאהן פיר דיא בעפרייאונג פון זיינעם הערן אונ צו געוואונשען איהם נאך דער צו דאס עס זאל איהם געלינגען (גליקען) אין זיינעם אונטערנעהמען.

נון וואר זיין ערשטער גאנג צו איינעם פון דיא אינקוויזיטארען, ער האט זיך איהם פארגעשטעלט אלס סקלאווע פון דעם אקארסט איינגעצאגענען (ארעסטירטען) יאקאב אלטאוס אונ האט פון איהם פערלאנגט דאס ער זאל איהם מאכען פיר איין קאטויל, "דען ביזהער" האט ער זיך אבגערופען צו אהים, וואר איך נור איין היידע (יאזיצניק אדער פאגאניק) דען איך בין איין געבארענער אפריקאנער אונ וואר אלזוי פון געבורט איין נאצענדינער. איך וואלט שוין לאנג איין קאטאליק געווארען, נור זאלאנג איך וואר אונטערווארפען אונטער מיינעם הערן האב איך עס ניט געקאנט ווערען, דען ער האט עס ניט צו געלאזען זאגענד דאס עס איזט פיל בעססער איין

היידע צו זיין אלס איין פאנאטישער קאטאליק. דען ער אליין וויא עס שיינט איזט איין מענש אן א גלויבען. דען עס וואר אין זיינעם הויזע קיין קרייץ אונ קיין היילינגעס בילד געוועזען צו זעהען, אונ האטטע איך געוואוסט דאס אזוי איין אנטיקריסט (איין קריסטענפיינד) ווערט היר אין שפאניען ניט געליטען וואלט איך איהם זעלבסט אויסגעגעבען פאר איירע היילינקייט, אונ גראדע אזוי איינער איזט איין גרויסער מיליאנער".

„דיזע גנאדע זאל דיר זיין פערגענט (פערגונען), מיין זון" האט זיך דער אינקוויזיטאר אבגערופען צו איהם מיט איינעם ווייכען מונד, עס איזט קיינמאל צו שפעט צו ווערען רעכט גלויביג אונ דאס גלייכען איזט נאך דא גענוג רוים (פלאץ) אין אונזער זעליגמאכענדע קירכע זעלבסט פיר יעדען פערזאמענדען היידע (גאצענדינער) דיינעם גלייכען, דען דוא ביסט דאך שוין ניט מעהר יונג, דאך אבער נאך גענוג צייט צוא ווערען איין פרומער קאטאליק, דאך מוסט דוא פריהער וואס לערנען פון אונזער רעליגיאן בעפאר דוא וועסט דיא ווייהע עמפפאנגען (פאסוועניצעט ווערען) אונ דיזעס זאל דיר אונטעררריכטעט (געלערנט) ווערען אין אונזער אינקוויזיטארישען סעמינאריום.

אונ מעהר וויא דיזעס האט דער יואן פאל ניט געוואונשען, דאס הייסט דאס ער זאל פערבלייבען אין דער אינקוויזיציע אום צו האבען מיט דער צייט איינע גוטע געלעגענהייט צו בעפרייען זיינעם הערצן, דען געטויפט וואר ער פון זיינער קינדהייט אן, אונ וואר איין גאנץ טאלעראנטער (צערפליווער *) קאטאליק, אונ דאס גלייכען האט דער אינקוויזיטאר אזוי פריינדליך אויפגענאמען איהם אונ דערהאלטען אין דער אינקוויזיציע פיל מעהר אום צו האבען איהם אימער בייא דער האנד אום צו ערפארשען פון איהם וואס פיר איין מענש זיין הערץ איזט אונ וואו שטעקען זיינע גרויסע קאפיטאליען אלס אריין צו ברייננען איהם אונטער דיא פלינגלען פון דעם קאטוילישען גלויבען. קורץ געזאגט, דער יואן פאל איזט פערבליבען אין דער אינקוויזיציע, אונ האט דארט געשפילט דיא ראללע פון איינעם

אייפעריגען

---

*) איין טאלעראנטער מענש הייסט אזוי איינער וואס האסט ניט קיין אנדערס גלויביגען, דאס הייסט צום ביישפיל עד איזט איין יודע וואס האסט ניט קיין קריסט ווייל ער האט איין אנדער גלויבען אלס זיינער איזט, אונ דאס גלייכען איין קריסט וואס ער האסט ניט דעם יודען ווייל ער האט איינע אנדערע אמונה אלס זיינע איזט. — אינטאלעראנט הייסט אזוי איינער וואס לײדעט קיינען אנדערן וואס איזט ניט פון זיינעם גלויבען. אין קורצען געזאגט: טאלעראנץ הייסט דולדונג (טערפעניע) אין עניני אמונה, אינטאלעראנץ הייסט אונדולדונג (ניעטערפעניע) אין עניני אמונה.

(אבער. געש.)

איבעריגען פלייסיגען גאוויצע (גייליננ, דאס הייסט אזוי איינער וואס וויל ערשט ווערען איין קאטאליק), האט געלערנט זייער פלייסיג, אונ האט אלזוי איבער געשטיגען אלע אנדערע גאוויצען (נייגעווארענע קאטאליקען) וואס זיינען אין דעם דארטיגען סעמינאריום, אזוי אין ערלערנען זיך דיא גרונדזאטצע (יסודי הדת) פון דער קאטוילישען רעליגיאן, אונ אזוי אין זיינער רעליגיאזיטעט (פרומקייט) דען ער האט אבגעהיט איהר יעדעם געבאט אונ יעדען מנהג איהרען נאך פיל מעהר אלס מאנכע גייסטליכער (דוכאווונער) אונ האט דיזע פערשטעללונג (פריטווארסטווא, אדער צבויאטסטווא) אזוי ווייט געטריבען דארט, דאס ער איזט געווארען בעוואונדערט פון זיינע לעהרער אונ דאס גלייכען פון דיא אינקוויזיטארען זעלבסט אונ וואר אלזוי האכסט געאכטעט פון זייא, דער צו נאך האט ער געזעהען צו מאכען זיך בעליבט ביא דיא דארטיגען איבעריגען לייטען, דאס הייסט בייא דיא דארטיגען אפיצילסטען (דיגערשאפט, שרייבער, שאפנערעם, עקאנאמען) ביא מאנכען דורך איינע שמייכעליי (חניפה) אונ ביא מאנכען דורך הייפיגע טראקטאמענטען, דורך פערלייהען זייא קליינע געלדסוממען אונ האט אלזוי דורך דיזע אלע מיטעלן אויסגעווירקט אין איין פערלויף פון צוויא מאנאטע צו ווערען דארט איין שאפנער עקאנאם איבער דיא פארציאנען וואס ווארען דארט טעגליך אויסגעטהיילט אונטער דיא הונדערטע געפאנגענע וואס האבען געשמאכטעט דארט אין דיא צעללען (צעלעס) אונ אין דיא סקלעפעם פון דער אינקוויזיציע. נאך דיזעם האט ער געשטרעבט (געצילט) פון פארנע העריין, דאס הייסט נאך ביא דעם אנפאנג אריין טרעטען אין דיזער בלוטיגען אנשטאלט (זאוועדעניע) וויא דיא אינקוויזיציע איזט, אונ נון האט ער עם ערורייכט (דער גרייכט) אונ האט עם זייער קלוג אונ געשיקט אנ־געווענדעט צו דער בעפרייאונג זיינעם הערן אונ עס האט איהם מיט גאטעס הילפע געלונגען (געגליקט), אונ דיזעס איזט געשעהען וויא מיר וועלען עס דא בעשרייבען אין קורצען.

ביא זיינעם וויססען שוין, לויט (ועדליג) זיינעם נייען אמט (סלוזבע) דעם נאמען פון יעדען געפאנגענען, אונ דאס גלייכען אין וועלכען נומער יעדער פון זייא זיצט, ביא זיינעם וויססען שוין אויף קלאר וואו זיין הערר געפינט זיך, האט ער אנגעהייבען צו פיהרען מיט איהם איינע געהיימע קארעספאנדענץ (בריפוועקסעל), ער (דער יואן פאל) האט איהם (זיינעם הערן) צו געזענדעט זיינע צעטלאך איינגעקנאטענערהייט אין דיא לעבלאך ברויט וואס ער פלעגט איהם צו שיקען א טאג איבער א טאג צו זיינע פארציאנען וויא צו אלע אנדערע געפאנגענע, אונ ער (זיין הערר, דער אלטארוס) וואס וואר נאך אלץ ניט געזונד אונ וואר דארט קורירט פון דעם דארטיגען דאקטאר פלעגט צו זענדען (צו שיקען) זיינע צעטעלאך צו דעם יואן פאל דורך דעם דארטיגען בעדינער אלס רעצעפטען פון דאקטאר

אום עס צו לאזען מאכען אין דעם דארטיגען אפטייק, אונ דיזער געהיימען קארערספאנדענץ וואס וואר צווישען זייא ביידען, וואר (וויא עס פערשטייט זיך) פערהאנדעלט ניט איבער דעם שטיין דער ווייזען *) אונ ניט איבער דאס פערפעטואום מאבילע **) נור איבער דעם פלאן פון איינער פליכטונג (אנטלייפונג), אונ אם ענדע אלס מען וואר שוין פערטיג דאמיט האט איהם יואן פאל צוגעשיקט אויף דעם זעלבען וועג וואס ער פלעגט איהם צו זענדען דיא צעטעלאך איינע קליינע אבער האכסט שארפע פיילע, אום איבער צו פיילען דיא אייזערנע גראטע פון דעם פענסטערל וואס וואר אין זיינער צעללע, אונ דער צו נאך איינע זיידענע שנור מיט קניפלאך אום ארונטער־צולאזען זיך אויף איהם דורך דאס פענסטער אין פרייען, דאס הייסט צו דעם ברעג פון דעם קליינעם שטראם מאנצאנארעס, אונ יעדעס פון דיזע צווייא הילפסמיטעלן וואר איינגעקנאטען אין איינעם בעזונדערן לעביל ברויט, דער צו נאך איין שרייבען וויא ער זאל זיך דער מיט בעגיין, אונ צו גלייך בעשטימט דיא צייט אונ דיא שטונדע ווען זיין פלוכט (אנטלייפונג) זאל געשעהען, אונ דער צו נאך האך אונ טהייער פערשפראכען דאס ער וועט איהם שוין דארט ערווארטען מיט איינעם געזאטעלטען פערד אונ מיט איינעם וואיענעם אוניפארעם (מונדיראווקע) דאמיט ער זאל זיך אומקליידען, דען ער וואר דארט אנגיטאן אין איינעם ארעסטאנסקען אוביאר. אונ וויא אויסגעדאכט ׳אזוי וואר עס אין דער ווירקליכקייט הערפארגעבראכט (אויס־געפיהרט), דען אין דער אבגערעדעטען שטונדע וואר שוין דער אלטארום אויף דעם בעשטימטען ארט דאס הייסט ביא דעם ברעג פון דעם פלוס וואס דארט האט איהם שוין ערווארטעט דער יואן פאל מיט איינעם געזאטעלטען פערד, אונ ער דאס גלייכען וואר אויך רייטענד, אונ זייא זייען פון דארט אוועק רייענד געשיצט דורך דיא נעכטליכע פינסטערניס אונ זייען צו זאמען אוועק צו דעם פראנצויזישען באנקיר, האבען זיך ביא איהם פערשטעקט (בעהאלטען) איינינע טעג, אום מען זאל זייא ניט באלד נאכיאגען, אונ נאכהער האבען זייא ביא איהם גענומען איינינע טויזענד פראנק אונ האבען זיך גליקליך געפליכטעט (אנטלאפען) איבער דיא שפאנישע גרענצע נאך פראנקרייך.

איין נאך פיל שענערער ביישפיל פון טרייע אונ פערשוויגענהייט האט אונז געליפערט (געגעבען) איינע יונגע מעסטיצקע וואס וואר איינע סקלאווין

פון

---

*) שטיין דער ווייזען הייסט אבן הפילוסופיא, אדער בעססער צוזאגען דיא געהיימע קונסט וואס מען קען דער מיט פערוואנדלען קופער אין גאלד אונ נייע וועלטען שאפען.

**) פערפעטואום מאבילע הייסט דיא חכמה ממציא צו זיין אזוי א רעדעל וואס זאל זיך אימער אונ אייביג אליין בעוועגען.

(אמער. געש.)

פון דעם וויצעקעניג (נאמיעסטניק) פון פערו, אונ ווארן אלזוי איין קאמער־מאדכען ביא זיינער פרויא דער גרעפין כינכאן. דיזעס מאדכען וואר זייער שיין פון געשטאלט אונ פון בעסטען כאראקטער, אונ וואר ערגעבען דעם דינסט (סלוזבא) פון איהר דאמע מיט לייב אונ לעבען, אונ וואר דאהער געליבט פון איהר וויא איין אייגענעס קינד, אונ זיא וואר אלזוי ביא איהרער זייטע טאג אונ נאכט אונ צו גלייך איינגעטרויט אין אלע איהרע הייזליכע געהיימניססע. זיא (דיא גראפין) וואר איהר אזוי גוט דאס וויא אויך זיא וואר האכסט ביגאט (דוממפרום), איינע געברענטע קאטאליקין, ביא אלעם דעם האט זיא איהר פערשוינט מיט דעם אויפדרינגען דיא קאטוילישע רעליגיאן, ביא איהר איינזעהען דאס זיא איזט גאנץ ערגעבען דעם גלויבען פון איהרע עלטערן.

דיא גראפין וואר דאן אלט דרייסיג יאהר, בליהענד שיין אונ איין האכסט זאנפטעס וועזען וויא מען קען זיך נור פארשטעלען, אונ דער צו נאך וואר זיא אויסגעריכטעט (בעגאבט) מיט דען גרעסטען טוגענדען (מדות טובות). אלזוי קיין וואונדער דאס זיא וואר האכסט בעליבט פון איהרען מאן, אונ הויך אונ טייער געשאצט פון דיא דארטיגען נעגער, מולאטען אונ מעסטיצען וואס ווארען דאן אלע צו סקלאווען געמאכט, אונ ווארען בעהאנדעלט פון דיא שפאניער וויא דיא צונפיהע, דען פערו געהערט נאך איצונד אויך צו שפאניען, אונ עס וואר אלזוי דארט אויך איינגעפיהרט דיא בלוטיגע אינקוויזיציע וואס האט אנגעצונדען איהרע שייטער־הויפען (קאסטיארען) אין אלע דערפער אום צו בראטען אויף זייא אלע דיא יעניגען פון דיא פארביגען*) וואס ווארען אין פערדאכט (חשד) דאס זייא זייען קיינע רעכטגלויביגע קאטאליקען, אונ נאך מעהר דיא יעניגען וואס ווארען אין פערדאכט דאס זייא פערניפטען דיא פארנעהמסטען שפאניער, אונ איבערהויפט דיא שפאנישען בעהערדע (נאצאלסטווא), אונ דיא וויצעקעניגע וואס ווארען אהין געשיקט פון שפאניען, פערגיפטען זייא מיט אזעלכע גיפטיגע פולווערלאך וואס עס וואר ניט אם מינדעסטען אנצושפירען

געווען

*) נאר דיא ערשטע מענשען וואס דיא שפאניער האבען דערוויסט אין אמעריקא וואס ווארען זייערע מיליאנען אונ וואס האבען דארט געוואוינט פון אונדענקליכע צייטען, ווארען האלבווילד אונ האכסט רויה, דער קאלאר פון זייער לייב איזט נאך ביז איצונד רויט וויא קופער אונ ווערען דאהער אנגערופען „רויטהייטער". דיא נעגער, דיא מעסטיצען, דיא מולאטען אבער ווערען אנגערופען „דיא פארביגע" ווייל זייא האבען פערשידענע קאלארען אונ זייען ניט ווייס וויא דיא עאוראפייער, אונ אלע וועלכע עס ווארען ניט ווייס ווארען זייא צו סקלאווען געמאכט געווארען אונ ווארען אלזוי אלע צו זאמען גרויסע פיינדע פון דיא שפאניער.

(אמער. געש.)

געוועזען אן זייא דאס זייא זייען גיפטיג אונ ווארען נאך דער צו אזוי צונגע-ריכטעט דאס דער פערגיפטעטער איזט ניט באלד געשטארבען דער פון, נאר ער האט אנגעהויבען צו זיכען (ניכוועז, חוואריען אדער קריינקעלען) עפעס וויא פון איינעם שלייכענדען פיבער (צעהרענדען קדחת) וואס ענדעט זיך מיט איינעם שמאהליכען טויט, דען אין יענע צייטען פלעגען דיא דארטיגען וויצעקעניגע, אינקוויזיטארען, גובערנאטארען וואס פלעגען צוגע-שיקט ווערען פון שפאניען ניט מאריך ימים זיין, פלעגען זיך דערהאלטען קוים א יאהר בייא דער נארמאלען (געהעריגען) געזונדהייט, אונ נאכהער פלעגען זייא אנהייבען צו קריינקעלן אונ אם ענדע אוועק צו שטארבען. אונ וויא דיא וואהרהייט צו זאגען ווار עס ניט איינע בלויזע ערדיכטונג (ווידומקא) דאס הייסט קיינע אויסגעטראכטע זאכען, דען דיא שקלאווען וואס זייען פון גרונד אויס האכסט ראכזיכטיגע לייטע (גרויסע בעלי נקמות), פלעגען זיך זייער אפט בעדינען מיט דיזער גיפטמישעריי אן זייערע טיראנען אונ פלעגען זייא פערגיפטען מיט זייערע געקינסטעלטע גיפטען וויא דיא ראטטען (מייז), דאך אבער פלעגט דער גרעסטער טהייל פון זייא, פון דיא שפאנישע גרויסע לייט אונ פון דיא פארנעהמסטע קאלאניסטען שטארבען פון דעם שלייכענדען פיבער (צעהרענדען פאטאיעמנעם קדחת) וואס איזט דארט צו הויזע אונ וואס האבען איהם געליטען נור דיא עאוראפייער, אבער ניט דיא אוראיינוואוינער (קארענניע זיטעלי) פון אמעריקא. דיא ראטהויטער אונ אזוי אויך אלע דיא אנדערן פארביגען וואס ווארען אלעם פיר סקלאווען געמאכט, דיזע אלע האבען גאנץ אונ גאר ניכט געליטען פון איהם (פון דעם שלייכענדען פיבער). צוואר ווארען זייא אויך זייער אפט אנגעגריפען, האבען זיך אבער באלד בעפרייט פון איהם דורך איינעם געוויסען מיטעל וואס זייא האבען געהאט דער צו אזוי שנעל (געשווינט) וויא איין ריזענדער (פאדאראזנער) בעפרייט זיך פון דעם נאראדאוואי וואס האט איהם ערגריפען אלס ווא(ג)ענבונד (בראדיאגא) בייא זיינעם צייגען איהם איינען געזעטצליכען פאס, אונ דיזער מיטעל איז בעשטאנען אונ בעשטייט נאך איצונד אויך, אין דעם פראשיק פון כינא רינדע*) וואס אלע דארטיגע

פארבינגען

*) דער כינא פראשיק ווערט געמאכט פון דיא קארע איינעם בוימעס וואס הייסט כינע אויף דעם נאמען פון דער גראפין כינכאן, וויל דורך איהר איזט דיזער פראשיק געווארען בעקאנט אין דער גאנצער וועלט, וויא מיר וועלען דא ווייטער ערציילען. דיזער בוים וואקסט בעזאנדערס אין פערו, ער איזט זייער הויך אונ דיקער אלס איין מאן. אלס ער נאך יונג איזט ווערט איהם אבגעשיילט זיינע קארע וואס וואקסט איהם אלע צווייא יאהר ווידער אב, אונ דיזעס קען געשעהען נור ביז זיינעם צוואנציגסטען יאהר. דער ערשטער וואס האט זיך דערוואוסט פון דיזעם היילמיטעל, דאס הייסט

פארביגען האבען געמאכט איין גראססעס געהיימניס דער פון פאר זייערע שפאנישע פייניגער אום זייא זאלען זיך ניט קענען אויסקורירען פון דיזעם שלייכענדען אונ צו גלייך טייטענדען פיבער, — איין געהיימניס וואס וואר בעליינט מיט איינעם האכסט היילינען שוואור (שבועה) אונ מיט איינעם שרעקליכען פלוך (קללה), אונ דער צו נאך מיט איינער האכסט גרויזאמען שטראפע פיר דאס פערראטהען (אויסגעבען) פאר איינעם שפאניער, אונ נאך איזט קיין געהיימניס אזוי טריי אונ ריכטיג בעוואהרט (איינגעהיט) געווארען מעהרערע צעהנדליג יאהרען אלס דיזעס, אונ אויך דורך איינען זעלטענען צופאל נור איזט דיזעס געהיימניס ענטדעקט געווארען, זאנסט וואלט מען ניט וויססען דער פון נאך ביז איצונד, וויא מיר וועלען עס באלד ערצייהלען, דען דיזע לייטע זייען זייער פערשוויגען אונ לאזען זיך קיין געהיימניס ענטרייססען דורך קיין צוואנג וויא מיר האבען עס פריהער שוין בעשריבען. — נון קעהרען מיר אונז ווידער צוריק צו דעם לויף (ביעג האד) פון אונזערער ערצייהלונג.

דיזע איידעלע אונ הומאנע (מענשענפריינדליכע) גראפין כינכאן וואס וואר דיא איינציגע דארט אין גאנץ פערו וואס וואר געשאצט אונ געאכט פון אלע פארביגען, ווייל זיא וואר וויא צו זאגען זייער שוצענגעל וואס האט מעהרערע פון זייא גערעטעט פון שייטערהויפען אונ ערלייכטערט אין מאנכע היגזיכטען זייער טרויעריגע לאגע, וואר זיא אים פערלויף פון אפאר יאהר פון איהר זיין דארט אויך איבערפאלען פון דעם שלייכענדען פיבער אונ האט אנגעהייבען צו זיכען (קראנקעלן) אונ מען האט אנגעהייבען צו האבען איינען גרויסען פערדאכט אויף איהר איינגעטרויטע קאמערמיידכען ווייל זיא איזט איינע מעסטיצין, דאס זיא האט איהר בייגעבראכט איינע גיפטיגע פער־מישונג אין טראנק אונ שפייזע פון דער גראפין, נאר זיא (דיא גראפין) וואס וואר בייא זיך איבערציינט (געוואוסט אויף קלאר) דאס זיא (דיא קאמער־
מיידכען

דאס מיט דיא קארע פון דיזעם בוים קען געהיילט ווערען דאס געפאהרליכע שלייכענדע פיבער וואס האט ביז יענער צייט, ד. ה. ביז דעם יאהר 1640 געמאכט גרויסע פערוויסטונגען אין פערו אונ אין דיא אלע אנדערע זידליכע לענדער פון אמעריקא, וואר איין ראטהייטער, דאס הייסט איינער פון דיא ווילדע אמעריקאנער, ער האט זיך דערוואוסט דער פון דורך איינען בלויזען צופאל, ער האט זייענדיג בעפאלען פון דיזעם פיבער געטרונקען דיא וואססער פון איינער אזערקע וואס האבען זיך געווייקט דארטען פילע שטיקער קארע פון דיזער ארט בוימער וואס האבען געוואקסען ארום איהם, אונ איזט געווארען באלד געהיילט אונ האט אלזא אנגעהייבען צו קורירען מיט דעם זעלבען וואססער אלע אנדערע רויטהייטער וואס ווארען בעהאפטעט מיט דיזעם פיבער.

מיידכען איהרע) איזט איהר ערגעבען מיט לייב אונ לעבען, האט ניט געוואלט וויסען אונ הערען דער פון, האט קיינע ריקשפראכע (פערענאיואר) גענומען מיט איהר דאריבער אונ איזט איהר געבליבען צוגעטהאן אונ גוט וויא ביז אהער אונ דאס גלייכען זיא (דיא מעסטיצקע, איהר קאמער־מיידכען וואס האט געהייסען ווירגוניע ציפריא) איזט איהר געבליבען טריי, ניט וויא איינע טרייע דינערין, נור וויא איין קינד צוא איינער צארטליכען מוטער, אונ האט איהרע אויגען רויט געוויינט איבער דעם וואס זיא זיכט (חווארעט) אונ נאך מעהר האט זיא זיך געקלעמט אונ געגראמט דאס טראץ דעם וואס זיא ווייס איין מיטטעל צוא איהרער קראנקהייט וואס וועט איהר היילען אונ אוים קורירען פון גרונדאוים, דאס הייסט דיא כינארינדע, מוז זיא עס גאנץ פערשווייגען ווייל איהר מונד איזט איהר פערשלאסען מיט איינעם שווערען אייד (שבועה) עס ניט צו ענטדעקען. אונ דער צו נאך צוא ווערען שווער בעשטראפט דער פאר, זיא אונ איהר גאנצע בעשאף. אונ עס וואר מעהרערע וואכען איין הייסער קאמפף (שטרייט) אין איהרעם אונשולדיגען הערצען צווישען איהרע ליבע צו איהרער דאמע אונ צווישען איהרעם געוויסען, ביי איהרעם וויססען דאס זיא וועט מיט איהרעם אויסזאגען איהרער דאמע דיזען געהיימען מיטעל וועט זיא זיך פערזינדיגען געגען איהרעם גאט אונ געגען איהרע פאמיליע אונ געגען איהרע נאציאן.

דיזער שטרייט פון איהרעם געמיטה האט זייער שטארק געצעהרט (געגריזעט) אין איהרעם קערפער דאס זיא איזט געווארען איין האלבער מענש, אונ זיא וואלט עס פערגעווים ניט אוים געהאלטען ווען עס וואלט נאך איין עטוואס מעהר געדויערט. צום גליק איזט זיא פער־פאלען (ארויף געקומען) אויף איין מיטעלפאל וואס זאל בעפרידיגען איהרע ליבע אונ טרייע צוא איהרע דאמע אונ דאס גלייכען יוצא זיין פאר איהרעם געוויססען. אונ דיזער מיטעלפאל איזט בעשטאנען אין דעם, דאס זיא זאל קיין ווארט מיט איהרער דאמע שפרעכען איבער דיזעם היילמיטעל פון דער כינארינדע נור זיא זאל דיזען פראשיק אריין מישען אין א גלאז קאווע איהרע אן איהר וויסען אום זיא זאל ווערען געזונד ניט מערקענדיג פון וואנען אונ פון וואס אלזוי וועט זיא ווערען געזונד אונ בלייבען לעבען אונ דאס געהיימנים וועט בלייבען איין געהיימנים. צוואר וואר עס זייער גוט אוים געדיינקט דאך אבער האט זיא עס ניט געדארפט טאן ביי איהרעם וויסען דאס דיא אלע פארבינען זייען אין א גרויסען פערדאכט (חשד) ביי דיא שפאניער דאס זייא זייען גיפט־מישער אונ דיזעם פערעכענען זיך (פערזעהען) האט איהר פערפיהרט אין דער גרויסען געפאהר פערברענט צוא ווערען, וויא מיר וועלען עס

דָא בַּאלְד עֶרְצֵיילֶען . אוּנ דִיזֶעם קֶען אֵייךְ , מֵיינֶע טְהַייעֶרֶע לֶעזֶער אוּנ לֶעזֶערִינֶען , דִינֶען פַאר אַיין בֶּעוַוייז דָאס מֶען מוּז הָאבְּסְט אוּמְזִיכְטִיג זַיין זֶעלְבְּסְט בַּייא דֶעם טָאהן דֶעם צְוַוייטֶען אַ טוֹבָה אהן יֶענֶעמְס וִויסֶען דֶער פוּן *) .

זִיא הָאט דִיזֶען פְּרָאשִׁיק אַריין גֶעשָׁאטֶען אִין אַ גְלָאז קַאוֶוע וָואס זִיא הָאט עֶס אוֹיפְגֶעטִישְׁט (וָואס זִיא הָאט דֶערְלַאנְגְט צוּם טִישׁ) דֶער גְרֶאפִין גַאנְץ בֶּעהוּטְזַאם , דָאס הֵייסְט (דָאס נִימַאנְד הָאט גֶעזֶעהֶען) , דָאךְ אָבֶער וִויא נוּר דִיא גְרֶאפִין הָאט אַ פָּאר שְׁלוּקֶען (אַ פָּאר זוּפֶּען) גֶעטָאן דֶער פוּן אוּנ הָאט פֶערְשְׁפִּירְט אֵיינֶע בִּיטֶערְקֵייט אִין דֶעם , אוּנ דֶער צוּ נָאךְ אַיין עֶטְוָואס שְׁטוּיבִּיגֶעם אוֹיף אִיהר צוּנְגֶע אוּנ הָאט עֶס בַּאלְד אוֹיף דֶער שְׁטֶעלֶע מִיט גֶעטְהֵיילְט אִיהרֶעם מַאן וָואס וַואר דַאן לֶעבֶּען אִיהר , הָאט עֶר בַּאלְד גֶעפַּאסְט (בֶּעקוּמֶען) אַיין פֶערְדַאכְט (חשד) דָאס דִיזֶעס גְלָאז קַאוֶוע אִיזְט פֶערְגִיפְטֶעט , אוּנ דִיזֶעס הָאט קַיין אַנְדֶערֶער גֶעטָאהן וִויא דִיא ווירגיניא ציפריא אִיהר קַאמֶערְמֵיידְכֶען . זִיא אִיזְט גֶעוָוארֶען בַּאלְד עֶרְגְרִיפֶען , אַיינְגֶעזֶעצְט אוּנ זַייעֶר שְׁטְרֵיינְג עֶקְזַאמִינִירְט , מִיט גוּטֶען אוּנ מִיט בֵּייזֶען , מִיט שְׁלֶאג אוּנ מִיט גְרוֹיסֶע מַארְטֶער (יסורים) , עֶס וַואר אָבֶער קַיין גֶעשְׁטֶאנְדְנִיס (פְּרִיזְנַאנְיֶע) פוּן אִיהר אַרוֹיס צוּ בְּרֵיינְגֶען . אִיהר אֵיינְצִיגֶער אַנְטְוָוארְט דַארוֹיף וַואר נוּר „אִיךְ וַוייס נִיט פוּן וָואס צוּ זָאגֶען" אוּנ אִיזְט דֶער בַּיי גֶעבְּלִיבֶּען .

מֶען הָאט גֶעוָואלְט מַאכֶען מִיט דִיזֶע קַאוֶוע אֵיינֶע פְּרָאבֶּע אוֹיף אֵיינֶעם הוּנְד , לֵיידֶער אָבֶער הָאט קַיין הוּנְד גֶעוָואלְט עֶס טְרִינְקֶען וַוייל עֶס הָאט גֶעהַאט אֵיינֶען ווִידֶערְלִיכֶען גֶעשְׁמַאק . דֶער גְרַאף אוּנ דִיא גְרֶאפִין וַוארֶען דָאפֶּעלְט גֶעקְרֵיינְקְט פוּן דִיזֶער גֶעשִׁיכְטֶע , עֶרְשְׁטֶענְס וֶוען זִיא אִיזְט עֶס דִיא גִיפְטְמִישֶׁערִין אִין דִיזֶעם טְרַאנְק , אַלְזוֹי אִיזְט שׁוֹין מֶעהר נִימַאנְדֶען צוּ טְרוֹיעֶן אִין דִיזֶעם לַאנְדֶע , דֶען וֶוען זִיא , דיא ציפריא וָואס הָאט גֶעשַׁיינְט צוּ זַיין אַיין אוּנְשׁוּלְדִיגֶער אֵיינְגֶעל גָאטֶעס וָואס הָאט זִיךְ פֶערְ- אִירְט (פֶערְבְּלָאנְדְזֶעט) אוֹיף דִיזֶעם וֶועלְטְטְהֵייל , וָואס זָאל מֶען שׁוֹין דֶענְקֶען פוּן אֵיינֶעם אַנְדֶערְן . אוּנ צְוַוייטֶענְס , אִיזְט זִיא אַנְדֶערְס ווִירְקְלִיךְ אוּנְשׁוּלְדִיג וִויא זִיא זָאגְט , טְהוּט זַייא הָאבְּסְט לֵייד דָאס זַייא בֶּעהַאנְדְלֶען אִיהר

איצונד

*) (שבת י׳) אמר רב הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו , שנאמר לדעת כי אני ה׳ מקדישכם . ופירש רש״י קודם שנותן המתנה צריך לומר לו מתנה פלוני אני נותן לך . וכן אמרו הנותן מתנה לתינוק צריך להודיע לאמו ומכל שכן שצריכין להזהר לעשות טובה לחברו שלא מדעתו , שמא טובתו רעה היא לו , וכבר נתנו ונשאו חז״ל בהנידון הזה אם זכין לאדם שלא בפניו או לא זכין לאדם שלא לפניו או לא מדעתו .

(אמער. נעש.)

איצונד אזוי טיראניש. דען זייא האבען איהר איבער געגעבען אין דיא הענד פון דער אינקוויזיציע, וואס זייען גרויסע קינסטלער אין פייניגען. זייא פערשטייען אנצוטאן אלע ענוים זייערע געפאנגענע אונ דאך צו דער-האלטען זייא בייא דעם לעבען, וויא אמאל דער שטן איזט זיך בעגאנגען מיט דעם איוב, וויא דער פסוק זאגט, „הנו בידך אך נפשו שמור“, דאס הייסט, טהו איהם אן אלערהאנד שמערצען נור דערהאלט איהם בייא דעם לעבען, נור מיט דעם אונטערשייד: דארט וואר דער מיין פון גאט דאס דער שטן זאל איהם דערהאלטען בייא דעם לעבען אום ער זאל בלייבען לעבען אום נוטעס צו ערלעבען, אונ דיזע פלעגען דערהאלטען זייערע געפאנגענע בייא דעם לעבען אום צו פיהרען זייא נאכהער לעבענדיגערהייט צו דעם שייטערהויפען מיט איינער גרויסען פראצעסיאן (טארזעסטווא) אום איינצוסטראשען מיט זייער דעקרעט אלע אנדערע קעצער (אפיקורסים).

א גאנצען מאנאט וואר זיא געפאלטערט (געמאטערט) אונ מען איזט מיט איהר ניט ווייטער געקומען אלס אין דעם ערשטען טאג, דען זיא איזט געבליבען בייא איהרעם „איך ווייס ניט פון וואס צו זאגען“ אונ זיא וואר אלזא פעראורטהיילט (פערמשפט) געווארען פון דער אינקוויזיציע צום פערברענען. דאך אבער וואס אלע גרויסע מארטער (ענוים) וואס זיינען איהר אנגעטאן, אונ דאס גלייכען דער טוידעס אורטהייל (דעקרעט פריגאוואר) וואס וואר פערהאנגט (נגזר געווארען) אויף איהר האבען ניט געקענט אבצווינגען פון איהרער פערשוויגענהייט, האט עס אבגעצוואונגען פון איהר דאס פעראורטהיילען צו דעם שייטערהויפען אנשטאט איהר, איהרען געליבטען וואס וואר אויך איין געוויססער מעסטיצע פון א יאהר צוויא אונ צוואנציג אונ וואס וואר ניט ווייניגער שיין, ליבליך אונ בראוו אלס זיא. ער וואר איין לייב דינער בייא דעם דארטיגען גובערנאטאר, אונ געליבט פון זיינעם הערן וויא זיא פון איהרער דאמע, דיא גראפין. דיזע ליבשאפט וואר קיין געהיימנים פאר זייערע ביידענס הערשאפטען. גראדע נאך גאנץ אומגעקעהרט, זייא האבען עס נאך געבילינט (זיך סאנגלאסעוועט דאריבער) אונ פלעגען אלזוי גאנץ געמיטהליך דולדען (וועלען ליידען) זייער בעזוכען זיך זייער אפט איינאנדער אין זייערע פאלאצען. דער פאמעגוסטע (אזוי האט געהייסען איהר געליבטער) פלעגט צו קומען צו זיינער געליבטער ווירגיניע ציפריא אפאר מאל אין וואך דעם מארגענס אונ פלעגט צו פערברייגגען בייא איהר אין דער גארדאראבע מאנכע שטונדע אונ דאס גלייכען זיא צו איהם אפאר מאל אין וואך אבענדס דארט אין דעם טאלעטענצימער פון זיינעם הערן, אונ ווארען אלזוי שוין ניט ווייט פון דער צייט פון זייער פערהייראטהען זיך, וואס דאן האבען זייא געדארפט בעשאנקען ווערען פון זייערע הערשאפט גאנץ בייכליך אונ דער צו נאך

מיט זייער פרייהייט, דען זייא ביידע ווארען דאך לייבאייגענע, וויא
מיר האבען שוין איינמאל געזאגט דאס אלע דארטיגע פארביגע זייען
צוא סקלאווען געמאכט געווארען. אלזוי איזט אונז שוין זייער לייכט
צו פערשטיין פון זעלבסט דאס איהר געליבטער, דער פאמאגוסטע איזט
ניט געבליבען גלייכגילטיג בייא דיזער געשיכטע, דאס ער האט דער בייא
געליטען פיזיש אונ מאראליש (ד. ה. בגוף ובנפש), דען עס וואר איהם
האכסט לייד אום דיא מארטער (ענוים) פון זיינער געליבטען, אונ דער צו
נאך האט ער אנגעהייבען צו ווערען בעהאנדעלט פון זיינעם הערן, זינט
זיינע געליבטע איזט געווארען פערדאכטיגט אין גיפט מישעריי, זייער
שטרייגג (סטראנגע) אונ מיט איינער גרויסען ערנידערונג, זייענד אין דער
מיינונג דאס ער וואר בעטהייליגט אין דער גיפט מישעריי פון זיינער
געליבטען, אונ ער האט ערדולדעט מיט דער פערשוויגענהייט (מיט שווייגען)
וואס עס זייען מיט איהר בעגאבט (בעשאנקען פון דער נאטור) אלע
פארביגע סקלאווען אונ סקלאווינען, ער האט עס ערדולדעט ביז זיינעם
דערוויסען זיך דאס זיא (זיינע געליבטע) איזט געווארען פעראורטהיילט צום
פערברענען אונ דאן האט ער שוין זיין שווייגען אונטערבראכען (אטסטאוועט),
איזט אוועק צו דעם וויצעקעניג אונ האט זיך זעלבסט אנגעקלאגט פאר
איהם דאס נור ער איזט דער גיפטמישער פון דער גראפינס גלאז קאווע
אונ ניט זיינע געליבטע אונ זיא ווייס ניט דער פון אם מינדעסטען ניט.
ער האט עס געטאן בייא זיינעם בעזוכען איהר (זיינע געליבטע) אין דעם
זעלבען פריהמארגען וואס זיא האט אויפגעטישט (דערלאנגט) דער גראפין
דיזען גיפטיגען טראנק. ער האט עס געטאן (האט ער געזאגט) ווייל ער
האט צו הערען בעקומען, דאס דיא גראפין וויל זיינע געליבטע פער=
הייראטהען מיט איינעם אנדערן, אונ אלזוי איזט נור ער דער פערברעכער
אונ צו איהר האט מען גאר גישט.

נון פערשטייט זיך שוין פון זעלבסט דאס דיזע בעקענטניסע (פריזנאניע)
וואר וויא גערופען (קסטאטי) אדער בעסער צו זאגען האכסט ערווינשט.
דען דיא גראפין אונ זעלבסט דער וויצעקעניג וואס ווארען דער ווירגיניע
ציפריא זייער גוט ווארען האכסט צופרידען דאס דיזער בלוטיגע פערדאכט
איזט שוין ארויף געוועלצט (ארויף געקייקעלט) אויף איינעם אנדערינס הויפט
(קאפ) אונ אז זיא איזט געבליבען ריין וויא זיא האט עס געשיינט צו זיין
פון פריהער. אונ דער פאמאגוסטע וואר באלד געפעססעלט (געשמידעט
אין קייטען) אונ אבגעפיהרט אין געפיינגניסס, וואר שטרייגג עקזאמינירט,
אונ אלס ער איזט געבליבען בייא זיינער ערשטען אויסזאגע וואר ער
פעראורטהיילט צו דעם שייטערהויפען אונ דיא ווירגיניע ציפריא וואר
בעפרייט, אונ צו גלייך האט מען איהר געלאזט אויסקורירען פון איהרע

(אמער. געש.)   וואונדען

וואונדען וואס וואר איהר געשלאגען דארט אין דער איגקוויזיציע ביי דיא שטרייגגע עקזאמענס וואס מען האט איהר געמאכט.

דאך וואר דיזער בלוטיגער פראצעס (דיעלא) נאך ניט בעענדיגט דער מיט, דען דיא ווירגיניע ציפריא וואס איהרע ליבע צו דעם פאמאגוסטא וואר נאך פיל וויכטיגער און מאכטיגער אלס דיא אלגעמיינע ליבע (אהבה הכללית) וואס ווערט בעשריבען פון שלמה המלך מיט דיזען ווארטען (ווערטער) „עזה כמות אהבה", דאס הייסט דיא ליבע איזט מאכטיג וויא דער טויט, דען איהרע ליבע צו איהם וואר פיל שטארקער אלס דער טויט, און זיא (דיזע ווירגיניע ציפריא) האט פארגעצאגען (בוחר געווען) בעסער צו בעשטיגען דעם שייטערהויפען אלס צו בלייבען טריילאז (אונטריי) איהרעם געליבטען.

זיא האט געלאזען אלזוי רופען צו זיך דיא ריכטער און האט זיך פאר זייא בעקענט (פריזנאיעט) דאס נור זיא האט דיזען פראשיק אריינגעמישט אין דיא קאווע, אבער ניט דער פאמאגוסטע און אלזוי איזט זיא דיא שולדיגערין און ניט ער, און וואס ער זאגט דאס ער האט עס געטאן ווייל דיא גראפין האט איהר געוואלט פערהייראטהען מיט איינעם אנדערן איזט עס נור איינע אויספלוכט (איינע פוסטע ענטשולדיגונג) אום מען זאל האבען אורזאך עס איהם צו גלויבען. אין דער וואהרהייט (באמת) אבער האט ער עס געזאגט אום צו רעטטען איהר לעבען דורך דעם און ווייטער גיכט. נון האט זיך דאן דיזער פראצעס אנגעהייבען פון דאס ביינע, עס ווארען געמאכט ווידער דאפראסען און קאנפראנטאציאנען (אצנע סטאווקי) און יעדער פון זייא ביידען האט דיא שולד נור אויף זיך געוועלצט (ארויף געקייקעלט) אום צו ענטשולדיגען דעם אנדערן. און אלס עס וואר שוין מעהר קיינע וואהרהייט ארויס צו ברייגגען האבען דיזע בלוט דורסטיגע ריכטער, זעלבסט ביי זייערעם בעוואונדערן זייא ביידען, דאס יעדער איינציגער פון זייא וויל דעם שייטערהויפען בעשטייגען אום דער אנדערער זאל לעבען, האבען זייא ביידען פעראורטהיילט (פערמשפט) צום שייטער-הויפען, און גראדע דיזער בלוטיגע אורטהייל (דעקרעט) האט זייא ביידען געררעטעט דאס לעבען און צו גלייך אויך זייערע עהרע, דען אלס דיא ווירגיניע ציפריא האט שוין איינגעזעהען דאס מיט איהרעם טויט וועט זיא ניט רעטטען דאס לעבען פון איהרעם געליבטען, האט זיא ארויס-געפלאצט שוין מיט דער וואהרהייט.

„ניין, מיינע שטרענגע ריכטער", האט זיא זיך אבגערופען צו זייא, בעאיילט איך ניט מיט דער פאלציהונג (איספאלנעניע) פון אייערן בלוטיגען דעקרעט, בעפעלעקט ניט אייערן געוויססען מיט אונשולדיגעם בלוט פון צוויי רייגע זעעלען. איך געשטעהע צוואר (איך בין מודה) דאס מיר זייען בעטהייליגט (פריצאסטני) אין דעם אריינמישען דיזען פראשיק אין

(אמער. געש.)

דער גראפינס קאווע, ער האט עס מיר פערשאפט אונ איך האב אביינגע-
שאטען. דאך האבען מיר עס געטאן ניט אוים איינער בייזען אבזיכט,
דאם הייסט, אום צו פערגיפטען איהר דער מיט וויא איהר מיינט, דען
דיזער פולווער איזט קיין גיפט. גאנץ אומגעקעהרט, אונזער אבזיכט וואר
נור אום צו רעטטען איהר דער מיט פון איהרער געפאהרליכען קראנקהייט,
דען דיזער פראשיק איזט איין האכסט בעוואהרטעס (זיכערעס) מיטעל געגען
דען שלייכענדען פיבער וואס ענדעט זיך ביי אייך אללען עאוראפייערן
מיט דעם געוויססען טויט, וואס דיזער פאל איזט ביי אונז פארביגע ניט,
ווייל מיר געברויכען דער צו דיזען רעטטענדען פראשיק וואס מיר (אלע
פארביגע) האבען עס געהאלטען איינסגעהיים פאר אייך, אוים דעם גרויסען
האם וואס איהר האט איהם אנגעפערדינט ביא אונז דורך אייערע טיראנישע
בעהאנדלונגען געגען אונז אונ מיר האבען אייך געלאזט אלזוי פערעקקען
(פייגערן) פון דיזער קראנקהייט וויא דאם צונפיה (בהמות) אהנע מיטלייד
צו האבען מיט אייך, דען אזוי האלט איהר דאך אונז אויך, נון הייסט עס
געצאהלט מיט דער זעלבען מינצע.

דיזעס מיטטעל איזט אונז בעקאנט שוין פון הונדערטע יאהרען, אונ
נאך האט זיך ניט איינער פון אונזערע פארביגען געוואגט עס צו ענטדעקען
איינעם עאוראפייער, דען אונזערע פראפעטען (נביאים) וואס ווארען דאן
אונטער אונז אונ וואס האבען אונז פראפעצייעט (נביאות געזאגט) דאס עס
וועט מיט דער צייט איינוואנדערען אהער איין פרעמדעס פאלק פון מארגענ-
זייטע (פון מזרח זייט) אונ וועלען אונז אונטערדריקען אונ וועלען איבער
אונז טיראניזירען, האבען דאן בעשווארען אונזערע עלטערן אויף קינדס
קינדער דאס ניט איינער פון אונזערע פאקאלעגנעס זאל ניט ענטדעקען
דיזען רעטטונגס מיטטעל פון דעם שלייכענדען פיבער צו איינעם פון דיא
איינגעוואנדערטען בעדריקקער, זאגענד דאס נור ער אליין (דער שלייכענדע
פיבער) איזט דער איינציגער מיטטל וואס איזט אים שטאנדע אוים צו
ראטטען (אוים צו קארעניגען) זייא פון אונזערעם לאנדע. זייא האבען
בעשווארען אונ צו גלייך געפלוכט אונ אבגעזאגט דיא איביגע זעליגקייט
(עולם הבא), אלע דיא יעניגע פון אונז וואס וועלען וויססען פון אזוי איין
פערראטהער (אויסגעבער) אונ וועלען עס ניט מיטטהיילען אונזערעם
פובליקום דאמיט מען זאל זיך בלוטיג רעכנען אן איהם אונ אן זיין גאנצעם
בעשאפט (פאמיליע) אונ נאך איזט קיין געהיימניסס אזוי טריי בעוואהרט
געווארען זעלבסט אונטער אונז פארביגען, וואס זייען שוין פון זייער נאטור
האכסט פערשוויגען, וויא דיזעס געהיימניס, אונ איך אונגליקליכע בין אלזוי
דיא ערשטע פון אלע פארביגען וואס איך האב געוואלט מיט דיזעם מיטעל
רעטטען איינע עאוראפייערין, איך מיין עס מיינע דאמע דיא גראפין וואס
איהר לעבען איזט מיר פיל טייערער אונ ליבער אלס מיינע זעליגקייט

(אמער. געש.)

עולם

(עולם הבא), דאך אבער אינם געהיים, דאס הייסט דאס זיא זעלבסט זאל* ניט וויססען דער פון, דאמיט זיא זאל עס ניט ענטדעקען (מגלה זיין) איינעם אנדערן אונ זאל ניט אם ענדע עס באקאנט מאכען אללער וועלט, אונ דאס גלייכען אום עס זאלען זיך ניט דערוויססען דער פון אונזער פארביגעס פובליקום (נאראד) וואס וועט זיך געוויס בלוטיג רעכענען אן מיינער גאנצען בעשאף (משפחה).

נון האב איך מיר צוגעצויגען דורך מיינע אויפריכטיגע ליבע צו מיינער דאמע (אלס איינע גערעכטע אונ פערדינטע שטראפע פון גאט) איינען פערדאכט (חשד) דאס איך האב איהר געוואלט פערגיפטען דער מיט אונ וואר אלזוי פעראורטהיילט דורך דעם צום טויט, צום שייטערהויפען אונ איך וואר אלזוי וויליג אונ בערייט צו ערליידען בעססער גאנץ מוטהיג דיזען שרעקליכען טויט אלס צו רעטטען מיך דורך דיא ענטדעקונג פון דיזעם געהיימניסס, אונ וואלט דיזען ענטשלוס מיינעם געוויס ניט געענדערט ווען עס וואלט ניט דורך מיינע פערשוויגענהייט געליטען דעם זעלבינען שמאהליכען טויט אויך מיין געליבטער, דער איידעלער פאמאגוסטע וואס קיין פרייז (צינא) אין דער וועלט איזט מיר צו טייער אום צו ערהאלטען איהם ביא דעם לעבען, דען ער פערדינט עס ביא מיר וייל אונזערע ליבע צו איינאנדער איזט קיינע פיזישע ליבע, קיינע פליישליכע (פלאטסקאיא) אבער איינע גייסטיגע, איינע פלאטאנישע ליבע (פילאזאפישע ליבע*), עס איז ווערטה צו לעבען פיר איינאנדער אונ דאס גלייכען צו שטארבען פיר איינאנדער, אונ זעלבסט דיא זעליגקייט (עולם הבא) צו פערליערן פיר איינאנדער, אלזוי ענטדעקע איך אייך דיזעם מיטעל, נור אונטער דעם זיגעל דער פערשוויגענהייט, דאס הייסט עס זאל בלייבען איין געהיימניס אונ נימאנד זאל עס וויססען דאס איך בין דיא ענטדעקערין דער פון, אום דיא פארביגען זאלען זיך ניט בלוטיג רעכענען דער פאר אן מיך, אן מיינעם געליבטען אונ אן מיינער פאמיליע".

זייא האבען עס איהר פערשפראכען אונ זיא האט זייא ענטדעקט. אונ אלס זייא האבען געמאכט פראבען דער מיט אויף מאנכע עאוראפייאישע פעראורטהיילטע (פערמשפטע) צום שייטערהויפען וואס ווארען בעהאפטעט (בעפאללען) מיט דעם שלייכענדען פיבער וואס ווארען זייערע געגנוג אין דעם געפיינגניס פון דער אינקוויזיציע אונ עס האט געלונגען (געגליקט), דען

---

*) פלאטאנישע ליבע הייסט אזוי איינע ארט ליבע וויא אמאל דער פילאזאף פלאטא האט געליבט זיינע געליבטע, ניט אום איהרער קערפערליכען שעהנהייט נור אום איהרע גייסטיגע (דושעווניע) איגענשאפטען (מעלות).

(אמער. געש.)

דען זיא זייען אין איינינע טעג געווארען געזונד, האט זיך שוין בעוויזען דאס דער פראשיק וואס זיא האט אריין געמישט אין דיא קאווע וואר אויך קיין אנדער זאך וויא דיא כינא, אונ מען האט זייא בעפרייט אונ דערהאלטען ביידען אויף זייערע פאריגע שטעלען. דער נאך אלס דיא גראפין זעלבסט איזט געווארען פאלליג געזונד דורך דעם זעלבינען מיטעל, האט זיא זייא ביידען פארגעשטעלט פאר דעם שפאנישען קעניג אלס דיא ענטדעקער פון דיזעם היילמיטעל וואס רעטעט טויזענדע פון דעם שלייב=פיבער. דער קעניג האט זייא ביידען געאדעלט, דאס הייסט בעשאנקען מיט דוואריאנסטווא, אונ מיט א שטיק לאנד. דיא גראפין האט זייא ביידען פערהייראטהעט, רייכליך בעשאנקען אונ דורך איהר (דיא גראפינס) רעקאמענדאציע האט דער וויצעקעניג געמאכט פאמאגוסטען פיר איין אלקאלדא (אסעסאר), אונ זייא ביידע (דער וויצעקעניג אונ זיינע פרויא דיא גראפין) זייען ביידען געבליבען גוט זייער גאנצען לעבען, דען זייא האבען זיך ניט געקאנט פערגעססען דאס זייא האבען איהר גערעטעט פון דעם שלייכענדען פיבער אונ צו איהר װארען גערעטעט נאך טויזענדע פון דיזער קראנקהייט אונ דאס דיזער פולווער וועט נאך בלייבען איין רעטונגס מיטעל פון דיזער קראנקהייט פיר אימער, אונ האבען אלזוי נאך דער צו ניט געקענט בערוהיגען זיך איבער דיא מארטער (ענוים) וואס װאר זייא אנגעטאהן צו ליב זייא אין דער אינקוויזיציע, זייא האבען זיך דארום בעמיהעט צו פערגיטען זייא דער פאר מיט אלעם גוטען וואס װאר זייא נור מעגליך געווען צו טאן, אונ ווייל דיזער היילמיטעל צוא דיזעם געפאהרליכען שלייכענדען פיבער אונ כשיטא שוין צוא אלע אנדערע געוואוינליכע פיבערן איזט געווארען בעקאנט אין אלע לאנדער דורך דיזע גראפין וואס האט געהייסען כינכאן, ווערט ער גענאנט אויף איהר נאמען אונ הייסט דאהער כינא ביז דיזען טאג. נון קעהרען מיר איצונד אום, צוא אונזערער הויפט ערציילונג.

3.

אבראם ספאלענטא אוים אמסטערדאם אונ זיין האנדעלס דינער אראן אוים ווילנא.

מיט אַיאהר זעכציג אדער זיבעציג צוריק װאר אמעריקא פיר אונזערע רוסישע יודען איין אוטאפיען *), אדער בעססער צו זאגען איינע פאבעלוועלט

דאס

*) אוטאפיען ווערען אנגערופען אזעלכע לענדער וואס װארען קיין (אמער. געש.)

(דאס הייסט, איינע אויסגעטראכטע זאך נור, וואס געפינט זיך ניט אין דער ווירקליכקייט, איינע ווידומקא) אונ איזט עס נאך איצונד אויך פיר מאנכע קליינע יודישע געמיינדען וואס לעבען אין טיף פאליעסיע אדער אין דער ווייטען אוקראינע, אונ אזוי אויך קען מען זאגען דאס זייא האבען דאן קיין בעססערען בעגריף געהאט פון אלע אונזערע לענדער וויא לוט׳ס טעכטער האבען געהאט פון דער גאנצען וועלט וואס זייא האבען געמיינט דאס מיט דעם אונטערגאנג פון סדום אונ עמורה איזט שוין קיין מאן פיר זייא געבליבען וויא נור זייער פאטער, דאס הייסט זייא האבען געמיינט דאס נור זייערע שטעטלאך זייען געווים דא, אונ אנדערע שטעט פון אנדערע לענדער זייען מעהר ניט וויא געזאגט אונ ווייטער ניט, נור מיט דעם אויסנאהם דאס עס איזט נאך דא באמת אשטאט ירושלים, חברון, צפת, שכם, ווייל עס פלעגען צו קומען צו זייא שנארער פון דארט, אונ שנארער פון דאנען פלעגען צו קומען אהין, אונ דאס אויך האבען ניט אלע נאך גאנץ אויף ריכטיג געגלויבט, דען זייא האבען ביידען געהאלטען פיר בעטריגער נור, דאס הייסט, דאס ניט יענע קומען אהער פון דארט אונ ניט דיא קומען פון דאנען אהין, דען עס זייען פילע ירושלמים ערגריפען געווארען דאס זייא זייען קיין מאל געוועזען אין ירושלים אונ וואס זייא זייען נור פערשטעלטע ירושלמים*), אונ דאס גלייכען האבען זייא געגלויבט דאס עס איזט דא א שטאט וואס מען רופט פראג אונ א שטאט וואס מען רופט מעץ נור דארום ווייל זייערע גרויסע רבנים ווארען אנגערופען אויף זייערע נעמען, למשל ר׳ יונתן פראגער אונ דער שאגת ארי׳ דער מעצער רב.

אם

מאל אויף דער וועלט אונ מען האט זייא נור אויסגעדיינקט אום צו מאכען פון זייא פרימערען וויא דיא ווירקליכע לענדער זאלען רעגירט ווערען.

*) דיזער פאל איזט געשעהען מיט איינינע מאנאט צוריק אין פעטערסבורג מיט איינעם ירושלמי וואס האט דארט געקליבען נדבות אויף ארץ ישראל אונ פערקויפט שטיינערנע פינגערלאך וואס זייען (וויא ער האט געזאגט) אויסגעהויען פון דיא דארטיגע סקאלעס אונ נאך אנדערע זעלטענ-הייטען, אונ אזוי האט ער דארט צוזאמענגעשארט געלט גרויסע סומען, ביז מען האט איהם דערקענט אז ער איזט איין שניידער פון דער שטאט באברויסק, אונ וואר געשטעלט פאר דעם פרידענסגעריכט (מיראוואי סוד) וויא עס איזט בעשריבען אין דער צייטונג. אונ דיזער פאל וואר אויך מיט דער „גענע" דעם שמעי׳ גוט יום טוב ביטערס ווייב, וואס האט געהייסען „גענע דיא ארץ ישראל מיידעל", ווייל איהר פאטער וואס איזט וועסט אוועק געפארען מיט איהר קיין ארץ ישראל איזט געשטארבען אין אשמענע (אונטער ווענעם) אונ זיא האט זיך אומגעקעהרט מיט איינעם זאק ארץ ישראל ערד. —

(אסער. געש.)

אם זיכערסטען אבער וואר מען געוויס מיט דער שטאט אמסטערדאם דאס הייסט דאס זיא איזט אם ווירקליכסטען דא אין גאטטעס וועלט, דען עס פלעגען ארונטער צו קומען פון דארט אלע יאהר אידעשע קויפלייטע מיט זייערע סחורות אויף זעלווער יריד וואס וואר דאן דער גרעסטער פון אלע ירידין פון ליטא און איזט אונטער געגאנגען וויל ער פלעגט זיך אנהייבען מיט גרויסע גנבות און ענדיגען זיך מיט גרויסע שרפות, און אין דיא לעצטע צייטען אויך מיט גרויסע פאיםקעס, זאנסט (דאס הייסט וען ניט דיזע גרויסע בעווייזע) וואלטען זייא גאר ניט געגלויבט דאס עס איזט נאך דא עפעס וועלטען חוץ זייער סקריפשטעטעלע. דען זייער גאנצער האנדעלס פערקעהר מיט דעם אויסלאנד וואר נור דורך איינעם איינציגען משולח וואס האט מוציא געווען דעם אידישען פערקעהר מיט לייפציג, וויא דאן דער שתדלן וואס האט מוציא געווען אלע אידעשע קהלות מיט פוילעש ריידען און פוילעש שרייבען. און דיזע אמסטערדאמער קויפלייטע פלעגען זייער אפט פערשלעפען מיט זיך מאנכען יונגען מאן אדער בחור קיין האלאנד און ווייטער האט קיינער פון אונזערע אידען זיך ניט געוואגט אנאז ארויס צו שטעקען זאגראניצע. דורך דיזע אמסטערדאמער קויפלייטע איזט געווארען פערשלעפט נאך האלאנד אויך דער אהרן ספאלענטא. ער וואר דאן אלט א יאהר צוואנציג, נאך אונפערהייראטהעט, און איזט געשטאנען גאנץ אליין אויף גאטעס וועלט, דען ער וואר אן עלטערן און דער צו נאך גאנץ פרעמד אין זעלווע, דען ער וואר אליין איין ווילנער, און פלעגט אלע יאהר צו קומען קיין זעלווע צו דער צייט פון דעם דארטיגען יריד אום צו זיין דארט איין שטייהער און געהילפע אין דיא גרויסע פאק־קאמערן פון דיא אויסלאנדישע קויפלייטע וואס פלעגען דארט צוזאמען פארען אויף דעם יריד, און האט אלזוי געהאט דאס גליק אם ענדע צו בעקומען איין ארט איבער דיא צייט פון דיזעם יריד בייא איינעם אמסטערדאמער קויפמאן וואס האט געהייסען אבראם ספאלענטא, וואס וואר זייער רייך און דער צו האכסט בראוו. און וויל דיזער יונגער אראן וואס האט פערגעווים דאן געהייסען „ארקע" וואר איין פיקסער יונגע, שיין געוואקסען, קלוג און אויך זייער בראוו און רעכט געניט שוין אין דיזעם געשעפט וואס איזט בעשטאנען אין שניט סחורה, האט איהם דער קויפמאן פארגעשלאגען דאס ער זאל פערבלייבען בייא איהם פיר איממער, דאס הייסט ער זאל מיט פארען מיט איהם אויף אלע אנדערע ירידען אין רוסלאנד, און נאכהער זאל ער מיט ציהען נאך האלאנד, האט איהם געגעבען איין גוטעס געהאלט און דער צו נאך פארגעשפיגעלט איינע גוטע צוקונפט (דאס הייסט א גוטען תכלית), דען ער האט איהם פערזיכערט דאס עס וועט ווערען דארט פון איהם איין גוטער קויפמאן מיט דער צייט, און וויא אויך דיזער פארשלאג וואר איהם האכסט ווילקאמען (געפעלען)

האט ער דאך ניט געוואנט עס אנצונעהמען ביז ער האט זיך איבער דעם מישב געווען מיט זיינעם א פעטער א ווילנער, וואס וואר דאן אויף דעם יריד. דען עס וואר איהם דאס אויסלאנד וויא איינע יענע וועלט, אונ אלס יענער האט איהם צו גערעדט דער צו האט ער עס אנגענומען מיט ביידע הענד אונ איזט מיט יענעם פערבייזט אונ האט מיט איהם אין איינינע מאנאט ארום, דאס הייסט נאך אלע ירידין וואס ווארען אין ליטא, פוילען אונ רייסען, איינגעטראפען אין אמסטערדאם.

ער וואר ביא איהם דריי יאהר נאך דער רייהע, אונ זייא ווארען האכסט צופרידען פון איינאנדער. אלע יאהר וואר ער מיט איהם אויף זעלווער יריד אונ האט אלזוי געהאט געלעגענהייט ביא יעדעם מאל צו זעהען זיך מיט זיינעם פעטער אונ צו דאנקען איהם פיר זיין ראטה, אונ נאך מעהר אלס צו דאנקען, דען ער פלעגט איהם אונטער צו העלפען מיט עטליכע צעהענדליג טאלער אונ פלעגט זיך שיידען פון איהם יעדעם מאל מיט דער האפענונג זיך ווידער צו זעהען מיט איהם. ליידער אבער האט זיך דיזע האפענונג מעהר אלס דריי מאל ניט פערווירקליכט, דען אין דעם פירטען יאהר וואר שוין אין זעלווע ניט געוועזן צו זעהען ניט דעם אברהם ספאלענטא אונ ניט דעם אראן, דען עס האט זיך געמאכט, איינע גרויסע ענדערונג אין דעם הויזליכען לעבען פון דיזעם אבראם, וואס האט געצווינגען איינען גרויסען שטריך (שטערענעם) אין דעם אראנס רעכענונג, וויא מיר וועלען עס דא דער ציילען באלד אין דעם פינפטען קאפיטעל. איינע גרויסע לעהרע אלזוי וויא ווייט מיר מענשען זייען קורצזיכטיג דאס מיר קענען ניט ווירטהשאפטען (באספאריאציאנען זיך) איבער דיא צוקונפט (שפעטערע צייט) וואס ליגט נור אין גאטטעס האנד, אונ דאס נימאנד איזט אים שטאנד צו זאגען דאס ער וועט מארגען דאס זעלבע טאן וואס ער נאך היינט קאן.

5.

ר' יהושע ספאלענטא אונ זיין זון איזאק ספאלענטא.

דאס ערשטע לאנד וואס האט געגעבען דיא יודען בירגער רעכטע אונ אלע פרייהייטען, הן אין ענייני אמונה אונ הן אין ענייני מסחר, אונ וואס איהר באדען (ערד) וואר קיין מאל בעגעצט אונ בעפלעקט מיט אונזער בלוט, וואר נור האלאנד, זיא וואר דיא איינציגע וואס האט געעפענט פאר אונז אלע טויערען פון איהרע שטעדט אלס שפאניען אונ פארטוגאל האבען אונז ארויס געטריבען פון זיך אונ וואס האט אויך אויפגענומען אין זיך נאכהער אלע אונזערע אנוסים (מאראנען), וואס האבען זיך געפליכטעט

(אמער. נעש.)

אנטלאפען

(אנטלאפען פון דער טיראנישען אינקוויזיציע און עס וואר זייא פרייא צוא בעשניידען זיך און אומקעהרען זיך צוא דעם גלויבען פון זייערע עלטערן *) און זייא (דיא האללענדער) האבען גאט זייא דאנק נאך ביז איצונד קיינע אורזאכע צוא בערייען עס (חרטה צוא האבען) דאס זייא האבען עס געטאהן, דען דיא איינגעוואנדערטע יודען פון שפאניען און פון פארטוגאל האבען אריינגעבראכט אין האלאנד גרויסע שאטצע (עשירות). זייא האבען פערגרעססערט דעם האנדעל און נאך מעהר דיא בילדונג און דיא געלעהרזאמקייט, דען דיא שפאנישע און פארטוגיזישע יודען וואַרען דאן דיא געלעהרטעסטען און געבילדעטסטען מאנער פון גאנץ עאוראפא, וואס זייערע נעמען שיינען און איבערשטראהלען נאך איצונד דיא נעמען פון אלע אנדערע געלעהרטע, וויא צום ביישפיל דער ברוך שפינאצא, דער אוריאל אקאסטא און נאך מערערע זייער גלייכען, דאס עס וואר זייא צוגעשיקט קעניגליכע און פירשטליכע זאהנע (זין) אום צוא בילדען זייא. אזוי האט דאן האלאנד פערשטאנען צוא בערייכערען זיך מיט גייסטיגע (דושעוונע, נראווסטווענע) שעצע און מיט מאטעריעלע שעצע (דאס הייסט מיט אוצרות פון חכמה און פון עשירות) און אלץ אויף דיא רעכענונג פון שפאניען, דען זיא האט דורך איהרען טיראנישען און צוא גלייך העכסט דוממען שריטט (שאג) זייער פיל געליטען דאן, און לייַדעט דאריבער נאך איצונד אויך, דען צייט זיא האט ארויס געטריבען פון זיך דיא יודען **) איזט זיא פערזונקען אין איינער

גרויסען

---

*) אלס דער קעניג פון פארטוגאל האט מיט א יאהר פופצעהן צוריק, זייענד אין אמסטערדאם, בעזוכט דיא ספרדישע שול, האט ער געזאגט דיזע ווארטע: „דיזעס גאטטעס-הויז איזט איינע שאנדזייַלע (פאזארני סטאלב) (מצבת קלון) פיר מיין לאנד. דען עס איזט איינע שאנדע פאר אונז, דאס מיר האבען אונזערע בעסטען בירגער גע-צוואונגען אנצובעטען דעם גרויסען שעפער אין איינעם אנדערן לאנדע, און אזוי האבען מיר נאך פילע שאנדפלעקען אוים צוא וואשען פון אונזערער געשיכטע (קראניקעס).

**) פארטוגאל, וואס האט דאס גליק געהאט אין דיא נייערע צייטען צוא ווערען רעגירט פון פיל בעסערע קעניגע אלס שפאניען און וואס האבען אללזוי איינגעזעהען דאס דאס זינקען פון זייער לאנד איזט נור ווייל עס האלט שלעכט מיט איהרע פינאנצען און מיט דעם קרעדיט, וואס דורך דעם איזט איהר האנדעל העכסט געלאהמט און געשטאקט און דאס עס איזט מיט זייער רייך (מלוכה) אזוי ווייט געקומען דאס זיא ווערט בעדראהעט (אוגראזאיעט) מיט איינער הונגערסנאטה, האבען זיך דיא קעניגע בעאיילט אריין צוא רופען קיין פארטוגאל אידעשע

(אמער.נעש.)

גרויסען ארמוטה (ארעמקייט) אונ איינער גרויסען אונוויסענהייט אונ ווערט געפלאגט פון גרויסע אונרוהען (מרידות) . זיא איזט געבליבען איין געזונקענעס רייך (ממלכה שפלה) ביז דיזעם טאג אונ איז אלזוי געבליבען איין וואדנענדער (סטראשענדער) ביישפיל פיר אלע לענדער צו וואס פיר איין אונגליק עס קען פיהרען איינע מלוכה (רייך) דיא פערפלוכטע אינטאלעראנץ (געטערפימאסט) . דיזע אונזיטע (מדה רעה) האט איהר פערפיינדעט מיט גאנץ עאוראפא אונ איז דורך דעם געזונקען עד היום .

איין נעגענזאץ (איין הפך) וואר שוין אויך דאן האלאנד . זיא האט אויפגענומען דיא שפאנישע יודען אונ דאס גלייכען דיא פארטוגיזישע יודען

רייכע באנקירען פון איינגלאנד , פון פראנקרייך , פון ווענעציע , אונ דאס גלייכען גרויסע קויפלייטע , אונ האבען זייא געגעבען דיא זעלבע רעכטע וואס עס האבען דארט זייערע איינגעבארענע איינוואוינער , דאס הייסט , צוא האנדלען וויא זייא ווילען נור , צוא קויפען גיטער , צוא זיין ציגאווניקעס , אריין צוא רופען צוא זיך נאך פילע אידעשע פאמיליען , וויא פיל זייא ווילען , צוא בויען שולען אונ בתי מדרשים אונ צוא האלטען זייער רעליגיאן גאנץ פרייא . אויף דיזען רוף האבען אהין איין געוואנדערט איינינע הונדערט פאמיליען אידעשע אונ אין דעם פערלויף פון א יאהר דרייסיג האבען זייא זיך דארט פערמעהרט ביז דרייטויזענד פאמיליען אונ האבען דאס לאנד גערעטעט פון נויט אונ פון עלענד אונ זייא אליין זייען געווארען גרויסע מיליאנערען אונ שטייען אין גרויסער אכטונג ביא דער דארטיגען רעגירונג , דען דער גרעסטער טהייל פון זייא זייען דעקארירט (דאס הייסט בעשאנקען מיט ארדענס) אונ א טהייל איזט געאדעלט , צוא באראנען געמאכט , וויא עס איזט בעשריבען אין דער גרויסען אידעשען וועלט-געשיכטע פון „גרעץ” וואס ווערט ליידער נאך ביז יעצט פון קיין אידעשע טאכטער געלעזען , זעלבסט פון דער הויכגעבילדעטסטען דאמע ניט . זייא האבען גענוג טהראנען (טרערען) צוא וויינען איבער „מאריא שטוארט” איבער „ווערטהערס ליידען” אבער ניט איבער דיא טראגעדיען (טרויער סצענען) פון אונזער נאציאן וואס קומען פאר אין דיזער געשיכטע פון גרעץ , וויא צום ביישפיל פון דער פריילין האנא פיצאטא וואס וואר העכסט געבילדעט , העכסט שיין , דיא רייכסטע ערבין אין מאדריד , מיט וואס פיר איין מוטה זיא האט בעשטיגען דעם שייטערהויפען פיר דיא גרויסע אידעע (בעגריף) פון אונזער רעליגיאן . עס בעוויינען איהר קריסטליכע טעכטער , ניט אונזערע , דען זייא זייען צוא שטאלץ דאפיר וויל זייא פעראכטען וואס נור אידעשעס איזט .

(אמער. געש.)

יודען מיט אפענען ארמען אונ האט זייא געלאזט געניסען אלע פריכטע
(פלאדי) פון דיא אלע זינע (פאבריעדעס אדער נצחונות) וואס זיא האט
ערהאלטען איבער דיא שפאניער גלייכענטהיילס וויא דיא איינגעבארענע
האלענדער. דען באלד וויא זיא (האלאנד) האט ערארבערט (איינגענומען)
דאס גרויסע לאנד בראזיליען, וואס ליגט אין דיא זידליכע (דרומדיגע)
אמעריקא אונ וואס האט דאן געהערט צוא פיליפ דעם צווייטען, וואס
וואר דאן קעניג פון שפאניען, אונ וואס בראזיליען וואר דאן דאס
רייכסטע לאנד אין דער גאנצען וועלט, דען זיא האט דאן געהאט אין
זיך פיל גאלד, זילבער, בריליאנטען, וואס מען האט עס געקענט
בעקומען גאר אן מיהע אונ אן געפאהר, דאס הייסט מען האט זיך
געדארפט, זא צוא זאגען, נור איינביינגען אום עס אויפצוהייבען —
האבען אויסגעוואנדערט פיל טויזענדע האלענדער פון האלאנד נאך
בראזיליען, אונ מיט זייא צוזאמען אויך א פאר טויזענד האלאנדישע
יודען וועלכע עס האבען זיך דארט בעזעצט. דער גרעסטער טהייל פון
זייא זייען געווארען קאלאניסטען, דיא איבעריגע האבען זיך בעזעצט
אין דיא דארטיגע שטעדט אונ זייען געווארען קויפלייטע, פאבריקאנטען
אונ האבען זיך מיט דער צייט דארט אזוי וייט פערמעהרט דאס דיא
אידעשע געמיינדע פון דער דארטיגען הויפטשטאדט „זאלוואדאר” האבען
אבגעאכט צוא זיך פיר איינען ראבינער דעם וועלט-בעריהמטען ר' יצחק
אבוהב נ"ע *) אונ ווארען דארט העכסט גליקליך אונ רוהיג ביז דיא
פארטוגיזען

*) דיזעם לאנד האט פריהער געהערט צוא פארטוגאל אונ וייל
זיא וואר דאן נאך גאנץ אונבעוואוינט אונ מען האט איהר געוואלט
בעזעטצען, האט יאהאן דער דריטער, קעניג פון פארטוגאל, געהייסען
דאס מען זאל ענטרייסען (אוועקנעמען) פון אידעשע עלטערן זייערע
צוועלף יאריגע קינדער, יונגען אונ מיידכען, אום צוא בעזעטצען מיט זיי
דיזעם לאנד אונ עס וואר דאן איין גרוים געיאמער אונ געוויין וואס
עס איזט נאך ניט געשעהען. ביא איינער מוטער ווארען ענטריסען
(האט מען אוועקגענומען) זיבען קינדער, וואס דער אינגסטער פון זייא
וואר שוין 12 יאהר אלט. אונ אלס דיא מוטער איז געפאלען פאר דעם
קעניג אונ האט איהם געבעטען דאס ער זאל איהר לאזען דעם לעצטען,
האט ער איהר געענטפערט: „דיין וויינען פערנעמט ביא מיר קיין ארט
אלס דאס היילען (וואויען) פון איינער צויג וואס מען בערויבט איהר
איהרע יונגען” אונ האט איהר אוועקגעבריקעט פון זיך. זייא זייען דארט
אבער אלע אויסגעשטארבען פון דער שלעכטען לופט וואס וואר דאן
דארט אונ פון דיא שלאנגען דיא גיפטיגע וואס זייען דארט געוועזען
(אמער. געש.)

פארטוגיזען האבען פערטריבען פון דארט די האלענדער וואס דיזעס איז געשעהען דורך איינע גרויסע בלוטפערגיסונג. דען עס וואר א גרויסער שטרייט צווישען די האלענדער אונ די פארטוגיזען וואס די אידען האבען אויך איינען אנטהייל אין דעם גענומען אונ האבען געפאכטען געגען די פארטוגיזען וויא די העלדען אונ האבען געמוזט אם ענדע אבציהען פון דארט מיט די האלענדער צוא גלייך, אבער ניט אלע האבען זיך צוריק געקעהרט נאך האלאנד, דען איין גרויסער טהייל פון זייא, דאס הייסט די יעניגע יודען וואס זייען געוועזען דארט קאלאניסטען אונ וואס ווארען אלזוי געוואונט צוא איינעם לענדליכען לעבען, דאס הייסט צוא לאנדבוי (חלעבאפאשעסטווא) אונ ווארען אלזוי שוין זייער ווייט פון מסחר, האבען זיך שוין ניט אומגעקעהרט צוריק נאך עאוראפא אונ זייען פערבליבען אין אמעריקא, האבען זיך קאלאניזירט (זייען געווארען קאלאניסטען) אין פערשידענע פראווינצען אונ אינזעלען פון גאנץ אמעריקא וואס האבען דאן געהערט נאך צוא האלאנד, צוא איינגלאנד, צוא פראנקרייך. איין קליינער טהייל פון זייא זייען דאן אוועק אויף דעם קאפ *) וואס האט נאך דאן געהערט צוא האלאנד, אונ נאך איין קליינערער טהייל איז אוועק נאך באטאפיא **) וואס געהערט נאך ביז איצונד צוא האלאנד.

גענוג פון אלע דיזע רייד אונזערע איז ארויס צו זעהען דאס די ערשטע אידעשע איינוואנדערער אין אמעריקא ווארען נור די האלענדישע, וואס דיזעס איז געשעהען אין דעם יאהר טויזענד זעקס הונדערט פינף אונ צוואנציג אונ וויל זייא האבען זיך אין זייערע נייע אנזידעלונגען (בעזעצונגען) זייער שטער בעזעצט, דאס זייא האבען ניט אין איינעם ארט פון זייערע נייע בעזיצונגען קיינע געמיינדע (קהלה) אויסגעמאכט, דאס זייא זאלען קענען האלטען א רב, א שוחט, א חזן, אונ מלמדים, ווארען זייא מיט דער צייט אזוי ווייט אראפ פון אידעשקייט, דאס זייא זייען געבליבען נור ביי דער בעשניידונג אונ דאס אויך ניט אין

אכטען

לרוב. איין קליינער רעסט וואס איז פון זייא געבליבען, וואר מיט געוואלט אבגעטויפט. נאך שפעטער ווארען אהין פערשיקט פילע יודען פון דער אינקוויזיציע, אונ עס איז פון זייא אויך ניט איבער געבליבען.

*) דער קאפ אדער קאפלאנד איז דער זידליכע שפיץ פון אפריקא אונ האט דאן געהערט צוא האלאנד. איצונד געהערט עס צו ענגלאנד.

**) באטאפיא ליגט אין אסטאינדיען אונ ווערט בעוואוינט פון האלענדער אונ פון אנדערע עאוראפייער, פון חינעזער אונ פון פילע נעגער אונ אינדיאנער.

(אמער. גש.)

אכטען טאג פון דער געבורט, דען זייא האבען קיין מוהל ניט געהאט ביי דער האנד אונ דאס קינד איז געבליבען אונבעשניטטען ביז ערב יום כפור, דען דאן פלעגען זיך זייערע מעהרערע הונדערטע צוא זאמען קומען פון נאהענטען אונ פון ווייטען ביי דעם רייכסטען אונ פרימסטען פון זייא וואס וואר אים שטאנדע (אונ וואס האט צו גלייך אויך געוואלט) צוא האלטען ביי זיך איינען אידעשען תלמיד חכם פון אמסטערדאם וואס וואר א מוהל, א שוחט, א מתפלל אונ איין מוכיח. א טהייל פון זייא האבען זיך פערהייראטהעט מיט קריסטען אונ וואלטען זיך פערגעוויס מיט דער צייט גאנץ אונ גאר פערלירען וויא אמאל דיא עשרת השבטים ווען עם וואלטען זיך ניט שוין צייט א יאהר פופציג אנגעהייבען מעהרערע יודען פון פערשיידענע עאוראפייאישע לענדער אריינצוווייזען אין דיא אמעריקאנישע לענדער אונ אינזעלען, וואס האבען אלזוי ווידער אויפגע-בלאזען דעם לעצטען פונקען אידעשקייט וואס האט נאך זא צו זאגען געגלימט (געגליהעט) ביי דיא דארטיגע אידעשע קאלאניסטען. דער גרעסטער טהייל פון דיזע נייען אידעשע אנקאמלינגע (אנגעקומענע אהין) וואַרען וויא צוא זאגען שנארער, משולחים פון ארץ ישראל אונ גאר אקליינע צאהל פון זייא העכסט גאטם ערגעבענע לייטע וואס זייער ציל וואר נור צוא פריידיגען גאטטעס ווארט אונטער דיא אידעשע קאלאניסטען אונ צוא צוא ווענדען זייערע הערצער צוריק צוא דעם אידעשען דת. אונטער דיזער קליינען צאהל האט זיך אויסגעצייכענט איין העכסט גאטטעס פירכטיגער מאן וואס האט געהייסען יהושע ספאלענטא וואס וואר איין ברודער פון דעם אבראם ספאלענטא איין געבארענער האלענדער פון דער שטאדט ראטטערדאם. ער וואר דארט, וויא צוא זאגען איין צווייטער שמואל הנביא, דען דיזער איז דארט אומגעפארען פון איינער אידעשען קאלאניע צו דער אנדערען אידעשען קאלאניע אונ דאס גלייכען זיך געשיפט פון איינער אינזעל וואס עס וואַרען דארט אידעשע קאלאניען צוא איינער אנדערען אינזעל וואס עס וואַרען דארט אידעשע קאלאניען אונ ואלץ אויף אייגענע קאסטען *), דען ער וואר זייער רייך, האט מיט זיך געהאט זיינעם א זון, א בן יחיד א בחור פון א יאהר אכטצעהען, איין געראטענעם קינד וואס וואר א שוחט, א מוהל, האט גוט געזונגען אונ וואר אלזוי איין שיינער

דאוונער

---

*) וואס אונזערע חכמים זאגען אויף איהם דאס ער פלעגט אומ-צוואנדערן פון שטאדט צוא שטאדט אום צוא שטראפען זייא אלץ אויף אייגענע הוצאות אונ געהמען עס ארוים פון דעם פסוק וסבב בית אל והגלגל ותשובתו הרמתה כי שם ביתו.

(אמער. געש.)

דאוונער, דער צו נאך סדורים, תפילין, ציצית מזוזות, אונ פלעגט אלזוי אין יעדער אידעשען קאלאניע, וואס ער איזט נור געקומען, צו־זאמען רופען צוא זיך דיא אלע דארטיגע יודען אום צוא בעקעהרען זייערע הערצער צוא גאט, אונ האט מיט זיינע זיסע שטראפרייד זייער שטארק געווירקט אויף זייא, פלעגט איבער דיא גאנצע צייט וואס ער האט זיך פערזאמט אין איינער קאלאניע, צוא מאכען אלע טאג א מנין, אנגעשלאגען בייא זייא מזוזות, אויסגעטהיילט ציצית אונ דאס גלייכען סדורים אונ אפגעמאכט מיט זייא דאס זייא זאלען אויס שרייבען פון אמסטערדאם מלמדים, שוחטים, חזנים, אונ האט אלזוי אבגעהאלטען זייא פון פערמישטע עהען, דאס הייסט זייא זאלען זיך ניט מתחתן זיין מיט דיא טעכטער פון אנדערע אומות וויא עס האבען געטאהן אמאל עזרא אונ נחמיה אונ האט זייא אלזוי בעקעהרט צוא דעם יודענטהום (צום אידעשען דת). אלזוי קיין וואונדער דאס דיזער יהושע ספאלענטא וואר העכסט געאכט אונ געשעצט פון אלע דארטיגע יודען אונ פערגעטערט זאגאר. זייא האבען איהם אזוי לאנג וויא ער האט גע־לעבט רעספעקטירט (פאציטאיעט) וויא איינען פאטריארך (וויא איינעם פון דיא אבות) אונ האבען זיך בעמיהעט (געסטארעט) אום זיינעם זעגען (ברכה), גלויבענד דאס ווען ער זעגנעט, דער בלייבט געזעגנעט אונ שטייט נאך איצונד אויך, האטש ער איז שוין לאנג אין זעליגער (עליו השלומדיגער), אין איינעם העכסט הייליגען בערוף דארט אין פילע לענדער אונ אינזעלען,

דיזער גאטס געפירכטעטער מאן האט זיך מיט א יאהר צוואנציג פאר זיין טויט בעזעצט אויף דער אינזעל גוואדעלופע ווייל דארט ווארען פיל מעהר יודען אלס אין אנדערע שטעלען. ער האט זיך דארט געקויפט א קליינע קאלאניע אדער פלאנטאצי מיט צוואנציג סקלאווען וואס ווארען בעהאנדעלט פון איהם העכסט פריינדליך אונ פעטערליך אונ זייא ווארען איהם דאהער העכסט ערגעבען (געטראיי) אזוי וויא זייא וואלטען געוועזען מיטגלידער (צלענעס) פון זיינער פאמיליע אונ האבען איהם אלזוי איינגעטראגען פיל מעהר אלס אנדערע הונדערט סקלאווען וואס האבען געדינט אונטער מאנכען טיראנישען הערען. דען זייא זייען בייא זיינער גוטען בעהאנדלונג געבליבען אימער געזונד אונ מונטער*) אונ דער צו

העכסט

*) דיא סקלאווען פון דיא טיראנישע הערען ווארען זייער אפט בעפאלען מיט איינער גרויסען מעלאנכאליע (מרה שחורה) דאס זייא הערען אויף צוא עססען אונ צוא ארבייטען, עס העלפט קיין שלאגען אונ קיין בעטען אונ עס דויערט, ווען גוט, אייניגע מאנאטע. על פי רוב פער־שמאכטען זייא אונ שטארבען.

העכסט טרייא. ניט איינער פון זייא האט איהם בעשטוילען אונ ניט איינער אנטלאפען. זייא האבען זיך פון יאהר צוא יאהר פערמעהרט אונ דער בייא וואר גאטעס זעגען אויך דען ער האט זיך אום דעם פער-דינט געמאכט בייא איהם מיט זיינער נוטען אויפפיהרונג, דער צו נאך וואר ער געלוינט פון איהם (פון גאטט) אין זיינעם איינציגען זון וואס האט געהייסען איזאק ספאלענטא וואס האט זיך דארט פערהייראטהעט מיט דער איינציגען טאכטער פון איינעם מיליאנערען פלאנצער (קאלאניסט) וואס האט געהאט אין זיינער קאלאניע פינף הונדערט סקלאווען אונ האט אלזוי זוכה געווען צו האבען פון איהם נחת אונ גדולה ביז זיינעם לעצטען טאג, דען כל זמן ער האט געלעבט איז זיין זון געגאנגען אין זיינע פוסטאפען (דרכים) דען ער וואר נוט מיט גאט אונ מיט לייטען, געליבט פון זיינער פרויא, פון זיינע שווינער עלטערן אונ אזוי אויך פון אלע אנדערע. ער האט געלעבט אין זיינער פלאנצונג (קאלאניע) וויא איין פירסט אין זיינעם פירסטענטהום (מלוכה) דען עס איז ניט צוא בעשרייבען דעם גרויסען לוקסוס (ברייטעס לעבען) פון דיא דארטיגען גרויסע פלאנצער אלס עס וואר זייא נאך ערלויבט צוא האבען סקלאווען.

דיזע צוואנציג יאהר וואס דיזער יהושע האט פערלעבט אין זיינער פלאנצונג ווארען דיא בעסטע יאהרען פון זיינעם גאנצען לעבענסלויף, דען ער וואר אין זייא, וויא צוא זאגען, אימטער מיט גאט אונ דאס גלייבען וואר גאט מיט איהם. דאס הייסט ער האט זייא פערלעבט אין איינער ריינען גאטעס פורכט אונ אין ריינע טוגענדען (מעשים טובים); ער האט פיל אליין געלערנט אין זייא אונ נאך מעהר בעלערנט אנדערע. דען ער פלעגט אין זייא זייער אפט מאכען ווייטע רייזען איבער דיא אידעשע קאלאניען אונ האט פילע בעקעהרט צוא גוטען (רבים השיב מעון), אונ וואר אלזוי מיט זיינע שיינע בעהאנדלונגען פון זיינע סקלאווען, איין גוטער ביישפיל פיר אלע קאלאניסטען, זעלבסט פיר קריסטליכע אונ עס איז איהם זייער נוט געגאנגען אין זיינער קאלאניע, פיל בעסער אלס אנדערע קאלאניסטען, דאס טראץ זעם (ניט קוקענדיג אויף דעם) וואס ער פלעגט זייער אפט איינינע סקלאווען פון זיינער פלאנצונג בעפרייען, האט זיך דיא צאהל זייערע בייא איהם (ניט צו-קוקענדיג אנדערע) פירפאך פערמעהרט ביז זיינעם טויט אונ האט איבער געלאזען זיינעם זון איינע בליהענדע קאלאניע פון הונדערט סקלאווען אונ מיט איינעם גרויסען פערמעגען דער צו אין בארעם געלד מעהר אלס איינע מיליאן פראנקס אויסער (חוץ) וואס ער האט אבגע-זאגט איינע גרויסע מאססע געלד אויף פרומע אנשטאלטען (זאוועדעניעס) אונ זיין טויט וואר אלזוי בעטרויערט אונ בעדויערט פון אלע וועלטען,

פון יודען אונ פון קריסטען אונ נאך מעהר פון אלע דארטיגע סקלאווען. דען צייט ער האט זיך בעזעצט אין גוואדעלופא האבען זייא אנגעהייבען צוא געניסען איינע פיל בעססערע בעהאנדלונג פון זייערע הארטע הערען אונ ביז יעצט נאך איז זיין גוטער נאמען וואס ער האט דארט גע-לאזען נאך זיך, ניט פערהאלט (ניט אויפגעהערט צוא קלינגען), דען עס ווערט נאך איצונד אויך פיל גוטעס אונ קלוגעס דערציילט פון איהם, וויא עס ווערט דערציילט בייא דיא אראבער נאך עד היום וואס גרויסעס אונ ערהאבענעס פון אונזער גרויסען אהן אדער פאטריארך (ראש אמתנו) אברהם *). ליידער איז מען דארט געבליבען אויך וויא אין אראביען נור בייא דיא ליידיגע ערציילונגען פון זיינע גוטע מעשים, אבער ניט בייא זיינע מעשים זעלבסט. דען מיט זיינעם שטארבען האבען אנגעהייבען אויך אבצושטארבען אלע גוטע זיטען (מדות טובות) נאטטעס פורכט אין אידעשקייט (רעליגיאזיטעט) וואס ער האט דארט איינגעפלאנצט מיט גרוים מיהע אונ קאסטען, דאס מיר קענען מיט רעכט לייענען אויף זייא (אויף דיא דארטיגע יודען) דעם פסוק „ויעבדו העם את ד׳ כל ימי יהושע (שופטים ב׳) ויקם דור אחר אחריו אשר לא ידעו את ד׳“, דען באלד נאך זיינעם טויט האבען אנגעהייבען דיא זיטען פון דיא דארטיגע יודען צוא פערשלימערן זיך פון טאג צו טאג, דאס זייא זייען אין איינינע יאהרען ארום, נאך דעם טויט פון דיזעם יהושע, געווארען נאך פיל מעהר פערדארבענער אלס פארהער, דען דאן (דאס הייסט בעפאר דער יהושע ספאלענטא האט זיך בעזעצט אין גוואדעלופא) ווארען זייא דארט נור אירעליגיעז (דאס הייסט קיינע פרומע אידען וואס האבען ניט אבגעהיט דיא רעליגיאן) דאך ווארען זייא בראווע לייטע, פיל מעהר געזיטעט (ארענטליך) אלס דיא דארטיגע קריסטען, איצונד אבער זייען זייא געווארען פיל שלימער אלס זייא אונ עס וואר ניט איינער דארט וואס זאל זייא וועלען בעססערן. דען דער איזאק ספאלענטא האט געערבט פון זיינעם פאטער יהושע נור זיינע גרויסע פלאנטאזע, זיין גרויסען פערמעגען אבער ניט זיינען געטליכען גייסט, אונ אלעם גוטע וואס ער האט נור געהאט אין זיך, איז באלד נאך דעם פאטערס טויט געווארען אין איהם דערשטיקט דורך דיא מיליאנען ירושה וואס ער האט געערבט פון זיינעם מיליאנערען שוויגערפאטער

שווער

*) דארטען אין אראביען איז דיא זיטע דאס אין זייערע פעסטטאגע (ימים טובים) ווערט דערציילט געשיכטען זייער פיל פון אברהם אבינו, פון ישמעאל, פון הגר, פון דעם נביות, וויא עס איז צוא לעזען אין לאמארטינס רייזען —.

(אמער. נעש.)

(שוער) וואס איז געשטארבען באלד נאך זיינעם פאטערס טויט, אונ וואר אלזוי בעשעפטיגט אימער מיט זיינער גרויסען ווירטשאפט אונ האט דער צו געלעבט א גוטען טאג אונ האט זיך אלזוי גאנץ ווייניג געקימערט אום זיינע איינענע פרומקייט אונ פשיטא שוין אום דיא פרומקייט אונ זיטליכקייט איינעם אנדערן, וויא אמאל זיין זעלינער פאטער.

דיא וואהרע אורזאך פון דיזער געשווינטען אונ גרויסען מאראלישען אומענדערונג צום שלעכטען, וואר מעהר אלס געווים דאס אריינוואנדערן אהין באלד נאך דעם יהושע ספאלענטעס טויט איינע מענגע (א פולע) פוילישע אידען. דען אלע יודען וואס האבען אין יענע צייטען אויס־געוואנדערט פון אונזערע לענדער נאך איינגלאנד, נאך פראנקרייך, אונ נאך אמעריקא, (אונ נאך קען מען ניט גוט זאגען פיר דיא איצטיגע אויסוואנדערער אויך) וואהרען געוועהנליך קיינע מענער פון איינעם גוטען בערוף (שם) אונ פשיטא שוין קיינע פאכמענער (האנדווערקער אדער קינסטלער) וואס האבען אויסגעוואנדערט אום צוא האבען דארט איינע בעססערע היימאט (היים) דאס הייסט אום זייא זאלען דארט האבען איין לייכטערעס אונטערקאמען (חונה) אדער אום צוא געניסען דארט בעססערע רעכטע אדער אום צוא ווערען דארט לאנדלייטע (עובדי אדמה) (וויל עס איז דארט צוא בעקומען לאנד פיר איין שפאטגעלד) וויא דיא טייטשע אויסוואנדערער וואס ווערען דארט קאלאניסטען אונ פאבריקאנטען*). ניין, דער גרעסטער טהייל פון זייא האבען ניט אויסגעוואנדערט פון היר אום פרייען שטוקען (דאס הייסט אום פרייען ווילען) אוים איינעם פון אלען גרינדען וואס מיר האבען דא אנגעפיהרט, נור אלס פליכטלינגע (אנטלאפענע) אוים פערשידענע אורזאכען. א טהייל האבען עס געטאן וויל זייא האבען פיינט געהאט דיא ווייבער, א טהייל וויל זייא האבען געהאט אויף זיך קרימינאלע דיעלעס, א טהייל וויל זייא זייען גע־שטאנען אויף דער צערעדע אדער אלס בונגלע סאלדאטען, דער גרעסטער טהייל אבער אום צו האבען דארט איינען ווייטען רוים (פראמ־טראנסטווא) צו שווינדלען, אנצוזעצען אונ צוא בעריכערן זיך ניט אויף דעם גערעכטען וועג אונ אומצוקעהרען זיך נאכהער צוריק מיט איינעם גרויסען פערמעגען וואס דאס הייסט אויף טייטש אלס גליקריטער. דיזעם געזינדעל (סוואלאטש) וואס פלעגען אהין צוא קומען ארעם אונ נאקעט אונ דער צו נאך אן איין האנדווערק אונ אן איין וויססען, פלעגען אין

דעם

*) צייט עס זייען איינגעבאהנען אין עאוראפא האבען מעהר אלס זעכס מיליאנען איינגעוואנדערט אין אמעריקא פון אלע טייטשע לענדער, אלע האנדווערקער אונ לאנדלייטע אונ זייען דארט העכסט גליקליך.

(אמער. געש.)

דעם ערסטען יאהר פון זייערן איינוואנדערן אהין צו פאלען דיא דארטיגע קאלאניסטען צור לאסט מיט זייער שנארען אלס הויזירער (קאראבעלניקעס), איין עלענדעס בעטעלברויט וואס איז פערבונדען מיט חלול שבת, מיט טרפות עססען אונ דער צו נאך מיט טרוג אונ ליג, דען דיזע לייטע פלעגען זיך ניט בעגניגען מיט דעם וואס דיא קאלאניסטען פלעגען זייא צאלען צעהען פאך מעהר פיר יעדע קלייניקייט אלס זיא איז ווערט, אלס אלמאזען אין עהרען (איינע נדבה בכבוד) פלעגען זייא נאך צוא פערקויפען דיא ווייטע קאלאניסטען וואס ווארען אונוויסענד וויא אמאל אונזערע רייכע בויערן טאמבאקקענע אוירינגלאך מיט גלעזלאך פיר גאלדענע מיט בריליאנטען אונ דאס גלייכען, אונ אלס זייא האבען זיך צוגעשלאגען דארט אויף דיזער ארט אונ ווייזע (אופן) צו קליינע פערמעגענס, פלעגען זייא עס געברויכען אלס איינען קאדער (פרימאנקא*) וויא דיא פישער דיא ווערימלאך וואס זייא שטעכען זייא אן אויף דיא קרוצקעס אונ האצעקעס פון זייערע ווענדעס אום צוא מאכען דערמיט איינען גוטען פאנג. דען זייא פלעגען מאכען דערמיט (מיט זייערע קליינע פערמעגענס) גוטע קאנטעס אין דיא גרעסטע מאגאזינען אדער נידערלאגען אום אריינ-צושלייכען זיך (אריינגאנבענען זיך) אין איינעם גרויסען קרעדיט ביי זייא, אונ דאן אלס זייא האבען שוין געהאט אין זייערע לאפעס אונ-געהייערע (אנגראמנע) סומען וואס זייא האבען צוזאמענגעשארט פון דיא קאלייעס סחורה וואס וואר זייא קרעדיטירט, האבען זייא זיך געמאכט ויברח. א טהייל פלעגען זיך אומצוקערען צוריק נאך רוסלאנד. דאס רוב אבער זייען זיך אוועק אין איין אנדערע פראווינץ אדער שטאאט אונ האבען זיך דארט בעזעצט אונטער איינעם אנדערען נאמען אונ זייען זיך געווארען דארט גרויסע קופלייטע, גרויסע פלאנצער. אזוי פלעגען דארט צוא ווערען אין א קורצע צייט פון ליסטיגע אונ טריגערישע בעטלער פריווילעגירטע רויבער (דאס הייסט אזעלכע רויבער וואס ווערען פערשוינט פון דער געזעצליכקייט (פראוואסודיע) טראץ דעם (ניט קוקענדיג דאראויף) דאס זייא זייען פאקלאניקעס פון דעם מערקור**) ניט ווייניגער אלס דיא ארדינערע דיבע (גנבים) אונ גזינער (בעטריגער).

דיזע קלאסע מענשען ווארען דאן דארט פיר דיא אלטע האלענדישע יודישע

---

*) קאדער ווערט אנגערופען אלע נאשערייען וואס מען לייגט אריין אין פאסטקעס, אין נעצען אדער וואס מען הייגט אן ווענדעס אום צוא האפען דערמיט דיא מייז, קראטעס אדער פיש.

**) מערקור וואר ביי דיא גריכען דער גאט פון קופלייטע אונ פון גנבים, וויא עס איז צוא לייענען אין דער מיטאלאגיע.

(אמער. געש.)

יודישע קאלאניסטען אונ דאס גלייבען פיר די אידעשע האלענדישע קויפלייטע איינע וואהרע מאראלישע זייבע (פעסט) וואס האט זיי אנ־געשטעקט מיט אלע אונזיטען (מדות רעות) דען זיי האבען מיט זייערע שלעכטע ביישפילע וואס זיי האבען געגעבען הן אין עניני הדת אונ הן אין עניני העולם (וועלטליכע זאכען) אויסגעלאשען פון זייער הערצען אין גאנצען תורת אלקים אונ תורת האדם, דען זיי (אונזערע אידעלאך) ווארען דארט די ערסטע וואס האבען אנגעהייבען צו ארבייטען מיט זייערע סקלאווען אום שבת אונ דאס גלייבען האלטען אפען די בודען אום שבת אונ צוא האלטען שיינקען אונ לוסט הייזער וואס ביז זייער אנקומען אהין וואר עס פון די האלענדישע יודען נאך ניט געשעהען, אונ זיי וואלטען נאך ניט אזוי שעדליך געוועזען מיט זייערע שלעכטע פרימערען ווען זיי וואלטען ניט געוועזען על פי רוב תלמודיסטען (לומדים) בני תורה, וואולע לערנער אזוי גאר אונ וואס האבען זיך דארט דער צו נאך ארויסגעוויזען דערמיט, זיך בעריהמט אונ שטאלצירט דארויף פאר די דארטיגע אידעשע אונ קריסטליכע אריסטאקראטען אונ גע־לעהרטע אונ דאך אנדערס געטאן אלס די פארשריפטען (דינים) פון דיזער לעהרע (דאס הייסט פון דעם אידעשען דת) לויטען (זאגען דייטליך ארוים) אונ דערצו נאך פאר זיי אין די אויגען, דען וואס נאך אין דער וועלט קען איינע רעליגיאן אזוי ענטווייהען (מחלל זיין אדער ענט־היילינען) אלס דאס פערשפאטטען איהר פון איהרע איינענע טהעאלאגען (לומדים)? געננג אין אזוי איינעם שלימען מאראלישען (זיטליכען) צושטאנד ווארען דאן דארט די אידעשע קאלאניסטען. נון טרעטען מיר צוא שוין צוא אונזערער הויפט ערציילונג *).

זוידער

---

*) ליידער צוא אונזער איינענע שאנדע פיהרען זיך ניט בעססער אונזערע איינגעוואנדערטע יודען אין סטאמבול, אין פראנקרייך, אין עסטרייך אונ אין איינגלאנד, דאס גלייבען אין רומעניען, ווארפען אראפ פון זיך די רעליגיאן אין גאנצען, אונ אויך די זיטליכקייט (מענש־ליכקייט), פערגעסען זיך מיט העכסט שמוציגע געשעפטען, אונ ניט נור די יעניגע וואס מיינען דארט צוא פערבלייבען, גיין, אפילו די וואס קומען אהין נור אויף איינע קורצע צייט געשעפטס־האלבער אונ וואס פיהרען צוא הויז איין פרומעס לעבען, ערלויבען זיך דארט צוא טאן וואס פערבאטען איז פון אונזער דת אונ פון דער וועלט אלס ווארע דארט קיין גאט שוין, וויא אונזערע חכמים זאגען „כל הדר בחוץ לארץ כאלו אין לו אלהים", אזוי וויא עס וואלט דארט גאט ניט זיין חלילה.

(אמער. געש.)

6.

ווידער פון דעם אראן ספאלענטא וואס איז דער העלד (הויפט-פערזאן) פון אונזער ערציילונג.

דיזער אראן ספאלענטא האט וויא מיר ווייסען שוין פון פריהער, געהייסען ניט אראן, נור ארקע, דען אזוי איז נאך ביא אונזערע פוילעשע יודען דיא אונזיטע (פאסקודנע מאדע אדער מנהג) צוא פער-אונשטאלטען (אבעזאבראזיעען) אונזערע אידעשע געמען. אזוי ווערט ביא אונז אין ליטא, פוילען אונ רייסען פון דעם נאמען יוסף—יאסקע, אדער נוט געזאגט יאסעל; פון אברהם — אברעמקע אדער אברעמיל; פון בנימין — בינקע אדער בינע. אונ ניט בעססער גייט עס צו מיט דיא נעמען פון דיא ווייבער. פון שרה ווערט געמאכט שורקע, פון לאה — לייקע, נור פון רבקה בלייבט רבקה, ווייל עס ענדיגט זיך שוין מיט איינעם איינענען „קע" אלזוי ווען מען וואלט צו לייגען נאך איין „קע" וואלט עס העכסט איבעל געלויטעט, דען עס וואלט גע-קלונגען וויא „קעקע" — אלזוי איז שוין קיין וואונדער דאס דיזער העלד פון אונזער געשיכטע וואס זיין וואהרער נאמען וואר אהרן האט געהייסען אין ווילנא אונ אין זעלווע נור ארקע. אויך האט ער דאן נאך ניט געהייסען ספאלענטא דען אין יענער צייט האבען אונזערע יודען נאך ניט געהאט קיינע פאמיליען-נאמען (פראזוויסקע) וויא אין אונזערע צייטען, דען דאן וואר מען גערופען נור אויף דעם נאמען פון איינער שוויגער, פון איינער מוטער, פון איינער עלטער שוויגער אדער עלטער מוטער, על פי רוב אויף דעם נאמען פון דער ווייב *) אזוי צום ביישפיל ישראל

חאסקעס

נון הייסט עס וויא יונה האט געזאגט: „מפני ד' אנכי בורח" דאהער ערלויבט זיך אנצוזעצען דארט זעלבסט אונזער פרימסטער מאן. אלזוי קיין וואונדער וואס אונזערע פוילישע יודען זייען דארט אזוי שטארק פערשריען אונ עס איז אויף זייא צוא לייענען דעם פסוק „ויבואו אל הגוים אשר באו שמה ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ד' אלה ומארצו יצאו".

*) דיא אורזאך דער פון וואר, ווייל דאן ווארען נור דיא פרויען דיא געשעפטס-פיהרער אונ דיא מענער זייערע ווארען ארעמע לומדים, זייא פלעגען זיך אריינצווייזען אין דיא קראמען נור אום פרייטיג אום באד געלד צוא בעטען ביא דיא ווייבער אונ פלעגען זיך געגוג אנ-ווארטען ביז זייא פלעגען עס בעקומען, אונ דאס אויך מיט קללות אונ מיט זידלעריי. דאהער פלעגען דיא עלטערן ריהמען זייערע מיידכען ביא

חאַשקעס, וועלוויל רייצעס, ר׳ הירשעל גיטקע טויבעס. אונ ווייל דיזער העלד פון אונזער געשיכטע האט נאך ניט געהאט קיין שוויגער אונ שוין קיינע מוטער געהאט, האט ער גלאט אַרקע געהייסען, אונ האט בעקומען דעם נאָמען אַראָן אונ דערביי דעם פאַמיליען-נאָמען ספּאלענטא. ערסט שפּעטער אַלס ער איז געוואָרען איינגעפערלייבט (פעראיינינגט) מיט דער פאַמיליע פון זיינעם הערן אברהם ספּאלענטא, וויא מיר וועלען דא באלד דערציילען. דער ווייל אָבער מוזען מיר אייך, אונזערע לע־זערינען, אום איהר זאָלט קענען בעססער פערשטיין דעם לויף פון אונזער ערציילונג, מעהרער בעקאַנט מאַכען מיט דער הייזליכקייט (דאַ־מאַשני ביט) פון דעם אברהם ספּאלענטא, וואס דער געוועזענער אַרקע איז געוואָרען איין געהילפע אין זיינעם האַנדעל אונ איין מיטגליד פון זיינע הויזלייטע, דען ער וואר ביי זיינעם טישע, אונ וועל אייך צוא גלייך מיטטהיילען אויך איין עטוואס פון דעם אראנס בעגעגנען זיך אָדער אויפפיהרען זיך דאָרט ביי איהם אין הויז, דען דיזעס איז אייך אויך נייטיג צוא וויסען.

דיזער אברהם וואר דאן שוין ניט מעהר יונג, דען ער וואר שוין איבער פופציג יאהר אונ פון שוואכער געזונדהייט; ער וואר צוואר ניט אַזוי א למדן אונ ניט אַזוי רעליגיעז (פרום) וויא זיין ברודער יהושע, דאך וואר ער וויא צוא זאגען איין שיינער יודע ספר, איין גאַנץ ערליכער איד אונ דערצו נאך זייער גוט געבילדעט, דען אַזוי וואַרען שוין דאַן דער גרעסטע טהייל פון דיא האָלענדישע יודען אונ פּשיטא שוין איצונד. דען נאך האָבען אונזערע עמאַנציפּירטע (בעפרייטע) ברידער (דאס הייסט דיא יודען וואס האבען שוין דיא זעלבע רעכטע וואס קריסטען האבען) פון אַנדערע לענדער, צום ביישפּיל פראנקרייך, ענגלאנד, עסטרייך, איטאליען, ניט אַזוי גוט פערדייהעט דיא פרייהייט אונ דיא בילדונג, דאס הייסט דאס זייא זאָלען דאַביי בלייבען פרומע יודען וויא דיא האָלענדישע יודען, דען טראָגט דעם (ניט קוקענדיג דארויף וואס עס איז זייא דאָרט ניט אים מינדעסטען צו אונטערשיידען פון דיא דאָרטיגע קריסטען, זייען זייא דאָרטען גרויסע ציגאַוויניקעס, פאליציי־מייסטערס, פאלקאוויניקעס, אונ ביי אַלעם דעם זייען זייא גאַנץ פרום אונ העכסט בראוו, וויא מיר האבען שוין דאריבער פילעס אונ ברייטעס געשריבען אין מעהרערע ערציילונגען אונזערע. אונ ער (דער אברהם) וואר נאך דערצו איין פאַרטוגיזע, דאס הייסט איין אַבקאַמלינג (וואס קומט ארוים

איינעם שדוך טאָן, מיט דיזע ווערטער: „אונזער טאָכטער איז א בערייצקע־זיא וועט קענען מפרנס זיין איינען מאַן זייער גוט.

(אמער. געש.)

ארוים) פון יענע יודען וואס האבען מיט דרייא הונדערט יאהר צוריק אויסגעוואנדערט פון פארטוגאל צוליב דער אינקוויזיציע אונ האבען זיך בעזעצט אין האלאנד וואס האלטען זיך פיר גרויסע מיוחסים. דען דיזע אלע האבען זייערע יחוס בריף וואס אין זייא איז געשריבען זייער סדר הדורות וואס ציהעט זיך נאך פון פאר דעם חורבן בית שני ביז דיזען טאג, דען דיא אלע יודען וואס דער טיטוס הרשע האט זייא באלד נאך דעם חורבן בית שני פערזעצט אין פארטוגאל, ווארען דיא גרעסטע מיוחסים פון ירושלים אונ זייען דאהער נאך ביז דיזען טאג אזוי וייט שטאלץ אויף דיזעם יחוס, דאס אזוי לאנג זייא זייען נאך אויף דעם האלענדישען באדען (גרונט) זייען זייא זיך ניט מתחתן מיט קיינעם אנדערען יודען וויא נור מיט איינעם פארטיגיזען.

אויך וואר דיזער אבראם וואוילהאבענד (גוט אים שטאנדע) אונ האט געמאכט ביזהער גוטע געשעפטען נאך ליטא, פוילען אונ רייסען. זיינע וואארע (סחורה) איז בעשטאנען אין טייערע זיידענצייג אונ אין טייערע גאלד געשטיקטע אונ גאלד געבלומטע שטאף, דערצו נאך אין באלען (פעק) פון גענייצטע קליידער וואס עס האט דאן געהייסען שטיקער, וואס פלעגען ווערען געקויפט אונ פערקויפט ניט אויפנע-פאקטערהייט, דאס הייסט אויפס געראטהעוואהל (נא אוגאד) צוא זיך גענארט מיט דיזער קניה צוא נוט געמאכט *), אונ ער האט אלזוי דער

מיט

---

*) אין יענער צייט וואס דיא האלענדער האבען בעקומען גרויסע עשירות, מיליאנען פון זייערע בעזיצונגען (לענדער אונ אינזעלען) וואס זייערע שיפסקאפיטאנע האבען געפונען אויף דיא ווייטע מערען, איז געווארען אין האלאנד אזוי איין גרויסער לוקסוס (ראסקאש אדער פוץ) דאס דיא מיליאנערען פלעגען זיך קליידען אין זאמעט אונ אין גאלד געשטיקטען שטאף. דיא דאמען פלעגען צוא טראגען טייערע שובווארג וואס עס האט געקאסט אפאר צוואנציג דרייסיג טאלער, דען זייא ווארען געמאכט פון אאלהויט (פון אזוי א פיש וואס מען רופט עס בייא אונז וויינגערעם) אונ אויסגענייט אונ נעבלומט מיט רייגעם גאלד, מיט פליטער-ווערק אונ בעזעצט מיט קליינע איידעלשטיינער. זייערע רעקע, פראקען ווארען געהעפט מיט גאלד מיט זילבער, מיט גאלדענע קנעפ, אונ מאנכע ווארען בעזעצט מיט בריליאנטען. דער גרעסטער פוץ איז געלעגען אין זייערע שאלע, זאקען שנופטיכער אין גארטלען, אין פלארען, אין האנדשוה, נאך מעהר אין טישדעקען, אין בעטליילאכער, נארדינען אונ דאס גלייכען, אונ מעהר וויא איין מאל האט מען זיך ניט אריינגעוויזען מיט זייא אין איינער געזעלשאפט, דען בייא יעדעם נייעם בעזוך אדער

(אמער. געש.)

מיט, דאס הייסט מיט דיא באללען געניצטע קליידער וואס ער פלעגט צוא טראנספארטירען קיין פוילען, קיין ליטא פיל בעססער געמאכט אלס מיט זיינע שניט סחורה, דען ער פלעגט פערדינען אן זייא צעהען מאל אזוי פיל וואס זייא האבען איהם געקאסט, דען דיא פאשלינע אויף דעם רוסישען גרענעץ וואר איין געשפאט פיר זייא, אונ ווארען דערצו נאך פיל גילטיגער אלס דיא נייע וואארע.

ליידער אבער האט דיזער נוטער געשעפט אין איינינע יאהר נאך דעם אראנס אנקומען צוא איהם אנגעהייבען צוא זינקען. ערסטינס וויל האלאנד האט זיך דאן פערוויקעלט אין איינעם שווערען קריג מיט פראנקרייך וואס וואר פערבונדען מיט גרויסע קאסטען אונ דער גרויסע לוקסוס (פוץ) האט זיך אנגעהייבען שוין צוא פערמינדערן (פערקלענערן) דורך דעם פון טאג צוא טאג, אלזוי וואר שוין ניט מעהר צו בעקומען אזוי בילינ דיזע באללען קליידערשטיקע וויא ביזהער, אונ צווייטענס וואר דיא צאהלונג אויף דער רוסישען גרענצע (טאמאזנע) דער פאר פינף מאל מעהר אלס פריהער געשטיינערט (געהעכערט) דאס עס האט שוין ניט מעהר געלוינט צוא פארען דער מיט נאך פוילען אונ נאך ליטא, אונ דער אבראם האט שוין צוליב דעם דיזען ביז העריגען גע-שעפט וואס וואר איהם ביזהער איינטרעגליך, אויפגעגעבען (אויפגעהערט, אוועקגעווארפען) אונ עס וואר שוין אלזוי ניט מעהר געוועזען צוא זעהען ניט איהם אונ ניט דעם אראן אויף זעלווער יריד, ער האט דיזען געשעפט אויפגעגעבען (אוועקגעווארפען) אין גאנצען, אונ האט געמאכט יוועלען-דעפא (איינע ניעדערלאגע פון יוועלען) וואס דארט אין האלאנד איז עס דער רעכטער ארט דער פון אונ איז אימער פערבונדען מיט איינער שלייפעריי*) וואס ווערען בעשעפטיגט דער בייא צוואנציג אדער

דרייסיג

אויף טעאטער גיין ווארען שוין אנדערע קליידונג, אונ אנדערע טיש-צייג געברויכט, אונ דיא געסטריגע ווארען פערקויפט פיר איין צעהענטיל געלד אונ נאך וועניגער. עס פלעגט עס איין געפאקט ווערען אין גרויסע פירקאנטיגע באלען וויא וואטע אונ ווערען פערקויפט גאנץ אונגעזעהענער-הייט. דיא קויפער ווארען געוואוינטליך אידעשע טראדלער (טאנדעטניקעס) וואס האנדלען מיט אלטע זאכען, גון פלעגט זיך מאכען דאס מאנכע מאל האבען זייא פערדינט אן דעם גרויסע פערמעגענס, דען מען פלעגט דערוויסען אין דיזע פעק גרויסע זעלטענהייטען, אויך טייערע דאזען (טאבעקערקעס) גאלדענע מיט ברילאנטען וואס ווארען פערגעססען אין דיא טאשען פון דיא פראקען.

*) דיא דיאמאנטען ווערען טהיילס געפונען אונ טהיילס אויסגעבראכען (אמער. נעש.)

דרייסיג שלייפער אונ ער האט אלזוי געמאכט דיזען אראן, וואס ער האט געהאט איינען גרויסען צוטרויען צוא איהם, פיר איינען פערוואלטער (אופראווליאיושצי) איבער דיזען זאוואד, אונ וואר מיט איהם העכסט צופרידען. דען ער וואר ווירקליך איין בראווער יונגער מאן אונ העכסט פעהיג (ספאסאבנע) צוא יעדעם געשעפט וואס מען האט איהם נור איין געווייהעט (בעקאנט געמאכט) אין איהם. נאך מעהר, ער האט זייער גוט פערשטאנען צוא געהארכען אונ צוא גלייך צוא בעפעהלען, צווייא גוטע מעלות וואס זייען העכסט נייטיג פיר אזוי איין סלוזאשצי וואס דארף אופראוולייען איבער ארבייטער אונ אליין פאלגען זיינעם העררען, וויא דער פאל וואר דאן מיט דעם אראן וואס איז געווארען פערוואלטער איבער דיא ראבאצעם פון דער שלייפעריי. דערצו נאך וואר מיט איהם אויך גאטטעס זעגען אין דעם הויז פון זיינעם העררען

פון פעלזינע (סקאליסטע) ערטער, אדער ארויס געפישט פון זאמדינע שטראמען וואסער, אונ עס איז זייער שווער צוא דערקענען זייא אין יענע שטעלען, ווייל זייא זייען פארטראגען אדער בעצויגען מיט איינער קרוינען (סקאליסטע) שאלאכץ, אונ ווייזען אלזוי אויס וויא קליינע סקאלקעם. אונ נאכהער אלס זייא ווערען אויס געשיילט דער פון וואס דיזעם קומט אן מיט גרויס מיהע, זעהען זייא דאן נאך אויס וויא מיט איינעם מאט בעצויגען אונ מוזען דאן פאלירט ווערען וואס דיזעם איז אויך ניט גרינג אונ ערסט דאן ווערען זייא געשליפען. דיא בעסטע שלייף-פאבריקען זייען פון אימטער אין אמסטערדאם, אין ראטטערדאם, אין אנטווערפען, אונ נאך אין פילע אנדערע האלענדישע שטעדט. זייא ווערען דארט אויסגעשליפען אונ פערפערטיגט אויף דרייערליי ארטען (סארטען אונ פארמען): טאפעלשטיינע, ראזעטען אונ בריללאנטען. טאפעל-שטיינע הייסען דיא וואס ווערען געשליפען פלאט אויבען אונ אונטען; ראזעטען הייסען דיא וואס ווערען געשליפען אויבען עקיג אדער קאנטיג אונ אונטען פלאט; בריללאנטען הייסען דיא וואס ווערען געשליפען אויבען אונ אונטען עקיג. עס איז דא איינע פירטע זארטע וואס הייסט דיק-שטיינע וואס געהערען צוואר צו דער דריטען זארטע, זייא זייען אבער דיא שלימסטע אונטער אלע. דער דיאמאנט קען ניט ווערען געשליפען מיט קיינעם אייזערנען אינסטרומענט נור מיט דעם פולווער אדער שטויב פון זייער שאלאכץ אדער פון דעם פראסטען סארט דיאמאנטען, דיזע שלייפעריי איז פערבונדען מיט גרויס קונסט אונ געשיקליכקייט אונ דערצו מיט גרויס געפאהר, דען מען מוז היטען דער בייא דיא אויגען מיט הערמעטישע (שצילנע) ברילען, זאנסט ווערט מען בלינד פון דעם שטויב.

(אמער. געש.)

הערדען אונ אויך אין דיזעם נייען געשעפט וויא עס וואר אמאל מיט דעם יוסף דארט בייא דעם פוטיפר, אונ ער איז געווארען מיט דער צייט בייא איהם דער גאנצער איינקויפער אונ פערקויפער פון דיא בריליאנטען, אויך וויא אמאל דער יוסף בייא דעם געשעפט פון דיא געטריידע (תבואה) דארט אין מצרים, אונ וואר געליבט אונ געאכט פון זיינעם הערדען אברהם אונ פון זיינע הויזלייטע, דאס גלייכען וויא אמאל דער יוסף פריהער פון זיינעם הערדען פוטיפר אונ נאכהער פון דעם פרעה מלך מצרים: אונ אזוי וואר ער צו פערגלייכען צוא דיזעם יאזעף אין נאך פילע אנדערע וועלטליכע ענינים, ליידער אבער נור אין וועלטליכע אבער ניט אין רעליגיעזע (גאבאזנע) זאכען אונ פשיטא שוין וואר ער איהם (דעם יאזעפען) ניט גלייך געוועזען אין זיינער גרויסען טוגענד (זיטליכקייט, אדער גרויסע גאטעס פורכט) בייצושטיין בייא אזוי א נסיון וויא ער (וויא יאזעף) איז ביינגעשטאנען, איך מיין עס זיין ניט לאזען זיך פערפיהרען דורך זיינע הערין (פוטיפרס פרויא), דען דיזער אראן האט זיך בייא אזוי איינער געלעגענהייט (סלוצאי) דאס הייסט בייא איינעם פערבאטענען ליבעסהאנדעל (ליבשאפט) האט ער זיך גאנץ אנדערש בענאנגען אלס דער יאזעף, דען אנשטאט דעם וואס דער יאזעף האט זיך ניט געלאזט פערפיהרען פון זיינער שיינען הערין, האט ער (דער אראן) פערפיהרט דארט דיא טאכטער פון זיינעם הערן אברהם, איין בליהענדעס מאדכען פון איאהר צוואנציג, איינע ווענוס, העכסט געזיטעט אונ העכסט געבילדעט, אונ דערצו נאך איינע איינציגע בייא איהרען עלטערן אונ ווארען אלזוי אין דער מיינונג צו פערהייראטהען איהר מיט איינעם זון פון איינעם מיליאנאווען פארטוגיזען.

האטטע דער אראן פערבליבען אין ליטא, וואלט עס פערנעווים ניט אזוי ווייט געקומען מיט איהם, דען נאך האט זיך ניט געטראפען אין אונזערע לענדער דאס איין סלוזאשצי זאל פערפיהרען א טאכטער פון זיינעם הערן, דען עס וואר דאן קיין אנלאס (פאוואד אדער סלוצייי) דערצו. אונזערע טעכטער ווארען דאן נאך גאנץ שאמהאפט (סטידליווע) אונ איינע גרויסע שיידעוואנד (פשעפערענע) פון זיטליכקייט (מוסר) וואר נאך דאן צווישען דיא טעכטער פון איינעם אידעשען רייכען קויפמאן אונ [illegible]שען זיינע יונגע סלוזאשצעס, דאס ניט איינער פון זייא האט זיך שוין אלזוי ניט געוואגט איינצוברעכען דיזען מאראלישען (מוסרדינגען) צוים (גדר) אדער איבער צו קריכען איהם.

ניט אזוי אבער וואר דער פאל דאן דארט אין האלאנד אונ אזוי אין גאנץ אויסלאנד. דען טראץ דעם (ניט קוקענדיג דארויף) וואס מען וואר דארט פיל מעהר געזיטעט (ערליכער) אונ אבגעהאלטען פון

אונגלייכע ליבשאפטען אונ פערבאטענע ליבשאפטען; אלס אין היגע לענדער ווארען דיא טעכטער דארט זעלבסט פון דיא נערסטע נבירים גאנץ צו גיינגליך (דאסטופנא) זעלבסט פיר דיא קויפמאניש סלוזשאשצעם פון זייערע עלטערן אונ אזוי בכלל האבען דארט דאן ביידערליי געשלעכטער (זכרים אונ נקבות) געהאט שוין אייגען פיל פרייערן אומגאנג מיט אייגאנדער אלס נאך איצונד אין אונזערע צייטען, אלזוי קיין וואונדער דאס אונזערע פוילעשע יודען וואס ווארען ביא זייער קומען אין יענע לענדער העכסט נזהר (אבגעהיטט) פון זיך מיחד צוא זיין מיט איינער פרויא אן א שומר, ווערען דארט נכשל בעברה ביא זייער דערזעהען דארט דאס פרויען אונ מאנגער מישען זיך צוזאמען וויא היגער מיט העגער, אונ מיינען אלזוי דאס אין אויסלאנד איז קיין זאך פערבאטען אונ גלויבען דאס מען מעג זיך אלעם ערלויבען, אלעס וואס אין פוילען אונ אין ליטא איז פערבאטען.

אן דיזער קליפה (אבן נגף) האט אנגעשטויסען (איז נכשל געווארען) דער ארמן וואס איז דער העלד פון אונזער געשיכטע, דען ער האט אלס פוילעשער יודע דיזע זיטליכע (ערליכע) דארטיגע פרייהייט ניט פערדייהעט וויא דיא דארטיגע האלענדישע איינגעבארענע; ביא זיינעם זעהען דאס מען גייט דארט קריסטליך אונ מען רעד וויא דיא קריסטען אונ מען דינט אין פריסוטסטוועס, האט ער געמיינט דאס אידעשקייט ווערט דארט נור צום שיין געהאלטען, מעהר אום פאליטיקע אדער אום איינער הוילען עטיקעטע (פארמאלנאסץ) אונ ווייטער ניט. אלזוי איז וויא אונזערע חכמים זאגען, הותרה הרצועה*) ד. ה. עס איז קיינע שטראפע מעהר דא, ניט פון גאט אונ ניט פון לייטען, ווען מען לעבט נאך הערצענס-לוסט, אונ האט אלזוי אנגעהייבען צו לעבען פלאטט (פריי ניט איינגעהאלטען) דאך אבער מעהר אינסגעהיים אלס אפען. געגוג ער האט דארט אין אמסטערדאם געווירטשאפטעט (זיך אויפגעפיהרט) ניט בעססער אלס איין אנדערער אויסגעוואנדערטער פון אונזערע לענדער נאך דעם אויסלאנד אום צוא פערבלייבען דארט פיר אימער, וויא מיר האבען שוין פון פריהער בעשריבען. אונ וועל אלזוי דא אין דעם זיבעטען קאפיטעל שרייבען נור איבער זיינען איינציגען פערגעהען (זינדע) אליין, מיט וועלכען ער האט זיך אויסגעצייכענט צוא זיינער שאנדע פיל מעהר אלס אלע אנדערע אונזערע איינוואנדערער אהין, איך מיין עס איבער זיין פערפיהרען דיא טאכטער פון זיינעם הערן אבראם.

*) הותרה הרצועה הייסט דאס עס איז שוין אבגעבונדען דער בייץ פון דעם בייטשעקעל, דאס הייסט, מען וועט שוין ניט מעהר שמייסען פיר איינע זינדע.

(אמער. גע״ש.)

אמעריקאנער געשיכטע

אדער

קיין שונא זאל דיר צו קליין זיין

פערפאסט פאן

א. מ. דיק.

צווייטער טהייל

אייגענטהום פאן ב. קאפעלאוויץ בדווינסק.

ווילנא

תרנט.

ПОВѢСТЬ ОБЪ АМЕРИКѢ,
или не презирай никакого врага. Часть II.
Сочиненіе А. М. Дика.

ВИЛЬНА. Тип. Вдовы и братьевъ Роммъ. Жмуд. пер. соб. домъ № 328.
1899.

Дозволено цензурою, 25 Апрѣля 1898 г. Вильна.

דיא אויסוואנדערונג פון דער פאמיליע ספאלענטא נאך גוואדא־לופא צוזאמען מיט דעם אראן נאך זיינעם ווערען איין מיטגליד (צלען) פון דיזער איידעלען אונ רייכען פאמיליע.

איין געוויסער חכם האט געזאגט: „דיא וועלט איז איין לאבירינט*) אדער אום דייטליכער צוא זאגען איין איררגאנג, דאס הייסט אזוי איינע געגענד וואס האט אין זיך טויזענדע וועגען, וואס יעדער בעזונדער פון זייא פיהרט צו איינעם גאנץ אנדערן ארט. איינער פון זייא צום ביישפיל פיהרט דעם רייזענדען צוא איינעם גרויסען וואסער, איין אנדערער פיהרט צוא איינעם האלישען פייער, איין דריטער פיהרט צו איינעם בליהענדען גארטען, איין פירטער צוא איינעם שאטיגען וואלד, איין פינפטער צוא איינער גרויסען שטאדט אונ דאס גלייכען, נור זייא (דיזע וועגען) זייען אזוי רייט פערוואררען (פערפלאנטערט) איינער אין דעם אנדערן, דאס איין רייזענדער, איין פריץ וועט זיך זייער לייכט פעראירען אין זייא אונ וועט גראדע קומען צוא אזוי איינער שטעלע וואס איז גראדע דער הפך פון זיינעם וואונש, דען למשל אנשטאט דעם וואס ער האט גע־מיינט צוא קומען צוא איינעם לוסט גארטען האט ער זיך פעראירט דורך דיזען וועג דאס ער האט איינגעקעהרט אין איהם צוא איינעם פערפעסטעטען זומפ. אונ אזוי איז דערזעלבע פאל אויך אומגעקעהרט, דאס הייסט מען מיינט דאס מען וועט דורך דיזען וועג וואס מען האט אין איהם איינגעטראטען, פערגעוויס פערקריכען אין א בלאטע אדער אין א וואסער אונ מען קומט דורך איהם גאר ארויס אין איינער בליה־ענדען וויזע (לאנקע), דיזעס אבער איז געזאגט נור בדרך משל, דער נמשל דער פון אבער איז וויא אימער פיל וויכטיגער אלס דער משל. דען ער (דער משל) בעשפרעכט זיך נור פון איינעם מאטעריעלען (וועלטליכען) געגענשטאנד, דיזער אבער (דער נמשל) בעשטייט אוים איינעם גייסטיגען אונ מאראלישען געגענשטאנד. דאס הייסט דאס מיר מענשען קענען אונז זייער לייכט פערפיהרען אין דיא אויפפיהרונגען פון אונזער לעבען, דאס הייסט דאס יעדער פון אונז קען זיך זייער לייכט

תועה

---

*) לאבירינט הייסט אזוי איין געביידע וואס האט אין זיך פילע צימערן וואס דער אריינגאנג פון איינעם אין דעם אנדערן איז אזוי רייט פערשלונגען (פערפלאנטערט) דאס איין פרעמדער וואס גייט אין איהם אריין קען ניט טרעפען דעם ארויסגאנג. אזוי איין געביידע וואר אויף דער אינזעל קרעטא ערבויט פון דעם קעניג מינאס.

(אבער. נעש.)

טועה זיין אין זיינער הנהגה אונ מיינען דאס דער דרך אין וועלכען ער גייט פיהרט איהם צוא דער גרעסטען גליקזעליגקייט (אושר הנצחי), עולם הבא. אונ וואס באמת וועט ער איהם פערפיהרען מיט דער צייט אין דער האללע (גיהנום) אונ אמאל מאכט זיך אויך פערקעהרט, דאס הייסט דאס מאנכער פון אונז קען ניט צוקומען צו דער וואהרען גליק-זעליגקייט (עולם הנצחי) וויא נור דורך אזוי איין דרך וואס שיינט צו זיין דאס ער פיהרט אונז נור צוא דער האללע (גיהנום) אן ביישפילען פיר דיזע ביידע פאללע וועט אונז פארגעווים ניט פעהלען, דען מיר האבען עס אימטער פאר אונזערע אויגען, ביי אלעם דעם וועל איך דא אנפיהרען צווייא אלס פראבעשטיקע פון זייא פון דיזען ביידען פאללען פיר דיא יעניגען פון אונזערן לעזערן אונ לעזעריגען וואס זייען נאך ניט אזוי גוט בעוואנדערט (אפיטנע) אין דעם לויף (חאד) פון דעם מאראלישען (זיטליכען) לעבען, דאס זייא זאלען עס פון זעלבסט וויססען. אזוי צום ביישפיל איז אונז אלעמען וואויל בעוואוסט דאס דיא מדה פון קנאה אונ פון עהרגייץ (צו זיין איין רודף אחר הכבוד) זייען ביידע מדות מגונות, אונ קענען זייער לייכט פערפיהרען צוא אלעם בייזעם יעדען פון אונז וואס איז להוט נאך זייא, וויא אונזערע חכמים זאגען, „הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם", ביי אלעם דעם גיט אין דער וועלט פילע פאללע וואס גראדע דיזע ביידע מדות רעות האבען אומגעמאכט מאנכען שאדליכען מענשען צוא איינעם בעססערן מיטגליד (צלען) פון דער מענשליכען געזעלשאפט, דען מען איז זיך זייער אפט מתקנא אן דיא למדעם אונ אן דיא חכמה פון איינעם צווייטען אונ הייבט אלזוי אן צוא לערנען תורה אונ חכמה אונ ווערט מיט דער צייט אויך איין למדן אונ איין חכם, אויך טרעפט זייער אפט דאס מאנכער גראבער יונג איז זיך מתקנא אן דעם כבוד פון אזוי איינעם וואס איז זיך עוסק למשל אין צרכי צבור באמונה אדער וואס מאכט ביא זיך איין קליינעם גמילות חסד אונ ער טוט עס איהם נאך אונ ווערט אלזוי מיט דער צייט דורך דעם איין עדעלמאן, וויא אונזערע חכמים זאגען: „מצוה גוררת מצוה" *) דאס הייסט איינע גוטע טהאט

שלעפט

---

*) דאס זעלבע זאגט שלמה אויך אין זיינעם ספר קהלת מיט דיזעם לשון: „וראיתי את כל עמלי ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו" דאס הייסט איך האב איינגעזעהען דאס דער וואהרער מאטיף (בעווענגרונד) פון יעדעם מענשליכען בעשטרעבען (בעמיהונג) אין דיזעם לעבען אונ זעלבסט פון אלע זיינע גוטע האנדלונגען (מעשים טובים) איז נור איין הוילער נייד (קנאה) אונ ווייטער ניט. —

(אמער. געש.)

שלעפט נאך זיך נאך אײנע צװײטע , דען דער װאס טוט אן אײנען שײנען ראק , דער טוט שױן פערגעװיס אן אױך אײנען שײנען הוט ·

אונ דאס גלײכען גיבען אין דער װעלט אױך גענוג פערקעהרטע פאללע , דאס מען װערט זײער אפט פערפיהרט פון גוטען װעג דורך אונבערעכענטע טוגענדען (מעשים טובים) אזױ װײט דאס מען בעגײט אײנען גראבען פערברעכען · אזױ צום בײשפיל דורך דאס פיל גוטעס-טאן אײנעם העכסט שעדליבען הײכלער (צבױאק), װיא אונזערע חכמים זאגען אױף דעם פסוק (אין ירמי׳ י״ח) „ויהיו מכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם, אפילו בשעה שעושים צדקה, הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים" דאס הײסט , דאס דיזער נביא האט געבעטען גאט דאס ער זאל זײנע שונאים מכשיל זײן דאס הײסט אראפפיהרען פון גוטען װעג דורך דעם װאס זײא װעלען גוטעס טאן נור שעדליבע מענשען *) דאס איז געמײנט דאס ער זאל זײא פערצאמען דיא װעגען צום בעססערן זיך , װיא זײא (דיא חכמים) דריקען זיך דאריבער אױס אין אײנעם אנדערן ארט מיט אנדערן װארטען (װערטער) „האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקים בידו לעשות תשובה" , אונ װער פון אונז לײדער פערדינט ניט אזױ אײנע מאראלישע שטראפע פון גאט , דען נימאנד (אױסגענומען צדיקים גמורים) איז רײן פון אזױ אײנעם שאנדליבען געדאנקען אונ װערען אלזױ לײדער זײער אפט בעשטראפט ניט װיססענדיג מיט אזױ אײנער מאראלישען שטראפע װיא דיזער פאלל װאר דא אין אונזערער ערצײלונג ·

אונזערע חכמים דריקען זיך אױס דארט אין דעם מדרש קהלת (פ״ז סימן י״ב) איבער דעם זעלבע ענין װאס מיר פערהאנדלען (רײדעו) דא איצונד איבער איהם , דאס הײסט װיא לײכט עס איז זיך צו פעראירען פון אײן דרך אין אײנעם אנדערן דרך װאס איז גראדע דער הפך פון דעם ערסטען , אונ װיא װײט אלזא מען מוז בעהוטזאם זײן (אכטזאמע) אין זײנעם זיטליכען **) לעבענסװאנדעל , דריקען זײא זיך דארט אױס מיט דיזע

---

*) דאהער זאגען אונזערע חכמים אין דעם מדרש אחרי אונ אין קהלת „טב לבישא עבדת בישא עבד טב לבישא לא תעביד ובישא לא ימטי׳לך" האסט דוא װאס גוטעס אײנעם שלעכטען געטאן הײסט עס נור װאס שלעכטעס געטאן , אלזױ טהוע קײנע גוטעס אײנעם שלעכטען װעט דיר שױן קײן שלעכטעס געשעהען ·

**) אלעס װאס בעלאנגט נור צװא מדות , הען צװא מדות טובות אונ הען צװא מדות רעות װערט עס אנגערופען זיטליכקײט , מדות טובות הײסען גיטע זיטען , מדות רעות הײסען שלעכטע זיטען , דאס גלײכען הײסט עס מאראל ·

(אמער. געש.)

דיזע עטליכע ווערטער „אין בין גיהנם לגן עדן אלא טפח“, דאס הייסט דיא ביידע וועגען וואס איינער פיהרט צום גן עדן אונ דער אנדערער צום גיהנם זייען הארט איינער לעבען דעם אנדערן, ניט ווייטער אלס וויא דיא פלאכע פון איינער האנד. אלזוי מיינע טהייערע לעזער אונ לעזערינען שוין גענוג געזאגט וויא לייכט עס איז צוא ווערען פון איינער גאטעס פירכטיגען פרויא, וואס מען פערדינט זיך דורך דעם גן עדן, איינע זינדערין וואס מען ווערט געשטירצט דורך דעם אין גיהנם. אלזוי וועלכע פון אייך מיינט נור גוט מיט זיך דארף זיך ניט פערלאזען אין איהר מאראלישען לעבענסוואנדעל אויף איהרע אייגענע ערפאהרונג, מוז זיך אימער בעראטהען מיט איינעם גוטען וועג ווייזער (פראוואדניק) וואס יעדע קען עס לייכט דערהווישען אין איהרעם פאטער, אונ איהרער מוטער, אין איינעם גוטען לעהרער אדער אין איינער פרומען פריינדין וואס זייען שוין גוט בעוואנדערט (געניט) אין אלע קרימונגען אונ פלאנטערס פון דעם מאראלישען לעבען אונ וואס ווייסען אוים צו ווייהלען (אויסצוקלייבען) דיא ריכטיגסטע אונ וואהרעסטע גיטער (בעדירפניססע) פון מענשליכען לעבען אונ זעלבסט זייערע פריידען. אונ וועלען אייך אלזוי אבהאלטען צוא בעצאלען צוא טייער פיר איינען קוויסטאק מיט דעם שווער פער-דינטען גראשען.

נון קעהרען מיר אונז איצונד צוריק צוא דעם לויף פון אונזערער ערציילונג (המשך) וואס מיר האבען איהם (דעם לויף המשך) אונטער-בראכען (מפסיק געווען) מיט איינער זייטיגען רייד, וואס איז אבער אייך מיינע טייערע לעזערינען פיל ניטיגער אונ נוצליכער צוא לעזען אלס דיא הויפט ערציילונג, אונ בעטע אייך שוין אום פערצייהונג אין פאראוים, פיר דיא אונטערברעכונג (הפסקה) וואס איך וועל דא באלד ווידער מאכען אין דער פארטזעצונג (המשך) פון דיזער ערציילונג, וואס איך וועל ערסט אנפאנגען פארטצוזעצען (פראדאלזאיען) ווייל דא בייא דיזער שטעללע פון דיזער ערציילונג וואס האנדעלט איבער דיא פערפיהרונג פון דער הולדא, דיא איינציגע טאכטער פון דעם אבראם ספאלענטא, באטעט זיך מיר אן איינע גוטע געלעגענהייט צוא שרייבען איין עטוואס פון ראמאנסירען (ליבשאפטען), וואס איך וויל איהר (דיא געלעגענהייט) ניט איינלאזען אוים צווייא אורזאכען, ערסטענס ווייל דיזע פארטזעצונג (המשך) איז איין פארטגאנג פון איינעם ראמאן (ליבשאפט) אונ צווייטענס אום צוא געבען אייך, מיינע לעזערינען, איינען גוטען בעגריף פון רא-מאנסירען אום איהר זאלט וויסען דאס עס איז ניט צוא שערצען (קאטאוועס טרייבען) מיט איהר אונ מען דארף העכסט בעהוטזאם זיין (אסטראזנע) מיט איהר, דען זיא איז איין צעהרענדעס פייער אונ עס

 אין

איז איהר ניט צוא לעשען וואו נור זיא צינדעט זיך אן. אונ וועהע דעם הערצען וואס נור איין פונקען פון איהר פערטייעט זיך אין איהם. ער קלייעט זיך אין איהם מעהרערע צייטען ביז ער ווערט צוא איינער העללען פלאממע, אונ פערצעהרט גייסט אונ קערפער. זיא (דיא ליבע) איז צוואר העכסט אנלאקענד (פריוולעקאטעלנא) אונ וואוילטהועגד אין אנפאנג. דאס ענדע אבער איז איינע שרעקליכע רייע (חרטה), ליידער קומט זיא צוא שפעט וויא דיא פאזארנע ראטע נאך דער שרפה, אונ דיזעס זאג איך ניט פון מיינעם אייגענעם קאפ. איך האב אייך נאר געגעבען איינע טרייע (ריכטיגע) איבערזעצונג פון דעם גרויסען וועלט-ווייזען (חכם העולם) דאס הייסט פון דעם שלמה המלך, וואס ער דריקט זיך אויס אין זיינעם שיר השירים מיט דיזע ווערטער „רשפיה רשפי אש שלהבת יה, מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה" דאס הייסט צוואר גענוג ליבליך אונ שיין איז דיא ליבע, איהרע פונקען אבער צינדען וויא דיא בליצע וויא איינע הימלישע פלאממע, קיין וואסער פלייצונג קען דיא ליבע ניט לעשען אונ דיא געוואלטיגע שטראמען קענען איהר ניט פארטרינקען, אונ נאך מעהר וועהע דעם הויזע וואו עס גלימט (קלייעט זיך) נאך איין פערבארגענער ליבעס-פונקען (איין נצוץ פון איינער אהבה מסותרת) דארט ווערט שוין אלעס איינגעאשערט (ווערט אלעס אין אש פערוואנדעלט) דען מיט אזוי איינער וואס איהר הערץ וואר שוין ענטצינדעט פון אזוי איינעם געהיימען ליבעס-פונקען דארט גייהען צוא גרונדע צוזאמען מיט איהר עלטערן אונ פערמעגען, וויא דיזער פאל וואר דא מיט דער הולדע דיא טאכטער פון דעם ספאלענטא וואס איז געווארען פערפיהרט דורך דעם אראן וויא מיר וועלען עס באלד דערציילען. אלזוי מיינע טייערע לעזעריגען ווען דיא ליבע איז שוין איינמאל געגליכען צוא איינעם אונאויסלעשליכען פייער אזוי געהערען דיא איינענטהימער (בעלי בתים) פון אזעלכע הייזער וואס געפינט זיך אין זייא איין ענטצינדליכער שטאף (גארויוצי מאטעריאל) — איך מיין עס טעכטער, אונ וואס עס פערקעהרען אהין אויך יונגלינגע — געהערען זייא צו האבען טרייע נאכט-וועכטער וואס זאלען אונאויפהערליך שרייען: „אסטאראזנא ס'אגנאם!" אונ ווער קענען זיין בעססערע וועכטער אלס וויא אייגענע מוטערס, דען וואס נאך אין דער וועלט מוזען גוט אויפ-געפאסט ווערען אלס טעכטער, וויא עס איז דיזעס ארוים צוא זעהען פון דעם וואס אונזערע חכמים זאגען אין פרשה נשוא אויף דעם פסוק יברכך ד' וישמרך, יברכך ד' בבנים וישמרך בבנות שהן צריכות שמירה" דאס הייסט גאט וועט דיך בענצען מיט גוטע זין אונ וועט דיר איינהיטען דיינע טעכטער ווייל זייא מוזען זייער שטארק געהיט ווערען, אלס האטטע דיא תורה שוין אין פאראויס געזעהען דאס עס איז זיך אויף

דיא

דיא מוטערס ניט צוא פערלאזען ווייל זיא זייען ניט היימיגע, זיצען אין קראמען, אין שיינקען, אין טראקטירען אין האטעלען, אלזוי וואר דיא ברכה העכסט וויכטיג אונ פון גרויסען נוצען דאס דער בורא ברוך הוא אליין וועט זיא איינהיטען.

נון קעהרען מיר זיך אום צוריק צוא דעם אראן, צוא דעם העלד פון אונזער געשיכטע וואס מיר האבען איהם ענטלאססען אם ענדע פון דעם פאריגען קאפיטעל אלס פערפיהרער פון דער שיינען הולדא דיא איינציגע טאכטער פון דעם אבראם ספאלענטא, אונ וועל דערציילען וויא דיזעס איז צוא געגאנגען, דען ניט אלע ליבשאפטען ענטשטייהען (געשעהען) אויף איינער ארט אונד ווייזע. מאנכע אופפייען שנעל (געשווינט) וויא דיא גאלאפירענדע (האסטיגע) שווינדזוכט *) אונ מאנכע צייטיגט זיך לאנגזאם (פאמעלאך) אונ דויערט גענוג ביז זיא קומט צוא איהרער רייפהייט (זריעלאסט) וויא דיא שלייכענדע (קריכענדע אונ צוגלייך אונבעמערקטע) שווינדזוכט, אונ ווען מיר האבען שוין פון פריהער גע-זאגט דאס דיא הולדא איז געווארען פערפיהרט דורך דעם אראן נור דורך איהרע אונפארזיכטיגע מילדע (גענאדע) אונ מיטלייד (רחמנות) וואס זיא האט אוים געאיבט (געטאן) געגען איהם, וואס דאס הייסט נאך אונזערע פאריגע רייד, דאס זיא איז געווארען נור דורך איהרע טוגענד (בראווהייט) פערפיהרט צו איינער אונטוגענד (זינדע) איז אונז שוין זייער לייכט צוא שליססען דאס דיזע פערפיהרענדע ליבשאפט וואס האט זיך פערוויקעלט צווישען דער הולדא אונ דעם אראן וואר קיינע גאלאפירענדע (האסטיגע) נור איינע שלייכענדע (פאוואזנע אונ פאטאיעמנע) ליבע, דען ווען אויך עס איז זייער לייכט זיך צוא פעראירען פון דעם וועג דער טוגענד (פרומקייט) אויף דעם וועג דער אונטוגענד (הולטאיסטווא) וויא מיר האבען שוין פריהער געשריבען דאס דיזע ביידע וועגען ציהען זיך

זייער

---

*) אלס צאזאר דער ראמישער קייזער האט דארט אין שפאניען מנצח געוועזען זיינע פיינדע זייער שנעל (געשווינט) האט ער בענאכריכטעט זיינע פרויא מיט דיזע איינציגע ווערטער: „איך קאם, זאה אונד זיגטע" דאס הייסט איך בין געקומען אויף דאס שלאכט-פעלד אונ וויא איך האב נור דערזעהען דעם פיינד האב איך איהם באלד מנצח געוועזען. מיט דיזעם קורצען נוסח האט אויך געשריבען איין פרינץ צוא זיינע עלטערן אלס עס איז איהם געפעלען געווארען דיא פרינצעסען, וואס ער איז געפארען איהר זעהען: „איך קאם אונד זאה אונד ליבטע" וזה הוא מה שאמר הכתוב: „לבבתני באחת מעיניך" דוא האסט מיין הערץ בעצוואונגען מיט איינעם בליק דיינעם.

(אמער. נעש.)

זייער נאהענט לעבען איינאנדער אונ בפרט נאך אין דיא ענינים פון ליבשאפטען. ביי אלעם דעם לאזט זיך זייער פיל אונטערשיידען (מאכען א חילוק) צווישען איינער פעראירטען ליבשאפט אונ צווישען איינער אונפעראירטען ליבשאפט אונ זייער ענטוויקלען זיך (ראזוויטיע), דען יענע (דיא ערסטע) וואס מוז מאכען וויא געוואוינליך גרויסע אומ־וועגען (דאס הייסט גיין אלץ אקאלנימי פוטיאמי) אונ דערצו נאך גאנץ געהיים (טאיקאם) קען זיך ניט אזוי גיך ענטוויקלען דאס זיא זאל אויס־ארטען (פרעווראשציען זיך) אין איינער גאלאפירענדען (האסטיגע) ליבע. ניט אזוי אבער איז דער פאלל מיט דער צווייטען ארט ליבשאפטען, וואס קען זיך גיין מיט איהרעם גראדען וועג פון אנהייב אן, אזוי איינע קען זיך זיין אויך גאלאפירענדע, וויא יענער פרינץ האט געשריבען: „צאזאר שריב: איך קאם, זאה אונד זיגטע, אונד איך שרייבע: איך קאם, זאה אונד ליבטע".

אלזוי זייען מיר שוין געוויס דאס דיא ליבשאפט פון אונזערעם געשיכטליבע העלדענפאאר וואר קיינע גאלאפירענדע (האסטיגע) נור איינע שלייכענדע (פאוואזנע אונ פאטאיעמנע), נון איז אונז העכסט אינטערעסאנט אונ צוא גלייך פון גרויס נוצען צוא קומען אויף דיא שפור (סליאד) פון זייער פעראירען זיך, דען וויא מיר ווייסען וואהרען זייא ביידע גאנץ אונשולדיגע קינדער, אונ עס לוינט זיך דער מיהע (עס איז ווערטה צוא בעמיהען אונז דארום), וויא דאס אנאטאמירען (דאס פאלמעשען) פיר דיא דאקטוירים, דען זייא טוען עס ניט אום צו העלפען דורך דעם געשטארבענען, נייען נור אום צו פראקטיצירען פון וואס ער איז געשטארבען, אום צוא קענען בעססער קורירען דעם נאך לעבענדען, אזוי לוינט אויך איינעם יעדען פון אונז צוא וויסען וויא אזוי זייא זייען געווארען פערפיהרט אום זיך איין צוא היטען פון דיזעם לאבירינט (פלאנטער) אדער שטרודעל (קעכסעל-גרוב אדער פוצינא) וואס זייא האבען זיך אין איהם פערפלאנטערט אדער פערדרייט אונ צו גלייך פערזונקען. קורץ געזאגט מיט דיזער הולדע איז גאנץ פער־קעהרט געשעהען אלס מיט אנדערע זינדערינען. דען געמיינגליך (על פי רוב) איז ביי אלען אנדערען דיא שאנהייט (שיינקייט) נור דער פאלל (דאס פאללען) פון זייערע טוגענדען (פרומקייטען), דאס הייסט זייא ווערען אויסגעלאשען וועגען איהרע שאנהייט, ביי איהר אבער וואר איהרע טוגענד (פרומקייט) איהר פאלל (דאס פאללען) פון איהרע שענהייט, וויא מיר וועלען שוין דא דערציילען.

דיזער אראן איז אנגעקומען אין דאס הויז פון איהרע עלטערן זייער געמיין געקליידעט, העכסט אבגעצעהרט, העכסט נידער געשלאגען

(אמער. נעש.)

כמוטנע

(סמוטנע) אונ העכסט שיכטערן (אנגסטליך) אונ גאנץ געדעמוטהיגט (פאקארנע), דער צוא נאך גאנץ אונגעוויססענד, אונגעהאבעלט אונ לינקיש (ניט זגראבנע) אונ וואר אזוי ווייט איבערראשט (טרעוואזעט) דורך דיא גרויסע פראכט פון דער גרויסען וואוינונג אונ פון דעם גרויסען עלעגאנץ (שצעגאלסטווא) פון דיא מעבעל אונ פון דיא גרויסע ריינליכקייט (ציסטאטא) וואס האט דארט געהערשט, אונ נאך מעהר פון דיא רייכע קליידונג דער הויזלייטע דאס ער האט זיך ניט געוואגט אריין צו טרעטען אין דעם צווייטען צימער אונ איז פערבליבען מעהרערע וואכען אין קיכשטוב, אינ ווער רעט שוין פון אריין שמעקען אין קאבינעט אונ דאס גלייכען צוא עססען מיט דער הערשאפט צוא זאמען, ער וואר זאגאר פיל מאל געלאדען צוא גיין צום טיש, עס וואר איהם אבער ניט צו דער רופען, אוים פורכט דאס ער וועט ניט וויססען וויא צוא האלטען א לעפפעל, אונ וויא צו געברויכען גאפעל אונ מעססער, אונ ווען אנהייבען צוא עססען אונ ווען אויפצוהערען צוא עססען, אונ האט אלזוי געציטערט פאר דעם מינדעסטען אין שטוב. אוים דיזער אורזאכע איז ער געוועזען זייער דינסטפערטיג (פערטיג צוא דינען) געגען דיא דארטיגע דינערשאפט אונ האט דאהער געטאן אין שטוב זאכען וויא אין געשעפט זאכען אונ אלע ווארען מיט איהם צופרידען, נאך מעהר זיין הערר אונ דיא דאמע; אם מעהרסטען אבער זייער איינציגע טאכטער דיא שיינע הולדא, ער איז געפעלען ווענען זיינע גרויסע פאקארנאסט, אונ נאך מעהר ווענען זיינער גרויסען אונשולד (געוויננאסט) וואס דיזעס צירט איינען יונגען מענשען פיל מעהר אלס אנדערע מעלות, אונ האט אלזוי געמאכט זיך איין פערגעניגען אונטער צו האלטען זיך מיט איהם, דען עס וואר איהר איינע לוסט צוא הערען זיינע נאאיפע (אויפריכטיגע) אנטווארטען אויף דיא פראגען וואס זיא פלעגט איהם צוא מאכען איבער דיא ליטוועשע יודען. איבערהויפט וואר איהר העכסט אינטערעסאנט צו ערפארשען פון איהם וויא עס פאססירט ביי דיא ליטווישע יודען מיט שדוכים, מיט האכצייטען אונ ער, וויא אויך ער וואר נאאיף (אויפריכטיג) אין דער וווירקליכקייט, דאס הייסט געשפראכען דיא וואהרהייט וויא איין אונ־שולדיגעס קינד, ביי אלעם דעם האט ער זיך געצילט מיט צו טהיילען איהר דאס (דערציילען איהר) פון דער העכסט לעבערליכען זייטע, ביי זיינעם וויססען דאס דיזעס צוא הערען איזט איהר איין גוטער ביססען, דען דיזעס פלעגט אויף קיצלען איהרע לונגע צוא איינעם שאללענדען געלעכטער. נון פערשטעהט זיך דאס ער האט זיך ניט פערגעססען צו דערציילען איהר פון דיא אפטיגע בהלות וואס עס פלעגט צו זיין אין יענע צייטען אין ליטא אונ דאס גלייכען דיא טויזענדע חופות וואס עס פלעגט דאן געמאכט צו ווערען אין זעלווע איבער דעם יריד צייט אונ

באלד דארויף צוויא מאל אזוי פיל געטען, דען פילע ענונות פלעגען אנצוטרעפען דארט זייערע מאגען וואס האבען זיא אוועק-געווארפען, אונ זיא פלעגט זיך צוא האלטען אין דיא זייטען הערענדיג. דער צוא נאך פלעגט ער עס דערציילען זייער סקלאדנע אונ וויציג דאס זיא האט זיך פערוואונדערט איבער זיינע גרויסע רעדעקראפט אונ האט אלזוי אנגעהייבען צו בעדויערן איהם דאס ער איז אזוי ווייט אונוויססענד, דערצו נאך אזוי ווייט מענשענשיי (באיטסיא ליודעי) אונ האט זיך בעשלאססען אלזוי צו טאן וואס פאר איהם, דאס הייסט צו מאכען איהם ליודסקער (מענשליכער) אונ וויסענדער, אונ האט זיך דאריבער בעשפראכען מיט איהרעם פאטער אונ דאס גלייכען מיט איהרער מוטער.

„עס יאממערט מיך (איך האב רחמנות) איבער דיזען יונגען מענשען, האט זיא זיך באלד דארויף אבגערופען צוא זייא אלס זיא האט זייא איבער דערציילט אלעס וואס ער האט מיטגעטהיילט פון דיא ליטהויאישע אידעשע האכצייטען אונ זייא האבען זיך זאט אנגעלאכט דעריבער, ניט ווייניגער אלס זיא. איך האב זיך ניט געקענט גענוג אבוואונדערן איבער דיא סקלאדנאסץ פון זיינע מיטטהיילונגען. זייט אלזוי וויססען, האט זיא זייא געזאגט, דאס ער האט טאלענט (ספאסאבנאסט) צוא ווערען איין פיל בעססערער מענש, דען טראץ דעם (ניט קוקענדיג דארויף) דאס ער איז נאאיף (גאנץ איינפאך) וויא איין קינד, בייא אלעם דעם האט ער איינען גוטען קאפ, אונ דער צו איינע גרויסע רעדנערגאבע (כח הדבור). מען זאל איהם געבען איין פעז אין דער האנד קען אזעלכער ווערען אין א קורצע צייט איין גוטער בוכהאלטער, איין קאסירער, אונ איהר קענט מיט דער צייט האבען אין איהם איינען געשעפטס-פיהרער, ווייניגסטענס איינען גוטען פאמאצניק אונ נאך א מצוה אויף דערביי, דען ער איז דאך איין ארעמעס אונ צוא גלייך איין פרומעס קינד אונ דיזעס קענען מיר בעווייזען מיט גאנץ קנאפע קאסטען, מען דארף איהם נור איינען שרייבער דינגען, אונ ווייטער אין רעכענען אונ אין שפראכקענטניססען (האלענדיש אונ איינגליש) וועל איך איהם געבען אונטער-ריכט, בייא מיר וועט עס זיין איין גוטער צייט פערטרייב אונ דערצו נאך וועל איך דערביי דאך אויסאיבען (טאן) איינע גרויסע טוגענד, דען גרעססערע פריילינס (יונגפרויען) גיבען אונטעררכט ארעמע קינדער, אונ בפרט איך ווייס דאס ער האט גרוים לוסט דערצו, אלזוי מיינע ליבע עלטערן, פערגענט מיר דאס פערגניגען צו האבען בייא מיר דאס בעוואוסט זיין (דאס וויססען) דאס איך האב וואס גוטעס געטאן אין מיינע מיידכען-יאהרען, אונ וואס פיר איין בעססערעס גוטעס קען מיט אזוי איינעם עלענדען וויא ער איז אלס צוא געבען איהם אונטעררכט,

וויא אונזערע ווייזען זאגען (וויא דיא חכמים זאגען) „כל מי שמלמד בנו של חברו כאלו ילדו", דאס הייסט דער וואס בעלערנט דאס קינד פון איינעם צווייטען איז גלייך אלס ער זעלבסט האט איהם געבארען. „גוט, עס פרייט אונז" האט זיך דאן דער פאטער אפגערופען צוא איהר, צוא הערען פון דיר אזוי איינען אידעלען וואונש, איין בעוויז דאס דוא ביסט איינע מענשען-פריינדין, אונ איך האטטע עס מיט פריידען דיר ערלויבט צוא טהון, דען מיין הערץ איז ניט וויניגער אידעל אלס דיין הערץ, אונ בפרט דאס איך וינשע נאך מעהר אלס דוא, צו מאכען פון איהם איינען בעססערן מענשען, דאס הייסט דאס ער זאל קענען וולאדייען מיט איינער פעדער אונ רעכענען קענען דאמיט ער זאל מיר זיין איין בעססערער געהילפע אין מיין געשעפט אלס ער איז מיר יעצט, דען איך וועל איהם פיר איממער בייא מיר ערהאלטען, דאס הייסט, אזוי לאנג ער וועט וועלען זיין בייא מיר, דען ער געפעלט מיר העכסט וועגען זיינער גרויסען עהרליכקייט, טרייהייט אונ פאסלושנאסץ, אונ דאס גלייבען וועגען זיינעם גוטען קאפ אונ זיינעם טרייען געדאכטניסס, לויטער גוטען ספאסאבנאסטען אום צוא זיין איין גוטער קויפמאן, אונ ליידער פעהלט איהם איינע פעדער אין האנד אונ דיא רעכענקונסט, אונ איך האטטע עס איהם גערן פערגונען צוא ערלערנען עס בייא מיר אין שטוב, ליידער שיינט מיר דאס עס איז שוין צוא שפאט פיר איהם דאס צוא ערלערנען, דען ער איז שוין איבער צוואנציג יאהר, אונ צווייטענס ניט פערגעס, ער איז דאך כמעט דעם גאנצען זומער אונטערוועגענס מיט מיר אין ליטא, פוילין, אונ אים ווינטער בעשעפטיגע איך איהם דאך מיט דעם סארטירען דיא קליידער אונ מיט דעם איין פאקען, אונ ער געפינט זיך דערצו פון זעלבסט נאך אנדערע ארבייט פון הויזליכע געשעפטען, אלזוי איז שוין דאפעלט קיינע צייט פיר איהם דיזעם צוא ערלערנען.

„אונ איך לאז מיך דער מיט ניט איינווענדען" האט זיך אבגערופען דיא הולדא צוא איהם, מיר האבען גענוג ביישפילע אין דער געשיכטע (דברי הימים) פון פיל גרויסע מענער וואס זייער נאמען קלינגט נאך איצונד אין דער גאנצען וועלט, צום ביישפיל איין בנימין פריינקעל אונ פון זיינעם גלייכען וואס האבען אנגעהייבען זיך צו בילדען אין פיל עלטערע יאהרען אלס דער אראן איז אונ ווארען דאן פיל מעהר פערנומען מיט ארבייט אלס ער אונ האבען איבערגעיאגט מיט זייערע געלעהרזאמקייט דיא אלטען געלעהרטען וואס האבען אנגעהייבען זיך צוא בילדען פון זייער קינדהייט אן אונ דער צו נאך אין גרוים ראסקאש, דען דער בנימין פריינקלין וואר ביז זיינעם פינף אונ צוואנציגסטען יאהר

אין צעלאדניק ביא איינעם איינבינדער, אונ פיא אלעם דעם האט ער פאספייעט צוא ערלערנען אזוי פיל אין זיינעם מייסטערס הויז, אונ דער צו נאך אינס געהיים, דארט אין זיינעם דאך-צימעריל וואס ער פלעגט דארט צו נעכטיגען, ווייל זיין מייסטער וואס וואר איין פאנאטישער קאטוליק וואלט עס איהם פערוועהרען (ווייל עס וואר אין יענע צייטען געהאלטען הן ביא דיא קאטולין אונ הן ביא יודען אלע למודיות, חוץ דיא רעליגיאזע, פיר איינע אפיקורסות) האט ער (דער פריינקעל) אזוי ווייט ערלערנט, דאס ער איז געווארען דיקטאטאר (זאקאנאדאטעל) פון גאנץ נארד אמעריקא, אונ עס ווארען איהם געמאכט מאנומענטען (פאמיאטניקעס) אין דיא אלע דארטיגע שטעדט. אלזוי איין גוטער בעווייז דאס פיר איינען פלייסיגען מענשען האט דער טאג פיר אלעם צייט זייענדיג זעלבסט איין טאגעלאהנער (פאדזעניק) אונ דאס פיר איינען גוטען קאפ איז קיין מאל ניט צוא שפעט צוא ערלערנען דיא גרעסטע חכמות אונ פשיטא שוין מעהר ניט וויא שרייבען אונ רעכענען, ערלויבע עס נור איהם אונ מיר, אונ דער אראן וועט עס שוין קענען, ער דארף צו געוויזען ווערען איינינע מאנאטע אונ דאן וועט ער שוין פון זעלבסט אלעם דער גיין, דען ער איז איין העכסט בעגאבטער (ספא-סאבנער) יונגער מאן".

דאס ענדע פון דיזעם געשפרעך וואר, דאס דיא עלטערן האבען איינגעווילינט דערצו. עס וואר גדונגען איין שרייבער אויף דעם אראנס קאסטען אונ דיא הולדא האט אנגעהייבען צוא געבען איהם אונטער-ריכט, פריהער אין לעזען אונ אין רעכענען, אונ נאכהער אין דיא גראמאטיקעס פון האלענדיש אונ איינגליש, אונ זייא ביידע, דאס הייסט דער שרייבער אונ דיא הולדא ווארען העכסט צופרידען מיט זייער שילער. דיזעם איז געשעהען אין דעם ערסטען ווינטער פון דיא ערסטע דרייא יאהר וואס דער אראן פלעגט אומצופארען מיט דעם אבראם ספאלענטא אין דיא זומערצייטען איבער יטהויאישע אונ פוילישע ירידין, אונ ער האט אין דיזע דרייא יאהר געמאכט אזעלכע געוואלטיגע פארטשריטע (פעולות) אין דיזע דרייא געגענשטאנדע אין שרייבען, רעכענען אונ אין שפראך-קענטניסע דאס ער וואר נאכהער ספאסאבנע צוא זיין איין פערוואלטער ביא דעם אבראם איבער זיין נייעם געשאפט וואס ער האט געמאכט, דאס הייסט איבער דיא ברילאנטען שלייפעריי, אונ ערסט דאן אלם ער וואר שוין פיל מעהר צוא הויז אלם אויף רייזען וואס עס פלעגט זיך צוא טרעפען זייער זעלטען פלעגט ער פערברייננגען דיא לעדיגע אווענדען (דען דיא דיאמאנטען ווערען ביא נאכט ניט געשליפען) מיט דער הולדא ביא דער לעקטירע (למוד) אונ האט אין דעם פערלויף

(אבער. נעש.)

משך

(משך) פון אַכְּאר יָאהר אַזוֹי זייט עֶרְלֶערְנְט דיזֶע צְווייא שְׁפְּרַאכֶען אוּנ דָאס גְלַייכֶען רֶעכֶענֶען, דָאס עֶר הָאט אין זייא איבֶערטְרַאפֶען (איבֶער גֶעשְׁטִיגֶען) דיא הולדא, אוּנ דיזֶעס הָאט איהר גְרַאדֶע גֶעפְרֵייט, וִויא אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים זָאגֶען „בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו" דָאס הייסְט דֶער מֶענְשׁ איז מְקַנֵּא איינֶען יֶעדֶען אַנְדֶערֶען חוּץ זַיינֶעם זוהן נִיט אוּנ דָאס גְלַייכֶען זַיינֶעם שִׁילֶער נִיט, אוּנ הָאט אין דֶעם לויף (משך) פון דיזֶער צייט (וִויא צוּ זָאגֶען) אָבְגֶעשְׁטְרַייפְט (אָבְגֶעצוֹגֶען זַיינֶע לִיטְוָאקִישֶׁע אוּנְוויסֶענְהַייט אוּנ ווילְדְהַייט פון איהם דָאס עֶר איז גֶעוָוארֶען איין צִיווילִיזִירְטֶער (גֶעבִּילְדֶעטֶער) עֶאוּרָאפֵּייֶער וִויא דיא יֶענִיגֶען וָואס וַוארֶען בֶּעצוֹיבֶערְט צוּא זַיין בֶּערֶען בִּיז איינֶער גֶעווִיסֶען צייט, שְׁטְרֵייפֶען אָב (צִיהֶען אַרָאפּ פון זִיךְ) זייעֶרֶע בֶּערֶענְפֶעל אין דֶעם טָאג וָואס עֶנְדֶעט זִיךְ זייעֶר סְרַאק אוּנ וֶוערֶען ווידֶער מֶענְשֶׁען *) דֶען עֶר הָאט שׁוֹין אוֹיפְגֶעהֶערְט אוֹיסְצוּשְׁנֵייצֶען דיא נַאזֶע מִיט דֶער פָּאלֶע אוּנ אָבְצוּווישֶׁען נָאכְהֶער מִיט דֶעם אַרְבֶּעל, דֶען עֶר הָאט שׁוֹין גֶעוואוּסְט צוּ בֶּעדִינֶען זִיךְ מִיט אֵיינֶעם שְׁנוּפְּטוּךְ, דָאס גְלַייכֶען הָאט עֶר שׁוֹין אָנְגֶעהֵייבֶען צוּא גֶעבְּרוֹיכֶען בַּייא דֶעם עֶסֶען איין גָאפֶּעל מֶעססֶער, אוּנ הָאט שׁוֹין נִיט מֶעהר גֶעריסֶען דָאס פְלֵיישׁ מִיט דיא פַאזוּרֶעס (נֶעגֶעל) וִויא איין רַייסֶענְדֶעס טְהִיר (חיה) אוּנ הָאט זִיךְ בִּכְלַל אָנְגֶעהֵייבֶען צוּא הַאלְטֶען מַאלָא פָּא מַאלוּ רֵיינֶער אוּנ צִיכְטִיגֶער אוּנ איז זִיךְ גֶעוָוארֶען אַלְזוֹי אין דֶעם פֶערְלוֹיף פון דיא עֶרְסְטֶע דְרַייא יָאהר פון זַיינֶעם זַיין בַּייא דיזֶעם אַבראַם ספאלענטא איין גַאנְץ נַאלַאנְטֶער יוּנְגֶער מַאן מִיט איינֶער גוּטֶען פֶעדֶער אין דֶער הַאנְד אוּנ מִיט איינֶער רֵיינֶען הָאלֶענְדִישֶׁען שְׁפְּרַאכֶע אין מוּנְד אוּנ הָאט זִיךְ דָאס גְלַייכֶען גַאנְץ אוּנ גָאר אוּמְגֶעעֶנְדֶערְט צוּם גוּטֶען אין זַיינֶעם בֶּעגֶעהֶמֶען זִיךְ מִיט לַייטֶען אוּנ אין זַיינֶעם בֶּעגֵיין זִיךְ נֶעגֶען דיא דַאמֶען. אַם מֶעהְרְסְטֶען אָבֶּער וַואר עֶס צוּ מֶערְקֶען (דיזֶע גוּטֶע אוּמְגֶעעֶנְדֶערוּנְג זַיינֶע) אַן דיא עֶנְטְווִיקְלוּנְג (ראַזְווִיטְיֶע) פון זַיינֶעם קֶערְפֶּער דֶען עֶר איז גֶעוָוארֶען אַזוֹי שֵׁיין, אַזוֹי אַנְגֶענֶעהם דָאס עֶס וַואר איינֶע לוּסְט איהם צוּא זֶעהֶען אוּנ·

*) אין יֶענֶע צֵייטֶען וָואס בַּייא אוּנְז אִידֶען וַואר גֶעגְלוֹיבְּט דָאס בעלי מקובלים קֶענֶען אוּמְרוּקֶען דיא שְׁטֶערְנֶס אין הִימֶעל וִויא איין זֵייגֶער-מַייסְטֶער דיא וַוייזֶערְס אוֹיף דֶעם צִיפֶער בְּלַאט, אוּנ אַיינְשְׁמִידֶען דֶעם סַם אין קֵייטֶען וִויא איין בֶּערֶענְטְרַייבֶּער אֵיינֶען בֶּערֶען, וִויא עֶס וֶוערְט דֶערְצֵיילְט פון אֵיינֶעם גֶעווִיסֶען ר' יוסף דעלעריינע. וַואר עֶס גֶעגְלוֹיבְּט בַּייא דיא קְרִיסְטֶען דָאס מְכַשְּׁפוֹת וַוארֶען אִים שְׁטַאנְדֶע צוּא פֶערְוַואנְדְלֶען מֶענְשֶׁען אין בֶּערֶען אוּנ אין וֶועלְף (וָואלְקֶעלַאקֶעס) בִּיז אוֹיף גֶעווִיסֶע צֵייטֶען. —

(אמער. געש.)

און איינע פריידע מיט איהם צוא שפרעכען, אלזוי געגוג שטאף (מאטעריאל) פיר איינע יונגען מאן אום צוא ווערען געפעלען גיט ווילענדיג זאגאר דער דאמענוועלט, וויא דיזער פאל וואר ביא דעם יוסף הצדיק און בפרט נאך ווען מען וויל עס, וויא דער פאל וואר מיט אונזערעם אראן, דער העלד פון אונזערע געשיכטע, וויא מיר וועלען עס באלד דערציילען.

נון פערשטייט עס זיך פון זעלבסט דאס מיט דיזער גוטען אומענדערונג פון זיינעם גייסט און פון זיינעם קערפער וואר אויך אומגעענדערט צום גוטען זיינע שטעלונג (פאלאזעניע) דארט אין דעם הויזע פון דעם אבראם ספאלענטא, דען ער וואר דאן שוין גאנץ אנדערס דארט בעהאנדעלט אלס פארהער, ער איז שוין געווארען זייער טישגענאס (דאס הייסט ער האט געגעססען מיט זיא צוזאמען ביא איינעם טיש). מען האט שוין אויפגעהערט צוא שאפען זיך מיט איהם אין הייזליכע בעדינונגען וויא פריהער. אין פערלויף פון א פאר יאהר איז ער געווארען קארעספאנדענט ביא זיינעם הערען, אין א פאר יאהר שפעטער וואר ער ביא איהם שוין פערוואלטער (אופראוולאיושציא) איבער דיא שליפארניע געמאכט און באלד דארויף אויך בוכהאלטער מיט איינעם גוטען געהאלט און וואר אלזויא בעהאנדעלט פון זיינער הערשאפט מיט אכטונג (אוואזעניע) ניט וויינינער אלס אנדערע געשאפטספיהרער ביא אלע אנדערע געשעפטסליכע פאבריקאנטען. איינע נאך פיל בעססערע ווענדונג (קערוניק) האט דאן מיט איהם גענומען אין זיינער בעציהונג (אטנאשעניע) צוא דער שיינען הולדא, דען באלד וויא ער וואר שוין אין שטאנד צוא שפרעכען האלענדיש, ענגליש און צוא וולאדייען מיט איינער פעדער און דאסגלייכען צוא פערשטיין איין עטוואס בוכהאל-טעריא, האט זיך איהרע ביסהעריגע מיטלייד וואס זיא האט געהאט צוא איהם, אומגעוואנדעלט אין איינער פריינדשאפט. און אלס ער איז געווארען פערוואלטער (אופראוולאיושציא) איבער דיא שליפארניע (שלייפעריא) האט זיך דיזע פריינדשאפט אומגעוואנדעלט אין איינער גרויסען אכטונג און מיט רעכט, דען זיא האט אין איהם דערווישט דאן איינען גרויסען געשעפטספיהרער און דערצוא נאך איינען וועלטמאן וואס פערשפרעכט צוא זיין מיט דער צייט *) איין גראסער ראלענשפילער אין גאטעם וועלט און דיזע גרויכע אכטונג איז איבערגעגאנגען נאכהער אין איינער ליבשאפט, וואס וואר צוואר אין אנפאנג נור איינע פלאטאנישע ליבע **) וואס איז אימער דיא פאלגע

פאסלעדסטוויע

*) אזוי ווערט געזאגט אין דער דייטשען שפראכע אויף איין קינד וואס האט א גוטען קאפ, „ער פערשפריכט צוא זיין איין גרויסער געלעהרטער" און דאסגלייכען ווען עס ווייזט זיך איינע גוטע רוהע אויף דיא פעלדער זאגט מען עס פערשפריכט איינען זול אין דיזעם יאהר.

**) איינע פלאטאנישע ליבע הייסט ווען מען ליבט זיך נור וויל מען

(אמער. געש.)

(פאסלעדסטוויע) פון איינער אכטונג, אם ענדע אבער איז עס איבערגעגאנגען אין איינער פליישליכען (פלאטסקע) ליבשאפט וואס ואר וויא מען וויים אויף קלאר אויפגערעגט (אויפגערייצט) אין איהר נור דורך איהם. אונ דיזע אונגליקליכע ליבע האט ליידער באלד פריכטע געטראגען, דאס הייסט זיא איז שוואנגער געווארען דערפון. —

צוואר האבען זייא דאן אלע ביידע הערכסט בערייט דאס זייא האבען אזוי איינען שאנדליכען שריט געטאהן אונ פערשאלטען דיא שטונדע פון זייער צוזאמענקומען מיט איינאנדער. ליידער ואר עס אבער צו שפעט אום צו טאהן וואס דאגעגען, אם וויינגסטען אום דאס עס זאל בלייבען איין געהיימניס אויך פאר דיא עלטערן איהרע וואס זייא ביידע וועלען זיך געוויס הערכסט גרעמען אונ קלעמען דאריבער צייט זייער לעבען. אונ אן זייער וויסען וואר שוין דאן גאנץ אונמעגליך צו געברויכען דאגעגען איין מיטעל פון יענע בלוטיגע מיטעלן וואס ווערען געברויכט דורך געדונגענע קינדערמערדערינען וואס הייסען הייבענם, אום אבצוטרייבען איינע פערבאטענע פרוכט וויא זייערע ואר. צווייטענס מאכען זיך ביידע איין געוויסען (עס איז זייא געוועזען סאוועסטנע) צו בעדינגען זיך מיט אזוי איינעם מארדערישען מיטעל דערביי. ביי אלעם דעם וארען זייא זיך געבליבען ליב איינאנדער וויא ביז אהער אונ זייא ביידע האבען געהאט דערביי גאנץ גוטע אונ קלוגע גרינדע (אסנאוואניעם, פריצינעם): זיא, אום א הערעם וויסען אויף קלאר דאס דיזער שענדליכע שריט איהרער וועט פערגעוויס ניט בלייבען איין געהיימניס, נאך אין 2 אדער 3 מאנאטע וועלען שוין וויסען דערפון אלע וועלטען אונ זיא וועט אלזוי בלייבען איינע בעליידיגטע אונ בעשימפפטע פיר אימער אונ וועט בלייבען זיצען אן א מאן, איינע פערוויסטע אין איהר גאנצען לעבען, פעראכט, אונ פערלאכט, אלזוי איז פיר א הר פיל ראטהזאמער דאס זיא זאל זיך דערהאלטען פעסט אן איהרעם פערפיהרער, וואס ער איז שוין הערכסט בעליבט אונ גאנץ צוגעטאהן אונ וואס איהר פערהייראטהען זיך מיט איהם, וועט מיט דער צייט גאנץ אונ גאר אויסטילגען איהרע שמאך ביז יענעם וויסטען (פוסטען) שפרוך, „א זיא האט איהם ליב געהאט פאר דער האכצייט" אונ דיזעס איז זייער לייכט שוין צו פערשמערצען (צו פערליידען), צווייטענס וועט דיזעס זיין דער איינציגער מיטעל (דאס הייסט דאס פערהייראטהען זיך מיט איהם) אום צו רעטטען דאס לעבען אונ דיא עהרע פון איהרע איצטיגע לייבעספרוכט (דאס הייסט פון דעם קינדע וואס זיא טראגט יעצט) דען זאנסט וועט עס פארגעוויס אומס לעבען געבראכט, וויא עס פאסירט ליידער מיט דעם גראססטען טהייל פון אונזערע

פאבאצנע

דערווישט איינער ביי דעם אנדערען גרויסע מעלות אדער מדות טובות, וויא מיר האבען שוין געשריבען פון פריהער. —

(אמער. געש.)

באבאצנע קינדער, און ווען עס טרעפט שוין א מאל דאס אזוי איינער ווערט פערשווינט און בלייבט איב לעבען, דאן ווערט ער געבראנדמארקט (געשטעמ-פעלט) מיט דעם נאמען באסטארד (ממזר) וואס ווערט אויסגעמידען פון אלער וועלט וויא דיא פעסט. וועט זיא אבער איהם, דעם איינמאל שוין פון איהר געליבטען אראן, הייראטהען, איז איהם (דעם קינדע) געראטעט זיין לעבען און צוגלייך זיינע עהרע, דען ער ווערט שוין געליטטען פיר איין כשר קינד. — דאסגלייכען האט דער אראן אויך גענוג גרינדע (אורזאכען) געהאט צו פערבלייבען טרייא אין זיינער ליבע צו איהר און צו הייראטהען איהר ווען נור מעגליך וועט זיין. ערשטענס וויל ער האט איהר געליבט גאנץ אויפריכטיג. צווייטענס ווען ער וועט אנדערס טאהן, דאס הייסט ווען זיא וועט אנדערס טאהן, דאס הייסט ווען זיא וועט יע וועלען זיך פער-הייראטהען מיט איהם, נור ער וועט עס ניט וועלען, וועט ער זיך דאך פערזינדיגען געגען איהר (דער הולדא) פיל מעהר אלס דער אמנון געגען זיינע שוועסטער תמר, וואס ער האט איהר פערוויזען (ארויסגעיאגט) באלד נאך זיינעם פערפיהרען איהר, דען דיא הולדא האט דאך פיל גוטעס געטאהן מיט איהם, האט איהם צום מענשען געמאכט, דען אלעס וואס ער איז איצונד האט ער עס נור איהר צו דאנקען, אלזוי מוז מען שוין גאנץ פערדארבען זיין אום צו טאהן אזוי איינע אונגערעכטען שריט, דאס הייסט צו בראקירען מיט איהר נאך זיינעם ענטעהרען איהר, וואס זיא וועט דורכדעם בלייבען זיטצען איינע בעליידיגטע און איינע פערוויסטעטע, אין איהר פאטערס הויז צייט זיא וועט לעבען דען וועט וועט איהר וועלען דאן נעהמען. אלזוי וועט עס זיין דער גרעסטער אונדאנק פון איהם ווען זיא וועט איהם וועלען הייראטהען און ער זיא ניט און פארגעוויס וועט זיא עס גערן טאהן דען זיא האט שוין קיין אנדערן וועג פיר זיך. דריטענס וואר איהם לייד איינצולאזען אזוי איינע גוטע פארטהי (שידוך) דען וואו איז צו בעקומען אזוי איין געראטענעם מיידכען מיט אזעלכע גרויסע טוגענדען (מעשים טובים) און דערצו נאך פון אזוי איין יחוס מיט אזוי איינעם גרויסען פערמעגען דען דיא עלטערען זיינען דאך שטיינרייך און זיא איז דאך דיא איינציגע ערבען און עס איז איהם אלזוי שוין כדאי צו פערבלייבען דא (דאס הייסט ניט אבצוטראגען זיך פון דארט) און צו מאכען זיך געפאסט (גאטאוו) אויס-צוהערען פון איהרע עלטערען מיט דער גרעסטען גלייכגילטיגקייט דיא פערדינטע פארווירפע (וויגאריארען) וואר איהרע עלטערען וועלען איהם געוויס מאכען פאר וואס ער האט פערפיהרט זייער איינציגעס קינד בייא זיינעם פערמוטהען (משער זיין) דאס דיא עלטערען, וואס זיינען גוטע און פרומע לייט און דערצו נאך זייער הייסע פאטער און מוטער וועלען איהם געוויס ניט הארטער בעשטראפען אלס דיא בעשטראפונג פון דער תורה פיר אזוי איינע זינדע וואס עס בעשטייט נור אין דעם דאס דער פערפיהרער פון

איינעם

(אמער. געש.)

איינעם מיידכען מוז דיא פערפיהרטע הייראטען וויא דער פסוק זאגט „וכי יפתה איש בתולה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה" צוואר גיט דיא תורה דעם פאטער דאס רעכט ניט איינצוויליגען אין דיזער בעשטראפונג דאס הייסט ניט וועלען געבען זיינע טאכטער פיר איינע פרויא צוא איהרעם פערפיהרער, ער איז אבער צוא קלוג, אום צוא ווערען אין דעם, ביי זיינעם וויסען דאס ער וועט זיינע טאכטער דערמיט פיל מעהר שאדען אלס גוטעס טאהן.

דיזע גלייכשטימיגע געזינונגען (מיינונגען) זייערע צוא פערהייראטהען זיך מיט איינאנדער אוים אלען דיזען פאריגען גרינדען האבען זייא עס זיך באלד מיטגעטהיילט איינער דעם אנדערן אונ האבען צוגלייך אויך בעשלאסען אזוי צוא האנדלען (צוא טאהן) נור מיט דיזער אויסנאהמע, דאס הייסט אין איינער זאכע האבען זייא זיך דאן אנדערס בעשלאסען, דען פריהער וואַרען זייא אין דער מיינונג דאס דיזער שריט דאס הייסט זייער פערהייראטהען זיך זאל געשעהען נור מיט דער ערלויבנים פון דיא עלטערען, איצונד אבער האבען זייא זיך גאנץ אנדערס בעראטהען דאס זייא זאלען דיזען שריט טאהן אינם געהיים, אום פורכט דאס דיא עלטערען זאלען ניט שטערען דארין. —

„אום צוא פערדעקען מיינען ערסטען פעהלטריט (אונרעכט) וואס איך האב געטאהן" האט זיך דאן דיא הולדא אבגערופען צוא איהרעם געליבטען „דאס הייסט וואס איך האב מיך געלאזען פערפיהרען דורך דיך, מוז איך שוין ניט ווילענדיק בעגיין איינען צווייטען פעהלטריט (אונרעכט) דאס הייסט פערהייראטהען זיך מיט דיר אן זייער וויסען אזוי גאר, דען בלייב איך נור ביי מיינעם ערסטען פעהלטריט אליין, זא בלייב איך געשטעמפעלט מיט דעם שמוציגען נאמען, „אויסגעלאסענע אדער זונה" וועל איך מיך אבער פערהייראטהען דערצוא מיט דיר עס מעג זיין אהנע דאס וויסען פון דיא עלטערען, זא וועל איך שוין גערופען ווערען נור איינע פערליבטע אין איינעם סלוזאשציא אונ דיזעם געשיהט זייער אפט אונ מען פערצייהעט עס באלד אונ מען פערגעסט עס אויך דען עס איז דאך ניט פערבונדען מיט איינער זינדע אונ מיר וועלען נאך דערביי פערדינען, דען מיר וועלען אבקומען מיט איינעם פארוואורף (ווינאוואד) פיר ביידע זינדע אויף איין מאל דען עס וועט זיין אלץ איין געשרייא אונ מיר וועלען נאך דערצוא גאנץ זיכער זיין מיט אונזער בעשלוס צוא פערהייראטהען אונז מיט איינאנדער, זאנסט בין איך ניט געוויס מיט מיינע עלטערען דאס זייא זאלען איינוויליגען אין אונזער הייראטה, דען איך וויים דאס זייא זיינען זייער שטאלץ אויף זייער פארטיגיזישען יחוס. אלזוי נאך מיינעם גוטאכטען (פא מאיעמו) דארפען מיר עס טאהן אן זייער וויסען אונ דערצוא נאך גאנץ בעצייטען אום דאס זייא זאלען זיך דערוויסען פון מיינער שוואנגערשאפט פארהער אונ וועלען זיך

אלזוי מיט אונז בעגיין גאנץ אנדערש וויא מיר דיינקען. בין איך אבער שוין דיינע א פרויא דאן געהערע איך דיר נור אונ ניט מיינען עלטערען אונ בין נאך דערצוא אין דער מיינונג דאס באלד נאך אונזער פערהייראטהען אינז זאלען מיר זעלבסט צוא וויסען געבען מיינע עלטערען דורך איין שרייבען פון מיר אן זייא, אום זייא זאלען נאך צייט האבען צוא באטירען זייערע עהרע דורך איינע געשווינטע אויסוואנדערונג מיט אונז פון היר בעפאר מען וועט נאך ווינט בעקומען (דערוויסען זיך) אין שטאט פון מיינע שוואנגער-שאפט אונ פון פערהייראטהען מיך מיט דיר, דען דאן וועט שוין זיין אום זייערע עהרע געטאהן (נאך זייער עהרע) אונ וועלען אלזוי דיא שאנדע ניט איבערלעבען. —

איך וועל דיר אין דיזער זאכע ניט איינווענדען האט איהר דער אראן געענטפערט ווייל דוא קענסט דיינע עלטערען פיל בעסער אלס איך, דאך אבער וועט אונז דיזער צווייטע שריט וויא אויך דאס ער איז פיל גערעכטער אלס דער ערסטער שריט (שאג) אונזערער, וועט ער אונז פיל שווערער אנקומען צוא טאהן אלס יענער, דען וואו נעהמט מען איינע גוטע געלעגענהייט דערצוא. איינע הייראטה קען דאך ניט געשעהען אונטער פיר אויגען וויא אין פערבאטענעם צוזאמענקומען, צווייטענס וואו וועסט דוא געהמען אזוי איינען מוטה אנצוקלאגען זיך זעלבסט מיט אזוי איינעם דאפפעלטען פערברעכען פאר דיינע אייגענע עלטערען. אונ דריטענס פערשטייה איך דיך ניט וואס דוא זאגסט דאס דוא ווילסט זייא מעלדען באצייטען אום דאס זייא זאלען באטירען זייער עהרע אונ צוגלייך אונזערע עהרע דורך איינע אויסוואנדערונג פון היר. וואוהין זאל דיא אויסוואנדערונג געשעהען אונ פירטענס אונטער וואס פיר איין פארוואנד (פרעדלאג אויסרייד) קען עס געשעהען? מען וועט זיך העכסט וואונדערן דאריבער אונ מען וועט געוויס ניט רוהען ביז מען וועט קומען אויף דעם וואהרען מאטיף (בעזוגנרונד) פון דיזער פלעצליכען אויסוואנדערונג.

„יא מיין ליבער אראן" האט זיא זיך אבגערופען צוא איהם. עס איז צוואר וויא דוא זאגסט דאס צוא פערהייראטהען זיך אינסגעהיים איז פיל שווערער אלס איינע געהיימע פערפיהרונג, דאך זייא וויסען דאס אום צוא רעטען עהרע אונד לעבען, איז קיינע קאסטען אונ קיינע מיהע צו טהייער. דיא געשיכטע דארף קאסטען קוים צווייהונדערט טאלער אונ איינינע טעג צייט. אונ איינע גוטע געלעגענהייט דערצוא ביטעט זיך אונז אן פון זעלבסט. דוא פארסט דאך אלע פערשענא וועגען געשעפטזאכען נאך הארלעם אונ מיר שטייט פאר איינע איינלאדונג אויף איינער האכצייט צוא איינער נאהענטע פערוואנדעטע (קרובה) וואס וואוינט אין אלקמאאר אונ וואס דיא האכצייט וועט ווערען געפייערט דעם פינפטען. ארויספאהרען אבער פון צוא הויז וועל איך דעם צווייטען, אלזוי זאלסט דוא, וואס דוא וועסט ארויס פון היר

מיט א טאג פריהער, דאס הייסט דעם ערסטען, זאלסט דוא מיך ערווארטען אויף דער דריטען סטאציע פון דאנען, דען ביז אהין איז נאך אלץ איין וועג פיר אונזערע ביידע ערטער. דוא זאלסט מיך דארט ערווארטען אום צוא פארען צוזאמען מיט דיר נאך דער שטעטיל זעלפט וואס איז זעקס מייל לינקס פון דעם פאצטאווען טראקט. דען דארט איז דיא כלי קדש וואס מאכען קיינע אומשטענדע (מניעות) ניט ביא איינער האכצייט אונ ניט ביא איינער שיידונג, צוואר ניט אומזאנסט, זייא טוען עס נור פיר גוטעס געלד, דאך זייען זייא עס ווערט, אונ זייא האבען גוטע טאגע, דען אלע געהיימע האכצייטען ווערען נור דארט געמאכט, אלע געהיימע גטין ווערען נור דארט געשריבען. אלזוי קיינע בעססערע געלעגענהייט צוא פערהייראטהען אונז אינם געהיים וויא נור דארט. מיר קענען דארט פייערן אונזער האכצייט גאנץ אינם געהיים ביא דעם דארטיגען ראבינער אין שטוב, אונ וויא איך פערמוטהע (בין משער) אנהייבען אונ ענדיגען אין איינער נאכט. —

אונ ווייטער וואס אנבעטרעפט צוא דער אויסוואנדערונג, מיין איך נאך גוואדעלופא וואס דארט וואוינט דער איזאק ספאלענטא, דער זון פון מיינעם פאטערס ברודער וואס ער איז דארט איין גרויסער פערמער (גוטסבעזיטצער), אונ וואס מיין פאטער האט עס שוין לאנג געוואונשען אונ ווינשט עס נאך איצונד אויך, דען ער וויל אויך דארט ווערען איין פערמער, עס ווייסען עס אלע, אלזא וועט מען שוין מעהר קיין אורזאך זוכען ווארום ער האט עס איצונד געטאן.

דיזער פארשלאג איהרער איז איהם העכסט געפעלען דען ער וואר ווירקליך זייער גוט ענטווארפען (פלאנירט) אונ דארויף זייער גליקליך אויס געפיהרט. עס האט נימאנד דער פון געוואוסט אונ עס וואלט נימאנד וויססען דער פון ווען זיא זעלבסט וואלט עס ניט געשריבען צוא איהרע עלטערן נאך בעפאר זיא איז געקומען צוריק. דער בריף וואר געשריבען מיט טרערען אונ מיט איינער גרויסען וועהמוטה וויא מען קען זיך נור פארשטעלען אונ דערצו נאך העכסט רעזאנאבעל (זייער קלוג) זיא האט אין איהם דעם גאנצען הערגאנג (האד) פון איהרעם פעלטריט (פראסטופאק) בעשריבען, דאס הייסט וויא זיא איז געווארען פערפיהרט נור דורך איינע שלייכענדע (לאנגזאמע) ליבע אבער ניט דורך איינע גאלאפירענדע (האסטיגע) ליבע, דאס הייסט דאס זיא האט גענוג געשטריטען מיט איהרע ליידענשאפטען (תאוה) ביז זיא האט זיך ערגעבען איהרעם געליבטען, אונ דאס פערהייראטהען זיך מיט איהם אן זייער וויססען איז געשעהען שוין פיל מעהר אויס איינער קלוגען בערעכענונג אלס אויס ליבע, דאס הייסט אום נור ניט צוא פערבלייבען איינע פערוויסטע אונ

איינע אויסגעשלאסענע פון דער מענשליכען געזעלשאפט אויף אימער און אייביג, זיא האט זייא עס זייער גוט אוים איינאנדער געזעצט (ערקלערט) נאך פיל בעססער אלס מיר האבען שוין פריהער דאריבער געשריבען און האט זייא אויך פארגעשלאגען אין דיזעם בריף דעם פלאן אוים צו וואנדערן וואס צום גיכסטען נאך גוואדעלופא אום איהרע און זייערע עהרע וועגען, דען עהרע פערלארען (זאגט איין אלטעס שפריכ־ווארט) איז שוין אלעס פערלארען, און וויא זיא קען זייא און ווייס זייא, וועלען זייא אים פאל פון זייער פערבלייבען היר דיא שאנדע ניט איבער לעבען *).

זיא האט אם ענדע פון דיזעם שרייבען צוא זייא געצייגט איהרע גרויסע רייע (חרטה) וואס זיא האט אויף דיזעם גרויסען פעהלטריט וואס זיא האט געטאן, און געבעטען זייא אום פערצייהונג און צו גלייך אויך אום זייערע איינוויליגונג (סאגלאסיע) אין זייערע אונערלויבטע פערבינדונג. נאך מעהר, זיא האט זייא געבעטען אויך אום זייער פעטערליכען זעגען (ברכה) דער צו, און אום עס זאל עס ניט פארקומען בייא זייא אלס איין אונפערשעמטעס פערלאנגען, האט זיא זייא ציטירט (אויפגעוויזען) פילע ביישפילע אזעלכע פון תנ"ך און דאס גלייכען פון דער היסטאריע (וועלט געשיכטע) וואס דיא עלטערן האבען זיך אויסגעזאהנט (פאמירעט) מיט זייערע קינדער נאך זייער בעגיין אזוי איינען פהלטריט (פאגרעשנאסט) וויא זיא האט בעגאנגען און האבען מיט פעטערליכע ליבשאפט איינגעזעגנעט (איינגעבענצט) און איינגעהיילינגט זייערע פערשטאהלענע (פער־בגנבעטע) פערבינדונג, דאס הייסט דיא חתונה זייערע וואס איז געשעהען אן זייער וויססען, אזוי צום ביישפיל האט זיא ציטירט (אויפגעוויזען) פון דער ביבעל (תנ"כ) דיא געשיכטע פון אמנון מיט דער תמר **) און

פון

*) צאו וראו כמה גדולה היתה לפנים בישראל החרפה והבושה להאבות מבת שובבה אשר נפתה בסתר לבה ללכת אחרי זרים מאשר יאמרו הז"ל שמה במסכת סנהדרין (דף נ"ב) „תניא היה ר' מאיר אומר מה תלמוד לומר את אביה היא מחללת, שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרים ארור שזו ילד, ארור שזו גידל, ארור שיצאה זו מחלציו. אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא אפילו לרשיעא בר צדיקא כמאן כהאי תני".

**) עס איז יעדעם פון אונז בעקאנגט דיא געשיכטע פון דעם אמנון מיט דער תמר, וואס זיא איז געוועזן זיינע איינע שטיפשוועסטער, דאס ער האט איהר גענאטה־ציכטיגט (מאנס געוועזן) זאנאר און בייא אלעם דעם ווען דער אמנון וואלט נור וועלען דערהאלטען איהר פיר

(אמער. געש.)

פון דער וועלט געשיכטע האט זיא זייא אנגעפיהרט דיא געשיכטע פון דעם קארל דעם גראסען *), נאך מעהר האט זיא זייא עס אויפגע-
יוויזען

איינע פרויא וואלט זיא עס מיט פריידען געטאן וויא עס איז דיזעס ארויס צוא זעהען אויף קלאר פון איהרע רייד וואס זיא האט צוא איהם געזאגט דאן באלד נאך דער שענדליכער געשיכטע מיט דיזע ווערטער: „ווען דוא האסט שוין מיך אזוי ווייט בלאמירט, זא לאז מיך שוין פערבלייבען בייא דיר פיר אימטער.

*) קארל דער גראסער אדער דער ערסטער וואס וואר קעניג פון פראנקרייך, פון דייטשלאנד, אין דיא צייטען פון דעם אכטען יאהר-הונדערט אונ וואס וואר איין גרויסער העלד, איין גרויסער חכם אונ דערצו נאך מיט גרויסע טוגענדען (מעשים טובים) אונ אזוי אויך איין גרויסער יודענפריינד, האט געהאט איינע טאכטער וואס האט געהייסען עמא, איין העכסט געראטענעס קינד, העכסט שיין, העכסט געבילדעט פיר יענע צייט אונ דאס גלייכען גאטעס פירכטיג, אונ ווייל דער פאטער האט איהר געליבט מעהר אלס זיין אייגענעס לעבען האט ער בייא זיך בעשלאסען גיט צוא פערהייראטהען איהר אום זיא זאל ניט זיין אונטער-ווארפען (משועבד) אונטער איינעם מאן, אונ צווייטענס אום זיא זאל ניט זיין אויסגעזעצט (פאדווערגנוטא) צוא דיא געפאהרען (סכנות) פון דער געבורט, אונ איז אזוי געבליבען זיצען איינע אונפערהייראטהעטע ביז איהרען זעקס אונ צוואנציגסטען יאהר. עס ווארען איהם נאך דאן פארגעשלאגען גרויסע פארטהייען (שדוכים) מיט דיא גרעסטע קרוינפרינצען פון גאנץ עאוראפא, אונ ער האט עס ניט געוואלט זעהען אונ ניט הערען, אונ דאס ענדע וואר דער פון דאס ער האט געהאט דיא זעלבע שטראפע פון גאט דער פאר, וואס יעקב אבינו האט געהאט פאר דעם וואס ער האט ניט געוואלט פערהייראטהען זיינע טאכטער דיא דינה מיט זיינעם ברודער עשו (וויא עס זאגען אונזערע חכמים דארט אין מדרש פ׳ וישלח *) וואס וואר איין בעשניטענער, וואר זיא אלזוי פערפיהרט געווארען דורך אזוי איינעם וואס וואר אונבעשניטען, דורך דעם שכם. אזוי וואר אויך דיזער פאל מיט דעם קארל, דאפיר וואס ער האט ניט געוואלט פערהייראטהען איהר מיט איינעם קרוינפרינץ, וואר זיא אין איהרעם זעקס אונ צוואנציגסטען יאהר פערפיהרט דורך איינען יונגען

---

*) למס מרעהו חסד, מנעת חסד, מן אחיך (עשו), היא נסבית לאיוב שאינו לא גר ולא מהול. לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאה ללא מהול (לשכם), לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי נשאת דרך איסור.

וויזען פון דער תורה' זעלבסט דאס זיא אליין הייסט, דאס דער פער־פיהרער פון איינעם מיידכע זאל דיא פערפיהרטע הייראטהען וויא מיר האבען פריהער דאריבער געשריבען.

נאך

מאן וואס האט געהייסען עגינהארד איין מאלערס א זון וואס ווא איין געהיימשרייבער (סעקרעטאר) ביא איהרעם פאטער *), ער ווא דאן אלט פינף אונ צוואנציג יאהר, שיין וויא איין יאזעף אוים עגיפטען. דיא פערמיטלערין דאצו ווא איהרע קאמערפרויא, ער פלעגט איהר צוא מאכען געכטליכע בעזוכע. נון האט זיך געמאכט דאט מיט דער צייט איז דער פאטער פון זעלבסט געקומען אויף דיא שפור (סליעד) פון דיזער געהיימען ליבע דורך איינען זעלטענען צופאל. דען אין איינער ווינטער נאכט אלס דער עגינהארד ווא ביא דער עמא איז אנגעפאלען איין גרויסער שניי וואס דיזעם טרעפט דארט זייער זעלטען. אונ אלס דער עגינהארד האט זיך געפירכטעט צוא גיין פון דארט צוריק אויף זיינעם קוואַרטיר אום מען זאל ניט דערקענען זיינע מענליכע שפורען (סליעדי טריט) אין דעם שניי, האט איהם דיזע עמא וואס ווא איין דיסטינגעס (געזונטע) מיידכען אריבער געטראגען איבער דעם הויף אויף איהרע שולטערן (פלייצעם) ביז דורך דעם טויער, ליידער ווא שוין דאן דער הימעל העל אונ דער פאלמאנד האט דאן אויסגעברייטעט איינע גרויסע העליגקייט (ליכטיגקייט) איבער דעם גאנצען הויף, אונ גראדע דאן איז דער פאטער געשטאנען אין פענסטער אונ האט עס צוגעזעהען צוא זיינעם פערדרוס מיט זיינע אייגענע אויגען, ער האט איהר אויף דיזעם נאכט ניט געשטערט אונ האט געשוויגען דער פון ביז אויף מארגען אוהר צעהען, אונ דאן האט ער צוזאמען גערופען זיינעם זינאד (דוהאווני סוד) האט זייא דערצייילט דיא געשיכטע אונ האט זייא געפרעגט וואס קומט זייא דער פאר? דיזע היילינע ריכטער האבען דער ביא קיין פעדערלעזען (קיין שיהות) געמאכט אונ האבען אויס־געשפראכען זייער אורטהייל דאס דעם עגינהארד זאל מען קעפען, אונ דיא עמא זאל מען אבשערען דיא האר אונ אוועקזעצען פיר אימער אין איינעם קלויסטער. „גוט" האט ער זיך דאן אנגערופען צוא זייא,

---

*) אין יענע צייטען וואר איינע שאנדע דאס איידעללייטע זאלען זיך לערנען שרייבען. דיזעם האבען געקאנט נור געמיינע בירגערסלייטע, קינדער פון קויפלייטע אונ פון קינסטלער, דיא קעניגע זעלבסט פלעגען ניט קענען זאגאר זייער חתימה אונטערשרייבען, דען אנשטאט זיינעם נאמען צוא שרייבען, פלעגט דער קעניג איינטונקען דיא פלאכע פון זיינער האנד אין איינער שיסעל טינט אונ רער נאך אויפדריקען איהר אונטער דיא שריפט פון דעם פאפיר. —

(אמער. געש.)

נאך האט קיינע בייזע נאכריכט (בשורה רעה) אזויא שטארק געווירקט אויף איינעם מענשליכען געמיטה וויא דיזע היאבספאסט (בשורה רעה) אויף דיא געמיטהער פון דיזע אונגליקליכע עלטערען, זייא זיינען געוואָרען געלאהמט (פאראליזירט) אונ בעטייבט אלס ווארען זיא פון איינעם געוואלטיגען דונער געטראפען אונ האבען זיך מעהרערע טאגע אים מינדעסטען ניט געקאנט מעססיגען, דען נאך האט קיין מענש ניט בעקומען אזויא איינע שרעקליכע נאכריכט וויא דיזע וואר איינע נאך פיל שלימערע אלס אלע בשורות צוזאמענגעקומען פון דעם איוב. דען ער האט בעקומען צוא וויסען דאס ער האט קינדער אונ פערמעגען פער־לארען דאך אבער ניט דיא עהרע פערלארען, אונ זייא וואר דורך דיזע שרעקליכע נאכריכט דיזעם אויך בערויבט. דעם איוב וואר נאך פערגעננט (פערגונען) אדער ערלויבט) צוא בעקלאגען זיך איבער זיינעם אונגליק פאר דער גאנצען וועלט אונ צוא ווערען בעדויערט אונ געטרייסט פון גוטע אונ פרומע לייט, אם ווייניגסטען פון גוטע פריינד, אונ איהנען (זייא) וואר עס ליידער ניט. מען האט זיך נאך געמוזט שטיקען מיט דיזער צרה, היטען זיך נאך פאר דיא שטובמענשען אונ מען האט זיך אלזויא געמוזט איין געוואלט אנטאן צוא ציגען איין פריילכעם געזיכט פאר אלעמען, דען עהרע פערלארען אלעס פערלארען אונ דערצוא נאך וועלען זיך שונאים ערפרייען, דען ווער אונטער אונז אידען האט עס ניט איין פאר דוצענד פיינד, וויא מיר האבען אין אונזער הקדמה דערפון געשפראכען. גאנץ גענוג איינען גוטען שם צוא האבען אום דיזעם צוא בעקומען, אונ דיזעם האבען זייא ליידער געהאט, דען זייא זיינען ווירקליך געוועזען בראווע אונ פרומע לייטע אונ עס האט זייא אלזויא ניט געפעהלט אן ניידער מקנאים. ביי טאג האבען זייא זיך געהיט איין ווארט צוא שפרעכען מיט איינאנדער דאריבער, אום פורכט עס זאל ניט איינער פון זייערע הויזלייטע איין עטוואס מערקען דערפון. דען מען איז מיט דיזען לייטען אויך ניט גאנץ זיכער וויא אונזערע חכמים זאגען
אויף

זייא האבען עס ביידע פערדינט. נון אורטהיילט מיך (משפט מיך) וואס פיר איינע שטראפע קומט מיר דאפיר וואס איך בין געגען דיא געזעצע דער נאטור, דאס איך האב ניט געוואלט פערהייראטהען איהר, איך פערדינע איינע גרויסע שטראפע אונ וועל מיך זעלבסט בעשטראפען אונ ער האט זיך ווירקליך זייער שטרייגג בעשטראפט, דיזע שטראפע איז בעשטאנען נור אין דאס ער האט געלאזט זייא ביידען אריינפיהרען אין דיזעם נייסטליכען געריכטסהויז אונ האט געלאזט זייא ביידען פערמאהלען (פערהייראטהען) אונ דער פאטער האט זייא ביידען איינגעזעגנעט (געבלא־נאסלאוועט) אונ ביידע זיינען איהם געבליבען ליב אונ טייער.

(אמער. געש.)

אויף דעם פסוק, „ברצות ד׳ דרכי איש גם אויביו ישלימו אתו, זה אנשי ביתו“, אונ האבען אלזא נור בייא נאכט אין זייער שלאפצימער, וואו זייא וואהרען גאנץ אליין, דאריבער גערעט מיט איינאנדער, לײדער זיך מעהר געצאנקט אלס זיך בעדיינקט אונ בעראטהען מיט איינאנדער דאריבער. „שולד האסט דוא נור אין דעם“ האט זיא איהם פארגעווארפען אין מאנכע פרעדיגטען איהרע פון אונטער דעם פארהאנג, וואס דוא האסט מיט איהר קיין שידוך געטאהן ביז אהער. דיר האט זיך געוואלט בעקומען איין חתן פיר איהר נור פון דעם פארטוגיזישען יחוס אונ האסט זיך אזויא פערזאמט מיט איהר ביז אין איהר פיר אונד צוואנציגסטען יאהר אונ דער ווייל איינגעלאזען נאלדענע שידוכים, איין גרויסעם אונ־רעכט פון דיר מיין מאן, דייטשע יודען זיינען אויך יודען, אלזויא וואר עס נור איין קאפריז פון דיר. איך האב עס דיר פיל מאל אויסגערעט אונ דוא האסט מיר ניט געפאלגט, איך האב דיר מעהרערע מאל געזאגט דאס מיט איינע טאכטער איז ניט פיל צוא שפיצען אונ ניט פיל צוא קלייבען, מען דארף טאהן מיט דעם ערסטען בעסטען יונגען מאן וואס מען שלאגט פאר, וויא אונזערע חכמים זאגען דאס ווען דיינע טאכטער איז שוין גאנץ אויסגעוואקסען, דאן בעפרייע דיין קנעכט אונ פערהייראטהע איהר. א האטעסט דוא מיר געפאלגט, וואלטען מיר צוא דיזעם אונגליק ניט געקומען.

אונ ער האט פערקעהרט איהר בעשולדיגט אין דעם, זאגענד: דוא אלס מוטער האסט דוא געדארפט השגחה געבען אויף איהר אונ ניט לאזען איהר זיצען מאנכע שטונדען גאנץ אליין מיט דיזעם אראן אין איהרעם שלאפצימער, דען א טאכטער אין שטוב מיט איינעם יונגען מאן צוזאמען הייסט עס א ציג מיט א קעפעל קרויט אין איינעם שטעלכעל אונ וועהע דער מוטער וואס פאסט איהר ניט אויף. אונ אויך אין דעם ביסט דוא נור שולדיג אונ ניט איך, האט זיא איהם געענטפערט, דוא נור האסט דיזען פערפיהרער אריינגעבראכט אין אונזער שטוב. אזוי הייסט עס וויא דער אלטער שפריכווארט זאגט „וועהע דעם ראבע (קראע) וואס בריינגט אליין פייער אויף זיינעם איינענעם נעסט“.*) עס איז שווער איינצוהיטען איינען הויזגנב, נאך שווערער אבער איינען הויזפערפיהרער, דען ליבע איז אימער ליסטיג (חיטרא) אונ זעלבסט איין ארגאס**) איז ניט אים שטאנדע עס איינצוהיטען.

קורץ

*) ווי׳ לעורבא דאייתי נורא על קיניה (מדרש תולדות ס״ה).

**) איין געוויסער גריכישער קעניג וואס האט געהייסען אינאכאס האט געהאט איינע העכסט שיינע טאכטער, וואס האט געהייסען יא אונ וואס וואר געליבט פון איינעם געוויסען פרינצען וואס האט געהייסען הערמעס (אמער. געש.)

קורץ געזאגט זייא האבען זיך אלע נאכט (געגריזעט) אונ געפלאגט איבערגעלייעגט איהר שרייבען אן זייא איינינע מאל אין יעדער נאכט מיט עכצען אונ קרעכצען. דערביא דיא אויגען רויט געוויינט אונ געפלוכט איהרען פערפיהרער אונ דיא שטונדע וואס ער איז אריין צוא זייא אין שטוב אונ האבען אזוי צוגעבראכט גאנצע דרייא געכט נאך דער רייהע (נאכאיינאנדער) ניט צוטהוענדיק איין אויג אונ דערצוא נאך אהנע זיך צוא בעשליסען וואס זייא זאלען איהר אבשרייבען אונ ביא וואס זייא זאלען בלייבען, אונ זייא וואלטען פארגעווים אויסען זינען געווארען ווען זייא וואלטען ניט ארויפגעקומען אויף דעם גליקליכען געדאנקען צוא בעראטהען זיך דאריבער מיט איינעם דריטען, מיט איינעם געוויסען ר׳ דניאל אקאסטא וואס וואר א איד א למדן, א חכם, איין גרויסער וועלטמאן אונ וואר צוגלייך זייער הויזפריינד, איינגעווייהעט (איינגעהייליגט) אין אלע זייערע הייזליכע אונ געשעפטליכע געהיימניסע, אונ פלעגען זיך מיט זיינעם קלוגען ראטה בעהעלפען אין זייערע הייזליכע אונ קויפמאנישע פערלעגענהייטען (קלאפאטען) וויא אמאל דוד אונ אבשלום מיט דעם ראטה פון דעם אחיתפל וואס עס שטייט אויף איהם (אין שמואל ב׳ ט״ז) ועצת אחיתפל אשר יעץ כו׳ כאשר ישאל בדבר האלהים. קורץ געזאגט זייא האבען עס איהם ענטדעקט אונ צוגלייך אום ראטה געבעטען.

„עס טוט מיר צוואר גענוג לייד״ האט ער זיך אבגערופען צוא זייא, דאס איך האב אייך ביז אהער ניט געווארנעט (פאסטרעגעט) פאר דיזעם יונגען מאן דען עס איז מיר שוין מעהר אלס איין יאהר ניט געפעלען זיין צוא פערטרויטער אומגאנג מיט אייער טאכטער, אונ האב עס ניט געטאהן נור אום פורכט דאס איהר זאלט אייך ניט געפינען בעליידיגט דורך דיזע ווארנונג מיינע וואס איך וואלט אייך געמאכט. דען עס וואלט עס פערגעווים אויסגעזעהן ביא אייך אלס האטטע איך געצווייפעלט אין דער קיישהייט (ניעוויגאסט) פון אייערער טאכטער. ביא אלעם דעם טוהט מיר זייער לייד דאס איך האב אייך ניט אויפמערקזאם געמאכט

אונ וואס וואר העכסט געהאסט פון איהרעם פאטער, דאהער אום צוא זיין מיט איהר זיכער פון איהם דאס הייסט דאס ער זאל איהר ניט ענטפיהרען פון איהם האט ער איהר פערוואנדעלט אין איינער שיינען קוה אונ האט איהר איבערגעגעבען צוא זיינעם הירטען וואס האט געהייסען ארגאס, אום דאס ער זאל היטען מיט זיינע הונדערט אויגען (דען ער האט אזויא פיל געהאט) פון איהרעם געליבטען אונ דאך האט ער ניט געקאנט איינהיטען, דען דער הערמעס האט איהר ענטפיהרט דורך איינע ליסט (היטראכט) וואס ניט דא איז דער ארט עס צוא בעשרייבען.

(אמער. געש.)

געמאכט דארויף זעלבסט אויף דיא קאסטען (נא סצאט) פון אייער פריינדשאפט צוא מיר (דאס הייסט ווען איך וואלט וויסען צופערלירען אייערע פריינדשאפט צוא מיר) דען איין בראווער מאן געהערט קיינע קאסטען צוא שפארען (קארגען) אום צוא פערהיטען זיינען פריינד פון איינעם מאגליכען אונגליק זעלבסט ווען עס קען איהם דורך דעם קאסטען (דאס הייסט ווען ער קען פערלירען), יענעמס ביזהעריגע פריינדשאפט צוא איהם וויא עס וואלט דער פאל היר געוועזען ווען איך וואלט אייך געווארענט דאס אייער טאכטער זאל ניט האבען אזוי איינען פערטרויטען אומגאנג מיט דעם אראן. דען עס איז מיר פיל פיינליכער צוא זעהען אייך איצונד אין אזוי איינע גרויסע פערלעגענהייט (זאטרודנעניע) אלס איך האטע געזעהען אייך אונפריינדליך צוא מיר פיר מיין פריהעצייטיגעס ווארנען אייך דערפאר, נור גענוג צוא ריידען איבער דיא פערגאנגענהייט (וואס שוין געשעהען איז), לאמיר אונז בעסער בעדיינקען וואס אונ וויא מען זאל ווייטער דערביא האנדעלן.

נאך מיינעם גוטאכטען (לפי דעתי) האט איהר קיין בעססערעס צוא וואהלען (קיין ברירה) וויא נור איינצווויליגען דעם קלוגען ראטה אונ וואונש פון אייערער הולדא, דאס הייסס דאס איהר זאלט איהר ניט שטערען אין איהר אונערלויבטע פערבינדונג מיט דיזעם אראן אונ וואס צום גיכסטען אויסצוואנדערן נאך גוואדעלופא. צוואר וועל איך אין אייך פערלירען דורך דעם גוטע פריינדע, דאך בין איך דער מאן וואס קען אלעס פערשמערצען (פערליידען) צום וואהל איינעם פריינדעם וויא איך האב אייך שוין פריהער געזאגט אונ טהוט עס (ווען עס איז שוין איינמאל זא געשעהען) מיט לוסט, דען עס איז נאך ניט אזוי ארג (שלעכט) וויא איהר מיינט. ערסטענס, וויא דיא וואהרהייט געזאגט, איז דער אראן איין וויכטיגער יונגער מאן, שיין פון אויסזעהען, געזונד, קלוג, א שיינער יודע ספר, האט קויפמענישע בילדונג אונ איז וויא איהר זעלבסט ווייסט פון בראווע עלטערען אונ דערצוא נאך איין גוטער געשעפטסמאן אונ זייא ליבען זיך איינאנדער. דיזע אלע זאכען זיינען דאך וויא מיר וויכסען דיא הויפטבעדינגונגען פון איינער פארטיע (שידוך). צווייטענס וועט אייך זיין אייערע איצטיגע אויסוואנדערונג נאך גוואדעלופא וויא גערופען (אודאבנא) דען וויא איהר האט דא ניט לאנג צוא וויסען בעקומען דאס אייער ברודערס זוהן, דער איזאק ספאלענטא וואס איז איין מיליאנער א פערמער אונ דערצוא נאך קינדערלאז (אן קינדער) איז דיא צייטען ניט געזונד, איז אייך שוין פיל נייטיגער צוא זיין דארט אין זיינער נאהע (נאהענט פון איהם) אלס היר. ערסטענס ער זאל האבען ביא זיך איינען טרייען פערוואלטער (פיהרער) אונ אויפפאסער אין זיינער קאלאניע אונ דערצוא וועט זיין דער אראן גאנץ געוואקסען (ספאסאבנע). דען ער איז איין

קְרַאפְּטִיגֶער יוּנְגֶער מַאן, אוּנ צְווייטֶענְס וֶועט אִיהר מִיט אַייעֶר פַאמִילְיֶע זַיין אִין זַיינֶער נֶאהֶע (לֶעבֶּען אִיהם), דַאן קֶען אַייעֶר טָאכְטֶער פִיל גֶעווִיסֶער רֶעכֶענֶען אוּנ צוּגְלֵייךְ אוֹיסְפִיהרֶען צוּא וֶוערֶען זַיינֶע אֵיינְצִיגֶע עֶרְבִּין (יוֹרֶשְׁטֶע), זָאנְסְט קֶען אַזוֹי אֵיינֶער ווִיא דִיזֶער אִיזאַק אִיז, דָאס הֵייסְט וָואס עֶר קֶען אַייעֶר טָאכְטֶער נָאךְ גָאר נִיט אוּנ אַייךְ שׁוֹין הַאלְבּ פֶערְ-גֶעסֶען, קֶען עֶר אַייךְ בֵּיידֶען גַאנְץ פֶערְגֶעסֶען אוּנ פַארְבַּייא גֵיין אִין זַיינֶעם טֶעסְטַאמֶענְט (צַוָאָה). גֵיין אִיהר מוּזְט אַייךְ וָואס צוּם גִיכְסְטֶען בֶּעאַיילֶען דָארְט צוּא זַיין, אוּנ בִּפְרַט אִיהר הָאט דָאךְ לוּסְט גֶעהַאט שׁוֹין פוּן לַאנְג אָן אוֹיסְצוּוואַנְדֶערֶען נָאךְ אמעריקא, קוּרְץ גֶעזָאגְט, נָאךְ מַיינֶעם גוּטַאכְטֶען (לפי דעתי) אִיז אַייךְ דִיזֶע זַאכֶע צוּא הַאנְד גֶעקוּמֶען נִיט דוּרךְ אַ בְּלוֹיזֶען צוּפַאל (מִקְרֶה). גֵיין אִיךְ קוּק אִין דֶעם אֵיין אֵיינֶע גֶעטְלִיכֶע פִינְגֶערְצֵייגוּנְג אוּם אִיהר זָאלְט דוּרְכְאוֹיס אוֹיסְוַואנְדֶערֶען נָאךְ אמעריקא צוּא אַייעֶרֶעם וָואהל, אַלְזוֹי מַיינֶע פְרֵיינְדֶע טְהוּט דִיזֶען שְׁרִיט מִיט פְרֵיידֶען אוּנ קִימֶערְט אַייךְ שׁוֹין נִיט מֶעהר וֶועגֶען דֶעם אִים מִינְדֶעסְטֶען, דִיא וֶועגֶען גָאטֶעס זַיינֶען אַלֶע אוּנֶערְפָארְשְׁלִיךְ, אוּנ דָאס זָאגֶען אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים מִיט דִיזֶען ווָארְטֶען אוֹיף דֶעם פָּסוּק, וגם הוא חכם ויבא רע, דָאס זֶעלְבְּסְט יֶעדֶע רָעָה וָואס דֶער בּוֹרֵא טוּהט אִיז מִיט גְרוֹיס חָכְמָה, דֶען עֶס אִיז נִיט דָא אִין דֶער וֶועלְט אֵיינֶע רָעָה מוּחלטת, דָאס הֵייסְט אֵיינֶע דוּרְכְאוֹיסִיגֶע רָעָה, גֵיין, יֶעדֶע רָעָה הָאט אוּנ פִיהרְט אוֹיךְ צוּא וָואס גוּטֶעס אוּנ זַייעֶר אָפְט נָאךְ צוּם גְרֶעסְטֶען גְלִיק ווִיא דֶער יוסף הָאט גֶעזָאגְט, „אתם חשבתם לרעה וד׳ חשבה לטובה" אִיהר הָאט גֶעמֵיינְט מִיר שְׁלֶעכְטֶעס צוּא טָאהן, גָאט אָבֶער הָאט וָואס גְלִיקְלִיכֶעס דֶערבַּייא גֶעמֵיינְט. קוּרְץ גֶעזָאגְט, עֶרְפִילְלֶעט דֶען וואוּנְשׁ פוּן אַייעֶר טָאכְטֶערְס שְׁרַייבֶּען אוּנ רֵייכְט זַייא בֵּיידֶען אַייעֶרֶע פֶעטֶערְלִיכֶע אוּנ מוּטֶערְלִיכֶע הֶענְדֶע, אוּנ עֶרְטְהֵיילְט זַייא צוּגְלֵייךְ אַייעֶר זֶעגֶען.

דִיזֶער רַאטְה זַיינֶער הָאט בֶּעזָאנְפְטִיגְט (בֶּערוּהִיגְט) זַייעֶרֶע גֶעמִיטְהֶער ווִיא אֵיין לִינְדֶערֶענְדֶעס אֵייל דִיא בֶּעוֶוענְטֶע וֶועלְלֶען פוּן מֶעעֶר *), זַייא הָאבֶּען אִיהם גֶעדַאנְקְט פִיר זַיין עֵצָה טוֹבָה אוּנ הָאבֶען אִיהר צוּגְלֵייךְ בֶּעפָאלְגְט. דֶען זַייא הָאבֶען בַּאלְד גֶעשְׁרִיבֶּען צוּא אִיהר (צוּא דֶער טָאכְטֶער הולדא) אֵיינֶען פְרֵיינְדְלִיכֶען בְּרִיף. צְוַואר וַואר עֶר גֶענוּג גֶעשְׁפִּיקְט (אָנְגֶעשְׁטֶעקְט) אוּנ אוֹיסְגֶעפִילְלְט אִין פִילֶע שְׁטֶעלְלֶען מִיט וֶועהֶע מוּטְהִיגֶע אוּנ הֶערְצְ-רִיהרֶענְדֶע פַארְווִירְפֶע (אוֹפְּרֶעקִי. ווִיגַאוָוארִי) דָאךְ וַואר עֶס גֶעשְׁרִיבֶּען אִין אֵיינֶעם הֶעכְסְט זַאנְפְטֶען טָאן דָאס עֶס וַואר זַייא זַייעֶר לַייכְט צוּא.

פערשמערצען

*) עֶס וַואר פַארְצֵייטֶען גֶעגְלוֹיבְּט דָאס מֶען קֶען בֶּערוּהִיגֶען דִיא שְׁטִירְמִישֶׁע וֶועלֶען מִיט דֶעם בֶּעגִיסֶען זַייא מִיט אֵיינִיגֶע טוֹנֶען אֵייל, דֶען דַאן שְׁלוּמֶערְן זַייא אַיין אוּנ דָאס מֶעעֶר וֶוערְט גְלַאט ווִיא אֵיין שְׁפִּיגֶעל.

(אמער. געש׳)

פערשמערצען (צואפערליידען). עס וואר זייא אונ איהם אלעס פערצייהעט. דערצוא נאך געביליגט (פאטווערדעט) זייער היראטה אונ אויך איינגע-ווענדעט (געבענצט) אונ צוריקגערופען זייא צוא זיך אום צוא פערבייזען מיט זייא באלד נאך זייער קומען צוא זייא, לויט זייער וואונש, נאך גוואדעלופע. —

זייא זיינען געקומען צוריק צוא דיא עלטערען אונ ווארען אויפגע-נומען פון זייא צוואר מיט פריידען דאך אבער ניט בעססער וויא עס ווערען אויפגענומען גנבים פון דיא בעגנבעטע ביי זייער אבריינגען צוריק דיא גנבה ניט אין גאנצען אונ דערצוא נאך איינגעשמוצט. מען נעהמט זייא צוואר אן פאר גוטע געסט, מען טראקטירט זייא, מען פרייט זיך מיט זייא זאגאר דאך וואלט מען פיל מעהר צופרידענער געווען, ווען מען צוא דיזער פריידע גאר ניט געקומען.

אין פערלויף איינעם מאנאטס האבען זייא אויסגעוואנדערט פון אמסטערדאם נאך גוואדעלופא. גאנצע פיר מאנאטע האט דיזע רייזע געדויערט (דען עס וואר נאך דאן קיינע דאמפפשיפען) אלזויא איינע גרויסע גראמע צייט צוא בעשפרעכען זיך מיט איינאנדער אין קאלטעם בלוט איבער דיא געמיינזאמע (פאדלע) פעראנלאסונג (פריצינא, פאוואד) פון דיזער אזויא שווערען אונ געפעהרליכען רייזע אונ בפרט זייא האבען פילעס געליטען פון שטורעם אונ דער זעעקראנקהייט. אלזויא וואר שוין ניט געוועזען צוא פערדענקען דיא עלטערן דאס זייא האבען מאנכע מאל וואס אויסגערעדט אונ פארגעווארפען זייא דאס דיזעם אלעס האבען זייא צוא פערדאנקען. דאך דיזע יונגע פארפאלק האבען פערשטאנען צוא ער-דולדען גאנץ רוהיג דיזע שטירמישע ווארטע זייערע וויא דיא שטורעמס פון מעער, אונ זיינען געקומען לשלום אונ צוא געהעריגער צייט, גאנץ מונטער, פריש, לעבענדיג אונ דערצוא נאך גאנץ איניג אונטעראיינאנדער נאך גוואדעלופא אונ ווארען דארט אויפגענומען מיט פריידען פון דעם איזאק ספאלענטא.

8.

איין עטוואס פון זייער לעבענסלויף (לעבענסגעשיכטע) דארט אין גוואדעלופא.

זייא האבען דערווישט דעם איזאק ספאלענטא אונ דעסגלייכען זיינע פרויא איידעקסע (עכסה) שוין ניט מעהר יונג אונ דערצוא נאך ביידען קרענקליך, קינדערלאז (בעזדעטניקעס) אלזויא קיין וואונדער דאס זייא ווארען ביידע דאן גאנץ פערשטימט (סמיטנע) טראטץ (פראטיוו) זייער גרויסען

(אמער. געש.)

פערמעגען

פערמעגען אונ זייער לוקסעריאזען (העכסט ווינאדנעם) לעבען. דען איין גרויסער רייכטהום אונ דערצוא נאך זאגאר אלע וועלטליכע אדער מאטריעלע פערגעניגען זייען אין איינער פאלקאמענען געזונדהייט אונ אין קינדער אונ דערצוא נאך, בעהיטע אונז גאט, אין איינעם ריינעם געוויסען, נור איין נול אין א ציפער, איין מעססער אין א שטיל וואס עס פעהלט איהם איין קלינג, אונ ליידער האט זייא ביידען דיזע דריטע אויך ניט געפעהלט, דען זייא האבען געהאט וואס אויף זייער געוויסען (סאוויעסט) וואס האט זייא פיל צוא שאפען געגעבען (בעזפאקאיעט). דען וויא אויך זייא וואַרען שוין ניט מעהר אזוי פרום וויא פאר דעם ר' הושיעם לעבען, בייא אלעם דעם וואַרען זייא נאך ניט אזויא וייט אירעליגיאז (אין רעליגיאן) אונ ניט אזויא וייט דעמאראליזירט (אין סאוויעסט) דאס זייא זאלען ניט האבען קיינע געוויסענסביסע אונריזעניע (סאוויעסטי) אויף זייערע שווערע זינדע וואס זייא האבען ביידע בעגאנגען, יעדער פון זייא ביידען בעזונדער אויף זיין אייגענער רעכענונג אהנע דעם וויססען פון דעם צווייטען אונ ביידע פון איינעם קאליבער (נאטונג). פיר יעצט אבער (דערווייליע) וועלען מיר דיזעס מיט איינעם שווייגען פאראיבערגיין אום פון וואס נייטיגערעס צוא שפרעכען, דאס הייסט פון זייער ארט לעבען דארט אין גוואדעלופא, דען אזויא פערלאנגט (טרעבעוועט) דער לויף (חאד) פון דיזער ערצעהלונג אונ דאסנלייכען פון אלע אנדערע ערציילונגען דאס דיא פאקטען (דיעלעם) וואס קומען פאר אין זייא, מוזען אין זייא פארקומען אין געהעריגער ארדענונג, דער וואס איז געשעהען פריהער אדער וואס עס איז נייטיגער פאר דעם לעזער אום צוא וויסען פון איהם פריהער, מוז ער בעשריבען ווערען פריהער אונ דער שפעטערע שפעטער, אלזויא לויט (וועדליג) דעם צוזאמענהאנג (סויאז) פון אונזער ערציילונג, מוזען מיר פריהער שרייבען פון דעם אבראמס לעבענסלויף דארט אין גוואדעלופא אונ פון דער דאפעלזינדע זייערע ביידענס וואס זייא וואַרען געפלאגט דאריבער מיט גרויסע געוויסענסביסע (אונריזעניע סאוויעסטי) וועלען מיר שפרעכען שפעטער וואו עס וועט אונז אם נייטינסטען אונ אם פאססענדסטען זיין.

דער אבראם מיט זיינער פאמיליע וואַרען אויפגענומען פון דעם איזאק אונ פון דער איידעקסע (עכסה) מיט פריידען אונ מיט אפענע ארעמס, דען זייא זיינען צוגעקומען צוא איינער העכסט געלעגענען (פאססענדע) צייט אונ וויא גערופען, וייל עס האט זייא (דעם איזאק אונ זיינער פרויא) דאן שוין געפעהלט אין איינעם אייגענען קרייז (קרוזאק) דאס הייסט אין איין פאמיליענצירקעל וואס זאל זיך אינטערעסירען אום זייער וואהל אונד וועה, דאס הייסט וואס זאל נעהמען איינען וואַרעמען אנטהייל אין אלע צופעלע וואס וועט זיך זייא מאכען אים לעבען, דאס הייסט אין אלע זייערע פריידען אונ ליידען. דען צייט זייא זיינען ארונטערגעקומען

פון זייער געזינט און האבען אלזויא צוא ליב דעם אויפגעהערט צוא לעבען אין זויז אונד ברויז (אין הוק און שטוק) דאס הייסט אויפגעהארט צוא מאכען בייא זיך בעלער, מוזיקאלישע אבענדע, און דאסגלייכען אויפגעהערט אנצונעהמען איינלאדונגען צוא אנדערע, און צוא גיין אויף מאסקאראדען און אויף קאסינעס, און האבען אנגעהויבען צוא פיהרען איין שטילעס און איין העכסט רוהיגעס לעבען, צוא היטען דיעט, זיך לייגען בעציימען און אויפשטיין פריה און לעבען וויא פאדנאזאראם פון זייער הויזארצט און נאך דיא פארשריפטען פון דער מעדיצין, זייא ווארען אלזוא אויסגעמידען גאנץ אונד גאר פון אלע זייערע ביסהעריגע פליסיגע בע-וואר אימער בעזעצט מיט דיא בעסטע שפייזען און בעסטע געטראנקען און וואס האבען קיין מאל ניט אויסגעלאזען קיינע איינלאדונג אדער איינע געלעגענהייט זאנאר צוא זיין פון דיא ערשטע אנטהיילנעהמער אן יעדען פריידענמאהל.

זייא האבען זייא אויסגעמידען בייא זייער וויססען דאס דער ויין האט זיך אויפגעהערט שוין דארטען צוא גיססען און דאס אויף דארטיגע טישען איז שוין מעהר ניט דא איין גוטער ביססען, זייא האבען זייא גאנץ אונד גאר אויסגעמדען און מיט דער צייט גאנץ פערגעססען דאס זייא (דער איזאק און זיינע פרויא) האבען זיך געפיהלט גאנץ עלענד און בלוט (קרובים) וואס זייא זאלען זייא אימער בייא דער זייטע בלייבען אלס טרייע וואכטער פון זייער געזונדהייט, פון זייער פערמעגען און וואס זאלען זייא זייער לאנגווייליגע (סקוקא) קירצען און דאס געשפראך מיט טראסט ווארטע וויירצען. דען בייא דיא דארטיגע איינוואהנער, וואס ווארען דאן נור איין צוזאמענגעלאפענעס געזינדעל (סוואלאטש), וואר עס אויף קיין פאל צוא בעקומען, נון ווארען זייא פאלער פריידע, דאס דער אבראם, זיין פאטערס ברודער, איין גאטעספירכטיגער מאן און פון איינעם העכסט איידעלען כאראקטער, איז עבען מיט זיינער פאמיליע געקומען אהער צוא פערבלייבען דאהיר פיר אימער. עס איז דיזעס, האט זיך דאן דער איזאק אבגערופען צוא זיינער פרויא, פיל מעהר אלס איין בלויזער צופאל דאס דיזע לייטע זיינען צוא אונז געקומען אין דיזער צייט. ניין, עס איז דיזעס איינע דירעקטע (פריאמאיא) גאטטליכע שיקונג אום צוא געבען אונזערעם לעבען איינען בעססערען געהאלט (ווערטה), דען איך וועל האבען אין דיזעם פעטער מיינעם, איינען וואהרען גוטען פריינד, איינען גוטען ראטהגעבער, איינען צווייטען פאטער, און אין זיינעם איידים איינען גוטען אויבערפערוואלטער און איינען גוטען זאשציטניק (אדוואקאט) אין מיינע פראצעססען (משפטים), דען ער שיינט מיר צוא זיין

איין טיכטיגער יונגער מענש וואס פערשטייט זיך אויף געשעפטען (זנאיעט דיעלא), שפריכט גוט איינגעלש, האלענדיש, פראנציזיש, עס איז מיר גענוג דאס ער געפעלט מיינעם פעטער. אונ ווען ער וואר העכסט צופרידען מיט זיינער פראוולעניע איבער זיין שלייפארגע דארט אין אמסטערדאם, וועל איך פערגעוויס זיין צופרידען מיט זיינער אויבערפראוויטעלסטווע איבער אונזערע ביידע פערמעס. דען בייא מיינעם יעצטיגען, אונגעזונדען צושטאנד דאס איך זעלבסט אונ דאסגלייכען דוא מוזען אונז אימער פערהאלטען צוא הויז איז אונז דער הוגא אליין, דער ביזהעריגע פעדוואלטער אונזערער, שוין ניט גענוג אום צוא פערלאזען זיך אויף איהם אליין, דען ער איז נאך צוא יונג אום צוא אופראווליאען אליין אונזערע ביידע פערמעס, איך האב צוואר ניט וואס צוא ריידען אויף איהם, ער איז איין געשיקטער יונגע אונ איינע עהרליכע הויט, אונ וועט מיט דער צייט ווערען איין גרויסער פערוואלטער, דערווייללע אבער איז ער צוא קנאפ צוא אופראווליאען אהנע מיך מיט דיא ביידע פערמען, אלזויא קומט בייא מיר אוים דאס איך זאל דעם אראן מאכען פיר איינען אויבערפערוואלטער וואס זאל זיטצען אין אונזער גרויסע קאלאניע אונ דער הוגא, וואס וועט שטיין אונטער זיינער פראוולעניע, זאל זיטצען אין אונזער קליינע קאלאניע (דאס הייסט אין יענע וואס ער האט געערבט פון זיינעם פאטער), דאסגלייכען וועסט דוא האבען איינע גוטע מוטטער אין אונזער מומען, איינע גרויסע ווירטהין, אונ אין דער הולדא וועסט דוא האבען איינע גוטע געזעלשאפטערין. אלזויא האבען מיר שוין גענוג אורזאך אום צוא זיין העכסט צופרידען מיט זייער קומען אהער, דען יעדער פון זייא איז אונז אין אונזערע יעצטיגען לאגע גאנץ אונענטבעהרליך (ניעאבחאדימא).

„אין דערזעלבען מיינונג בין איך אויך" האט זיך דיא עכסה אפגערופען צוא איהם, אם מעהרסטען אבער פרייט מיך דיא הולדא, דען עס איז איינע לוסט אנצוזעהען איהר. נאך מעהר אום אונטערצוהאלטען זיך מיט איהר אונ זיא וועט מיר נאך מעהר פריידע פערשאפען אלס זיא וועט ווערען ערפרייט מיט איינעם קינדע, דען דאן, וועל איך שוין געניסען אם ווענינסטען איין עטוואס פון מוטערליכע ליבע צוא איינעם קינדע, ניט ווייניגער וויא אמאל דיא נעמי האט עס גענאסען פון איהר צערטעלן (פיעשצען) דעם קליינעם עובד וואס וואר דאס קינד פון איהר געוועזענע שנור, איך מיין עס דיא רות, אונ מיט נאך מעהר רעכט, דען הולדאס קינד וועט דאך מיר פיל מעהר אנגעהערען אלס דער עובד דער נעמי, דען ער וואר דאך ווילדפרעמד, דיעזעם קינד אבער וואס דיא הולדא וועט האבען, וועט דאך זיין איין פאמיליאנט אונזערער.

דעם ערסטען מאנאט האט אבראם מיט זיינער פאמיליע, פערליבט אין

דער וואוינונג פון דעם איזאק אלס גאסט, העכסט געזעליג (דרוזעסקי) האבען איינער דעם אנדערן מיטגעטהיילט (דערציילט) פילע סצענען פון זייערעם ביזהעריגען לעבענסלויף און דיזעס האט זייער גוט געווירקט אויף זייערע ביידענס (איזאקס און איידעקסעס) געמיטהער, דען דיזע געזעליגע אונטערהאלטונג האט זייא ביידען צערשטרייט און זייער גוט ערהייטערט, און דיזעס האט אזויא גוט געווירקט אויף זייערע ביידענס געזונט, דאס זייא האבען שוין ניט געוואלט אוועקלאזען פון זיך דיא גאסטליכע פאמיליע פיר אימער און האבען עס זייא אנגעמוטה, נור דער אבראם וואס וואר איין וועלט קלוגער מאן און דערצוא נאך איין איידעלמאן, האט עס אויס-געשלאגען (ניט געוואלט). „ניין, מיין ליבער זאהן" האט ער זיך אבגערופען צוא איהם, ניט דאס איז מיין קומען אהער דאס איך מיט מיינער פאמיליע זאלען עססען בייא דיר גנאדען-ברויט, דען איך בין נאך גאט זייא דאנק ניט אזויא ארעם דאס איך זאל מאכען איין געברויך דערפון. איך האב מיין אייגענס מעהר אלס צווייא מאל הונדערט טויזענד פראנק אין באר מיט זיך געבראכט, איך בין היר געקומען אום נור צוא קויפען איינע פערמע (קאלאניע) אום צוא פערלעבען מיינע לעצטען טאגע אלס פערמער. דען עס שטייט זייער גיט נוט מיט דיא געשעפטען אין עאוראפא, בפרט נאך אין האלאנד, וואס האט זיך פערוויקעלט איצונד אין איינעם שווערען קריג מיט פראנקרייך, וואס אלע האלענדישע שיפען זיינען ניט זיכער אויף אלע מעערען. עס זיינען שוין מעהרערע קויפמאנישע שיפען געווארען קאנפיסקירט דורך דיא פראנצויזישע קריגסשיפען וואס לויערען זייא אויף אויף אלע געוועסערן, דערצוא נאך האט מיך מיין איידים דערצוא צוגערעט. דען צייט ער האט אנגעהייבען צוא לעזען אין דיא צייטונג וויא גוט עס שטייט מיט דיא פערמער (קאלאניסטען) אין גוואדעלופא, האט איהם דיזע ארט לעבען אזויא וויא פערשטעקט דאס ער האט בייא זיך בע-שלאסען ניט אנדערס וויא צוא ווערען איין פערמער אין גוואדעלופא און האט אין מיך געדרונגען דאס מיר זאלען אויסוואנדערען נאך גוואדעלופא. איך האב איהם געפאלגט נור דאס מוז איך דיר געשטעהען (מודה זיין) דאס ווען דוא וואלסט דא ניט געוואוינט וואלט איך דיזען שריט געוויס ניט געטהאן, ערסטענס ווייל דוא ביסט מיר ליב וויא איין אייגענער זוהן, אלזויא וויל איך פערלעבען מיינע לעצטע יאהרען אין דיינער נאהע, און צווייטענס דאס מיין איידים וועט האבען איינען גוטען אונטערווייזער (לעהרער) אין דיר בייא דער פערמערייא. דען ער איז נאך איין פריץ אין דעם.

הערען זיא ליבער פעטער, האט זיך דער איזאק אבגערופען צו איהם. ווען אייער קומען אהער וואר נור אום איין פערמער צו ווערען, האט איהר דיעזען שריט ניט געדארפט טאהן. עס איז צוואר וואהר דאס עס גיט ניט אין

דער גאנצען וועלט אזוי איין גוטעס געשעפט אלס איין פערמער צוא זיין אין גוואדעלופא, וויא איהר האט פריהער דאריבער געלעזען אונ איצונד זעהט איהר דאס איך לעבע וויא איין פירסט אונ פילייכט נאך בעססער, דען וויא דיא וואהרהייט צו זאגען קען עס קיין מאנכעס אין עאוראפא בעווייזען וואס איך קען בעווייזען (דאקאזען), דען איך האב גענוג גוטע פאבריקען, גענוג הערדען (סטאדעס), הונדערטע סקלאווען אונ דאסגלייכען, ביא אלעם דעם, באטהע איך אייך אב דערפון, דען אונזער רייכטהום אונ גוטעס לעבען גרינדעט זיך נור אויף דאס רעכט צוא האבען אייגענע סקלאווען. דיזעס רעכט אבער וועט שוין ניט לאנג דויערן, דען עס איז שוין מעהר אלס געוויס דאס אין איינער קורצען צייט, וועט עס פערבאטען ווערען, ניט נור קיינע נייע מעהר צוא קויפען, ניין, זעלבסט דיא וואס מען האט שוין פון לאנג געקויפט, אונ אויך דיא וואס זיינען זאגאר געבארען אין דיא קאלאניען פון דיא פערמער אונ געוואַרען ערצויגען דארט, וועלען אויך מוזען בעפרייעט ווערען, אונ דאן וועלען דיא קאלאניען אויסזעהען וויא אויסגעברענטע באקעטען. דען צוא בעארבייטען זייא מיט געדונגענע הענד וועט עס מעהר קאסטען אלס איינברייגען, זעלבסט דאס ריידען (דער סלוח) דאריבער, איבער דיזען פערבאט, האט שוין אויך אייגע העכסט שעדליכע ווירקונג געמאכט אויף דיא סקלאווען. זייא ווערען פוילער פון טאג צוא טאג אונ דאסגלייכען אונגעהארזאמער, אין פילע ערטער איז שוין זאגאר געקומען צוא ווילדע אונ בלוטיגע אויסבריכע (דראקעס). פילע צולויפען אונ בילדען געפערליכע שייקעס, דאהער האבען אין דיזע טריבע צייטען פיעל פון דיא פארנעהמסטע פערמער וואס ווייסען אויף קלאר דאס דער שקלאווענשטאנד וועט אין דיזע יאהרען געוויס אויפהערען אונ דאס דיזעס וועט נאך פילייכט געשעהען מיט איינער גרויסען בלוטפערגיסונג אים פאל ווען דיא קאלאניסטען וועלען דיזען בעפעהל טראצען (פראטיווען זיך), האבען זייא זייערע קאלאניען פערקויפט מיט צוואנציג פראצענט דארונטער אונ האבען אויסגעוואנדערט נאך עאוראפא. וואס מיך אנבעטריפט (נוגע) זאג איך אייך טראץ דעם (ניט קוקענדיק דארויף) דאס איך ווייס אזויא גוט וויא יענע וואס האבען זייערע פערמען פערקויפט אונ אויסגעוואנדערט, דאס דיא שקלאווען וועלען אין קורצען ווערען בעפרייט אונ דאס פילייכט וועט עס געשעהען מיט איינעם גרויסען בלוטבאדע, ביא אלעם דעם פערבלייבע איך ביא מיינע פערמען גאנץ רוהיג אונ אזויא פיר אימער, ווייל איך האב מיך ניט אם מינדעסטען צוא פירכטען פאר קיינע סקלאווען וואס ליבען מיך פיל מעהר אלס אייגענע קינדער זייערע רייכע עלטערן, דען דיזע (דיא קינדער) ווינשען דאך דאס דיא עלטערען זאלען קיינע פילע מיסט אנמאכען אויף גאטעס וועלט (דאס הייסט ניט לאנג לעבען) אום זייא זאלען זייא ערבען

(אמער. געש.) בעצייטען

בעציטען, דיא סקלאווען מיינע בעטען גאט אוים ריינעם הערצען דאס איך זאל הונדערט אונ צוואנציג יאהר לעבען ווייל זייא ווערען פון מיר בעהאנדעלט גאנץ הומאן (פריינדליך), האבען בייא מיר גוטע וואוינונגען, ווערען גוט געקליידעט, גוט געשפייזט, ניט געשלאגען אונ ניט געדריקט, דעם שבת אונ זונטאג פרייא אונ אזויא אין אנדערע אידעשע אונ קריסט-ליכע פעסטטאגע (ימים טובים) אונ ווערען בעווירטהעט (געפאטשעוועט) פון אונז אין אונזערע ביידענס געבורטסטאגע אונ נאך האט זיך ניט גע-טראפען דאס עס זאל איינער פון זייא ווערען פון מיר פערקויפט צוא איינעם אנדערען קאלאניסט וויא אנדערע פערמער טוען דאס זיי שאהערען מיט זייערע סקלאווען וויא מיט זייערע פיהע, פערקויפען עלטערען פון קינדער, קינדער פון עלטערן, וויא קעלבער פון קיה אונ קיה פון קעלבער. אין מיינע קאלאניען איזט נאך ניט אזוא גאר איין טרער אויסגעפרעסט גע-וואהרען פון מאנכען סקלאווענס אויג דען קיינער פון זייא האט צייט איך בין זייער הערר געוויינט אום איין ענטריסענעם קינד אונ דאס גלייכען פערקעהרט קיין קינד אום זיינע ענטריסענע עלטערן אונ קיינע געליבטע אום איהרען ענטריסענען געליבטען אונ דאס גלייכען אומגעקעהרט. געגונג זייא האבען געגונג אורזאכען אום מיך צוא ליבען אונ ניט צוא פירכטען קיין זאך אזויא וויא מיין טויט אום דאס זייא זאלען ניט ארונטערפאלען אונטער איינעם אנדערען הערערען.

נוא אלזויא בין איך זיכער מיט זייא פיר אלע צייטען, עס מעגען אלע סקלאווען בעפרייט ווערען, זייא וועלען מיך ניט פערלאסען, דען בעסער קען זייא ניט ווערען אין איינעם פרייען צואשטאנד, אונ ווער רעדט שוין פון איינעם אויפשטאנד (פאווסטאניע) געגען מיך, קיין געדאנקען. אלזוי מעג איך זיכער (כמיעלא) פערבלייבען אין מיינע קאלאניען, וואס זייא וועלען מיר, וויא איך האפע, אימער אזויא געדייהען וויא ביז איצונד, אונ נור אוים מיינעם גוטען בעהאנדלען מיינע סקלאווען, דען וואס עס טוט בייא מיר אפ איינער פון זייא א טאג דאס טוען ניט זייערע דרייא בייא דיא אנדערע קאלאניסטען, וואס דריקען אונ פלאגען זייערע סקלאווען אן ערבארמען, דאס זייא בלייבען אן קרעפטען אונ אן לעבענזעפטען, אן בלוט אונ אן מוטה, דאהער איז אויך קיין וואונדער דאס מעהרער פון זייא צושטארבען, פערזארגען, צולויפען אין דיא וועלדער אונ אין דיא פעלדער אונ ווערען שאיקעס גאנצע אום איבערצופאלען איבער זייערע געוועזענע טיראנען. ענדע דערפון מיין ליבער פעטער, לויט (וועדליג) דער איצטיגען צייט איזט קיין געדאנקען פון צוא קויפען היר איינע קאלאניע, אונ בייא אלעם דעם ווען איהר זייט שוין איינמאל געקומען. איזט מיין ראטה דאס איהר זאלט דא פערבלייבען. ערשטענס ווייל איך וויל אייך האבען אין מיינער נאהע (בליזאסט), דען איך שאטצע אייך אלס איינען צווייטען פאטער אונ

צווייטענס וועט איהר דא אויך אהנע איינער פערמע פיל בעסער לעבען אלס אין אמסטערדאם, דען איהר וועט דא זיין איין גאנץ קליינער בעל הוצאה, דאס איהר וועט ניט דארפען איינע העלפטע פון אייערע רענטען (פראצעהנט) פון אייער סומא וואס איהר וועט אוועקלייגען אין דעם היגען פריקאז פערלעבען אויף אייערען הויז בעדארף (הוצאה) דען היר איז אלעס וואלוועל. וואוינען מוזט איהר נור ביא מיר, דען איך האב גענוג הייער אין מיינער פערמע, דאס גלייכען וועט איהר האבען אומזיסטע בעדינונג, בעהייצונג, בעלייכטונג. וואס אנבעטרעפט אייער איידאם האב איך שוין מיט מיינער פרויא איבער איהם געשפראכען דאס איך וויל איהם פיר איינען אבערפערוואלטער (אופראוולאישצי) מאכען איבער מיינע קאלאניע, ער וועט האבען איין גוטעס געהאלט, קווארטיר, בעדינונג, בעלייכטונג, ארדינאריע אונ איינינע פערד צום פארען אונ צום רייטען. איהר וועט דא, ליבער פעטער, גוטע טאגע פערלעבען, עס וועט אייך דא אונ אייער פרויא אין מיינער נאהע (בליזאסט) אים מינדעסטען ניכטס פעהלען וויא אמאל אונזערן פאטער יעקב לעבען זיינעם זון יוסף אונ נאך בעסער, דען איהר וועט דאך נאך האבען דיא פריידע דאס איהר עסט קיין גענאדענברויט, אויך וועט אייך ניט פעהלען ביא מיר אן איינעם הייליגען שפרעכצימער, וואו צוא בעשפרעכען זיך מיט דעם ליבען גאט, דען איך האב דאך דא אין מיינער פערמע איינע פרעכטיגע שולכעלע מיט א גרויסע אידעשע ביבליאטעק, וואס איז געבליבען פון מיינעם זעליגען פאטער. פאלגט מיך אונ בלייבט אין מיינער נאהע (בליזאסט) עס וועט אייך ניט גערייען (איהר וועט קיין חרטה האבען). נון בעשפרעכט אייך דאריבער מיט אייערעם איידים וועגען דער שטעלע וואס איך וויל איהם געבען. וועט ער וועלין איהר אנגעהמען, זא האפע איך דאס ער וועט העכסט צופריעדען זיין מיט איהר, נוא בין איך שוין צוא ענדע.

נאך איזט נימאנדען אין גאנץ האלאנד אזויא איינע גליקליכע פראפאזיציאן (פארשלאג) געמאכט געווארען וויא דיזע. אלזויא קיין וואונדער דאס דער אבראם האט עס וויליג אנגענומען, אונ אזויא אויך דאס גלייכען האט דער אהרן מיט פריידען אנגענומען דיא אנגעבאטענע פערוואלטערשטעלע אונ נאך מעהר צופרידען ווארען דערמיט דעם אבראמס פרויא אונ דיא טאכטער דיא הולדא, אונ ניט איינער פון דיא ביידע צדדים האבען געהאט, צייט זייא ווארען צוזאמען געקומען דיא מינדענסטע אורזאכע צוא בערייען (חרטה צוא האבען) אויף דיזען קלוגען שריט (שאג) וואס זייא האבען איצונד געטאן, דען זייא האבען פילע יארען פערלעבט אין דער גרעסטען איינטראכט (סאגלאסיע) מיט איינאנדער, אונ גאט האט געטאן דאס זייניגע דערביא. דען צייט דער אבראם איז אריין אין דער פערמע איז געווארען דער איזאק אונ זיינע פרויא פיל געזינטער אונ מונטערער אונ דיא

פֶערְמֶע (קָאלָאנְיֶע) וַואר גֶעשִׁיצְט פוּן פַייֶערְשַׁאדֶען (שְׂרֵפוֹת), דִיא סְקְלַאוֶוען פוּן קְרַאנְקְהַייטֶען אוּנ נָאטֶעס זֶעגֶען הָאט זִיךְ גֶעצַייגְט אִין דִיא פֶעלְדֶער אוּנ דִיא הֶערְדֶען סְטַאדֶעס, אִין דִיא פַאבְּרִיקֶען, אוּנ דֶער אברהם וַואר דָארְט גֶעעֶהרְט אוּנ גֶעשֶׁעטְצְט אַלְס אַיין הַיילִיגֶער פַאטְרִיאַרְךְ וִויא אַ מָאל זַיין בְּרוּדֶער יהושע.

9.

אַיין עֶטְוָואס אִיבֶּער דִיא פֶערְלִיבְּטֶע פָאר פָאלְק אוּנְזֶערֶע אוּנ אִיבֶּער זַייעֶר נַייגֶעבָּארֶענֶעם קִינְד וָואס וַואר דִיא פְרוּכְט פוּן זַייעֶר גֶעהַיימֶע אוּנ פֶערְבָּאטֶענֶע לִיבֶּע.

נוּן קֶעהרֶען מִיר אִינְז אִיצוּנְד אוּם צוּרִיק צוּא אוּנְזֶערֶע הוֹיפְּטֶערְצֵיילוּנְג דָאס הַייסְט צוּא אוּנְזֶער פֶערְלִיבְּטֶע פָאר פָאלְק, וַואס זַייעֶן דִיא הֶעלְדֶען פוּן אוּנְזֶער עֶרְצֵיילוּנְג. עֶס פֶערְשְׁטֶעהט זִיךְ פוּן זֶעלְבְּסְט דָאס נִיט דֶער אייזאק אוּנ נִיט דִיא אֵיידֶעקְסֶע, דִיא פְרוֹיא זַיינֶע, הָאבֶּען אַיין עֶטְוָואס גֶעוואוּסְט פוּן אַלֶעם דֶעם וָואס מִיר וֵוייסֶען וָואס עֶס הָאט פַאסִירְט מִיט דֶער הולדא אוּנ מִיט דֶעם אַראן דָארְט אִין אַמסטערדאם, זַייא הָאבֶּען גֶעמֵיינְט דָאס זַייא הָאבֶּען זִיךְ פֶערְהֵייראַטְהֶעט אוֹיף דֶעם גֶעוואוֹינְלִיכֶען וֶועג אוּנ עֶס אִיזְט אַלְזוֹיא פֶערְבְּלִיבֶּען אַיין גֶעהַיימְנִיס פִיר זַייא צַייט זַייא הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט. דִיא הולדא וַואר בַּייא אִיהר אָנְקוּמֶען אִין גוואדעלופא אִין דֶעם זִיבֶּענְטֶען מָאנַאט, אוּנ וַוייל זִיא הָאט גֶעהַאט אֵיינֶען שְׁוֶוערֶען טְרָאגֶען הָאט זִיא גֶעמוּזְט הִיטֶען אִיהר צִימֶער (דָאס הַייסְט פֶערְבְּלַייבֶּען צוּא הוֹיזֶע) אוֹיף דֶעם אָנְרָאטְהֶען פוּן דֶעם אייזאקס הוֹיז אַרְצְט בִּיז אִיהר נִידֶערְקָאמֶען (גֶעווינֶען) אוּנ הָאט גֶעבָּארֶען אֵיינֶע טָאכְטֶער, שֵׁיין וִויא פענוס (דִיא גֶעטִין דֶער לִיבֶּע) דָאס עֶס וַואר אֵיינֶע לוּסְט אָנְצוּזֶעהֶען אִיהר זֶעלְבְּסְט אִין דֶעם עֶרְסְטֶען טָאג פוּן אִיהר גֶעבּוּרְט, אוּנ נָאךְ הָאט זִיךְ נִיט אַזוֹיא גוּט בֶּעשְׁטֶעטִיגְט (מְקוּיים גֶעוָוארֶען) שִׁילֶערְס שְׁפְּרוּךְ, וָואס עֶר זָאגְט דָארְט אִין זַיין טֶעאַטֶער קאבאלא אוּנְד לִיבֶּע וֶועם דֶעם טַייפֶעל אַיין אֵיי אִין דִיא ווירְטְהשַׁאפְט גֶעלֶעגְט הָאט, דֶעם וִוירְד אֵיינֶע הִיבְּשֶׁע טָאכְטֶער גֶעבָּארֶען, וִויא בַּייא דֶער גֶעבּוּרְט פוּן דִיזֶעם מֵיידְכֶען, דֶען זִיא הָאט זַייעֶר פִיל בַּייגֶעטְרָאגֶען (פָאמְנַאעֶט) צוּא דֶעם רוּאִין (חוּרְבָּן) פוּן אִיהרֶע עֶלְטֶערֶען אַלְס אֵיינֶע הִימְלִישֶׁע פְערְגֶעלְטוּנְג פִיר זַייעֶרֶע יוּגֶענְדְזִינְדֶע זוֹיא מִיר וֶועלֶען דָא וַוייטֶער דֶערְצֵיילֶען. אוּנ וִויא אוֹיךְ דָאס אַרַיינְטְרֶעטֶען פוּן דִיזֶעם קִינְדֶע אִין גָאטֶעס וֶועלְט וַואר דָאךְ גַאנְץ אוּנְגֶעזֶעצְלִיךְ וִויא מִיר וֵוייסֶען, בַּייא אַלֶעם דֶעם וַואר זִיא (דִיזֶעם מֶעדְכֶען) אוֹיפְגֶענוּמֶען בַּייא אִיהרֶער גֶעבּוּרְט פְרֵיינְדְלִיךְ אוּנ לִיבְּלִיךְ פוּן דֶער גַאנְצֶען סְפָּאלֶענְטִישֶׁען פַאמִילְיֶע זוֹיא עֶס וֶוערְט אוֹיפְגֶענוּמֶען פוּן דֶער שְׁצִינְגֶלֶע דִיא אֵיי פוּן דֶעם קוּקוּק אַלְס

זיא ווערט אביינגעלייגט פון איהר מוטער אין איהרעס געסט*) ניט וויסענד

דאס

*) דער קוקוק איזט דערזעלבע פויגעל וואס הייסט ביא אונז קוקאווקע. דיזער פויגעל איזט איין עטוואס קלענער אלס איינע טויבע. ער איזט איין רויב פויגעל וואס האפט אונ עסט קליינע פייגעלאך, צום ביישפיל באראבייציקעס, שציגלעס. ער לייגט נור פיר אייער אין אנפאנג זומער, דאך ניט אלע פיר נאך איינאנדער, נור יעדע איינע אין איינער בעזונדערען וואכע, אונ דאהער, דאס הייסט אום דיא אייער זאלען ניט פערדארבען ווערען ביז זיא וועט זיך אויף זייא זעצען, לייגט זיא זייא אביין זייער בעהוטזאם אין דיא נעסטען פון אנדערע פייגלאך, אום יענע זאלען עס אויסבריהען אונ גראדע אין דיא נעסטען פון דיא קליינע פייגעלאך, יעדעס איי אין איינעם אנדערן נעסט אונ עס איזט ניט אבצוואוואונדערן זיך אום צוא זעהען מיט וואס פאר אפריידע דיזע קליינע פייגעלאך נעמען עס אויף אין זייערע נעסטען, פיפצען אונ שפרינגען, זינגען אונ טרילערן דערביא אונ מאכען פלאץ פיר דיזע אביינגעשמיגעלטע (אביינגעפעקעלטע) איי אין זייערע קליינע נעסטען, אונ עס איזט דאן קיין ארט ניט דא דארטען, ווארפען זייא ארויס אפאר איינענע אייער אונ זעצען זיך אויף איהר אונ בריהען איהר אויס אונ דאן גענעהרען זייא איהר מיט גרויס מיהע, דען דער נייגעבארענער קוקוק וואס איזט צעהען מאל גרעסער אלס זייערע איינענע נייגעבארענע קינדער, ברויכט צוא האבען נאהרונג (קארמע) צעהען מאל אזויא פיל וויא איינער פון דיא איהריגען אונ אין נויטפאל לאזען זייא גיבער פערשמאכטען אונ פערהונגערן זייערע איינענע קינדער אלס דיעזען פרעמדלינג, אונ אם ענדע, דאס הייסט, ווען דיזער אונגעבעטענע נאסט ווערט שוין אזויא גרויס אויסגעוואקסען דאס זיינע ערציהער זיינען ניט אים שטאנד שוין אויף קיין פאל צוא גענערען, דאן מאכען זייא גרויס לארעם אום צוא מאכען עס בעקאנט אונטער אלע ארומיגע פייגלאך אונ עס ווערט אלזויא געבראכט נעהרונג פון נאהענטען אונ פון ווייטען פון אלע זייטען, אונ גאר אם ענדע אלס דיזער צעגלינג (וואספיטאניק) איזט שוין גענוג מעכטיג צוא פערשאפען זיך אליין נאהרונג, שטילט ער זיינעם ערסטען הונגער דאן מיט דעם פלייש פון זיינע איינענע ערציהער אונ מיט דעם פלייש פון זייערע קינדער. איין בילד (פארשטעלונג) פון אונדאנק (כפוי טובה). ליידער האבען מיר אזעלכע עקזעמפלארען (פערזאנען) אויך אונטער אונז מענשען, זייער אפט טרעפט, דאס מען ערציהט אונדאנקבארע קינדער, איבערהויפט שניר, וואס מען האט אלעם גוטע פיר זייא געטאן אונ זיינען נאכהער מקצר דאס לעבען פון דיא עלטערן אונ פון שווער אונ שוויגער.

(אמער. געש.)

דאס

דָאס דיא פְּרוּכְט פוּן דִיזֶעם אֵיי, דָאס הֵייסְט דֶער קְלֵיינֶער קוּקוּק וָואס זִיא (דיא שְׁצִינְגֶלְע) וֶועט אִיהם אוּיסבְּרִיהֶען וֶועט אִיבֶּערְפִיהרֶען אִיהר אוּנ אִיהרֶע אֵיינֶענֶע קִינְדֶער. דֶען זִיא וַואר גֶעצֶערְטֶעלְט (גֶעפֶּיֶעסְצֶעט) אוּנ גֶעלִיבְּקָאזְט (גֶעלַאשְׁצֶעט), גֶעהֶערְצְט אוּנ אַם הֶערְצֶען גֶעדְרִיקְט דָאס מֶען הָאט מִיט רֶעכְט גֶעקֶענְט לֵייֶענֶען אוּיף אִיהר דֶעם פָּסוּק אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה דָאס אַזוֹיא אֵיין וֶועזֶען (בֶּעשֶׁעפֶּענֶעס) וָואס מֶען הָאט אִיהם גֶעוָואלְט פוּן דֶעם הַאלְזֶע שַׁאפֶען (דָאס הֵייסְט לוֹיז וֶוערֶען, פָּטוּר וֶוערֶען פוּן אִיהם) בַּייא זַיינֶעם וֶוערֶען אַקָארְסְט גֶעשַׁאפֶען (אִין מוּטֶערְלַייבּ) וִויא מִיר הָאבֶען דַארִיבֶּער שׁוֹין פְּארְהֶער גֶעשְׁרִיבֶּען, אִיזְט גֶעוָוארֶען בַּייא זַיינֶער גֶעבּוּרְט גֶעקוּסְט אוּנ גֶעדְרִיקְט צוּם בְּרוּסְט. נוּר אָבֶּער אַזוֹיא פַּאסִירְט עֶס אִימֶער מִיט אַלֶען דֶענְיֶענִיגֶען וָואס וֶוערֶען בֶּעשְׁטִימְט פוּן דֶער גֶעטְלִיכֶען פְּארְזֶעהוּנְג (הַשְׁגָּחָה) צוּא בֶּעוִוירְקֶען וָואס וִויכְטִיגֶעס דוּרְךְ זֵייא אִין דִיזֶעם עוֹלָם, הֵין צוּם גוּטֶען אוּנ הֵין צוּם שְׁלֶעכְטֶען (אם לשבט אם לחסד) דָאס זֵייא וֶוערֶען אִימֶער וִויא דוּרְךְ אַיין וואוּנְדֶער גֶערֶעטֶעט פוּן אַלֶע זֵייעֶרע גֶעפַאהרֶען אִין וֶועלְכֶע זֵייא שְׁוֶועבֶּען, פוּן פַּייעֶר, פוּן וַואסֶער, פוּן הוּנְגֶערְסְנוֹיט; וִויא עֶס אִיזְט צוּא זֶעהֶען פוּן דֶעם וָואס עֶס הָאט פַּאסִירְט בַּייא דֶער גֶעבּוּרְט פוּן משה, דָאס עֶר וַואר אִין וַואסֶער גֶעוָוארְפֶען, אַברהם אִין פַּייעֶר, בַּייא דֶער גֶעבּוּרְט פוּן כורש מלךְ פרס דָאס מֶען הָאט אִיהם בַּאלְד נָאךְ זַיין גֶעבּוּרְט אִין אֵיינֶער וִויסְטֶע אוּיסְגֶעזֶעצְט אוּם עֶר זָאל וֶוערֶען פֶערְהוּנְגֶערְט אוּנ וַואר דָארְט עֶרְהַאלְטֶען בַּייא דֶעם לֶעבֶּען דוּרְךְ אֵיינֶע צוֹיג וָואס הָאט אִיהם אוּיסְגֶעזוֹיגֶען אוּנ דָאס גְלַייכֶען וַואר גֶעשֶׁעהֶען מִיט דיא בֵּיידֶע פְּרִינְצֶען רעמוס אוּנ רעמוּלוּס*) דֶען זֵייא בֵּיידֶע וַוארֶען אוּיךְ גֶענַאהרֶעט אִין זֵייעֶרֶער צַארְטֶען קִינְדְהַייט פוּן אֵיינֶער וֶואלְפִין אוּנ אַזוֹיא וַואר דֶער פַאל מִיט נָאךְ פִילֶע הִיסְטָארִישֶׁע פֶּערְזָאנֶען**) וָואס וַוארֶען בֶּעשְׁטִימְט פוּן גָאט צוּ בֶּעלוֹינֶען אָדֶער צוּא בֶּעשְׁטְרָאפֶען דוּרְךְ זֵייא זַיין וֶועלְט, דָאס עֶר הָאט זֵייא דוּרְךְ אַיין וואוּנְדֶער בַּייא דֶעם לֶעבֶּען עֶרְהַאלְטֶען אוּם אוּים צוּפִיהרֶען דוּרְךְ זֵייא זַיין צִיל, אוּנ אַזוֹיא וַואר אוּיךְ דָא דִיזֶער פַאל מִיט דֶער גֶעבּוּרְט פוּן דִיזֶעם מֵיידְכֶען, דָאס עֶר הָאט עֶס בֶּעשִׁירְמֶעט אִין אָנְפַאנְג אַלְס זִיא וַואר נָאךְ אַיין פֶּעטוּס***) אִים מוּטֶערְלַייבּ פוּן אֵיינֶער אָפְּטְרַייבּוּנְג אוּנ נַאכְהֶער בַּייא דֶער גֶעבּוּרְט אַיינְגֶעהִיט פוּן

אונזערע

(*מגלת אסתר ג׳. אלא יתום אתה היית עוזר. שני יתומים שנשתיירו לו זה רומוס ורומילוס נתת רשות לה לזאבה להניקו ובסוף עמדו ובני שני צריפין גדולים ברומי׳.

**) דָאס זַיינֶען אַזֶעלְכֶע אַסָאבֶּעס וֶועלְכֶע עֶס הָאבֶּען גֶעשְׁפִּילְט אַזוֹיא אֵיינֶע גְרוֹיסֶע רָאלֶע אִין דֶער וֶועלְט, דָאס זֵייא וֶוערֶען בֶּעשְׁרִיבֶּען אִין דֶער וֶועלְט גֶעשִׁיכְטֶע.

***) אַיין פֶּעטוּס הֵייסְט: דִי נָאךְ אוּנְצֵייטִיגֶע לִיבֶּעס פְּרוּכְט אִין דֶעם מוּטֶערְלַייבּ. (אמער. געש.)

איינער ערוויררונג וואס דיזעס איזט דאס גוואוינליכע לאאז (גורל) פון אלע אונזערע פאבאצנע קינדער, פערגעוויס אום נור אבצורעכענען זיך דורך איהר מיט איהרע עלטערן פיר דיא קריינקונגען וואס זייא האבען צוגעפינט (פעראורזאכט) זייערע עלטערן דורך זייער פעהלטריט (אשיבקא) אונ גראדע אויף אזויא איינע ארט אונד ווייזע (אופן) וויא זייא האבען פערדארבען דאס הייסט דורך איינע פערפיהרונג. דען גאט לוינט אונ שטראפט אימער מדה כנגד מדה אונ אם דייטליכסטען איזט עס צוא מערקען ביי דיא בעשטראפונגען אונ בעלוינונגען אין דיא ענינים פון כבוד אב ואם וייל אונדאנק איזט דיא גרעסטע זינדע*) אונ איהרע שטראפע בלייבט ניט לאנגע אויס, וויא דער פסוק זאגט, משיב רעה תחת טובה לא תמיש רעה מביתו (משלי י״ג) אונ ווער נאך אין דער וועלט עמפפאנגט אזויא פיל גוטעס פון דעם צווייטען אלס איין קינד פון זיינע עלטערן אונ לייდער זיינען גאנץ ווייניג אונטער אונז וואס זאלען זיך צייגען דאנקבאר געגען זייערע עלטערן. פערקעהרט נאך מען בעגעהט זיך מיט זייא נאך פיל שלימער אלס מיט איינעם פרעמדען, וועהע יענע עלטערן וואס קומען אן אויף דער עלטער צוא דער הילפע פון זייערע קינדער! זייא ווערען דאן בעהאנדעלט פון זייא נאך פיל שלימער אלס זייערע דינסטען אונ בפרט נאך אין יענע הייזער וואו דיא שניר זיינען דיא הויזענטרעגערינען (דאס הייסט דיא אשת חיל, דיא עקרת הבית) דא זיינען שוין דיזע עלענדע ניט זעדנע אויך אין קללות אונ צייטענווייס אויך אין א קלאפ, דען אזעלכע קאנאליעס האבען אפענע מיילער אונ אפענע הענט אונ ווילען דורכאויס דאס זייא זאלען שטארבען פאר דער צייט**) אונ זיינען ניט יוצא מיט דעם וועלען אליין, ניין, זייא זיינען זייא טאקע מקצר דאס לעבען אונ שעמען זיך נאך ניט צוא בעוויינען זייא אלס זייא שטארבען אונ וויינען רויט זייערע אויגען אויך אלס זייא זיינען זייא מזכיר נשמות, אונ עס טרעפט נאך זייער אפט ביי מאנכע שניר אונ פיליייכט נאך ביי מאנכע טאכטער, דאס קומענדיג פון שול אחרון של פסח אדער שמיני עצרת

---

*) דער גרעסטער טהייל פון דיא אלע מצות, וואס געפינען זיך אין אונזער תורה זיינען געגרינדעט אויף דער מדה טובה פון דער דאנק=בארקייט, דען עס ווערט כמעט ביי יעדער מצוה דערמאנט אלץ דער ענין פון יציאת מצרים, דאס הייסט אום מיר זאלען ניט פערגעסען דאס גאט האט אונז ארויסגענומען פון מצרים אונ דאס מיר זיינען געוועזען אמאל גרים אונ ארעמע שלעפער אונ דאס וואס מיר זיינען איצונד לייטענגליך רייך אונ געזיטעט, האבען מיר עס נור גאט אליין צוא פערדאנקען.

**) איין מעהרערעס איזט דאריבער צוא לעזען אין מיינער געשיכטעל וואס הייסט כבוד אב אונ אין מיינער תחינה פון הזכרות נשמות. עס ווערען נכשל אין דער זינדע פון ניט עהרלאך האלטען עלטערן זעלבסט לומדים.

(אמער. געש.)

עֲצֶרֶת, רוּנַאעט זִיא אוֹיס דֶעם נָאךְ לֶעבֶּענְדֶען שְׁוֶוער אָדֶער שְׁווִינְגֶער אָדֶער דֶעם טַאטֶען אָדֶער דִיא מַאמֶען נָאךְ בֶּעפָאר זִיא הָאט נָאךְ גֶעטְרַאכְקֶנעט דִיא טְרֶערִין וָואס זִיא הָאט אָקָארְסְט אוֹיסְגֶעוֵוייְנְט אִין שוּל בַּייא דֶעם מַזְכִּיר נְשָׁמוֹת־זַיין אַיינֶעם פֶערְשְׁטָארְבֶּענֶען פוּן זֵייא בֵּיידֶען. אַזוֹיא וַוייט זַיינֶען מִיר אִין שְׁטַאנְד אוּנְז זֶעלְבְּסְט צוּא בֶּעטְרִינֶען. —

נוּן קֶעהרֶען מִיר אוּנְז צוּרִיק צוּ דֶעם לוּיף (חָאד) פוּן אוּנְזֶערֶער עֶרְצֵיילוּנְג. דָאס גֶעבָּארֶענֶע מֵיידְכֶען וַואר אַיין ווִילְקָאמֶענֶער גַאסְט אוּנ וַואר גֶענַאנְט (מֶען הָאט אִיהר אַ נָאמֶען גֶעגֶעבֶּען) דִיאנַא (פוּן דינה) אַלְס אַיינֶע פְּרָאפֶעטִישֶׁע (נְבִיאֶדִיקֶע) פָּארְבֶּעדַייטוּנְג, דָאס עֶס וֶועט מִיט אִיהר גֶעשֶׁעהֶן וִויא מִיט יֶענֶעם מֵיידְכֶען נָאךְ וֶועמֶען זִיא הֵייסְט, אִיךְ מֵיין עֶס דִיא דינה יעקב'ס טָאכְטֶער דָאס זִיא וֶועט וֶוערֶען אוֹיךְ פֶערְפִיהרְט דוּרךְ אַיינֶען פֶערְפִיהרֶער, יֶענֶע דוּרךְ שכם אוּנ דִיזֶע דוּרךְ אַיינֶען גֶעווִיסֶען מוּרַאט וִויא מִיר וֶועלֶען דָא בַּאלְד דֶערְצֵיילֶען. דֶערְוַוייְלֶע וַואר דִיזֶעס קִינְד דִיא לוּסְט אוּנ דִיא פְרֵיידֶע פוּן דִיזֶען בֵּיידֶען פַאמִילְיֶען. מֶעהר פַאר אַלֶעמֶען הָאט דִיזֶע קְלֵיינֶע אִינְטֶערֶעסִירְט דֶער איידעקסע אוּנ עֶס וַואר אִיהר דָאס נִיט צוּא פֶערְדֵיינְקֶען דֶען זִיא וַואר דָאךְ אַיינֶע קִינְדֶערְלָאזֶע (אַיינֶע עֲקָרָה) אוּנ דִיזֶע אַרְט פְרוֹיעֶן (דִיא עֲקָרוֹת) צֶערְטֶעלֶן (פִּיֶעסְצֶען) אִים פַאל וֶוען זֵייא בֶּעקוּמֶען נִיט אִירְגֶענְד וואו אַיין קִינְד, אוֹיס נוֹיט, אַיין פֵייגֶעלֶע אָדֶער אַהִינְטֶעלֶע, אוּנ אִיזְט אִיהר גֶעוָוארֶען אַלְזוֹיא מִיט דֶער צֵייט לִיבּ אוּנ טַייֶער אַלְס אַיין אַיינֶענֶעם קִינְד אוּנ הָאט אַלְזוֹיא שׁוֹין בֶּעצֵייטֶען, דָאס הֵייסְט בַּייא דֶעם עֶרְסְטֶען גֶעבּוּרְטְסְטָאג אִיהרֶען, פֶערְשְׁפְּרָאכֶען צוּא מַאכֶען אִיהר פִיר דִיא עֶרְבִּין פוּן אִיהר פֶערְמֶענֶען וָואס בֶּעשְׁטֵייט אִין אַיינֶער הַאלְבֶּען פֶערְמֶע אוּנ אִין אַיין מִילְיָאן פְרַאנְק, דֶען דִיזֶעס וַואר פֶערְשְׁרִיבֶּען אוֹיף אִיהר נָאמֶען אוּנ זִיא וַואר נָאךְ אִין דֶער מֵיינוּנְג דָאס דֶער איזאק אִיהר מַאן וֶועט עֶס אִיהר נָאכְטָאן מִיט זַיינֶער אַנְדֶערֶן הֶעלְפְט, דֶען פַאר דֶער הַאנְד הָאט עֶר דָאךְ קַיינֶען נָאהֶענְטֶערֶען עֶרְבֶּען (יוֹרֵשׁ) אַלְס זַיינֶעם פֶּעטֶערְס קִינְדֶער. דִיזֶעס פֶערְשְׁפְּרֶעכֶען אִיהרֶע וַואר דֶעם אברהם פִיל מֶעהר אַלְס נֶעווִיס אוּנ הָאט זִיךְ נִיט גֶעקֶענְט גֶענוּג אָבְּוואוּנְדֶערֶען אִיצוּנְד אִיבֶּער דִיא קְלוּגֶע רֵייד פוּן דֶעם דניאל אקאסטא וָואס עֶר הָאט אִיהם גֶעזָאגְט אַלְס עֶר הָאט אִיהם גֶעפְרֶעגְט אוּם אַיינֶען רַאטְה וֶועגֶען דֶעם אוּמְשְׁטַאנְד וָואס עֶר הָאט דַאן גֶעהַאט מִיט דֶער גֶעהֵיימֶען פֶערְהֵייראַטְהוּנְג פוּן זַיינֶער טָאכְטֶער, דָאס עֶס אִיזְט נִיט דָא אִין דֶער וֶועלְט אַיינֶע רָעָה מוחלטת (אַיינֶע דוּרְכְאוֹיסִיגֶע רָעָה). נֵיין, יֶעדֶעס אוּמְגְלִיק פִיהרְט אוֹיךְ צוּא וָואס גוּטֶעס אוּנ נָאךְ זֵייעֶר אָפְט צוּם גוּטֶען גְלִיק וִויא דֶער פַאל וַואר בַּייא דֶעם יוסף דָאס עֶר הָאט גֶעזָאגְט, אתם חשבתם לרעה וד' חשבה לטובה, דֶען עֶר הָאט אִיצוּנְד שׁוֹין גֶעזֶעהֶן בְּחוּשׁ דָאס עֶס לָאזְט זִיךְ אַזוֹיא אוֹיס, דֶען גְרַאדֶע דָאס שְׁוַואנְגֶער וֶוערֶען פוּן זַיינֶער טָאכְטֶער וָואס עֶר הָאט עֶס גֶעהַאלְטֶען פִיר אַיין וַואהרֶעס אוּנְגְלִיק, הָאט עֶס אִיהם אוּנ זַיינֶע פַאמִילְיֶע גֶעפִיהרְט צוּא

איינעם גרויסען גליק, דען ערסטענס וועלען זיינע קינדער ווערען מיט דער צייט ערבען (יורשים) פון א מיליאנאווען פערמעגען, אונ צווייטענס האט ער דורך דעם בעקומען איינע העכסט גוטע געלעגענהייט אזויא ער אונ אזויא אויך זיינע פרויא צוא פערלעבען זייערע לעצטע יאהרען העכסט גליקזעליג, דאס הייסט אין וואוילשטאנד, אין מנוחה אונ אין כבוד אונ דאס גלייכע; זיינען זיינע קינדער אויך דערוויילע פערזארגט מיט פרנסה בכבוד אן זארג אונ אן באָרג, דען ער האט בעקומען צוואנציג טויזענד פראנק איין יאהרליכעס געהאלט חוץ קוואַרטיר אונ ארדינאריע אונ בעדינונג אונ מען איזט העכסט צופרידען מיט איהם. אזויא האבען זייא דארט פערלעבט גאנצע זיבעצעהן יאהר אין נחת אונ אין דער גרעסטען איינטראכט (שלום אדער אחדות) ער דער אברהם אונ זיינע פרויא. ניט איינע סעקונדע פון דיזע יאהרען וואר זייא געטריבט דורך איינע זארגע אדער קימערנים פון זיך אדער פון זייערע קינדער פון דעם אראן אונ זיינער פרויא, פערקעהרט נאך, זייא האבען נאך דערלעבט צוא האבען נחת פון זייא, דען דיא טאכטער זייערע האט זיך זייער גוט פערטראגען מיט איהרעם מאן אונ דאס גלייכען ער מיט איהר זייער פריינדליך אונ ליבליך, אויך האבען זייא פיל פריידען ערלעבט פון דער ענקעלין, דיא דינה. זיא האט זיך ענטוויקעלט איין העכסט בליהענדעס מיידכען. גוט אויסגעבילדעט אונ גוט ערצויגען דאס זיא וואר וויא צוא זאגען דיא פערלע פון גוואדעלופא, דער שטאלץ פון זייער פאמיליע, דיא פריידע פון איהרע עלטערן אונ דער צייט פערטרייב פון דער עכסה אונ פון איהרעם מאן וואס זייא ביידע האבען איהר אין איהרעם פיערצעהנטען יאהר, וואס זיא איזט דאן געווארען מינדיג (סאווערשענאלעטנע), פערשפראכען הויך אונ טהייער דאס זיא ווערט זיין זייערע ביידענס ערבין (יורשטע) אונ דאס גלייכען דאס זייא זיינען אין דער מיינונג צוא טאן מיט איהר איינען גרויסען שדוך גיך אונ באלד, נאך פאר דעם לעבען פון דעם אבראם איהרעם גרויספאטער. אין נאטעס אנאלען (רעכנונגסביכער) אבער וואר גאנץ אנדערש געשריבען, וויא מיר וועלען דא וייטער ערציילען.

אלזויא מיינע טהייערע לעזער אונ לעזערינען, זיבעצעהן רוהיגע יאהרען אהנע (אן) איינעם מינדעסטען אונטערברעכען (הפסק), האט פילעס צוא זאגען אין איינעם מענשענלעבען, בפרט נאך צוא דער עלטער, וואס מען קען זיך מיט רעכט דאריבער אויסדריקען מיט דיזע ווערטער „לא כל אדם זוכה„ אונ דער צוא נאך אין אזעלכע טריבע צייטען וויא דאן וואר אין גאנץ עאוראפא אונ אין פילע אמעריקאנישע אינזעלן, דען דאן האט שוין אנגעהייבען צוא וואגען (וואלנאוואט) דיא גרויסע פראנצויזישע רעוואלוציע, וואס עס וואר דאן קיין שטאדט אונ קיין ארט געבליבען רוהיג. אויף דער אינזעל סאנקט דאמינגא וואס ליגט ניט וייט פון גוואדעלופא אונ וואס האט דאן געהערט צוא דיא פראנצויזען וואר אין דיזער צייט איין

(אמער. געש.)

נוואלמינער אויפשטאנד (מרדה) פון דיא סקלאווען אנטקעגען זייערע טיראנישע העררען בייא זייער דערוויסען זיך פון דער פראקלאמאציע (אביאוולעניע) פון פרייהייט אונ גלייכהייט וואס דיא נייע פראנצוזישע רעגיערונג האט דאן געלאזט אנקלעפען אין גאנץ פראנקרייך אן אלע ראגעז פון דיא גאסען, דאס הייסט, דאס עס זאל שוין מעהר ניט זיין אין אלע לענדער וואס געהערען צוא פראנקרייך קיינע לייבאייגענע (פאדאנעס) אונ קיין פריץ, דאס הייסט קיין שלאכציץ, דאס אלע זיינען גלייך איינער דעם אנדערן אהנע אונטערשיד, מען געהערט צוא זיין אונטערטהאן נור דער איינציגען רעגיערונג אונ אזויא ווייטער, צווואר ווארען דאן נאך ניט אזויא דייטליך געזאגט דאס מען מיינט דיא נעגערסקלאווען אויך דארונטער, בייא אלעם דעם וואר דיזע נאכריכט פיר דיא סאנקטדאמינגישע סקלאווען וואס ווארען דארט זעקס מאל אזויא פיל אלס דיא דארטיגע עאוראפייער, וואס האבען מיט זייא געארבייט פיל שווערער אלס מיט פיהע, וואר דיזע נאכריכט פיר זייא וויא ווייהרוך פיר דען טייוועל, זייא האבען אויסגעמארדעט זייערע העררען מיט מיתות משונות אונ דערצוא פערברענט אלע זייערע פלאנטאזען אונ אזעלכע פעלע זינד געשעהן אויף נאך אנדערע פראנצוזישע אמע-ריקאנישע אינזעלן, איין אויסנאם דערפון וואר דאן גוואדעלופא, עס איזט איבערגעגאנגען איבער איהר דיזע אונרוהיגע אונ העכסט געפעהרליכע צייט וויא איינע ווינטע (פוסטע) וואלקע, וואס גייט איבער אן דונער, אן בליץ אונ אן האגעל אונ רעגען, דען דיא דארטיגע רעגירונג פון דער אינזעל גוואדעלופא האט דיזע אונגליקליכע פראקלאמאציע (אבי-יאוולעניע) גאנץ אונד גאר אונטערגעשלאגען (פערטייעט) אונ עס וואר פערבאטען בייא איינער טאדעסשטראפע צוא ריידען איין וואָרט דאריבער, אונ דערצוא נאך האט דיא דארטיגע רעגירונג געהאלטען דיא דארטיגע סקלאווען אין צוויק מעהרערע יאהרען נאך דיזער בלוטיגען געשיכטע ביז זייער בעפרייט ווערען אויף איינעם פרידליכען וועג, וויא עס איזט אייך בעקאנט, מיינע לעזער אונד לעזערינען, וואס האבען פיללייכט געלעזען אין דער וועלט געשיכטע דאריבער.

גענוג, גוואדעלופא האט יענע שטירמישע צייט פערשלאפען וויא איצונד איינע שבועות-נאכט, אונ מיטאונטער דיא דארטיגע פערמער, אויך דיא גאנצע ספאלענטישע פאמיליע, דער אבראם מיט דעם איזאק אונ מיט אלען דען איהריגען, דערפאר אבער האט דיזע אינזעל שטארק געליטען פון איינעם אנדערען אונגליק אם ענדע פון דיזען צייטרוים (משך), פון איין אונגליק, בעסער צוא זאגען פון איינער פלאגע וואס עס וואר דורך איהם צערשטערט דאס וואהל (גוטער שטאנד) פון פילע דארטיגע פאמיליען, אם מעהרסטען אבער האט עס רואינירט (חרוב געמאכט) דיא ספאלענטישע פאמיליע. דיזע פלאגע איזט בעשטאנען אין איינער עפידעמיע (פעסט) וואס

וואר

וואר פערשלעפט אהין אין דעם צוויא אונ ניינציגסטען יאהר דורך איין אסטאינדישעס שיף, אונ האט דארט גרויסע ליקען (שצערבעס אדער בלויזען) אונטער דעם דארטיגען נארד געריסען דען עס זייגע אויסגעשטארבען מעהר אלס צעהן פראצענט פון דער דארטיגען בעפעלקערונג אונ אונטער דיזע אפפער (אומגעקומענע) ווארען דרייא גרויסע מיטגליעדער (צלענעס) פון דער ספאלענטישען פאמיליע. דיזע דרייא ווארען קיינע אנדערע אלס דער אבראם דער איזאק אונ זיינע פרויא דיא עכסה אדער דיא איידעקסע. אונ פון דיעזער צייט אן האט שוין איינגעטראטען איין גרויסער קריזיס (פערעמיענא) אין דיזער ביזהער זא רוהיגען פאמיליע, דען עס האט אנגעהייבען צוא געהמען איינע גאנץ אונגליקליכע ווענדונג אזויא אין זייער הויזהאלטונג (האזיאסטווא) אונ אזויא אין זייער הויזפרידען, וויא מיר וועלען עס דא באלד מיטטהיילען (ערצייילען).

8.

הוגא דער אונטערפערוואלטער אונ דיא ערבשאפט (ירושה).

בעפאר מיר וועלען צוטרעטען צוא אונזער ווייטערדיקע ערציילונג מוז איך איך, מיינע לעזער אונ לעזערינען, בעקאנט מאכען מיט איינער געוויסען פערזאן וואס מיר האבען איהר דערמאנט גאנץ פליכטיג (פארבייגייענדיק) אין דעם אכטען קאפיטעל פון אונזער ערציילונג אונ וואס עס שפילט גראדע איינע גרויסע ראלע אין אונזערער ווייטערדיקער ערציילונג, איך מיין עס דעם הוגא, וואס וואר פריהער פערוואלטער ביא דעם איזאק איבער זיינע ביידע פערמען, דאס הייסט אזויא לאנג ביז עס איז אנגעקומען דער אראן קיין גוואדעלופא מיט זיינער פרויא אונ שוויגערעלטערן. ער וואר דאן אלט קוים איינאונצוואנציג יאהר, אינגער פאר דעם אראן מיט פינף יאהר, ער וואר קיין געבארענער עאוראפייער נור איין קוואדראן*) איין גע-בארענער שקלאווענקינד פון איינער שייגען מולאטקע אונ פון איינעם עאורא-פייער דאס הייסט דאס אזויא וואר איהם צוא פערשטיין פון זיינער ווייסען הויט פארבע דאס זיא (זיינע מוטער) האט איהם געהאט נור פון איינעם

ווייסען

*) איין קוואדראן הייסט אזויא איין גענערסקלאווע וואס שטאמט ארויס פון אזעלכע עלטערן וואס האבען שוין גאנצע פיר דורות אלץ זיך מזווג געווען מיט עאוראפייער אונ מיט עאוראפייערינען אונ דיא פארבע פון זיין געזיכט האט נור איינע העכסט קליינע שפור (סליעד) נאך פון דער נעגערפארבע, אונ ביא אלעם דעם וואר ער נאך בעהאנדעלט אלץ וויא איין נעגערסקלאווע אונ האט קיינע עאוראפייאישע רעכטע צוא ווערען איין ציגאווניק

(אמער. געש.)

ווייסען אבער ניט פון איינעם מולאטען, ווער אבער זיין פאטער וואר, וואר עס גאנץ אונבעקאנט אונ אזעלכע קינדער פון סקלאווען וואס מען האט ניט געוואוסט ווער עס זיינען זייערע פאטער (מאטעס) ווארען דאן פיל מעהר אלס דיאיעניגע וואס ווארען יוא בעוואוסט אונ מען האט זיך גאנץ ווייניג געקימערט אום דעם, פילגלייך זייא ווארען אלע צוא סקלאווען געמאכט, נור מיט דעם אונטערשייד דאס דיא קווארדאנען וואס ווארען שוין עהנליך (פאהאזע) צוא איינעם עאוראפייער, ווארען פון דיא פערמער בענוטצט צוא זייערע הייזליכע בעדינונג. אזויא צום ביישפיל פיר קאמער־מיידכען פיר קאמערדינער, מאנכע פון זייא פלעגען צוא ווערען געמאכט פיר האפמייסטער (דווארעצקעס) אונ הויזהאלטעריגען, דען דיזע זארטע סקלאווען אונ סקלאווינען וואר ערלויבט צוא לערנען שרייבען, רעכענען אונ דאס גלייכען בוכהאלטעריי אונ שפראכקענטניסע, דען מען פלעגט צוא מאכען פון זייא פערוואלטער אין פאבריקען אונ אין געשעפטען אונ אלס זייא האבען זיך געפיהרט בראוו אונ עהרליך ווארען זייא ענדליך בעפרייט פון זייערע הערען אונ גוט בעלוינט.

דיא מוטער פון דיזעם הוגא וואס וואר שוין איינע טראנא (דאס הייסט אזויא איינע מולאטקע וואס שטאמט ארוים פון אזעלכע נעגער וואס האבען זיך שוין גאנצע דרייא דורות נאך דער רייהע פערהייראטהעט מיט עאורא־פייער אונ עאוראפעערינען) אונ וואר אלזויא נאך פיל שענער אלס איינע עכטע עאוראפייערין, וואר אויפגענומען געווארען פון דער איידעקסע עלטערן מיט ביידען הענדען אין איהרעם הויזהאלט (סעמייסטווא), דען איהרע מוטער וואר איינע סקלאווין פון זייער קאלאניע, אלס זיא וואר נאך א קינד פון צעהען יאהר אום צוא זיין איינע געשפילין (חברטע פיר זייער טאכטער דיא איידעקסע (עכסה) וואס וואר דאן אין איהר עלטער, אונ נאכהער אלס דיא איידעקסע איזט געווארען שוין אין היבשעס מיידכען, איזט זיא געווארען איהרע געזעלשאפטערין אונ צוגלייך איהר צאפע*) אונ אם ענדע אלס דיא עכסה האט זיך פערהייראטהעט מיט דעם איזאק, איזט זיא גע־ווארען איהר הויזהעלטערין אונ זייא האבען זיך ביידע פערטראגען גאנץ שוועסטערליך מיט איינאנדער, דען זייא האבען זיך גאנץ אויפריכטיג געליבט אונ דיא איידעקסע וואר אימער אין דער מיינונג צוא בעפרייען איהר אונ צוא פערהייראטהען מיט איינעם פרייען עאוראפייער, וואס איזט אין איהרעם פאטערס דינסט, ליידער איזט אבער דיזער איידעלער וואונש איהרער ניט צוא איינער רייפע (צייטיגונג) געקומען דען אין א פאר יאהר נאך איהר האכצייט איזט זיא (דיא העלענע) דען אזויא האט זיא געהייסען, שוואנגער

גענוואָרען

---

*) צאפע הייסט אזויא איין קאמערמיידכען וואס פערשטייט אויסצופוצען איהר דאמע וויא עס פאסט צוא יעדער צייט אונ צוא יעדער געלעגענהייט.

(אנמער. נעש.)

געווארען דורך איינע פערפיהרונג צום פערדרוס דער איידעקסע וואס וואר איהר העכסט גוט אונ וואס האט איהר דאהער אלזא געבראטהען דאס זיא זאל טאן אלע מעגליכקייט אין דער וועלט אום לויז צוא מאכען זיך פון דיזער שענדליכען לאסט, וויא אלע אנדערע איהרעס גלייכען, וואס האבען נור איינע אויסזיכט צוא מאכען איינע גוטע פארטהיע (שדוך), זייא טוען עס (מאכען זיך לויז דערפון) אהנע זיך צוא שייען (צוא פירכטען) צוא געברויכען דערביי איין העכסט פערבאטענעס אונ העכסט געפעהרליכעס מיטעל, דאס הייסט דאס אבטרייבען, זיא האט איהר געפאלגט, ליידער וואר עס שוין צוא שפעט, דיזעס מיטעל האט געווירקט נור אויף איהר געזונד, דאס הייסט, זיא האט זיך צוגעצויגען נור איינע געפעהרליכע קראנקהייט דורך דעם, דער לייבעספרוכט (דאס הייסט דעם קינדע) האט עס אם מינדעסטען ניט געשאדעט, דען ער איזט געבארען געווארען צוא דער רעכטער צייט אונ דערצוא נאך העכסט געראטען, געזונד אונ בליהענד שיין אונ וואר דאהער איין גוטער נאסט ביי דער מוטער אונ דאס גלייכען אויך ביי דער איידעקסע, דען ער וואר איין גוטעס צייט פערטרייב ביי איהר, אונ ער (דיזעס קינד) האט גענאסען (בעקומען) דארט אין שטוב איינע זייער גוטע ערציהונג, אלס האטע ער געוועזען איין איינענעס קינד, אונ מען האט איהם געבילדעט אלס ווארע ער געבארען פון עאוראפייאישע עלטערן, וואס האבען זיך פערהייראטהעט געזעצליך (זאקאננא) אונ עס וואר איהם ניט צור שאנדע דאס ער ווייס ניט ווער זיין פאטער איזט, וויא דער פאל איזט מיט אזויא איינעם קינדע פון פרייען עלטערן, וואס ער ווערט דאן בלאמירט (געשענדעט) מיט דעם נאמען באסטארד (ממזר). ניין, ביי אזויא א קינד וואס וואר נור אין סקלאווענשטאנד געבארען וואר קיינע נאכפראגע געמאכט איבער זיינען פאטער (דאס הייסט ווער ער איזט) אונ דיזע געזעטצע וואר אויך זעלבסט ביי אונז יודען אלס מיר ווארען אין אונזער לאנד, דען אזויא זאגען אונזערע חכמים אין יחוס לעבדים דאס הייסט דאס אין דעם סקלאווענשטאנד האט יחוס קיינע זנאצעניע, דאס הייסט עס איזט ניט מעלה אונ ניט מוריד צוא ער וויים ווער זיין פאטער איזט אדער ניט, אלץ איינס.

אונ ווייל ער (דיזעס קינד וואס האט געהייסען הוגא) וואר איין קינד מיט גרויסע פעהיגקייטען (ספאסאבנאסט) אונ האט שוין געהאט איין וואהרעס אונ עכטעס עאוראפייאישעס אויסזעהען, זא האט איהם ליב בעקומען אויך דער איזאק, דאס ער פלעגט איהם זעלבסט אונטעררירכטען (לערנען) אונ צוואווייזען אין שרייבען רעכענען, אונ אין דער מעכאניק פון דיא מאשינען וואס ווארען אין זיינער פאבריק, קורץ געזאגט, ער איזט געווארען אזויא וויט בעליבט ביי זיאביידען, ביי דער עכסה אונ ביי דעם איזאק, דאס זייא ביידע האבען פערשפראכען דער מוטער זיינער (דער

העלענען

העלענען) פאר איהר טויט, וואס איזט געשעהן אין זיינעם ניינטען יאהר, דאס זייא וועלען מאכען פון איהם מיט דער צייט איינען גוטען פערוואלטער איבער זייערע פערמעגס אונ וועלען איהם הערנאך בעפרייען אונ זייא האבען ווירקליך וואָרט געהאלטען, דען דער איזאק האט איהם שוין אין זיינעם זעכצעהנטען יאהר איבערגעטראגען דיא פראוולעניע (צוואר אונטער זיינער איינענען לייטונג) פון זיינע ביידע פערמעגס אונ וואר העכסט צופרידען מיט איהם, דען ער איזט געוועזען גאנץ ספאסאבנע דערבייא אונ זייער בראוו אונ טרייא. בייא אלעם דעם וואר דיזע גרויסע געפעליגקייט אונד צופרידענהייט מיט איהם בעגרינדעט אויף פיל וויכטיגערע אורזאכען אלס דיזע וואס מיר וויסען פון זייא ביז אהער, דאס זיא (דיא איידעקסע עכסה) וואר איהם גוט נור אויס הוילע פריינדשאפט צוא זיינער מוטער אונ דאס גלייבען אום צוא בערוהיגען איהרע געוויסענביסע (אוגריזעניע סאוועסטי) וואס זיא האט איהר צוגירעט צוא טאן אזויא איינען שריט וואס האט איהר צוגעצויגען אזויא איינע קראנקהייט וואס זיא האט געליטען פון איהר מעהרערע יאהרען אונ איזט אם ענדע דערפון געשטארבען אונ דאס ער (דער איזאק) וואר איהם אזויא וייט גענייגט נור וועגען זיינע גרויסע פעהיגקייטען (ספאסאבנאסטי).

ניין, זיא וואר איהם אם ענדע גוט אונ ערגעבען נור אויס איינער פערבאטענע ליבע צוא איהם, דען ער וואר שיין וויא איין יאזעף אויס ענינפטען אונ האט געהאט אלזויא דאס גליק אדער דאס אונגליק צוא געפעלען איהר וויא אמאל ער (דער יאזעף) צוא זיינער דאמע דעם פוטיפרס פרויא, דען איהר מאן, דער איזאק, איזט מיט דער צייט געווארען אויך אימפאטענט (ניעספאסאבני) צוא איינער פרויא וויא דער פוטיפר*) אונ האט איהם אלזויא געוואלט האבען אימער בייא דער האנד אונ דערצוא אין נוטע אומשטענדע. צוואר זיא וואר דאן שוין מעהר אלס צווייא מאל זא אלט וויא ער, דיא ליידענשאפט אבער (דיא לוסט) נעמט קיינע נאטיץ (אוואזעניע) דארויף אונ נאך וואר ביזהער אין קיין ליבעס-האנדעל (ראמאנס) איינע קאנטראלע (געגענרעכנונג) געהאלטען פאן איינעם דער ביידען פערליבטען איבער דיא יאהרען פון דעם אנדערען, דיזער פאל געשיהעט נור בייא איינער הייראטה, אבער ניט וואו נור איינע ליידענ-שאפט (תאוה) אים שפילע איזט**) אונ דער הוגא האט זיך ליידער געלאזט

פערלייטען

---

*) מדרש רבה סדר וישב פ"ו סרים פרעה שנסתרס בגופו מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסרסו הקב"ה בגופו.

**) ואם ישאלני אחד מקוראי כלום יש תאוה לאיש בחור לחבק חיק נכריה אשר מספר ימיה כימי חיי אמו? הנני להשיבו: פוק חזיה מה שאמרו חז"ל (סנהדרין ק"נ) על אמון ועל מנשה שנכנסו בהפתחים שיצאו מהם (אמעד. ג"ש.)

פערלייטען (פערפיהרען) פון איהר, דען דיזע פעלע ווארר העכסט געוואוינ־ליך אין דיא פערמען דאס דיזע הערען פלעגען צוא פערפיהרען זייערע שיינע סקלאווינען אונ דיא דאמען זייערע שיינע אונ יונגע סקלאווען, וויא מיר האבען פון פריהער געשריבען, דאך געשיהעט עס געוואוינליך גאנץ געהיים, אונ דאס גלייכען וואר אויך ער (דער איזאק) איהם (דעם הוגא) זייער גוט. ווייל נור ער אונ קיין אנדערער וואר דער פערפיהרער פון זיינער מוטער (פון דער העלענע) אונ ער וואר אלזויא זיין פאטער, אונ ווייל ער האט קיין אנדער קינד געהאט אונ וואר דערצוא נאך גאנץ געוויס דאס ער וועט שוין ניט האבען צייט זיין לעבען אונ דאס קינד וואר גראדע איין העכסט גע־ראטענעס קינד, זא האט ער איהם זייער ליב בעקומען אונ האט זיך מיט איהם ניט בענאנגען וויא אלע אנדערע פערמער וואס פלעגען זייערע אייגענע פאבאצנע קינדער מאכען פיר סקלאווען אונ בפרט דאס ער וואר אין איהם (אין דעם הוגא) געוויס דאס זיינע מוטער דיא העלענא האט איהם געהאט נור פון איהם אונ ניט פון קיינעם אנדערן, דען ער פלעגט ניט צוא שיקען זיינע שיינע סקלאווינען אין דיא האטעלען וויא אנדערע פערמער פלעגען עס צוא טאן אום דעם שענדליכען אונ צונלייך ליבען אונ געריננען האנאראריום (עהרענגעלד) אונ ווארען אלזויא מיט זייערע פאבאצנע קינדער אונגעוויס וויא מיט אנדערע הורענקינדער, אלזויא קיין וואונדער דאס ער וואר איהם ליב אונ ער האט איהם בעהאנדעלט גאנץ פעטערליך, ניט פירכטענד זיינע פרויא דאס זיא וועט איין פערדאכט (חשד) האבען אויף איהם דאס ער איזט זיין ערצייגער (פאטער) אונ וועט ווערען פערדריסליך דאריבער, ביא זיינעם זעהען דאס זיא איזט איהם (דעם הוגא) נאך פיל מעהר געניינגט אונ פריינדליך אלס ער צוא איהם, אונ זייא האבען זיך אין דעם אלזויא איינער דעם אנדערען בעטראגען, דען יעדער פון זייא ביידען האט ניט געוואוסט דעם וואהרען גרונד פון דעם אנדערס ליבע צוא איהם (צוא דעם הוגא) אונ זייא ווארען העכסט צופרידען דערמיט. אזויא האט עס אויך נימאנד געוואוסט אונ ניט געשפירט. נור צווייא פערזאנען, וואס זיינען אונז שוין גאנץ בעקאנט, דען איינער וואס האט עס געוואוסט וואר וויא עס פערשטייט זיך שוין פון זעלבסט, דער הוגא, דען ער האט געהאט מעהרערע בעווייזע אונ מערקמאלע (סמנים) דאס זיין פאטער איזט נור דער איזאק אונ קיין אנדערער. ער האט אבער זייער גוט פערשטאנען צוא פערשווייגען עס אונ ניט איין ווארט צוא לאזען פאלען דאריבער, אונ דער צווייטער וואס האט עס נור אנגעשפירט, אדער בעסער צוא זאגען נור פערמוטהעט (משער געוועזען) וואר דער אראן, וואס האט איינען דורכדרינגענדען בליק געהאט

אונ

(פ' שבאו על אמותיהם) מכאן כי אין חשבון ואין דעת וחכמה לכל השוגה באהבת נשים.

(אמער. געש')

און דאס גליכען קיין ווארט דאריבער געשפראכען אזויא לאנגע דאס עס
האט געלעבט דער איזאק, זיינע פרויא אונ זיין שוויגערפאטער, אונ
דאהער וואר ער, אזויא לאנג וויא זייא האבען נאך געלעבט מיט דעם
הונא אויף איינעם גוטען פוס, דאס הייסט גאנץ פריינדליך אונ געמאכט
אימער גוטע פארשטעלונגען איבער איהם פאר דעם איזאק אונ זיינער פרויא
דען ער וואר דאך זיין פארגנעצטער (איבערער) אונ זייא ווארען העכסט
צופרידען דערפון.

דיזער הונא וואר, אזויא לאנג עס האט געלעבט דיא עכסה מיט
איהרעם מאן איזאק, אונפערהייראטהעט, דיא אורזאך דערפון איזט שוין
פערמוטהליך (מהסתם) יעדען פון אונזערע לעזער אונ לעזערינען פון זעלבסט
בעוואוסט, ערסטענס האט ער עס ניט געדארפט דען עס וואר איהם גענוג
דיא איידעקסע וואס זיא האט איהם געהערט אין נאנצען, דען דער איזאק
וואר דאך וויא מיר ווייסען אימפאטענט (געשפאסאבגע) צוא לעבען מיט
איינער פרויא, אונ צווייטענס ווען ער וואלט יוא וועלען זיך פערהייראטהען
וואלט זיא עס ניט צוגעלאזען, דען וועלכע פערליבטע קען דולדען איינע
צווייטע, ביא איהרער זייטע, אונ ביא אלעם דעם האט איהם ניט
געפעהלט אן איינעם יונגען (איגעל) וואס וואר איהם געבארען פון איינער
שיינען קוואדראנא (אזויא האט עס ווייניגסטענס געהייסען) וואס וואר
פארהער איינע צאפע ביא דער עכסה (איידעקסע) אונ וואר פון איהר ענט-
לאסען אונ צופעליך בעטריט אלס וועדע זיא גאנץ אונ גאר אונפעהיג (געשע-
שפאסאבגע) געווארען צוא דיענען ווייטער אונ האט איהר נאך דערצוא געגעבען
א וואוינונג אין דער קליינען פערטע אונ בעשטימט איין קליינעס געהאלט, נוא
האט זיא זיך געלאזט פערפיהרען פון דעם יונגען הונא אונ האט איהם
געבארען איינען זון, וואס וואר איהם איין ווילקאמענער גאסט, דען ער
האט איהם געהערצט אונ געליבט. מעהרערע מאנאטע וואר עס איין גע-
היימניס פאר דער איידעקסע אונ דערנאך אלס זיא האט זיך דערוויסט דער-
פון האט זיא איהר פערוויזען (פערטריבען) פון דארט אונ דער קליינע יונגע
האט זיך אבגעשטעלט ביא זיינעם פאטער, דאס הייסט ביא דעם הונא,
וויל דיא מוטער וואס וואר נאך אלץ קרענקליך אונ אהנע איין אונטערקאמען
(דאס הייסט, ניט געהאט וואו זיך אהינצוטאן) האט זיא איהם ניט ווילענדיג
געמוזט לאזען ביא איהם אונ ער האט זיך ניט ווילענדיג געמוזט האלטען מיט
איהם, אין אנפאנג איגם געהיים (דאס הייסט דאס דיא עכסה האט גיט
ניט געטארט וויסען דערפון), דערנאך אבער וואר עס איהם ערלויבט פון
איהר (פון דער איידעקסע) אונ אין פערלויף פון איינינע מאנאטע וואר דאס
קינד געליבט אונ האלובקעט פון זייא ביידען, דאס הייסט פון דעם הונא
אונ פון דער עכסה, דען ער וואר איין העכסט שיינער יונגע אונ העכסט קלוג
אונ פלעגט געבראכט צוא ווערען צוא דער עכסה צווייא דרייא מאל אין

(אמער. געש.) דער

דער וואכע צום צייטפערטרייב אונ עס וואר איהר ניט צוא פערדיינקען, דען זיא וואר דאך איינע קינדערלאזע פרויא (איינע עקרה) אונ דיזע ארט פרויען פיעסצען דאך אויך הינטלאך אונ מיט דער צייט האט זיך דיזעס שפילען זיך מיט איהם פערוואנדעלט אין איינער מוטערליכען ליבע צוא איהם, דען זיא האט איהם געלאזט ערציהען מיט גרויסע קאסטען אונ האט געזארגט פיר זיין וואויל אונ וועהע וויא איינע צערטליכע מוטער, דיזעס קינד האט געהייסען מוראט. — דיזעס אלעס אבער וואס מיר האבען דא מיטגעטהיילט איבער דיא געבורט פון דיזעם קליינען מוראט וואר עס איינע טיישונג (שווינדעל), דאס הייסט, וויא נור געזאגט, איין פאלשער בעריכט וויא מיר האבען שוין פריהער געשריבען, „אזויא האט אם ווייניגסטענס געהייסען”. דיא קוואדראנא וואר ניט זיינע מוטער, זיא וואר עס נור צום שיין אונ האט אויסגעשפילט איהרע מוטערליכע ראלע זייער גוט. זיא וואר בעשטעלט דערצוא אונ גוט געלוינט דערפאר פון דער עכסה, דען דיא וואהרע מוטער פון דעם מוראט וואר נור זיא אליין, ער וואר איינע געבורט פון איהרער שענדליכען ליבע צוא דעם הונא אונ האט אלזויא אום צוא רעטען איהרע עהרע אונ צוגלייך דאס לעבען פון דעם קינדע וואס וואר נאך דאן אין איהרעם מוטערלייבע (דאס הייסט וואס זיא וואר נאך מעוברת מיט איהם) האט זיא אונטערגענומען איינע גאנץ וייטע רייזע אום נידערצוקומען מיט איהם (דאס הייסט געבאהרען איהם) אין איינעם גאנץ אונבעקאנטען ארט אונ אום צוא קענען איהם האבען אימער אין איהרער נעהע דאס הייסט לעבען זיך אין איהרער קאלאניע, אונ צוא האבען דאס פערגניגען צוא פיעסצען איהם אונ דערנאך צוא געבען איהם איינע גוטע ערציהונג, האט זיא מיט זיך גענומען אויף דיזער וייטען רייזע דיא קוואדראנע אלס לייבדינערין, אין דער טהאט אבער (באמת) אום נור איבערצוגעבען איהר דאס קינד, וואס זיא וועט דארט געבאהרען, אין איהרע הענט דאס זיא זאל איהם בייא זיך האדעווען אונ דערצוא אויסגעבען זיך פיר זיינע מוטער דאס הייסט דאס זיא האט איהם געבארען פון דעם הונא, דאס הייסט דאס ער איזט איינע פרוכט פון הונאס ליבע צוא איהר אונ זיא זאל זיך דאהער אומקעהרען מיט דעם קינדע צוריק נאך הויזע ערסט אין דרייא מא-נאטען נאך איהר איידעקסעס אבפאהרען פון דארט אונ ניט מיט איהר צוגלייך, דאמיט זיא (איידעקסע) זאל זיך קענען מאכען גאנץ ניט וויסענדיק דאס איהר לייבדינערין האט דארט איין קינד געבארען אונ זאגען דאס זיא (דיא קוואדראנע) איזט דארט פערבליבען נור וייל זיא איזט געווארען קראנק, אונ אום צוא שפילען דערנאך דערבייא איינע ראלע פון איינער העכסט קיישען (צנועדיקע) דאמע, דאס בייא איהרעם דערוויסען זיך קליימערסט אין אצייט ארום דאס זיא (דיא קוואדראנע)

האט איינען פערבאטענען אומנאנג מיט איהרעם פערוואלטער הונא, אונ האט נאך איין פאבאצנע קינד פון איהם דערלעבט אונ ערציהעט אין איהר קאלאניע, זיא זאל איהר קענען פערוייזען (ארוים יאגען) פון דארט, אלס איינע עכטע צנועה וואס קען ניט ליידען איינע אויסגעלאסענע פרויא אין איהרע גיטער.

אלזוי וואר עס פריהער פלאנירט אונ נאכהער גאנץ גליקליך אויס-געפיהרט, אונ דיא געבורט פון דיזעם קליינעם מוראט איז געבליבען איין געהיימנים פון דעם איזאק אונ פון אלער וועלט, נור ניט פון דעם אראן וואס האט געהאט איין העכסט דורכדרינגענדעם אויגע אונ מעהר געלעגענהייט אום עס צוא פערמוטהען (משער צוא זיין). דאך אבער אזוי לאנג זיא (דיא עכסה) אונ דער איזאק האבען געלעבט וואר עס ביא איהם איינע פערמוטהונג נור (איינע השערה). נאך זייער טויט אבער וואר עס איהם (דעם אראן) קלאר וויא דער טאג דאס עס איז אזוי אונ ניט אנדערס, דאס הייסט דאס דער הונא איז איין קינד פון דעם איזאק אונ דאס דער מוראט איז איין קינד פון דעם הונא וואס עס וואר איהם געבארען פון דער איידעקסע, אונ ביא דעם פראצעס פון דער ירושה האט עס שוין אויפגעהערט צוא זיין מעהר איין געהיימנים זעלבסט פון אנדערע, וויא מיר וועלען עס באלד ווייטער דער ציילען. —

אין אזוי א צושטאנד אדער לאגע האט דערוויסט דער אראן דיא פאמיליע פון דעם איזאק ספאלענטא ביא זיינעם קומען מיט זיינער פרויא אונ שוויגער-עלטערן קיין גוואדעלופא. נון וועלען מיר אונז דא בעשפרעכען איין עטיאס איבער דיא לעבענסארט (ביט, אבראז זיזני) פון דעם אראן אונ זיינער פאמיליע אין דעם פערלויף משך פון דיא זיבענצעהען יאהר וואס זייא האבען דארט פערלעבט ביז דעם טויט פון זיינע שווער אונ שוויגער אונ דעם איזאקס אונ זיינער פרויא דיא עכסה אדער איידעקסע, אונ נאכהער וועלען מיר דערציילען פון דער ירושה.

דיזע גאנצע זיבענצעהן יאהר וואס זייען איבערגעלאפען דעם אראן אונ זיינער קליינען פאמיליע פון דער צייט וואס זייא זייען געקומען קיין גוואדעלופא ביז דעם שטארבען פון דעם אבראם אונ זיינער פרויא אונ דאס גלייכען פון דעם איזאק אונ זיינער פרויא, האבען זייא פערלעבט אין איינעם אונגעשטערטען הויזפרידען, אין פריידען אונ אין פערגעניגען, דען זייערע ביידענס ליבע צוא אייגאנדער, דאס הייסט פון דעם אראן צוא דער הולדא אונ דאס גלייכען איהרע ליבע צוא איהם איז געבליבען פריש אונ בליהענד וויא פאהער, אונ האבען דער צו נאך געהאט גענוג פריידע פון זייער איינציגע טאכטער, פון דער דינה וואס וואר

דיא ערסטע פרוכט פון זייער פערשטוילענע ליבע, דען מעהר האבען זיא קיינע קינדער ערלעבט, אונ עס וואר וויא צו זאגען ווירקליך מיט וואס זיך צוא פרייען, דען זיא וואר שיין וויא איינע פענוס, קלוג וויא איינע מינערווא (דיא געטין פון דער ווייזהייט), גוט געזיטעט (בלאנראוונא) אונ העכסט געבילדעט, קורץ געזאגט, זיא וואר ליבענסווירדיג אונ העכסט שעצענסווערטה אונ וואר דאהער ניט וויינגער געליבט פון דעם איזאק אונ דער איידעקסע אלס פון דיא עלטערן, אונ האט אלזוי פערלעבט דעם גרעסטען טהייל פון יעדען טאג אין זייער קרייז. זיא וואר פון זייא געצערטעלט אונ האלובקעט אלס איינע איינענע טאכטער בפרט נאך, דאס זייא האבען איהר בעשטימט צוא זיין זייער איינציגע ערבין אונ האבען זיך אלזוי געזעהנעט (געבייגקט, פערלאנגט) צוא פערהייראטהען איהר, דען אין יענע לענדער הייראטהעט מען זייער יונג. לײדער האבען זייא עס ניט ערלעבט, דען זייא זיינען געשטארבען אין איהרעם זיבענצעהנטען יאהר, וויא מיר ווייסען עס פון פריהער.

ביא אלעם דעם האט דיזע ליבע זייערע צוא דער דינה ניט אויס-געפילט זייערע הערצען אין גאנצען. עס איז נאך געבליבען איין גראמער ווינקעל פיר פעטערליכע ליבע צו נאך איינעם אנדערן, אונ דיזער אנדערע וואר דער מוראט, הגאס זון, וואס וואר מיט א פאר יאהר עלטער אלס דיא דינה אונ וואס וואר דארט אים הויזע גאנצענע טעג אלס איין בן בית אונ וואר אויך געצערטעלט פון זייא ביידען, פון דעם איזאק אונ דער עכסה ניט וויינגער אלס דיא דינה. ערסטענס וויל ער (דער מוראט) וואר, וויא מיר ווייסען עס שוין, פיל מעהר אנפערוואנדעט (קרוב) צוא זייא ביידען (צוא דעם איזאק אונ דער עכסה) אלס דיא דינה. דען זיא וואר דאך זייערע איין שני בשלישי נור, אונ ער וואר דאך איין ענקעל פון דעם איזאק אונ איין זון פון דער איידעקסע, נור מיט דיזעם אונטער-שייד דאס זייערע ליבע צוא דער דינה האט געהאט דיא פארבונג (דאס אויסזעהען) פון איינער הייסען ליבע וואס קינדערלאזע לייטע (בעזדעטניקעס) האבען צו איינעם קינדע פון זייער פאמיליע וואס זייא האבען בעשטימט פיר זייער ערבע (יורש). זייערע ליבע אבער צוא דעם מוראטען האט געהאט דיא פארבונג (דאס אויסזעהען) וואס איינע גוטע הערשאפט האט צוא איינעם הויזקנעכטעל וואס שטייט ביי זייא אין גונסטען (אין מילאסט) דען זייא האבען געמוזט מאכען איין געהיימניס פון זייערע פאטערליכע ליבע צו איהם אום ניט צו לאזען מערקען דאס ער איז זייער איינענעס קינד. צווייטענס וואר ער אויך אן דעם גענוג ווירדיג געליבט צוא זיין זעלבסט פון ווילדפרעמדע, דען ער וואר איין העכסט געראטענעס קינד, גענוג שיין, גענוג קלוג, אונ האט זיך זייער גוט גענומען צום לערנען,

דען דער איזאק האט איהם געלאזט שטודירען דיא מעדיצין (דאקטעריי) אום דאס ער זאל זיין איין דאקטאר אין זיינעביידע פערמען, אונ ער האט געשטודירט זייער פלייסיג אונ מיט איינעם ערפאלג (אוספיעה), אונ עס וואר צוא האפען דאס עס זאל ארויס פון איהם איין גרויסער ארצט (דאקטאר).

נון פערשטייט זיך שוין פון זעלבסט דאס זייענד מיט דער דינען אונטער איינעם דאך אונ דאס גלייכען זיא מיט איהם, האבען זייא געהאט אלזוי גענונג געלעגענהייט צוא בעפריינדען זיך מיט איינאנדער אונ צוא פערפלוידערן מאנכע שטונדע מיט איינאנדער אונ האבען איהר (דיא גע-לעגענהייט) ניט איינגעלאזען אונבענוצט, דען עס וואר זייא צוא זעהען אימער בייזאמען, וואו נור איינער פון זייא וואר, וואר שוין באלד דער צווייטער, אונ האבען אלזא געהאט (וויא צוא זאגען) אויגען נור איינער פיר דען אנדערן, דען זייא פלעגען זיך אימער טיף אריינקוקען איינאנדער אין זייערע געזיכטער. אונ דיזעס האט עס דיא עכסה אדער איידעקסע אונ דאס גלייכען דער איזאק צוגעזעהען מיט פריידען, דען זייא ביידע האבען געווינשט פון הערצען דאס זייא זאלען זיך פערליבען אונ זאלען זיך פערהייראטהען אהנע זייער צוריידען דערצו, דען ווען דיזעס וועט געשעהען וועט דאך זייער פערמעגען אריינקומען אין דיא הענט פון זייערע איינענע געהיימע קינדער. דעם אראן אבער, וואס וואר דער פאטער פון דער דינה אונ דאס גלייכען איהרער מוטער דער הולדא וואס האבען שוין פראקטיצירט פון זיך אליין דאס אזוי איינע פערטרוליכקייט צווישען אזעלכע צווייא בילדשיינע קינדער פיהרט נור צוא איינער גע-ווייסען פערפיהרונג, האבען עס גאר ניט געוואלט ליידען, דאך האבען זייא אבער זיך ניט געוואגט קרעפטיג צוא וועהרען עס, ביא זייערעם וויסען דאס דער איזאק אונ דיא עכסה ווינשען עס דורכאויס, אונ האבען אויך צו גלייך געוואוסט וואָרום זייא ווינשען עס, אונ האבען אלזוי מויל געהאלטען (דאס הייסט ניט אוואָרט גערעט) אויס פורכט דאס זייא זאלען זייא ניט איינרייצען דערמיט, אונ זייא איינרייצען וועט עס הייסען זיך אליין בייזעס טאן, דען עס וואלט זייא געוויס געקאסטעט דורך איינעם מינדעסטען ווידערשפרוך (פראטיוועו זיך געגען זייער וואונש) דיא פער-שפראכענע ערבשאפט אונ אויך דיא גרויסע איינטרעגליכע עהרענשטעלע, אונ וועלען נאך דערצו ניט אויספיהרען זייער אונטערנעהמען ניט צוא דערלאזען דאס עס זאל צו איינער פארטיע קומען (דאס הייסט דאס זייערע טאכטער זאל זיך פערהייראטהען מיט דעם מוראט) דען דיא ליבע האט שוין געשלאגען צוא טיפע ווארצלען אין זייערע ביידענס הערצען, אונ דערצו נאך וועט דער איזאק מיט זיינער פרויא בעהילפליך זיין אין דעם אונ זייער טאכטער וועט זיך פערהייראטהען מיט דעם מוראט ווידער זייער

ווילען. זייא האבען איהר צוואר זייער קלוגע פארשטעלונגען (פרעדי־
סטאוולעניעס) געמאכט, צו וואס פיר איין אונגליק אונ דאס גלייכען צו
וואס פיר איינע שאנדע עס קען איהר פיהרען איהר פערטרויטער אומגאנג
וואס זיא האט מיט דעם מוראט, וואס צו איינער פארטיע קען עס ניט
קומען אוים פילען גרונדען (טעמים), ערסטענס איז ער דאך איין קריסט
אונ זיא איז איינע יודין, אונ צווייטענס איז ער דאך איין סקלאווענ־
קינד אונ איזט נאך דערווייל ניט פרייא אונ קען אלזוי נאך ווערען
פערקויפט צוא איינעם אנדערן, ער מיט זיינער פרויא וואס ער וועט
גענעמען אונ מיט זיינע קינדער וואס ער וועט האבען, דען אזוי וואר
דאן דאס געזעטץ דארט אים לאנדע. דריטענס איז ער נאך דערצו
איין באסטארד (ממזר) דען מען וויים דאך ניט ווער זיין פאטער איז.
קורץ דער פון, זייא האבען איהר פארגעשטעלט דאס זיא האט דערביי
נור פילעס צו פערלירען אבער ניכטס צו געווינען. ליידער אבער האבען
אלע דיזע קלוגע פארשטעלונגען גאנץ אונ גאר ניט געווירקט דען דיא
ליבע איז ניט נור בלינד *) ניין, זיא איז אויך טויב, אונ האט זייא
נאך געמאכט העכסט קלוגע איינווענדונגען דערביי, דען מען איז אם
קלינגסטען וואו עס קומט אן אום זיך זעלבסט צו בעטריגען אונ איז זיך
געבליבען בייא איהרעם פערטרויטען אומגאנג מיט דעם מוראטען וויא
פריהער, צום פערדרוס פון איהרע עלטערן, וואס זייען געווארען דורך
דעם העכסט פיינדליך דעם מוראטען אונ דאס גלייכען דעם הונא זיינעם
פאטער, דאך אבער קיין ווארט געשפראכען דער פון, אוים פורכט
דאס עס זאל עס ניט שאדען צוא דער שטעלע אונ צוא דער פער־
שפראכענען ערבשאפט, אונ האבען אלזוי געווארט אויף איינע גוטע
געלעגענהייט אום אבצורעכענען זיך מיט זייא ביידען. דיזע געלעגענהייט
האט זיך ניט פערזאמט צוא קומען, דען אין א יאהר ארום וואר דארט
דיא גרויסע עפידעמיע (פעסט) וואס עס זייען אומגעקומען אין איהר
דער איזאק מיט זיינער פרויא אונ דאס גלייכען זיינע ביידע שוויגער
עלטערן דער אבראם אונ זיינע פרויא. אונ מעהר וויא דיזעס האט דער
אראי

---

*) אמאר וואר בייא דיא גריכען דער גאט פון דער ליבע. ער וואר
געמאלט אלס איין העכסט שיינער יונגע מיט פליגלען אונ פערבונדענע
אויגען. דאס איז איינע פארשטעלונג דאס דיא ליבע איז פון גאנץ קורצער
דויער, דען זיא פערשווינדעט גיך אונ באלד אלס העטע זיא פליגעל
געהאט. אונ דיזעס איז דער מיין פילייכט פון דעם פסוק „גם בחדר משכבך
אל תקלל מלך, כי עוף השמים יוליך קול ובעל כנפים יגיד דבר״. דאס הייסט
דיא געליבטע דיינע וועט עס אויספלוידערן, דער געפליגעלטע אמאר, והבן.

אראן ניט געווינשט, ערסטענס וייל דורך דיזען פירפאכען טודעספאל (דאס הייסט דורך דאס שטארבען פון דעם איזאק אונ דער עכסה, אונ דאס גלייכען פון זיין שוועהר אונ שוויגער) איז ער לויז געווארען (ווייא ער האט געמיינט) פון פיר דעספאטען (טיראנען) וואס האבען איהם ביזהער זייער שטרענג (סטראגע) בעהערשט. דיא ערסטע צווייא (דער אראן אונ דיא עכסה) האבען איהם געהאלטען, אזוי לאנג זייא האבען געלעבט, אין איינער העכסט דריקענדען בעשראנקונג (אגראניצעניע) אין אלע וועלטליכע אנגעלעגענהייטען (ענינים), האבען איהם ניט צוגעלאזען צוא פיהרען איין ברייטעס לעבען, אזוי למשל ניט צוא מאכען קיינע גאסטערייען (באללע) בייא זיך, ניט אין קארטען שפילען אונ ניט אריינ־מישען זיך אין דיא אנגעלעגענהייטען (ענינים) פון דער דארטיגען פראוולעניע אונ האבען איהם אלזוי אויפגעוויזען נור אויף איינעם העכסט עקאנאמישען לעבען, זאגענד איהם דאס נור לעבענד אויף אזוי איינער ארט אונד וייזע (אופן) קען מען זיך צוא שלאגען צוא גרויסע קאפיטאלען אונ בלייבען איין ערליכער מאן פיר אימער, אונ דיזעס ואר איהם לײדער גאר ניט צום מוטה (דאס הייסט גע פא סערדצו), דען ער ואר איין לעבעמאן. אונ דאס גלייכען ואר ער ניט בעססער בעהאנדעלט געווארען פון דיא אנדערע צווייא (שוועהר אונ שוויגער) אין דיא רעליגיאזע אנגע־לעגענהייטען. דען אזוי לאנג דיזע צווייא האבען געלעבט האט געמוזט צוגיין אין זיינער ווירטהשאפט גאנץ אידעשלאך. עס האט געמוזט גע־האלטען ווערען דער שבת וויא געהעריג, דאס גלייכען האט געמוזט דיא קיך גאנץ כשר זיין, אונ אזוי אויך אבגעהיט ווערען אלע ימים טובים אונ דערצו נאך דער דאווענען וואס דיזעס ואר איהם שוין זינט ער האט דערשמעקט דארט איין פרייערעס לעבען העכסט צור לאסט, וויא מיר האבען שוין פריהער דאריבער געשריבען, דאס אונזערע רוסישע יודען ווערען אין אויסלאנד נאך פיל מעהר פריי אלס דיא דארטיגע איינגעבארענע יודען. אלזוי ואר איהם דאס אבשטערבען פון דיזע אלע פיר אויף איין מאל איינע ערלייזונג פון איינעם דאפעלטען געפיינגניסס, דען ער ואר נאך זיינער מיינונג בעפרייט, וויא צוא זאגען בגוף אונ בנפש, אונ האט זיך אלזוי גאר ניט געקאנט אבפרייען.

אונ צווייטענס ואר איהם זייער שטארבען גאנץ ערווינשט, דאס אנשטאט דעם וואס ער ואר בייא זייער לעבען נור איין פערוואלטער איבער דיזע פערמען, וואס דיזעס הייסט איין אונטערגעארדנעטער (פאד־ציניאני) נור, וועט ער דאך שוין איין זעלבסט־הערשער זיין, דען זיינע טאכטער, דיא דינה, איז דאך דיא ערבין פון זייערעם גאנצען פערמעגען אזוי פון דיא פערמען אונ אזוי פון דעם בארען געלדע, אונ ער וועט דאך

(אמער. געש.)

פערגעווים

פערנעווים בעשטימט זיין אין דעם טעסטאמענט וואס איז געבליבען פון דעם איזאק אונ עבסה, פיר איינען אפעקון (פארמונד) פון זיינער טאכטער. נון איז דיא גאנצע ערבשאפט, דיא ביידע פערמען מיט דיא בארשאפט אזוי גוט וויא זיינע איינענע. —

דריטענס האט איהם זייער שטארבען העכסט געפרייט דאס ער וועט שוין האבען איינע גוטע געלעגענהייט אבצורעכענען זיך מיט דעם הונא אונ מיט זיינעם זון מוראט. דען יעצט וועלען זייא דאך ביידע שוין זיין זיינע לייבאיינענע (סקלאווען), נון וועט ער זיך שוין אברעכענען מיט זייא נאך זיינער הערצענסלוסט אונ וועט זייא שוין ביידען זייער גוט מערקען לאססען (פערשטיין געבען) דעם פשט פון דעם אלטען אידעשען שפריכווארט: „היכל מלכים עבד בל יחמוד״: דאס הייסט איינעם סקלאווען דארף זיך גיט וועלען וואוינען אין איינעם קעניגליכען פאלאץ, דאס איז געמיינט דאס ער דארף זיך ניט ליבען אין דער טאכטער פון זיינעם העררען.

ליידער אבער האט איהם דיזער שטערבעפאל פון דיזע פיר פערזאנען ניט נור ניט גליקליך געמאכט וויא ער האט געמיינט, ניין, זיא האט איהם גאנץ אונגליקליך געמאכט אונ נאך פיל מעהר אלס אונגליקליך. ניין, עס האט עס איהם גאנץ אונד גאר צו גרונדע געריכטעט, וויא מיר וועלען עס דא באלד בעשרייבען. דרייא טעג נור וואר ער בערוישט (פערשיכערט) פון דיזער פריידע אונ נאכהער האט ער אנגעהייבען אויסצוניכטערן זיך פון איהר, אונ דיזע דרייא טעג ווארען עס, וואס ווארען צווישען דעם טאג פון זייער שטארבען ביז דאס עפענען פון דעם טעסטאמענט. דען דאן האט ער זיך דערוויסט שוין פיל ארעמער אלס ער האט זיך בערעכענט. צוואר וואר זיינע טאכטער בעשטימט אין דעם טעסטאמענט פיר דיא איינציגע ערבין, דאך וואר דיא ערבשאפט פיל וועניגער אלס מען האט פריהער פערמוטהעט (משער געוועזען) דען דער גרעסטער טהייל פון דער בארשאפט, פון קליינאדען אונ דאס גלייכען דיא קלענערע פערמע ווארען אבגעשריבען שוין פון פריהער דעם הונא אונ זיינעם זון מוראט, וואס זייען געווארען פון איהם בעפרייט שוין פון מעהרערע יאהרען וואס נימאנד האט דער פון געוואוסט ביז אהער אונ דאס גלייכען וואר אבגעזאגט אגרויסער טהייל פון דיא פאבריקען אויף עולמות, תלמוד תורה, בקור חולים אונ דאס גלייכען, אונ דער דינה איז געבליבען נור דיא גרויסע פערמע מיט דיא איינינע הונדערט סקלאווען אונ איינע סוממא פון איינעם האלבען מיליאן פראנק, אונ איינע גרויסע ווירטהשאפט אונ דערצו נאך דיא צווייא מאל הונדערט טויזענד פראנק וואס עס איז געבליבען פון דעם אבראם, הולדאס פאטער. צוואר אים אלגעמיינען (בכך הכל) איין גרויסעם פערמעגען וואס האט געקאנט זיך זייער לייכט

(אמער. געש.) פערמעהרען

פערמעהרען אונטער איינער ווירטהשאפטליכען האנד, לײדער וואר עס
אבער דער אראן ניט, דען ער האט געקענט זיין נור איין גוטער פער-
וואלטער (אופראוילאוסצי) איבער איינעם פרעמדען פערמעגען און דאס
גלייכען איבער איינע פערמע פון איינעם אנדערן, אבער ניט איבער
איינע אייגענע פערמע, דען וויא נור ער וואר שוין זיין איינעגער הערר,
דאס הייסט דאס עס וואר איהם שוין פריי צו שאלטען און צו וואלטען
איבער דיזען נאכלאס (עזבון) נאך זיינעם אייגענען ווילען, האט ער
אנגיהייבען צו ווירטהשאפטען אזוי אין זיינער פערוואלטונג (פראוולעניע)
אין דער קאלאניע און מיט דעם בארען געלד אלס דער טייוועל אין
דער העלל (גיהנם) וויא מיר וועלען עס דא באלד בעשרייבען, און דיזעס
האט זייער שטארק געלאקערט (געשוועכט) זיין פערמעגען. פיל מעהר
אבער אלס זיין לידערליכעס לעבען (ראספוטנאיא זיזן) האט איהם פער-
ארעמט און גאנץ פערניכטעט (אוניטשטאזעט) זיין פערפאלגען (רודף זיין)
דעם הוגא פאר וואס ער איז געוואָרען איין מיטערבער זיינער אין דעם
נאכלאס (עזבון) פון דעם איזאק און זיינער פרויא, נאך מעהר זיינעם
זון דעם מוראט וואס האט זיך דאפעלט פערזינדיגט געגען איהם. דען
אויסער דעם וואס ער איז אויך געוואָרען איין מיטערבער זיינער וויא זיין
פאטער אין דעם נאכלאס פון דעם איזאק, האט ער זיך נאך ערפרעכט
(דיא העזע געהאט) צוא ליבען זיך אין זיינער טאכטער, און וואר גליקליך
צוא געווינען איהרע געגענליבע צוא איהם. איינע אונפערציהליכע זינדע.
און וויא אויך דיזע ביידע פיינדע זיינע ווארען איהם גאנץ קליין און גאנץ
פעראכטליך דאס ער האט געמיינט דאס ער וועט זיא מיט זיינעם
גרויסען פערמעגען און נאך מעהר מיט זיינעם גרויסען אנזעהען גאנץ
פערניכטען און צוא רייבען וויא א מאן, וואר איהם דיזעס פערפאלגען
(רודף זיין) זיא, איין אנשטאסשטיין (אבן נגף) וואס האט איהם געבראכט
אום זיינע עהרע, אום זיין פערמעגען ביז צום בעטעלברויט. אלזוי איינע
לעהרע פיר יעדען, ערסטענס דאס קיין פיינד זאל קיין מאל צוא קליין
זיין, און צווייטענס דאס מען זאל ניט מיינען דאס דורך דאס שטארבען
איינעם אנדערען וועט יעדען בעססער, וויא דער פאלל וואר דא גאנץ
אומגעקעהרט, דאס דער אראן וואר גראדע נור דאן גליקליך אזוי לאנג
זיינע שוויגער עלטערן האבען געלעבט און דער איזאק מיט זיינער פרויא
ווארען אויך אם לעבען. דען גראדע פון זייער טויט אן האט דאס
גליק וויא צוא זאגען צוא געווענדעט איהם דען ריקקען (דעם רוקען)
און עס האט איהם אנגעהייבען צוא גיין זייער שלים אין אלע פאכע,
אין געשעפט, אין געזונד, אין הויזליכען פרידען, און דאס גלייכען
אין זיינעם מאראלישען לעבען (דאס הייסט אין דיא ענינים פון דת

און פון מענשליכקייט) דען ער האט זיך מיט זיינער אונאנשטאנדיגען אויפפיהרונג געמאכט פערהאסט ביי גאט און ביי לייטען.

11.

דיא לעבענסארט (אויפפיהרען זיך) פון דעם אראן נאך דעם טויט פון זיינע שוויגערעלטערן און פון דעם איזאק און דער עכסה אדער אידעקסע. זיין פערפאלגען (רודף זיין) דעם הוגא און דעם מוראט זיינעם זון, און אם ענדע זיין אונטערגאנג (מפלה) וואס ער האט געהאט דורך דעם גאר אין אקורצע צייט, אונגעפעהר אין פינף אדער זעכס יאהר נאכהער.

אזוי לאנג עס האט געלעבט דער כהן גדול יהוידע (זאגט דער פסוק דארט אין דברי הימים ב׳ ב׳) האט דער יהואש וואס וואר געמאכט פון איהם פיר איינען קעניג איבער יהודה, געטאן אלעס וואס נור גאט וואר געפעלען, נאך זיינעם טויט אבער איז ער (דער יהואש) געווארען איין גרויסער זינדער און וואר דאפיר זייער הארט געשטראפט, אזוי אויך וואר דער פאל מיט דיזעם אראן, דאס אזוי לאנג זיינע שוויגער-עלטערן, וואס ווארען גאטס-פירכטיגע לייטע האבען געלעבט, איז ער (דער אראן) געגאנגען אין גאטעס וועג, אבגעהיט אידעשקייט אין אלע פאכער, און אזוי לאנג עס האט געלעבט דער איזאק מיט זיינער פרויא, האט ער געלעבט העכסט עקאנאמיש. עס ווארען קיינע באללע געמאכט ביי איהם אין שטוב, קיין קארט אין זיינער האנד אריינגעקומען, געלעבט שטיל און פרידליך מיט אללער וועלט, זיך ניט געמישט אין אבשעצעסטוויגע זאכען, איז זיך בעגאנגען מיט דיא סקלאווען צוואר איין עטוואס שטריינג, דאך ניט הארט, ער וואר צוואר ניט געליבט פון זייא, דאך ניט געהאסט, אויך האט ער זיך מיט דער פרויא זייער גוט בעטראגען, דאס מען האט געקאנט זאגען דאס זייערע ליבע צוא איינאנדער איז נאך ניט פערבליהט.

דיזעס אלעס אבער האט זיך פערלארען אלמאליך (ביסלאכווייס) אין פערלויף פון אפאר יאר, דאס אין דעם דריטען יאהר וואר שוין מעהר קיינע שפור (סליעד) פון אלע דיזע טוגענדען (מדות טובות) צוא בעמערקען אין איהם, דען ער איז געווארען א גרויסער פערשווענדער, איין גרויסער קארטענשפיללער, זיינע ביזהער רוהיגע וואוינונג האט זיך פער-וואנדעלט אין איינעם קלוב, אין איינעם שפילהויז, ער האט ניט פער-

(אמער. געש.)

זאמט

זאמט קיינע מאסקעבאדען , וואר דער ערסטער אין צירק, אין דיא אפערנהייזער , זייגע טישענאסען (גאסטע) ווארען דיא בעריהמטע אקטארען אונ אקטארקעס , האט געמאכט גרויסע איינלאדונגען אונ האט אנגענומען איינלאדונגען . אונ דיזעס האט שוין געשטערט דעם הויזפרידען , דען זיינע פרויא דיא הולדא האט עס ניט געוואלט ליידען , ערסטענס וויל זיא וואר העכסט אייפערזיכטיג אויף דיא שיינע אונ יונגע אקטארקעס וואס דער אראן פלעגט זייא דאן אין איהרער געגענווארט אביינקוקען טיף אינס געזיכט, אונ טאנצען מיט זייא. צווייטענס וואר עס אלעס פער־בונדען מיט גרויסע קאסטען . דריטענס פלעגט איהר דיזע געסטערייען העכסט ערמידען אונ בעלאסטיגען, אונ זיא פלעגט איהם זייער אפט האלטען לאנגע פריידיגטען דאריבער פון אונטער דעם פארהאנג . עס וואר אבער געפריידיגט פיר טויבע אויערן , דען ער האט איהר געהערט זויא דיא גרויע קאץ , אונ האט געפיהרט צוא איינעם וואכענלאנגען שמאלען (ברוגז ווערען) אונ דיא ליבע צוא איינאנדער האט שוין אנגע־הייבען צוא ווערען פון צייט צוא צייט לויער אונ לויער (לעבליכער אונ לעבליכער) אונ מיט דער צייט גאנץ קיהל . דיזע אויפפיהרונג וואס וואר פערבונדען מיט גרויסע אויסגאבען , האט איהם געמאכט שוין אויך פיר איינען גרויסען דעספאט (טיראן) איבער דיא סקלאווען . דען ער האט אנגעהייבען זייער שטארק נוגש צו זיין צו דער ארבייט אום צוא ערפרעססען מעהר געלד פון דער קאלאניע , ערסטענס האט ער זייא אנגעהייבען צוא טרייבען צוא דער ארבייט אום שבת וואס זייא האבען דער פון ניט געוואוסט צייט זייא וואַרען אונטער דעם איזאק , צווייטענס האט ער אנגעהייבען צוא שיקען דיא שיינע מיידכען אין דיא האטעלן אונ בארדעלען אונ מאנבע פערקויפט פיר טייערע פרייזען .

אויך איז ער געווארען איין צלען אין דער פראוולעניע , וואס דיזעס האט איהם אויך געקאסט געניג געלד אונ צייט אונ האט זיך געקויפט געניג פיינדע דורך דעם , דיא רעליגיאן וואר באלד נאך דעם אבשטארבען פון דיזע פיר פערזאנען גאנץ פערנאבלעססיגט ביא איהם אין הויזע (גאנץ אבגעלאזען) אונ נאכהער גאנץ פערוויזען (ארויסגעיאגט), דיא קיך געטרפעט , קיין שבת אונ קיין יום טוב מעהר געהיט , קיין שול קיין מאל בעזוכט . עס וואר דאריבער אויך געניג צאנק אונ האדער מיט דער פרויא וואס זיא האט עס ניט געוואלט ליידען . קורץ געזאגט , ער איז נאכגעגאנגען אלע לאסטער (פאראקעס) וואס זיינען דארט צוא הויזע ביא דיא רייכע פערמער , וויא מיר האבען שוין פריהער בעשריבען , אונ וואס עס האבען דיא שליטה איבער דיא אונזערע רוסישע יודען , וואס פעראירען זיך אהין , פיל מעהר

אַלְס אִיבֶּער אַנְדֶערֶע אַנְקָאמְלִינְגֶע (אָנְגֶעקוּמֶענֶע אַהִין) פוּן אַלֶע אַנְדֶערֶע נַאצְיָאנֶען וְויא מִיר הָאבֶּען שׁוֹין דֶער פוּן אוֹיךְ גֶענוּג גֶעשְׁרִיבֶּען. זַייא מַאכֶען זִיךְ דָארְט גְרוֹיסֶע קָאנְטֶעס אִין דֶעם קַאסֶע בּוּךְ פוּן דֶעם פוּבְּלִיצְנֶעם קַאנְטָאר, דֶען וֶוער עֶס וְויל נוּר הָאט דָארְט קְרֶעדִיט אוּנ אָן אַ וֶועקְסֶעל זָאגַאר. עֶס אִיז דֶעם דָארְטִיגֶען פֶערְוַואלְטֶער (אוּפְּרַאוְולְיַאיוּשְׁצִי) גַאנְץ גֶענוּג אֵיין אַיינְשְׁרַייבֶּען זִיךְ אִין דִיזֶעם קַאסֶע-בּוּךְ אוּנְטֶער דִיא קָאנְטֶעס אוּנ בַּייא אַלֶעם דֶעם הָאט נָאךְ קֵיינֶער פוּן זַייא אִיהם אָנְגֶעזֶעצְט וִויא דִיזֶער פַאל אִיז אִין אוּנְזֶערֶע בַּיינְק, דֶען עֶר הָאט זַייעֶר שְׁטְרַיינְגֶע עֶקְזֶעקוּטָארֶען (אַיינְמָאנֶער) וָואס מָאנֶען אֵיין בִּיז אֵיין גְרָאשֶׁען אוּנ דֶער צוּא נָאךְ מִיט שְׁוֶוערֶע צִינְזֶען (פְּרָאצֶענְט) אוּנ נָאךְ הָאט דָארְט אִין גוואדעלופא נִימַאנְד אַזוֹיא אַ גְרוֹיסֶע קָאנְטֶע גֶעמַאכְט אִין דִיזֶעם פוּבְּלִיצְנֶעם קַאנְטָאר אַלְס דִיזֶער אַראָן. אוּנ דָאס גְלַייכֶען וַואר נָאךְ בַּייא נִימַאנְדֶען אַזוֹיא שְׁטְרַיינְג אַיינְגֶעמָאנְט גֶעוָוארֶען אוּנ דֶער צוּא נָאךְ מִיט אַזוֹיא אַיינֶעם גְרוֹיסֶען פְּרָאצֶענְט וִויא בַּייא דִיזֶעם אראָן.

דִיזֶעס אַבֶּער, מַיינֶע טַייעֶרֶע לֶעזֶער אוּנ לֶעזֶערִינֶען, אִיז נוּר פַּארַאבָּאלִישׁ גֶעשְׁפְּרָאכֶען (דָאס הֵייסְט גְלַייכְנִיסְוַייזֶע, בְּדֶרֶךְ מָשָׁל) אִין דֶעם זֶעלְבֶּען סְטִיל (סִגְנוֹן אָדֶער נוּסַח) פוּן אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים אִין דֶעם דְרִיטֶען פֶּרֶק, „החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללוות יבא וילוה והגבאים מחזירים תמיד בכל יום ונפרעים מן האדם מדעתו ושלא מדעתו".

נוּן אִיז שׁוֹין צַייט מַיינֶע טַייעֶרֶע לֶעזֶער אוּנ לֶעזֶערִינֶען דָאס מִיר זָאלֶען אוּנְז אוּמְזֶעהֶען אוּם אוּנְזֶער דינה, דֶעם אַראנס טָאכְטֶער, וואו זִיא הָאט דַאן אִין יֶענֶער צַייט גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער וֶועלְט אוּנ וָואס עֶר וַואר דָאס מֶער מִיט אִיהרֶעם רָאמַאן וָואס זִיא הָאט אָנְגֶעשְׁפּוּנֶען מִיט דֶעם מוּראט. פֶערְגֶעוִויס וַואר עֶר בַּאלְד נָאךְ דֶעם טוֹיט פוּן איזאק אוּנ זַיינֶער פְרוֹיא פֶערְשְׁטֶערְט, דֶען אִיהרֶע עֶלְטֶערְן הָאבֶּען עֶס דָאךְ דוּרְךְ אוּיס נִיט גֶעלִיטֶען, דָאס זַייא זַיינֶען גֶעוָוארֶען בְּלוּט-פַיינְדֶע דַארִיבֶּער דֶעם הוגא אוּנ זַיינֶעם זוּן מוּראט. נֵיין, מַיינֶע פְרַיינְדֶע דֶער רָאמַאן וַואר נוּר גֶעשְׁטֶערְט פוּן אִיהרֶע עֶלְטֶערְן אָבֶּער נִיט צֶערְשְׁטֶערְט. דֶען אֵיין רָאמַאן אִיז דָאס זֶעלְבֶּע וָואס עֶס אִיז (בֶּעהִיטֶע אוּנְז גָאטט) אֵיין קְרֶעבְּבַּארְטִיגֶע קְרַאנְקְהַייט וָואס לָאזְט זִיךְ נִימַאלְס אוּיסְקוּרִירֶען, טְרָאטְצְט (פְּרָאטִיוֶועט זִיךְ) אַלֶען אָפֶּערַאצְיָאנֶען. פֶערְגֶעוִויס וַואר עֶר בַּאלְד נָאךְ דֶעם איזאקס אִין דֶער עֶכְסֶהם טוֹיט פֶערְוִויזֶען גֶעוָוארֶען (אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען גֶעוָוארֶען) אוּנ אַרוֹיסְגֶעיָאגְט פוּן זַייעֶר פֶערְמֶע אָבֶּער נִיט פוּן דֶער דינעס הֶערְץ, דֶען זַייא פְלֶעגֶען זִיךְ דָאךְ זֶעהֶען אַיינְגֶעוֶעהֶען, צְוַואר אוֹיף אוּנְזִיכֶערֶע וֶועגֶען. דִיא לִיבֶּע אָבֶּער וַואקְסְט אִימֶער מִיט דֶער גֶעפַאהר, דָאס הֵייסְט וָואס מֶעהר דָאס צוּזַאמֶענְקוּמֶען אִיז בֶּעדְרָאהֶעט (גֶעשְׁרֶעקְט) מִיט אַיינֶער גְרוֹיסֶען שְׁטְרַאפֶע בַּייא

(אמער. געש.)

איינער ערמאפפונג ווערט זיא (דיא ליבע) אלין מעהר גרעסער אונ שטארקער, פיל מעהר לאבענדער אונ ערקוויקענדער וויא דער וועלט בעריהמטער שילער דריקט זיך אוים אין זיינעם ליד: „העבא אונד לעאנדער" מיט דיזע קורצע ווערטער:

דער האט גיע דאס גליק נעקאסטעט 1)
דער דיא פרוכט דעם הימעלס ניכט 2)
רויבענד אן דעם האללענפלוססעם 3)
שויערליכעם ראנדע בריכט 4).

אונ דיזע פערשטוילענע ליבע וואר מיט דער צייט ניט וויניגער געווענעט (געבענטשט) וויא אמאל דיא פערשטוילענע ליבע פון איהרער מוטער, דען זיא האט אויך געשוואנגערט (געווארען מעוברת) אונ זיא האט גאנצע פינף מאנאטע געמאכט איין געהיימניס דער פון זעלבסט פאר איהר מוטער. אם ענדע אבער אלס דער בויך וואר שוין הויך דאס עס וואר שוין צומערקען דאס זיא איז אין געווענטעם לייבע (אז זיא טראגט) האט זיא עס פערטרויט ניט ווילענדיג איהר מוטער אונ וויא אויך עס וואר איהר (דער מוטער) איינע היאבספאסט (בשורה רעה) דאס עס איז איהר הערען אונד זעהען פערגאנגען, בייא אלעם דעם האט זיא עס ארונטער־געשלונגען זייער רוהיג, דאס הייסט זיא האט איהר קיין פארוואורף (ווינאוואר) געמאכט, בייא איהרעם וויסען דאס זיא זעלבסט האט אין איהרער יוגענד אויך דיזען פעהלטריט בעגאנגען אונ האט אלזוי אייגעזעהען אין דעם איינע שטראפע נאטעס וואס ער צאלט יעדען מיט דער זעלבען מינצע וואס ער האט געצאלט איינעם אנדערן (מדה כנגד מדה), בפרט נאך עלטערן אונ האט זייער שטארק געוויינט דערבייא אונ האט מצדיק דין געווען אויף זיך אונ ערשט דאן האט זיא פערשטאנען וואס פיר איין לייד איהרע עלטערן האבען געהאט פון איהר פעהלטריט אונ עס וואר איהר לייד וואס זיא האט זייא ניט אם לעבען פערגיטעט דערפאר.

נון

---

1) דאס הייסט: נאך האט יענער ניט פערזוכט וואס גוט איז.

2) דער וואס האט ניט דיא הימלישע פרוכט, דאס הייסט דיא ליבע.

3) רויבענד, דאס הייסט מיט געוואלד.

4) אבגעפליקט, אבגעריסען עס דארט בייא דעם שרעקליכען ברעג פון דעם גיהנם־שטראם, דאס הייסט, צוא ליבען אן געפאהר איז קיין פערגעניגען, דאס הייסט מען וויים דאן ניט פון דעם וואהרען ליבעס גליק, דען זיא (דיא ליבע) שמעקט נור דורך געפאהר.

(אמער. נעש.)

נון וואר איצונד דיא איינציגע זארגע איהרע צוא רעטען דיא עהרע פון איהר טאכטער אונ דאס גלייכען איהר לעבען, דען זיא האט געפירכטעט איהרען מאן דעם ארען דאס ער זאל איהר ניט דאס לעבען נעמען ביא זיינעם דערוויסען זיך דער פון, דען ער וואר צו רויה אונ צו הארט אום צוא פערצייהען איהר דיזעס אונ דער צוא נאך צוא שטאלץ אום צוא דולדען דאס זיינע א טאכטער זאל זיך לאזען פערפיהרען פון איינעם יונגען סקלאווען וואס ער איז א ממזר, דען ער איז פיל ווייטער פון דער אידעשען רעליגיאן אלס זיא (דיא הולדא) אום איינצוזעהען אין דעם פעהלטריט פון זיינער טאכטער איינע שטראפע נאטעס פיר זיינעם פערפיהרען א טאכטער פון פיל שענערע עלטערן אלס ער איז, אונ געזאגט (פאלאזים) דאס ער וועט דיא דינה פערשווינען, מיט דעם קינדע אבער וואס זיא וועט האבען איז זיא געוויס ניט זיכער, דען עס וועט איהם ניט אנשטיין צוא האבען אזויא איינעם פיר איין איינקעל אונ וועט אלזוי אהנע צווייפעל זיין לעבען איהם נעהמען אונ דיזעס האט זיא אויך ניט געוואלט, ערשטענס וייל עס איז אזויא איינע גרויסע זינדע איינען באסטארד (ממזר) צוא טייטען וויא איין כשר קינד *) אונ צווייטענס וואר ער איהר זייענד נאך איין פאטום (איינע לייבעספרוכט) נור, שוין ליב אונ טייער אונ האט איהם געוואלט איינהיטען פון איהרעם מאן וויא אקאץ איהרע קעצעלאך פון דעם קאט דאס ער זאל זייא ניט אויפפרעסען אונ האט דאהער ביא זיך בעשלאסען צוא מאכען דער פון אין גאנצען איין טיפעס געהיימנים פון איהרעם מאן, דאס הייסט דאס ער זאל אים מינדעסטען ניט וויסען דער פון אונ האט אלזוי אנגעראטהען איהרע טאכטער דאס זיא זאל זיך מאכען אלס אב זיא קרייענקעלטע, אונ זאל זיך פערהאלטען צוא הויזע, מאנכע טאגע היטען דאס בעט אונ זאל זיך אלזוי פון טאג צוא טאג קליימערסט (דאס הייסט צום שיינע נור) פערשלימערן אונ דיזע פערשטעלונג זאל אזויא וייט וועהרען געטריבען ביז דער פאטער זאל ווערען בעזארגט וועגען איהר לעבען אונ לאזען מאכען איינען גרויסען קאנסולעם אום צוא האבען דאן איינע גוטע געלעגענהייט דורך דיא אנראטהונג פון דיא ארצטע (דאקטורים) וואס וועלען ווערען בעשטאכען דורך איהר צוא בעזוכען איינע וייטע וואהרעמבאד אונ דערצו נאך צוא פערבלייבען דארט נאך דער קור איינען געוויסען צייטרוים אום צוא ערהאלטען זיך מיט דער דארטיגען גוטען לופט קליימערסט, אין דער ווירקליכקייט אבער אום צוא האבען גענוג צייט צוא פערבלייבען דארט איבער

---

*) סדר (נשא ו) „אם היה ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ“ לפדות, להחיות ואף לישיבה כ׳.

(אמער. געש.)

איבער דעם קינפט און דער נאך צו זיך צוקומען דאס מען זאל ביי איהרעם צוריק קעהרען זיך נאך הויזע אם מינדעסטען ניט מערקען דאס זיא וואר איינע געווינערין.

דיזע אנראטהונג וואר וויא גוט בערעכנעט אזויא אויך גוט אויס-געפיהרט. דיא ערצטע האבען איהר (דער דינה) אויפגעוויזען אויף דיא באדער פון טענעריפא, איינע אינזעל פון דיא קאנארישע אינזעלן, דאס הייסט איינינע הונדערט מייל ווייט פון גוואדעלופא, ווייל דיא דארטיגע וויאסער און נאך מעהר דיא לופט זיינען דיא געזינדעסטע פון אלע באדעאנשטאלטען און בעסערעס האט דיא דינה און דיא מוטער הולדא ניט געוואונשען און האבען אלזוי ביידע אבגערייזט פון גוואדעלופא אין בעגלייטונג פון איינער סקלאוין, א קוואדראנקע, וואס זייא האבען איהר ארויסגענומען פון דער קאלאניע אום צו בעדינען זייא אויף דער רייזע און דארט אין טענעריפא. נאך מעהר אבער אום אבצוגעבען איהר דאס קינד וואס זיא וועט האבען און וואס זיא זאל זיך אויסגעבען פיר זיינע מוטער, זאגענד דאס זיא האט איהם געבארען דארט אין טענעריפא דאס זיא וואר מיט איהם שוואנגער אין פינפטען מאנאט ביי איהר אפרייזען פון גוואדאלופא. אלזוי וועט זיא (דיא דינה) קענען האבען דאס קינד אין איהרע נאהע (בליזאסט) און דאס הייסט אין איהר קאלאניע, און פילייכט נאך אין דעם הויזע פון איהרע עלטערן, דען זיא וועט איהר מיט דער צייט אריינגעהמען צו זיך אין שטוב פיר איינע קאמערדינערין, און וועט אלזוי האבען דיא פריידע צו צערטעלן איהם אויף איהרע קניע. אזויא ווייט דערציילע פון דיא דאמאליגע אומשטאנדע (אבסטאיאטעלסטוועם) פון דיא פערליבטע פאר דינה און מוראט. נון וועלען מיר איצונד פערלאזען דיא דינה און איהר מוטער דיא הולדא און וועלען אונז צו ווענדען צוריק צו דעם אראן, אום מיטצוטהיילען אייך מיינע טייערע לעזער און לעזעריגען פון זיינעם דאמאליגען געזונקענעם שטאנד און פון זיינען פערפאלגונגען (רדיפות) וואס ער האט פערפאלגט (רודף געוועזן) דעם מוראט און זיינעם פאטער דעם הוגא איבער דיא צווייא אורזאכען וואס ווארען אונז שוין גאנץ בעקאנט פון פריהער און איצונד איבער נאך איינע דריטע אורזאכע: ער (דער אראן) וואר אין דער מיינונג דאס נור דער מוראט האט שולד אין דאס קרייגקעלן פון זיינער טאכטער. זיא זיבעט (זיא קראנקעלט), האט ער זיך ביי זיך געטראכט, נור דורך דעם וואס איך האב דעם ממזר דעם מוראטען פערוויזען פון מיינעם הויזע, אלזוי איז עס נור איינע ליבעס-קראנקהייט און ווייטער ניט, און ווען איך וואלט געקאנט דיזעם פערמוטהען (מיינען) מיטטהיילען דיא ערצטע, וואלט איך פערנעווים פערשפארט איינינע טויזענד טאלער, דען זייא וואלטען איהר שוין ניט אויפגעוויזען

(אמער. נעש.)

אויף

אויף דיא בּאדער פון טענעריפא, לײדער אָבער איז מיר אָרעמען פּאטער פערשלאָסען דער מוגד אום אײן וואָרט צוא שפּרעכען דערפון. אָ! אײן פאלשעס געשײנק איז אײנע טאכטער. אײן פערפלוכטער שאַין וואס לאָזט ניט דיא עלטערן רוהען אונ שלאָפען, וויא דער קהלת דריקט זיך אוים אין זײנעם ספר „והעושר לעשיר אין בניח לו לישן".

אַלזוי פאַרהער פון זײנעם צעררישטעטען (ראזטראָגעטען) שטאַנד וואס האט זיך דאן צוזעהענדס (בח"ש) פערשלימערט, אונ ווידער אײן עטוואס פון דיא אורזאַכען דערפון. זײנע קאפּיטאַלען האבען זיך אין פערלויף פון אפּאר יאָר נאָך דעם איזאקס טויט פיל מעהר אַלס אויף אײנער העלפטע פערמינדערט (פערקלענערט). דיא פאַבריקען וואס וואַרען, אַזויא לאַנג דער איזאק האט נאָך געלעבט, אין דער גרעסטען טהעטיג-קייט (דיעיסטוויע) אונ האבען אײנגעטראגען יאָר יאָרליך מעהר אַלס אײן האלבען מיליאָן פראַנק, וואר אײן טײל פון זײא אײנגעשטעלט (אָסטאַ-נאָוועט), ווייל בײא מאַנכע פון זײא האבען געפעהלט דיא מעכאַניקער. זײא זײנען אוועק ווייל זײא זײנען מעהרערע מאָנאַטען געבליבען אונבע-זאָלדעט (אונבעצאָלט) אונ בײא מאַנכע וואר ניט גענוג פּראָדוקט צום פאַבריצירען, אויך זײנען געבליבען גרויסע שטרעקען (שטחים) אונבעש-טעלטערהײט (ניעאָבראַבאָטאַני) אוים מאַנגעל אין אַרבײטער. דען דיא צאַהל פון דיא סקלאַווען אונ סקלאַווינען האבען זיך צײט דער איזאק איז געשטאָרבען ביז אין דיא העלפטע פערמינדערט. דען אַ טײל זײנען צו-לאָפען אוים שלעכטער בעהאנדלונג אונ אַ טײל זײנען ערקראַנקט אוים שווערער אַרבײט אונ שלעכטער נאַהרונג. דערצו נאָך האט דאָרט אין אַלע פעבער געפעהלט אַן אָרדענונג אונ ווירטהשאַפטליכקײט. דען ער אַלײן וואר מעהר אַרײנגעטאָן אין לוסטבאַרקײטען אַלס אין האַזיאַיסטווא אונ זײן פערוואַלטער (אופּראַוולאַיושצי) האט איהם בעשטולען פון אַלע זײטען, אונ עס איז מיט זײנער אײנציגע (אַטאַל) אַזויא בליהענדע פערמע אַזויא ווײט געקומען דאם איהרע אײנקינפטע (דאָחאָד) האט שוין ניט געקאָנט דעקען דיא העלפטע פון זײנע אויסקינפטע (הוצאה) אונ האט אַלזוי געמוזט, אום צופערפאַלגען (פּראָדאָלזאַיען) זײנע קאָסטשפּילונג (טײערע) אויפפיהרונג, מיט וועלכע ער האט זיך שוין אײנמאָל אַרײנגעוויזען אין דער וועלט, לײען גרויסע סומען געלד אין דער קאַזנא אונ בײא פּרי-וואַטנע וואוכערער (מלוים) אונ איז זיך געוואָרען מיט דער צײט אײן גרויסער בעל חוב, אונ דיזעם אַלײן וואָלט שוין אויך גענוג געוועזען צוא מאַכען איהם מיט דער צײט פיר אײנען בעטלער, נור מיט דער צײט, אָבער ניט אַזויא גיך. נון האט זיך איהם געוואָלט אײנהאַנדלען אײנען עפּאהרליכען פײנד, וואס זאָל איהם זײנען אונטערגאַנג בעשלײניגען

(אוסקאריאיען) אונ האט עס איינגעהאנדעלט גיך אונ באלד פיר איינען גאנץ טייערן פרייז. דען ער האט בעקומען דעם הונא פיר איינען גרויסען בלוט-פיינד דורך זיין פערפאלגען איהם (רודף זיין איהם) אונ זיינעם זון מוראט וואס דיזעס האט איהם געקאכט. גענוג צייט אונ געלט, אונ אם ענדע האט איהם דער הונא גאנץ אונ גאר פערניכטעט (אונישטאזעט) דען ער האט איהם ניט נור צום בעטלער געמאכט, ניין, ער האט איהם אויך אום זיינע עהרע געבראכט, וויא מיר וועלען דא באלד שרייבען דער פון. נור דערוויילע מוזען מיר אויך מיינע טייערע לעזער אונ לעזערינען איין עטוואס מיטטהיילען פון דער דינה אונ פון איהרער מוטער וואס מיר האבען זייא געלאזען אויף דער אינזעל טענעריפא וואס זייא האבען זיך אהין בעגעבען אום זיא (דיא דינה) זאל דארט געלעגען ווערען.

זיא איז דארט נידערגעקומען מיט איינעם יונגען (זיא האט געהאט איין אינגעל) אונ דער צוא נאך איין היבשען יונגע אונ וואר אלזוי אויפגענומען פיר איין גוטען נאסט פון דער דינה וויא זיא וואר אויפגענומען בייא איהר געבורט פון איהר מוטער הולדא. ער וואר געקוסט אונ געהערצט אונ זיא האט איהם דעם ערשטען מאנאט זעלבסט געשטילט (געזויגען) אונ נאכהער איהם גענעהרט מיט ציגענמילך וויא דיא זיטע איז אין אמעריקא דאס דיא קינדער ווערען ניט געזייגט, נור מיט ציגענמילך גענעהרט אונ דאס גלייכען אויך ניט געוויקעלט. זייא האבען זיך אין איינינע מאנאטע ארום, אלס זיא (דיא דינה) האט זיך גוט ערהאלט, צוריקגעקעהרט קיין גוואדעלופא אונ ווארען אויפגענומען דארט פון דעם אראן מיט אפענע ארעמס אונ מיט איינער גרויסען צערטליכקייט אונ האט זיך ניט געקענט גענוג אבפרייען איבער דיא הערשטעלונג (איבער דעם געזונד ווערען) פון זיינער טאכטער וואס ער וואר העכסט בעזארגט וועגען דעם, אונ בפרט דאס זיא האט נאך אויסגעזעהען פיל שענער אלס פארהער, בעפאר זיא האט נאך אנגעהייבען צוא קריינקעלען, דען דיא ערשטע געבורט פערשענערט אימער דיא יונגע דאמען. זייא האבען איינגעקעהרט אין זייער וואוינונג בייא זייער קומען אליין, דאס הייסט אן דעם קינדע, דען ער וואר אויף דער ריקבייזע אבגעגעבען דער סקלאווין, דער קוואדראנקע אונ איז אזויא בייא זייערעם ארויסשטייגען פון שיף איינגעקעהרט מיט איהם (מיט דעם קינדע) צוריק אין דער קאלאניע, אונ האט איהם איינינע וואכען וואס זיא וואר דארט נאך איהר קומען צוריק, ערצויגען אונ גענאנצעט וויא איין איינענעם קינד אונ עס האט דארטען קיין אויפזעהען (זנאצעניע) געמאכט בייא דיא סקלאווען אונ ניט בייא דעם פערוואלטער, דען עס איז דארט אין אלע קאלאניען וויא צוא זאגען אן דער טאגעס-ארדנונג (דגעווני פאריאדאק

(אמער. געש.)

דאם

דָאס דיא סְקְלַאוֶוען־מֵיידְכֶען גֶעבֶּעהרֶען קִינְדֶער וויא דיא רִינְדֶער, אָהן חופה וְקדושין אונ אָהנֶע צוא ווִיסֶען פון וֶועמֶען אונ פון וָואס, צוא פון אֵיינֶעם פְּרֶעמְדֶען, צוא פון אֵיינֶעם בַּעַל הַבַּיִת, אונ ווייל זיא (דיא קוואדראנקע) וואר דאך שוין אֵיינְמָאל אֵיינֶע קַאמֶערְדִינֶערִין בייא דֶער דינה אונ בייא דֶער הולדא אִיבֶּער דָאס גַאנְצֶע בַּאדֶעצִייט (וויא עֶס הָאט גֶעהֵייסֶען דֶעם שַׁיינֶע נָאךְ), זָא הָאט זיא גֶעהַאט דָאס רֶעכְט צוא בֶּעזוּכֶען זֵייעֶר אָפְט דיא דינה אונ דיא הולדא מִיט דֶעם קִינְדֶע אויף דֶעם אָרֶעם. אִין דֶער טְהַאט וַוארֶען עֶס קֵיינֶע לֵיידִיגֶע בֶּעזוּכֶע (פּוּסְטֶע בֶּעזוּכֶע) אוֹיס אֵיינֶער הויְלֶען פְרֵיינְדְשַׁאפְט. דִיזֶעס אִיז גֶעשֶׁעהֶען אוּם דָאס זֵייא בֵּיידֶע (דינה אונ הולדא) זָאלֶען הָאבֶען אֵיינֶע גוּטֶע גֶעלֶעגֶענְהֵייט דֶעם קְלֵיינֶען מונק (דֶען אַזוי הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען) צוא זֶעהֶען, פְּלֶעגֶען זִיךְ דַאן בֵּיידֶע זַאט אָנְשְׁפִּילֶען מִיט אִיהם, אויסְקוּסֶען אִיהם אַלֶע גְלִידֶער, בֵייכְלִיךְ בֶּעשֵׁייגְקֶען אונ עֶנְטְלַאסֶען אִיהם פון זִיךְ מִיט ווֵייהֶעמוּטְה. דָאךְ אִין פֶערְלויף פון אַפָּאר מָאנַאטֶע הָאבֶען זֵייא אִיהר אַרֵיינְגֶענוּמֶען צוא זִיךְ אִין שְׁטוּב פִיר אֵיינֶע נַארְדֶערְאבֵּיאנְקֶע אָדֶער צַאפֶּע *), דֶען זיא הָאט ווִירְקְלִיךְ זֵייעֶר גוּט פֶערְשְׁטַאנֶען וויא אָנְצוּצִיהֶען (אָנְצוּטָאן) פָּארְנֶעהמֶע דַאמֶען אִין אַלֶע צֵייטֶען. אִין גְרוּנְט אָבֶּער וַואר עֶס גֶעטָאן נור אוּם צוא הָאבֶען דִיזֶען קְלֵיינֶען מונק אִימֶמֶער לֶעבֶּען זִיךְ. נוּן מֵיינֶע לֶעזֶער אונ לֶעזֶערִינֶען צוּרִיק צוא אוּנְזֶערֶען אַראן.

ווִיא מִיר ווַייסֶען שוין פון פְרִיהֶער וַואר דֶער אראן שוין פון לַאנְג הֶעכְסְט אויפְגֶעבְּרַאכְט אויף דֶעם הוגא אונ אויף זֵיינֶעם זוּן ווֶעגֶען דֶעם ווָאס עֶר (דֶער הוגא) אִיז גֶעווָארֶען זַיין מִיטְעֶרְבֶּער, אונ זַיין זוּן ווייל עֶר הָאט זִיךְ עֶרְפְרֶעכְט צוא לִיבֶּען זִיךְ אִין זֵיינֶער טָאכְטֶער. בייא אַלֶעם דֶעם אִיז עֶס נָאךְ צוא קֵיינֶער עֶפֶענְטְלִיכֶען פֶערְפָאלְגוּנְג (רדיפה) נִיט גֶעקוּמֶען, עֶר הָאט נור אוּנְטֶערְבְּרָאכֶען (אִיבֶּער גֶערִיסֶען) זֵיינֶע בִּיזְהֶערִיגֶע פְרֵיינְדְשַׁאפְט מִיט זֵייא. עֶר הָאט זֵייא בֵּיידֶען אויסְגֶעמִידֶען וויא דיא פֶּעסְט, הָאט אויפְגֶעהֶערְט צוא גֶערִיסֶען זֵייא בייא זֵיינֶעם בֶּעגֶעגֶענֶען זִיךְ מִיט זֵייא, דֶעם מוראט הָאט עֶר פֶערְווִיזֶען (פֶערְיָאגְט) אויס אַלֶע גְרֶענְצֶען פון זֵיינֶעם גֶעבִּיט (אָבְלַאסְט), הָאט זִיךְ לוּסְטִיג גֶעמַאכְט אִיבֶּער זֵייא אִין גְרוֹיסֶע גֶעזֶעלְשַׁאפְטֶען, הָאט זֵייא זֵייעֶר אָפְט צוּגֶעפִּיגְט (אָנְגֶעטָאן) מַאנְכֶען שָׁאדֶען אִינְם גֶעהֵיים, אונ זֵייא הָאבֶען עֶס שְׁטִילֶערְהֵייט פֶערְ־שמערצט

---

*) צַאפֶּע הֵייסְט, וויא מִיר הָאבֶען שוין עֶרְקְלֶערְט, אַזוי אֵיין קַאמֶערְמֵיידְכֶען וָואס פֶערְשְׁטֵייט וויא צוא רֶעכְט צו מַאכֶען דיא הָארֶע פון אִיהרֶער ווִירְטְהִין. אונ וויא אוּם צוא פוּצֶען אִיהר גֶעמֶאס (ווֶעדְלִיג) דיא יָאהרֶעס צֵייטֶען אונ ווֶעדְלִיג דֶעם אָרְט ווּאוּ זיא דַארְף גֵיין.

(אמער. געש.)

שמערצט (פערליטען), אונ עס וואר אלזוי וויא צוא זאגען מעהרערע צייטען איין שנאה כבושה צווישען זייא ביז עס האט זיך איינגעשטעלט (געמאכט) איינע אורזאכע וואס האט געפיהרט (געבראכט) צוא איינעם עפענטליכען אויסברוך (איין אפענער קריג).

אונ דיזע אורזאכע וואר, דאס דער אראן האט וויגד בעקומען (איינע ידיעה געהאט) דאס דער מוראט, טראץ דעם וואס ער האט איהם זייער שטרייגג פערוויזען (פערבאטען) אביין צוא טרעטען אין דיא גרענצען פון זיינעם געביט (אבלאסט) מאכט ער געהיימע צוזאמענקינפטע (צוזאמענקומונגען) מיט זיינער טאכטער אונ דאס זיינע טאכטער איז איהם אלזוי נאך צוגעטאן מיט לייב אונ מיט לעבען. איין בעוויז דער צו וואר איהם דאס זיינע טאכטער שלאגט אוים (וויל ניט) קיין איינציגען שידוך פון אלע שידוכים וואס ווערען איהר פארגעשלאגען.

אונ דיזעם דערוויסען זיך האט איהם אזוי ווייט אויפגעבראכט אויף דעם מוראטען דאס ער האט ביי זיך בעשלאסען, דאס אום צוא זיין זיכער מיט איהם, דאס הייסט דאס ער זאל ניט זיין אים שטאנדע צוא פערפיהרען איהם זיינע טאכטער אונ ווידער דאס עס זאל איהר (זיינע טאכטער) אויך דיא לוסט פערגיין צוא ליבען איהם מעהר, האט ער זיך בעשלאסען איין צואשפערען איהם אויף געזעצליכעם וועגע (זאקאנגים פאריאדקאם) אין איינעם שווערען געפיינגניסס, וואו ער זאל דארט פערבלייבען ביז צום יונגסטען טאג (עד יום האחרון) אונ פילייכט נאך מיט דעם לעבען ביסען (בעצאלען מיט דעם לעבען) אונ ער האט עס זייער לייכט אויסגעפיהרט. ער האט איהם אנגענעבען פאר דער דארטיגען רעגירונג פיר איינעם אבאליציאניסטען*), אונ האט עס בעוויזען דורך איינע בראשורע (א קליינעם חבור), וואס ער (דער מוראט) האט עס פערפאסט איבער דיזען געגענשטאנד (פרעדמעט),

דאס

*) איין אבאליציאניסט וואר אנגערופען דאן אין יענע לענדער איין יעדער וואס וואר איין געגנער פון דער סקלאווערייי. דיזער נאמען וואקסט ארוים פון דעם לאטייגישען ווארט „אבאליציאן" (אבשאפונג), אונ דאהער וואר אנגערופען דער יעניגער וואס האט געוואלט דאס מען זאל אבשאפען דיא סקלאווערייי, מיט דיזעם נאמען „אבאליציאניסט" דיא דארטיגע רעגירונג וואס האט געוואלט דורכאוים דער האלטען דעם סקלאווענשטאנד האט דאן זייער שטארק רודף געוועזען אזעלכע לייטע וואס האבען געוואלט עס אויסקאססירען. אונ עס ווארען דאהער פילע פון אזעלכע גוט געזינטע לייטע פערארטהיילט (פערמשפט) פון

(אמער. געש.)

דאס הייסט איבער דיא בעפרייאונג פון דיא סקלאווען, וואס דיזעס וואר דאן דארט איין קרימינאל פערברעכען וואס מען וואר דורך דעם פערפאלען (פאדווערגנוט) דארט דעם שטרייינגסטען געזעטץ, אונ ער (דער מוראט) וואר אביינגעזעצט וויא צוא זאגען אויף טויט אונ אויף לעבען. אונ דיזעס האט וויא עס פערשטייט זיך פון זעלבסט, העכסט געקריינקט דעם הוגא, דאס גלייכען דער דינה דען ער (דער מוראט) וואר איהר נאך ליב, אונ האט ווירקליך געהאט געהיימע צוזאמענקינפטע מיט איהם זעלבסט נאך איהר צוריק קומען פון טענעריפא, וויא איהר פאטער האט עס פערמוטהעט, אונ וואָרען צוא געטאהן איינער דעם אנדערן מיט נאך פיל מעהר אינטערעסע אלס פריהער, דען דיזער קליינער מונק וואס איז זייא געוואָרען געבאָרען האט זייא נאך פיל איינגער פערבונדען אלס פאהער. נור דיא דינה האט געמוזט האלטען מויל, דאס הייסט קיין ווארט שפרעכען מיט איהרעם פאטער איבער דאס פעסטזעצען פון איהרעם געליבטען אונ האט איהם בעוויינט אינם געהיים.

זעלבסט דיא הולדא איהרע מוטער וואר אויך ניט צופרידען מיט דיזעם בלוטיגען שטרייך (שטוקא) וואס איהר מאן האט איצונד געשפילט דעם מוראטען, דען דער קליינער מונק וואר איהר אויך צוא ליב אונ צוא טייער אום צוא מאכען איהם פיר איינער ווייזע (יתום) אונ דערצו נאך פיר איין סקלאווענקינד. דען ער האט זיך דאך דאן סציטאעט פיר איינע געבורט פון דער קוואדראנקע וואס איז איינע סקלאווין נור. אונ אלס זיא האט גענומען איינע ערנסטע (סעריאזע) ריקשפראכע (פערעגאוואר) מיט איהרעם מאן דאריבער דאס ער האט דיזען בלוטיגען שריט ניט געדארפט טאהן, אונ צוא גלייך איהם געראטהען דאס ער זאל אלע מעגליכקייטען טאן אום זיינע בעפרייאונג, זאגסט וועט עס פיהרען צוא איינעם אונגליק פיר ביידע צדדים, דען דער הוגא איז פיל רייכער פאר איהם, אונ מעהר טהאטיגער (דיעלנער) אלס ער.
דא האט ער (דער אראן) איהר גאנץ אונ גאר אויסגעלאכט, אונ דערצו נאך געמאכט איהר העכסט ביטערע פארווירפע (רונאטעלסמוועס) פאר וואס זיא האט איהרע טאכטער ניט געוועהרט איהר אומגאנג מיט דעם מוראט ביז אהער, וויא עס האט אמאל געמאכט זיין שווינערפאטער
אבראם

איהר צום הייגען, אונ דיזעס האט אזוי לאנג געדויערט ביז עס איז געקומען צוא איינעם בלוטיגען קריג דאריבער וואס האט געקאסט דאס לעבען פון מיליאנען מענשען, אונ האט זיך בעענדעט מיט דער בעפרייאונג דער סקלאווען.

(אמער. געש.)

אבראם זיינער שוויגערמוטער פאר וואס זיא האט ניט געוועהרט דיא הולדען זייער טאכטער צוא האבען איין אומגאנג מיט איהם (מיט דעם אראן), אונ זיא (דיא הולדא) איז געבליבען פון דאן אן פערשוויגען וויא איהר טאכטער דיא דינה.

דיזעס אליין וואר נאך דעם אראן ניט גענוג, עס וואר איהם נאך צוא ווייניג דאס איינזעטצען מוראטס, אונ צו גלייך דיא סטאראנגע צוא פערוויקלען איהם אין איינעם בלוטיגען פראצעס, וואס עס וואר איהם דערביי נאך האלב צוא ענטשולדיגען דאס ער האט עס געטאהן נור אום דאס דער מוראט זאל ניט זיין מעהר אים שטאנד צוא ענטפיהרען זיינע טאכטער, גיין, עס האט זיך איהם נאך געוואלט אברעכענען זיך אויך מיט זיינעם פאטער, מיט דעם הוגא פיר דעם וואס ער וואר זיין מיטערבער, אונ האט איהם אויך אנגעהייבען צוא פערפאלגען (רודף צוא זיין) מיט וואס נור מעגליך איז. ער האט אויפגעוויזען אויף איהם דאס ער האט אין זיינער קאלאניע ביעגלע שטראפלינגע (פערמשפטע), דאס ער איז מעלים (ער גנבעט) זייער פיל פאשלינע פון זיינע פאבריקען אונ פון דיא מאטעריאלען וואס ער לאזט ברייננגען פון אויסלאנד צום געברויך פון זיינע פאבריקען, דאס גלייכען האט ער זייער שטארק אנגעגריפען זיינע פערזאנליכקייט (ליצנאסט). אזוי צום ביישפיל אלע קאנווערטען וואס פלעגען איינצולויפען (אנצוקומען) צוא דעם הוגא פון דער שטאדטס=דומא וואס דער אראן וואר דארט אצלען, ווארען אדרעססירט צוא איהם (צוא דעם הוגא) אויף דעם בעפעהל פון דעם אראן מיט דיזער אויפשריפט: „אן דען בעפרייטען סקלאווע הוגא" אונ האט איהם אלזוי לויט דעם דארטיגען דאמאליגען געזעטץ אלס געוועזענער סקלאווע פערוועהרט צוא קויפען נאך א פערמע, דען דער הוגא וואר דאן איין מיליאנער. דען אויסער דעם גרויסען פערמעגען וואס ער האט געערבט פון דעם איזאק, איז איהם זייער גוט געגאנגען אין זיין קליינע פערמע וואס דער איזאק האט איהם פערשיינקט נאך בחייו, דען ער וואר איין גרויסער ווירטה אונ האט איהר פערמעהרט אונ פערגרעססערט פון טאג צוא טאג, אונ האט דערצו נאך געפיהרט איין העכסט עקאנאמישעס לעבען, אונ זיינע סקלאווען ווארען איהם טרייא אונ גינציג, דען זייא האבען געהאט דיא בעסטע בעהאנדלונג פון איהם.

קורץ געזאגט, ער האט איהם געטאהן ווינד אונ וויה פון אלע קאנטען, אהנע זיך צוא פירכטען דאס ער זאל קענען וואס צוריק אבטאהן, דען ער האט איהם געשיינט פיר אונמאכטיג אונ פיר צוא קליין דאס ער זאל איהם קענען אים מינדעסטען שאדען, וויל איין

בעפרייטער סקלאווע וואר דאן דארט נאך פיל נידעריגער אלס דיא יודען וואָרען אמאל אין פוילען וואס האבען קיין קאפ ניט געקענט אויפהייבען געגען דעם אדעל. ליידער אבער האט ער זיך גאנץ געאירט אין דעם אונ האט געמאכט אלזוי דיא ביטערע ערפאהרונג וויא וואהר עס איז דאס שפריכוואָרט: „קיין פיינד זאל דיר צוא קליין זיין" וויא מיר וועלען עס דא באלד דערצייילען. נור פריהער מוזען מיר אייך, אונזער לעזער אונ לעזעריגען, איין עטוואס מיטטהיילען פון דער דאמאליגען לאגע פון דער דינה.

דיא דינה וואר דאן אין איינער גרויסען קלעמע. איהר הערץ וואס וואר ערגעבען איהרעם גרויס-פאטער, דעם אראן אונ צוגלייך דעם הונא, דעם פאטער פון איהרעם געליבטען מוראט, האט גענוג געליטען דאן פון זייא ביידען וויא דער אייזען וואס ליגט צווישען האמער אונ אמבאס (קאוואדלע). זיא וואר שוין דאן איין מיידכען פון א יאהר אכצעהן אונ וואר שוין אלזוי גענוג מינדיג (סאווערשענאלעטנע) דאס איהר אפעקון וואס עס וואר איהר פאטער, האט שוין ניט געטאָרט קיין שריט טאן אין דער פערמע וואס עס וואר איהר פערערבט פון דעם איזאק אונ זיינער פרויא אהנע איהר וויסען (פון דינה) אונ פשיטה שוין קיין געלד לייהען אהנע איהרע אונטערשריפטען. אונ דיזעס וואר דעם אראן איין גרויסער שטריק (שטערענעם) אין דיא פערהאלטניסע (אבסטאיאטעל-סטוועם) פון זיינעם לעבען. ערשטענס וועט איהם זיין זייער שווער צוא מאכען נייע שולדען. צווייטענס האט ער געהאט דאן בדעה צו ווערען פרעזידענט אין דער דארטיגען דומא אונ דיזעס קען מעהר ניט ווערען וויא נור איין אפיוואטעל, דאס הייסט וואס האט איין אייגענעם גוט, אלזוי האט ער בערעדעט (איינגערעט) דיא דינה דאס זיא זאל דיא פערמע פערשרייבען אויף זיינעם נאמען, דאס הייסט דאס זיא האט עס איהם גאנץ אונ גאר אוועקגעשיינקט. „וואס וועסט דוא דערבייא פערלירען האט ער איהר געזאגט. זייא וויא עס זייא וועסט דוא דאך אליין זיין מיינע ערבין, דען מיר האבען דאך אויסער דיר קיינע קינדער. נון וואס איז דיר דער אונטערשייד צוא דיזע פערמע איז מיינע אדער דיינע" אונ זיא, וואס וואר נאך קינדיש אונ דערצו נאך גאנץ ערגעבען דעם גרויס-פאטער, האט דיזען שריט געטאן, האט געלאזט אקטיקירען דאס זיא האט דיזע פערמע פערשיינקט דעם גרויס-פאטער. אזויא וואר דאן דיא לאגע דינעס. אונ דיזעס וואר פיר דען הונא דאן וויא גערופען, דאס הייסט גאנץ ערוויגשט. דען קוים האט ער זיך ערוויסט דער פון, האט ער אויפגעהייבען דיא הענט צום הימעל אונ האט געזאגט: נון דאנקע איך דיר גרויסער שאפער, דוא האסט מיר מיין פיינד איבערגעגעבען אין מיינע הענט אונ איך וועל איהם מאכען פיל מעהר אונשעדליכער פיר

מיך אלס ער מיינט צוא מאכען מיינען און, דאך מיט דעם אונטערשייד: ער מיינט צוא מאכען איהם אונשעדליך דורך איינען בלוטיגען פראצעס אונ איך וועל איהם מאכען אונשעדליך פיר מיך נור דורך איינע גרויסע ארמוטה, דען איך וועל איהם צום בעטטעלשטאב ברייגען, דען ארעם ווערען הייסט אויך געשטארבען *).

באלד דארויף האט ער אנגעהייבען איינצוקויפען אלע וועכסלען זיינע פון פערשידענע גלייביגער (מלוים), מאנכע פיר האלב געלד, מאנכע פיר ניינציג פראצענט, אויסגענומען דיא שטאאטסשולדען (פון קאזאנע קאלאטע) וואס ער האט איינגעצאלט אין גאנצען, וואס אים אלגעמיינען (בכלל) וואר ער איינע סומא וואס האט איבערגעשטיגען דעם ווערטה פון דער פערמע אונ האט אנגעהייבען צוא מאנען איהם דער מיט זייער שטרייגג דען דיא פערמע געהערט דאך שוין איצונד צוא איהם. אונ דיזער אונגעריכטער שטרייך (שטוקא אדער חיטראסט) האט איהם (דעם אראן) ביא דער ערשטען מעלדונג (אביאוולעניע) דאריבער פון געריכטס-הויז גאנץ בעטייבט (פערגלושעט).

דען עס וואר איבער זיינע ערוואַרטונג, דאס ער האט זיך ניט געקענט האלטען אויף זיינע פיס. ער האט זיך א ווארף געטאן אויף איינעם זאפא אונ איז געבליבען ליגען מעהר אלס איינע שטונדע וויא אן זיך אונ וויא נור ער האט זיך איין עטוואס אויסגעצוכעט האט ער אויסגעשריען דיא ווארטע (ווערטער) "מצאתני אויבי (א, מיין פיינד, דוא האסט מיך בעקומען) מיט דער זעלבען שטימונג (געמוטה) וויא אמאל דער אחאב מלך ישראל האט דיא זעלבע ווארטע געזאגט ביא זיינעם אויסהערען פון אליהו הנביא'ס מונד דיא בלוטיגע גזרה נאטעס איבער איהם דאס דיא הונדע וועלען טרינקען זיין בלוט אין דעם זעלבען ארט וואו ער האט געלאזט ערמארדען נבות יזרעאל. אונ וייל ער וואר דאן אין זיינעם קאבינעט גאנץ אליין, דאס הייסט עס וואר נימאנד מיט איהם, האט ער עס געמאכט דערוויילע איין געהיימניס פיר זיינע פרויא אונ זיינע טאכטער, דען וויא מיר וויסען האט ער געהאט גענוג אורזאך צוא פירכטען זיך דער מיט פאר זייא ביידען, פאר דער פרויא וייל זיא האט איהם אימער געווארנט רודף צוא זיין דעם הוגא, נון וועט ער הערען פיר געוויס איינע גרויסע פריידיקט פון איהר פון אונטער דעם פארהאנג, דאס עס וועט איהם פערגיין זעהען אונ הערען. מעהר נאך האט ער געפירכטעט

*) כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך, שירדו מנכסיהם שהעני חשוב כמת.

פאר דיא טאכטער. דען דיזע מעלדונג בעריהרט דאך איהר מעהר אלס איהם. דען עס בעלאנגט דאך איהר גאנצעס איינענטהום, אונ דיזעס איז דיא פערמע וואס וואר איהר פערערבט פון דעם איזאק אונ זיינער פרויא. אלזוי האט ער פערשוויגען פאר זיא מעהרערע טאגע אין דער האפענונג דאס ער וועט זיך נאך פיליכט ארויסראטירען פון דיזער קאבאלע (קלאפאט).

ער האט אנגעווענדעט אלע זיינע קראפטען אום דיזען פראצעס אין דיא לייננ צוא ציהען, האט עס איבערגעגעבען איינעם גרויסען אדוואקאט וואס האט זיך בעמיהעט צוא פראטעסטירען יעדען וועכסעל בעזונדער. עס וואר אבער פערלארענע מיהע. דען דער הוגא האט אויך ניט געשלאפען דער ביא. ער האט אלע היינדערניסע (פרעפיאטסטוויעס) וואס דער ארמן האט איהם געלייגט אין וועג, בעזייטיגט (אוסטראניאעט) דורך טויזענד דאלאר. אונ ערסט דאן אלס עס איז שוין ארויס איינע רעשעניע דאס מען זאל דיא פערמע ליציטירען פובליצנע אום צוא טיליגען (בעצאלען) דיא גרויסע שולד דעם הוגא נעמעדלעננא, האט ער עס ענטדעקט זיינער פרויא מיט זיינער טאכטער מיט איינעם צערקנירשטען הערצען (מיט געבראכענעם הערצען) אום דאס זיא ביידע וואס ווארען דאן נאך בעפריינדעט מיט דעם הוגא זאלען אין איהם דרינגען מיט ביטען אונ קיינע טרערען שפארען, דאס ער זאל איהם זייערט ווילען ניט אזויא האסטיג טרייבען צוא איינער פראדאזע אונ דאס ער זאל איינוויליגען אוים צוא צאלען איהם דיא שולד ראטעס וויים, זאנסט בלייבען זיא אונגליקליך צייט זיא וועלען לעבען.

קיינע מענשליכע פעדער וואר אים שטאנדע צוא בעשרייבען וויא עס וואר דעם ארמן דאן צוא מוטה אלס ער האט זיא מיטגעטהיילט, נאך מעהר וויא עס וואר דאן צוא מוטה דער מוטער מיט דער טאכטער ביא זייער דער וויסען זיך דער פון. זיא האבען געוואלט דעם ארמן אויפעסען אונ ער זעלבסט האט זיך געוואונשען דעם טויט דאס עס איז אזויא וויים געקומען מיט איהם דאס דער הוגא, איין בעפרייטער סקלאווע, איין באסטארד (איין ממזר) זאל איהם אזויא וויים רודף זיין אונ דער צו נאך איז אין דעם קיין אנדערער שולדיג אלס ער זעלבסט מיט זיינעם שלעכט לעבען אונ מיט זיינעם וועלען פערפאלגען אזויא איינען פיינד וואס וואר הונדערט מאל אזויא רייך וויא ער. אונ וואס אין דער וועלט קען איינעם אזויא פיל פלאגען אלס איינע זעלבסט פערקלאגונג, דאס הייסט אלס מען וויים דאס מען האט זיך אליין וויה געטאן, וויא דער פאל וואר דא מיט איהם?

(אמער. געש.)

12.

דאס ענדע.

דיזע טרויעריגע מיטטהיילונג וואר געשעהן געגען אבענד אונ עס וואר אלזויא שוין צוא שפעט אום צוא ערשיינען מיט אזויא איינעם לאסטיגען אונ טרויעריגען בעזוך צוא דעם הוגא דעם נאכטס וואס דאן שוועלגט (הולעט) דער הוגא פערגעניגט וויא אלע אנדערע פערמער מיט זיינע שיינע סקלאווינען אין זיין קאבינעט וויא איין סולטאן אין זיינעם הארעם בפרט דאס ער האט דאך קיינע פרויא געהאט אונ אלזא האבען דיזע ביידע פרויען געמוזט אויפשיקען (אבלייגען) זייער שמערצענס גאנג אויף מארגען פריה ערסט, אונ האבען אלזויא פערבראכט דיזע נאכט וואס זייא ווארען אין איהר וואך אונ קיין אויג ניט צוגעטאן ביז בעגינען, זייא האבען איהר פערבראכט אין וויינען אונ גריינען, דיא טאכטער (דיא דינה) האט געיאמערט פיל מעהר אלס דיא מוטער אום פורכט דאס ווען דיא פערמע איהרע ועט ווערען פערקויפט פאר ליצעטאציע וויא געוואוינליך מיט דיא סקלאווען צוזאמען, וועט דאך ווערען אויך איהר קליינער מונק, וואס איז אויך געצייכנעט אין דעם רייסטער פון דיא סקלאווען-קינדער, מיינענד דאס ער איז ווירקליך איינע געבורט פון דער קוואדראנקע וואס איז איצונד בייא איהר איינע צאפע, ווערען פערקויפט אונטער אלע אנדערע סקלאווען-קינדער אונ דערווייסט ווער עס וועט זיין דער קויפער, דען זיא וואר נאך ניט בייא זיך געוויס דאס דער הוגא וויל דיזע פערמע דערהאלטען פיר זיך. אונ געזאגט (פאלאזים) דאס ער וויל עס יוא, ווער ווייסט צוא איז ער אים שטאנדע צוא ערהאלטען פיר זיך, דען זיא האט נאך געוואוסט דאס דיא סומא פון זיינע אלע שולדען איז היגרייכענד (גענוג) צוא דעקען דעם ווערט פון דער פערמע. אונ עס האט איהר געשווידערט פאר דעם געדאנקען דאס איהר מונק זאל ווערען אלס סקלאווע פערקויפט אונ צוגלייך אזויא בעהאנדעלט.

פלעצליך אבער האט אויפגעטויכט (איז אויפגעשוואומען) איין גליק-ליכער געדאנקען אין איהרעם געהירן (מוח) וואס האט באלד בערוהיגט איהרע זארגען איבער איהרע צוקונפט (בודושצנאסט) אונ איהרע זארגען איבער דיא צוקונפט פון איהרעם קליינען מונק. „גיין, מיינע ליבע מוטער, האט זיא זיך אבגערופען צוא זיך זעלבסט, זאל ניט מיט גיין מיט מיר צוא דעם הוגא. ערשטענס וייל איך וויים דאס ער איז איר ניט אזויא גוט וויא זיא מיינט אונ וועט אלזוי גאנץ ווייניג אויסווירקען בייא איהם מיט איהרעם גיין צו איהם אונ איך וויל אזויא איהר ערשפארען דיזען

פיינליכען אונ צוגלייך אומזיסטען גאנג, אונ דאס גלייכען מיר דעם
פערדרוס אונ דיא קריינקונג צוא צוזעהען איהר שטייהען פאר איהם.
וואס וואר איינסט איהר סקלאווע, אלס איינע ביטענדע אונ ווערען
נאך דער צוא אבגעפערטיגט פון איהם מיט לײדיגען. דען איך קענע
איהם דאס ער איז נאך ראכזיכטיג (נוקם ונוטר) וויא דיא נעגער וואס
ער שטאמט דאך ארויס פון זייא. אונ צווייטענס האב איך יאס צוא
ריידען מיט איהם וואס איך וועל עס ניט קענען פון מיינעם מויל ארויס-
ברייננען אין איהר געגענווארט (דערביי זיין), אונ גלויבע אוים צוא ווירקען
ביי איהם וואס גוטעס וויא אמאל דיא אסתר ביי דעם אחשורוש.

זיא האט זיך מיט דער מוטער בעשפראכען דאריבער אונ זיא (דיא
מוטער) האט איינגעשטימט דער צוא גאנץ ווילינג, דען וויא דיא וואהר-
הייט צוא זאגען וואר איהר ווירקליך העכסט פיינליך צוא גיין אלס ביטענדע
צוא דעם הוגא. אונ דיא דינה איז אליין אוועק צוא איהם אין זיינער
פערמע ביי קליין בעגינען רייטענד אויף איינעם פערד, אין בעגלייטונג
פון איהר צאפע וואס איז איהר נאכגעריטען מיט זיינעם קליינען מונק
אויף איהרעם שוים. דיזער מונק זיין איינקעל וואר איהם ליב אונ
טייער. עס וואר איהם איינע פריידע איהם צוא זעהען אונ צוא שפילען
מיט איהם. דען דיזע צאפע וואר זיין מאמקע אונ זיא פלעגט איהם
צוא ברייננען צוא איהם אלע וואך אונ ער (דער הוגא) פלעגט איהם
קוסען אונ הערצען אונ רייכליך בעשיינקען יעדעם מאל דיא צאפע
פיר דיזעם פערגעניגען וואס זיא האט איהם פערשאפט. אלזוי וואר
דיזער קליינער מונק מיט גענומען אויף דיזעם פיינליכען גאנג אלס איין
הילפס מיטעל, אום צוא ערוועגען (מעורר צוא זיין) מיט זיינער גענעג-
ווארט מיטלייד ביי דעם הוגא וואס איז זיין נאטירליכער גרויספאטער.
זיא האט דעם הוגא דערוויסט זיצענד ביי א גלאז גראג (פאנש). ער
וואר אלזוי דאן אין איינעם גוטען הומאר אונ זיא האט אלזויא געהאט
איינען העכסט ווארעמען עמפפאנג, דען ער וואר איהר ווירקליך גוט
אונ דאס גלייכען זיא איהם. זיא פלעגט איהם צוא מאכען זייער אפט
געהיימע בעזוכע אום צוא ערפארשען פון איהם וויא עס האלט מיט
איהרעם געליבטען מוראט אונ פלעגט דארט ביי איהם איהרע אויגען
רויט ווייגען ביי יעדעם מאל וואס זיא האט בעקומען פון איהם (דעם
הוגא) שלעכטע נאכריכט איבער איהם אונ האבען וויא צוא זאגען
אבייגעווייגט זיך הייסע טרערען דאריבער איינער אין דעם אנדערענס
אויגען. אלזוי קיין וואונדער דאס ער וואר העכסט גערירט ביי
זיינעם ערזעהען איהר אזויא אבגעהארמט (אבגעצעהרט), פערקימערט,
העכסט נידערגעשלאגען, איין וואהרעס יאמער-בילד אונ דער צוא נאך
וויסענדיג

ווּיסענדיג בייא זיך דאס נאר ער אין דיא אורזאכע פון איהרע איצטיגע צערקנירשונג (געבייגטהייט), דען מיט זיינעם וועלען וייה טאן איהרעם פאטער, וואס זיא איז איהם הערכסט ערגעבען האט ער איהר גאנץ אונגליקליך געמאכט, פיל מעהר אלס איהם, דען דיא פערמע וואס עס דארף אונגעזאמט ווערען ליצעטירט, איז דאך נור איהרע. נון וואר איהם הערכסט לייד איהר וייה צוא טאן ווידער זיינעם ווילען נור, אום איהר פאטערס ווילען וואס ער האט עס בייא איהם גאנץ כשר פערדינט: ער וואר אזויא וייט גערירט דער פון דאס עס האבען איהם זיינע אויגען געוואסערט, דאס ער האט איהר ניט געלאזט צוא ווארטען קאמען (דאס הייסט וואס ריידען), דען ער האט זיך אבגערופען צו איהר מיט דיזען ווארטען, בעפאר זיא האט נאך אויסגעפייעט איין ווארט צוא שפרעכען מיט איהם איבער איהר טרויעריגעם אנליגען (טרעבאוואניע. פראסבא):

„פערשוינע מיך מיין קינד” האט ער זיך אבגערופען צוא איהר מיט איינער ציטערנדען שטימע „פערשוינע מיך מיט דיינעם פילייכט נאך גע־רעכטען אנליגען (טרעבאוואניע) אונ נאך מעהר מיט דיינעם אנקלאגען מיך פאר מיר זעלבסט, וייל איך געפין עס פיר גאנץ איבעריג אונ וייל עס וועט צוא גאר ניכטס פיהרען, דען דיין פאטער מוז דורכ־אויס ליידען אונ איך וועל איהם פיר קיין פאל ניט פערצייהען, דען ער האט מיינען זאהן פערוויקעלט אין איינעם בלוטיגען פראצעס (דועלא) אונ גאט וייס צוא וועל איך איהם קענען דערהאלטען בייא דעם לעבען. דען ער האט איהם זייער שווער אנגעקלאגט אונ מיך האט ער הערכסט אינפאם (שאנדליך) בעליידיגט. אלזוי מוז ער דורכאויס זיינע שטראפע האבען, איך וועל איהם צום בעטלער מאכען אונ גיט אנדערס. אונ דיזעס איז דיא גרעסטע ראכע. דען ארעמקייט, דאס הייסט דלות מאכט פון דעם בעסטען מענשען איינען אונמענשען. מען ווערט פערדארבען פיזיש (קערפערליך) אונ אויך מאראליש (גייסטיג, דאס הייסט מען בלייבט אן א כאראקטער) אונ מען ווערט בזוי אונ מבוזה, וויא דיא ווייזען (דיא חכמים) זאגען: „עני חשוב כמת” דאס הייסט דאס זעלבסט איין חשובער ארעמאן איז גלייך שוין וויא געשטארבען.

נון פערשטייט זיך דאס איין ארעמער אפאדלעץ וויא דיין פאטער איז, וועט איהם ווערען, זייענדיג איין בעטלער, פיל שלימער אלס דער טויט. אלזוי וועט זיין דיין בעטען מיך פיר איהם גאנץ אומזאנסט אונ דאס גלייכען וועט זיין דיין פערלאנגען דאס איך זאל מיך אבהאלטען פון צוא לאזען ליציטירען דיא פערמע צוליב דיר אום דוא זאלסט ניט בלייבען דוא אונ דיין קינד עלענד אונ ברויט-לאז (אן ברויט) אויך גאנץ

איבעריג, דען עס ווירד דיר קיין לייד געשעהען דער פון אין מינדעסטען ניט, זעלבסט ביא מיינעם לאזען איהר (דיא פערמע) ליציטירען, דען זיא וועט דאן אויך בלייבען דיינע אונ דיינעם קינדס".

„אונ דיזעם פערשטייה איך ניט" האט זיא זיך אבגערופען צוא איהם. „עס וועט דאך דיזע פערמע פערקויפט ווערען אויף איינער ליציטאציע, אונ פילייכט וועט דיך ווער איבער שטייגען אונ דאן לא די וואס זיא וועט שוין נימאלס געהערען צוא אונזערעם מונק, וועט נאך אונזער מונק געהערען צוא יענעם קויפער אלס איינע געבורט פון איינער סקלאווין וואס איז איינע פון דיא סקלאווינען וואס געהערען צו דיזער פערמע, אונ דאן וויהע מיר, איך וועל דיזעם ניט איבערלעבען, אונ צווייטענס, געזאגט (פאלאזעם) דאס זיא וועט בלייבען דיינע, בין איך אויך נאך ניט געהאלפען דער מיט, דען דיינע איז ניט מיינע. דען דוא האסט דאך א זון וואס וועט פילייכט נאך לויז ווערען, וועט הייראטהען, וועט האבען קינדער, אונ איך מיט מיינעם מונק וועלען גאנץ בעזייטיגט ווערען, אונ פילייכט וועסט דוא נאך אליין אויך היי־ראטהען, אונ איך מיט מיינעם זון וועלען מוזען אונזער ברויט ער־בעטטעלן, אלזוי ווען דוא מיר ווירקליך גוט ביסט, זאלסט דוא צוא ליב מיר אונ אונזערן מונק בעזאנפטיגען דיין צארן אויף מיינעם פאטער, אונ טרייב ניט צו איינער ליצעטאציע אונ מיר וועלען דיר דיזע סוממע אוים צאלען ראטעס וויים, דען מיין פאטער האט זיך שוין אוים־געניכטערט אונ וועט שוין מעהר קיין פערשווענדער זיין, אונ וועט שוין שאלטען אונ וואלטען אין איהר (אין דער פערמע) העכסט ווירטה־שאפטליך, אונ איהרע איינקינפטע וועלען שוין קלעקען אום צוא דעקען דיא שולדען עד פרוטה אחרונה, אויסער וואס מיר וועלען אונז קענען נאך דערביי געגעהרען. טהוע עס אום גאטעס ווילען". —

„ניין, מיינע טייערע דינה" האט איהר דער הוגא געענטפערט, „דרינגע ניכט אין מיר מעהר. איך בלייב ביא מיינע ערסטע רייד, איך וויל דורכאוים דיינען פאטער צום בעטלער מאכען, אהנע אים מינדעסטען צוא שאדען דיר אונ אונזער קליינעם מונק. דען איך וויים פיל מעהר אלס געוויס, דאס דיא קאלאניע וועט בלייבען דורכאוים מיינע, דען דיא סוממע וואס איך האב אויפצווייזען אויף דיינעם פאטער איז פיל מעהר ווערטה אלס דיא פערמע. עס וועט קיינער עס ניט איינצאלען, אונ דאס איז אויך מעהר אלס געוויס דאס איך וועל קיין מאל ניט הייראטהען.

„אונ דיזעם וויים איך אויך קלאר אונ פילייכט ווייסט דוא אויך, דאס מיין זון, אים פאלל ווען ער וועט לויז קומען וועט ער קיינע

אנדערע הייראטהען אלס דיך, נון קומט עס ערסט אן אויף דיר, צוא דוא וועסט עס וועלען. צוואר איך ווייס דאס דוא ליבסט איהם פון הערצען, דאך בין איך נאך ניט געוויס מיט דיר דאס דוא זאלסט וועלען דיזען שריט טאהן עפענטליך, דען עס וועט דיר שטיין אין וועג דיינע רעליגיאן פיליכט, ווייל דוא ביזט פון אידישען גלויבען, מיין זאהן אבער קאטוליש, פיליכט וועלען עס ניט וועלען דיינע עלטערן, ווען זא, איז מיר ניט צוא העלפען דיר.

„בייא אלעם דעם פאדער איך ניט איצונד שוין איינע ענטשיידענדע (רעשיטעלנע) אנטוואָרט דאריבער, דען עלטערנס-ליבע אונ רעליגיאן זיינען וויכטיגע געגענשטאנדע וואס לאזען זיך ניט אזויא לייכט פערשאבערן וויא איינע מאטעריעללע (פראסטע) וואארע, מען מוז זיך איינע גרויסע צייט בעדיינקען אום אזוי איין געוואלטיגען שריט צוא טאהן. אונ בפרט נאך דאס ניט איך מיינע דיך צוא הייראטהען, נור מיין זון, אלזוי האט עס נאך גענונג צייט צו בעשפרעכען זיך מיט דיר דאריבער. פיליכט דיינקט ער אנדערס אלס איך איבער איינע רעליגיעזע אנגעלע-גענהייט (עניני אמונה), אונ פיליכט וועסט דוא דיך דאן אויך אנדערס בעזינען, דען עס וועט נאך לאנג דויערן ביז ער וועט ווערען בעפרייט, אונ אין פאל ווען ער וועט ווערען פעראורטהיילט (פערמשפט) צום טויט, בעהיטע גאט, דאן פערבלייבסט דוא מיט אונזערען קליינען מונק מיינע ערבען (יורשים), דוא, פערבלייבענד יודין וויא ביז אהער, כל זמן דוא לעבסט, אונ ער (דער מונק), קאטוליק, וויא ער וואר געטויפט דארט אין טענעריפא, נור מיט דעם בעדינג דאס דוא זאלסט קיין מאל ניט הייראטהען, דאן פערבלייבסט דוא אלזוי אונ דער מונק אונ דאס גלייכען אויך דיינע מוטער אין דער פערמע פיר אימער וויא ביז אהער, מיט דער זעלבען אכטונג אונ אנזעהען וויא ביז יעצט. נור דיין פאטערס פוס וועט זיך ניט טארען געפינען אין איהר (אין דער פערמע), וויא נור איך בעקום דיא פראוועס דאס זיא איז שוין מיינע.

„נון, מיינע טייערע דינה, מעהר קען איך ניט טאהן, אונ מעהר זאלסט דוא ניט פערלאנגען פון מיר, דען דיין פאטער איז בעסער ניט ווערטה, אונ האט זיך דאס גלייכען ניט פערדינט געמאכט בייא דיר דאס דוא זאלסט פיר איהם ליידען, דען וואלט ער נאך ווייטער פער-בליבען בייא דער פערמע, זא וואלט ער איהר מיט זיינער פיהרונג גאנץ אונ גאר פערשיינקט, אונ דוא מיט דיינער מוטער וואלטען מוזען בעטלען גיין, אונ דער מונק וואלט פארגעוויס אונגעזאמט פערקויפט געווארען פיר איינען סקלאווען. דאנק אלזוי גאט דאס עס האט זיך

אזוי אויסגעלאזט. אלזוי בערוהיגע דיך אונ שטילע דיין בעוועגטעס הערץ".

"אונ דיזעם מיין געגעדיגער הונא, האט זיא זיך אבגערופען צוא איהם מיט נאסע אויגען, איז צו פיל פערלאנגט פון איינעם קינדליכען הערצען, דען וויא איז עס מעגליך איינעם צו צוזעהען נאנץ גלייכגילטיג דאס זיין פאטער שמאכטעט אונ לעבט אין גרויסע נויטען, וועהרענד (בשעת) ער זעלבסט (דאס קינד אליין) שוועלגט (פערגעניגט זיך) אין אלעם גוטען, וויא דיזער פאל וועט דא זיין שוין מיט מיר, איך וועל לעבען וויא איינע פירסטין, אונ ער וועט לעבען אין דער גרעסטע ענטבעהרונג (לישעניע), אונ דיזער געדאנקען איז מיר איצונד שוין גאנץ גענוג צוא פערגאללען (צוא פערביטערן) דיינע זיסע גנאדע וואס דוא ווילסט טאן מיט מיר אונ מיט מיינער מוטער. אונ ביא אלעם דעם דאנקע איך דיר פיר דיין גוטעס פערשפרעכען צו טאן גוטעס מיט מיר אונ מיט מיינער מוטער, דען אהנע דעם וועט נאך פיל שלימער זיין".

"איך געשטעהע דיר עס (פריזנאיום), האט זיך דער הונא אבגערופען צוא איהר זייער פריינדליך, דאס דיין איידעלעס הערץ וועט דער ביא זייער פיל ליידען, אונ דיזעס פרייט מיך זאגאר דאס דוא בעזיצסט אזויא איין איידעלעס הערץ, וואס איז אזוי שטארק צו געטאן צוא עלטערן, וואס דיזעס איז איינע גרויסע זעלטענהייט ביא אייך רוסישע יודען. ביא אלעם דעם בין איך ניט אים שטאנדע בעסער צוא האנדעלען דער ביא, דען עס איז שוין דיזער שריט (שאג) אזוי נוט וויא שוין געשעהען, דען איך האב איינגעקויפט אלע זיינע וועקסלען, אונ האב אלזוי קיין אנדערן וועג איין צוא מאנען זייא וויא נור פון דיינער פערמא, וואס דוא האסט איהר געמאכט פיר איין אייגענטהום זייגעם (סאבסטוועננאסט), אונ צווייטענס וויא איך קען דיינען פאטער וועט ער שוין אליין ניט וועלען זיך אבשטעלען אין דיזע פערמע אונטער מיינער פערוואלטונג (הערשאפט אופראוולעניע), דען ער איז צוא שטאלץ דער צוא, ער וועט מיר דיזע גנאדע מיט פעראכטונג צוא ווארפען.

א, דיזער מענש האט פערדינט אזוי איין ענדע, דען ער איז העכסט אונדאנקבאר, ער האט דעם פערשטארבענען איזאק אונ זיינער פערשטארבענען פרויא וואס ווארען זיינע וואולטהעטער, אינפאם (שאנדליך) בעליידינט נאך זייער טויט. דען ער האט געמאכט בעקאנט אלער וועלט דאס דער מוראט מיינער איז איינע געבורט פון מיינער ליבע מיט דער עכסה אונ דאס איך זעלבסט בין איין זאהן איזאקס, איך פערשטייא זייער גוט דאס זיינע אבזיכט וואר דער ביא נור צוא קאמפראמעטירען (צוא שאנדע מאכען) דערמיט מיך אונ מיינען מוראט

ועהרענד (בשעת) איך האב איהם געקענט בעצאלען דער פאר מיט דער זעלבע מינצע. דען איך האב דאך געקענט ענטדעקען דאס דער מונק איז איינע געבורט פון מוראטס ליבע מיט זיינער טאכטער, דאס הייסט מיט דיר דינה, וואס עס וואלט איהם פיל מעהר געקריינקט אלס ער האט געקריינקט אונז מיט זיינעם ענטדעקען פאר אללער וועלט פון אונזער געזאקאנגע געבורט, אונ איך האב עס ניט געטאן. נון האט ער אזוי איין בייזעס ענדע, וויא דער פסוק זאגט: „משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מתוך ביתו" דאס הייסט ווער עס טוט אב שלעכטעס פיר גוטעס וועט קיין מאל קיין אונגליק ארוים פון זיינעם הויז".

דיא דינה איז געקומען צוריק נאך הויז, האט מיטגעטהיילט איהרע עלטערן אלעס וואס זיא האט געפונען פיר רעכטליך אונ פאססענד מיט צו טהיילען זייא, אונ אין פערלויף פון איינעם האלבען מאנאט וואר דיא פערמע ליציטירט, אונ וויא אויך זיא וואר איינגעבאטען זייער הויף פון דעם אראנס גוטע פריינד, ביא אלעם דעם האט זיא זיך אבגעשטעלט ביא דעם הונא. אונ דיא דינה מיט איהרער מוטער הולדא אונ דער קליינער מונק זיינען פערבליבען אין דער פערמע אין עהרען אונ אין אכטונג וויא דער הונא האט זייא פערשפראכען, אונ דער אראן וואס ער איז דאן געבליבען הויל וויא איין קאטויל, דאס ער האט ניט געהאט מיט וואס איין טאג איבער צו קומען, וואר ער אויפגעוויזען געווארען פון דער נויט צו דער האלטען זיין לעבען נור מיט מיטאגס מאלצייטען וואס ער האט אנגעהייבען צו געניסען ביא דיא יעניגע פריינד זיינע, וואס ווארען אין זיינע גוטע צייטען זיינע מיטשפייזער ביא זיינעם טיש, וואס וואר געדעקט מיט דיא בעסטע שפייזען אונ מיט דיא בעסטע ווייגען. ער האט אנגעהייבען אבצוהיטען דארט דיא מיטאגס-שטונדע אונ צו ווערען געלאדען צום טיש, ער פלעגט דארט ערשיינען אלס איין בעזוכער, אונ וואר גאסטליך אויפ-גענומען אונ גוט טראקטירט. נור דיזער סיסטעם וואר ניט פון לאנגער דויער, דען ער וואר אין יענע הייזער אויפגענומען אלס גאסט נור אזוי לאנג אלס מען האט נאך געמיינט דאס ער האט נאך איינענעס וואס צו עסען ביא זיך צו הויזע, אונ ער קומט צו זייא נור ווירקליך אלס בעזוכער. קוים אבער האט מען זיך דערוויסט דאס ער איז ברויטלאז (איין חסר לחם) וואר ער שוין אבגעוויזען אין פאדער-שטוב דורך דיא דינערשאפט, מיט דעם זעלבען נוסח וואס מען פערטיגט אב מאנכען לאסטיגען גאסט אדער שנארער: „דער הערר איז בע-שעפטיגט, אונוואהל" אונ דעם גלייכען. דען איבעראל איז איין וועלט דאס עס ווערט געלאדען צום טיש נור דער יעניגע וואס האט צו.

זַאט צוא הויזֶע , אָבֶער קֵין נויט בֶּעדירְפְטִיגֶער , אַזוי אֵיינֶער אִיז פֶער־אַכְט אונ צוא גְלַייךְ פֶערְשְׁמַאכְט , אונ אִיז דַאהֶער בַּאלְד אָנְגֶעקוּמֶען צוא גְנַאדֶענְבְּרויט , אונ דִיזֶעם הָאט אִיהם אוּנְגֶעזַאמְט פֶערְפִיהרְט צוא פִּיַאנְסְטָווא , אונ דָאס גְלַייכֶען צוא אַלֶע אַנְדֶערֶע פֶעהלֶערן וָואס פָאלְגֶען (גֵייעֶן נָאךְ) דֶער אַרְמוּטְה . עֶס אִיז מִיט אִיהם אַזוי וַוייט גֶעקוּמֶען , דָאס דֶער הוּגא הָאט אוּים אַכְטוּנְג צוא דֶער דינה וִויזַנאצֶעט פִיר אִיהן אֵיינֶע פֶּענְסְיָאן פוּן צְוֵוייא הוּנְדֶערְט פְּרַאנְק מָאנַאטְלִיךְ , אויסֶער קְוַואְרְטִיר אונ אַנְדֶערֶע לֶעבֶּענְס־בֶּעדִירְפְנִיסֶע , אונ דַאן הָאט דִיא דינה (זֵיינֶע טָאכְטֶער) גֶעדְרוּנְגֶען אִין דֶער מוּטֶער דָאס זִיא זָאל צוּזַאמֶען קוּמֶען מִיט אִיהם אוּם זִיא זָאל אִיהם הַאלְטֶען אִין צִיגֶעל (אִין צוּים) , אונ אַרויפְפִיהרֶען אִיהם צוּרִיק אויף דֶעם גְרַאדֶען לֶעבֶּענְסְוֶועג (דרך ישר) אונ עֶס אִיז אִיהר גֶעלוּנְגֶען (גֶעגְלִיקְט) , דֶען עֶר הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט בַּאלְד לַייטֶען (פִיהרֶען) פוּן דֶער הולדא , אונ הָאט זִיךְ אִין אֵיינֶער קוּרְצֶען צַייט גַאנְץ גֶעעֶנְדֶערְט צוּם גוּטֶען , אונ אִיז אַריין צוּרִיק אִין דֶעם אַלְטֶען גְלֵייז (קָאלֵייֶע) אִין וֶועלְכֶען עֶר הָאט גֶעוואַנְדֶעלְט , אַלְס עֶס הָאבֶּען נָאךְ גֶעלֶעבְּט זֵיינֶע שְׁווִיגֶער עֶלְטֶערְן . עֶר הָאט זִיךְ אוּים־גֶעזֶעהנְט (גוּט פְּרַיינְד גֶעוָוארֶען) מִיט דֶער אִידִישֶׁען רֶעלִיגְיָאן אונ דָאס גְלַייכֶען מִיט דֶער זִיטְלִיכְקֵייט (בְּרַאוְוהַייט) , אונ הָאט זִיךְ וִויא צוא זָאגֶען אַריין גֶעשְׁטֶעלְט צוּרִיק אִין רֵייהֶה אונְד גְלִיד (וָוא פְרוּנְט) דֶער מֶענְשְׁהַייט . זֵיינֶער טָאכְטֶער , דֶער דינה , הָאט צְוַואר אִים מִינְדֶעסְטֶען נִיט גֶעפֶעהלְט , דֶען זִיא אִיז זִיךְ פֶערְבְּלִיבֶען אִין דֶער קָאלָאנְיֶע (פֶערְמֶע) אִין עֶהרֶען אונ אַכְטוּנְג וִויא פְרִיהֶער , אַלְס דִיא פֶערְמֶע וַואר נָאךְ אִיהרֶע אֵייגֶענֶע אונ דֶערְצוּ נָאךְ הויכְגֶעשֶׁעצְט אונ גֶעלִיבְּט פוּן דֶעם הוּגא וָואס עֶר הָאט אִיהר בֶּעהַאנְדֶעלְט וִויא אֵיין אֵייגֶענֶעם קִינְד , בַּייא אַלֶעם דֶעם וַואר זִיא הֶעכְסְט פֶערְשְׁטִימְט (סְמוּטְנֶע) אונ הֶעכְסְט נִידֶערְגֶעשְׁלָאגֶען , דֶען עֶס וַואר אִיהר לֵייד אוּם אִיהר גֶעלִיבְּטֶען מוּראט , וָואס וַואר פֶערְאוּרְטְהַיילְט צוּא צְווִינְגֶע צְוַואנְגְאַרְבַּייט (דָאס הֵייסְט אִין אַרֶעסְטַאנְטְסְקֶע רָאטֶע) אִין אֵיינֶער וַוייטֶען פֶעסְטוּנְג . עֶר וַואר וֶועסְט פֶערְאוּרְטְהַיילְט צוּם שִׁיסֶען , נוּר עֶס וַואר אִיהם דִיזֶע טָאדֶעס־שְׁטְרַאפֶע פֶערְוֶועקְסֶעלְט אויף דִיא שְׁטְרַאפֶע פוּן אַרֶעסְטַאנְטְסְקֶע רָאטֶע , נוּר דוּרְךְ דִיא גְרויסֶע בֶּעמִיהוּנְגֶען אונ קָאסְטֶען פוּן זֵיינֶעם פָאטֶער הוּגא וָואס הָאט אִיהם בֶּעדויעֶרְט אונ בֶּעוֵויינְט וִויא אַ־יאַל אוּנְזֶער פָאטֶער יעקב זֵיינֶען זָאהן יאזעף . דִיזֶעם הָאט אִיהר שׁוין גַאנְץ אונ גָאר פֶערְבִּיטֶערְט אִיהר לֶעבֶּען , אונ צוא גְלַייךְ גֶעמַאכְט אִיהר אֵיינְג אִין דִיא גְרויסֶע הַאלֶען (זַאלֶען) , דֶען יֶעדֶער קְרֶעכְץ פוּן דֶעם הוּגא אונ זֵיין יֶעדֶער עֶכְץ וַואר אִיהר אֵיין דָאלְךְ (שְׁפִּיז) אִין אִיהרֶעם הֶערְצֶען , בַּייא אִיהרֶעם וִויסֶען דָאס דִיזֶעם הָאט אִיהם אָנְגֶעטָאן אִיהר פָאטֶער נוּר אונ קֵיין אַנְדֶערֶער . מֶעהר אַלְס דְרַייא גַאנְצֶע יָאהר וַואר

זיא

זיא אין אזויא איינער קלעממע , דאס גלייכען איהרע עלטערן , דען עס האט זעלבסט איהרעם פאטער העכסט געקריינקט דאס ער האט עס געטאן אונ האט אלזוי גענוג ערפאהרען (דערנאנגען) וויא וואהר עס איז דאס אלטע שפריכווארט : „נאך דער ראכע פאלגט דיא רייע״ (דאס הייסט באלד וויא מען איז זיך אן וועמען נוקם האט מען חרטה) . — גאנצע דרייא יאהר וואר דיזע גאנצע פאמיליע אין אזויא איינער טרויעריגען לאגע אונ נאכהער האט זיך זייער הארטער שיקזאל גאנץ פלעצליך אויסגעזאהנט (גוטפריינד געווארען) מיט זייא . דען עס זיינען אלע פאליטישע פערברעכער געווארען בעפרייט דורך איינען מאניפעסט פון נאפאלעאן דעם ערשטען ; וואס ער האט ארויסגעגעבען איבער אלע פראנצויזישע לענדער אין דעם טאג וואס ער האט בעשטיגען דעם פראנצויזישען טראהן אונ דער צו נאך גרויסע פאלעכצעניעס (לינדערונגען) פיר דען סקלאווענשטאנד געגעבען , וואס דערונטער וואר אויך דאס איין בעפרייטער סקלאווע האט אלע רעכטע פון איינעם פרייען עאוראפייער , צוא בעזוכען שולען , צוא ווערען אדוואקאטען אונ ציגאווניקעס אונ דאס גלייכען .

דער מוראט איז אלזוי געווארען בעפרייט , איז געקומען צוריק אויף אדלערפליגלען , אונ וואר אויפגענומען פון דער דינה אונ פון זיינעם פאטער הוגא מיט אפענע ארמען , אונ דער הוגא וואר דאן אזויא וייט ערפרייט אונ אזויא גוט געלוינט (באספאלאזען) דאס דיא דינה האט דאן אויסגעווירקט בייא איהם איינע אמניסטיע (פערגעבונג אדער פערצייהונג) פיר איהרען פאטער , וואס האט זיך שווער פערזינדיגט געגען איהם , אונ דאס גלייכען בייא איהרעם געליבטען , בייא דעם מוראט . ער (דער פאטער , דער אראן) וואר באלד גערופען צוא זייא , האבען איהם גע-רייכט זייערע הענדע , נאכהער גערעט מיט איהם פריינדליכע ווארטע , נאכהער זיך געקוסט אונ געוויינט וויא דער פאל וואר בייא דעם יאזעף מיט זיינע ברידער וואס זייא האבען איהם אויך גענוג לייד געטאן אונ זיינען געווארען אם ענדע העכסט גוט איינער דעם אנדערן . בייא דיזעם אויפטריט וואר אויך דיא הולדא אונ האט מיטגעוויינט .

עס וואר באלד דער טיש געדעקט אונ מען האט זיך גיטליך געטאן אונ אלס מען וואר גוטער דינגע (פריילאך) פון דעם גוטען ויין וואס וואר אם ענדע אויפגעמישט , איז ארויס פון טיש דער מוראט אונ האט זיך נידערגעקניט פאר דעם אראן , געטאן איהם א קוש אין האנד אונ געבעטען דאס ער זאל איהם געבען זיינע טאכטער דינה פיר איינע פרויא . דער אראן איז געווארען עפעס וויא צומישט אונ געבליבען איניגע מינוטען וויא אן זיך אונ נאכהער אלס ער האט זיך שוין בערוהיגט , האט ער זיך אבגערופען : איך האטטע עס גערן געטאן אונ האטטע עס גע-האלטען פיר איין גרויסעס גליק , דען איך בין דאך איצונד העכסט

געזונקען אונ לעבע נור פון דיינעם פאטערס גענאדען, נאך מעהר דוא געפעלסט מיר מעהר אלס אלע אנדערע יונגע לייט פון אלע אנדערע פערמער. בייא אלעם דעם בין איך ניט אים שטאנדע צוא ערפילען דיין וואונש, ווייל מיינע טאכטער איז דאך פון אידישען גלויבען אונ דוא ביסט פון קאטוילישען גלויבען, אלזוי וועט דאך מוזען מיינע טאכטער איהר גלויבען בייטען אום צוא הייראטהען דיך, אונ אזויא ווייט בין איך נאך ניט אזויא פרייא געזאנען אום צוא געבען איין ערלויבניס דער צוא.

„א, ניין, האט זיך אבגערופען דער מוראט, דיזעס וואלט איך זעלבסט ניט פערלאנגען פון אייך. מיר קענען אונז אבער פערהייראטהען מיט איינאנדער אהנע דאס איינער פון אונז זאל דארפען זיין גלויבען וועקסעלן, דען איך בין יודע וויא איהר זייט. מיינע מוטער וואר איינע יודין אונ האט מיך געלאזט בעשניידען אין דעם אכטען טאג פון מיין געבורט אונ דאס גלייכען מיך איינגעווייהעט (איינגעהייליגט) אין איהר, דאס הייסט געלאזט מיך לערנען דיא אידעשע רעליגיאן. נור עס וואר דיזעס איין געהיימניס פאר דער וועלט, ווייל מיינע מוטער האט מיך עמפפאנגען (מעוברת געווארען מיט מיר) דורך איינע פערבאטענע ליבע, אונ דאך בין איך אויך קיין ממזר, דען מיין געהיימער נאטירליכער פאטער איז דאך איין קריסט. נון בין איך אזויא גוט וויא איין גר". אונ אלס דער מוראט האט איהם געצייגט דאס ער איז ווירקליך בעשניטען אונ האט איהם נאך דער צוא בעוויזען דיא צייגניסע פון דעם דארטיגען רבינער, וואו זיינע מוטער, דיא עכסה, האט איהם געבארען, דאס ער האט איהם מכניס געוועזען לברית (אלס מעטערקע) וואר דער אראן העכסט ערפרייט. אונ בייא זיינעם וויסען שוין פון פריהער דאס זיינע טאכטער ליבט איהם, האט ער שוין גאנץ דרייסט אהנע צוא פרעגען איהר צוא זיא ווילינט איין אין דיזער פארטהיע, געגעבען זיינע ערלויבניס דערצו אונ צוגלייך אויך ערטהיילט זיינען הערצליכען זעגען דערצו. עס ווארען פריידען איבער פריידען אונ באלד דארויף וואר איינע גרויסע פערלאבונג אונ נאכהער דיא האכצייט. אונ ערשט דאן האט זיך דער אראן דערוויסט דאס דער קליינער ליבענס-ווירדיגער מונק איז זיין ענקעל (איינינקעל) אונ איז אויך געאידעשט. דאן ערשט האט ער איינגעזעהען דאס גאט האט זיך בעגאנגען מיט איהם מדה כנגד מדה, דען ער וואר פון איהם געצאלט מיט דער זעלבען מינצע וואס ער (דער אראן) האט געצאלט איינעם אנדערן. ער האט פערפיהרט איינע טאכטער בייא דעם אבראם, דאס הייסט דיא הולדא, אונ דער אונגליקליכער פאטער וואר נאכהער געצוואונגען צוא פערהייראטהען איהר מיט איהם, אלזוי וואר דער פאל איצונד מיט איהם אויך דאס דער מוראט האט פערפיהרט זיינע טאכטער

יא דינה אונ דער נאך האט ער אויך געמוזט איהר פערהייראטהען מיט איהם אונ האט אלזוי אנגענומען דיזע שטראפע גאנץ ערגעבען (פאקארנע) אונ ווילינ, דאס הייסט מצדיק געוועזען דיזען דין אויף זיך אונ האט איהם דאן אלזוי אויפגענומען (דען מונק) פיר איין איינעקעל מיט לוסט אונ מיט פריידען אלס איין געשיינק גאטעס, דען ער וואר איין העכסט געראטענעס קינד אונ ער האט איהם ערצויגען אין גאטעס פורכט.

דיזער אראן האט פערלעבט זיינע לעצטע יארען אין דעם קרייז פון זיינער פאמיליע וויא איין פאטריארך (שטאמפאטער), געשעצט אונ געעהרט פון זיינע קינדער אזויא ער אונ אזויא אויך זיינע פרויא, דיא הולדא. זייא ביידע האבען ערלעבט איין האהעס אלטער אונ זיינען געשטארבען וויא צוא זאגען בשבה טובה אונ געלאזען נאך זיך איינען שיינען נאמען. —

נון, מיינע טייערע לעזער אונ לעזערינע, בין איך שוין צוא ענדע מיט דיזער ערציילונג. זיא איז ניט קליין אונ דער צוא זייער שיין. זיא וועט אייך זייער גוט ווירצען אונ מאנכע לאנגע ווינטערנאכט פערקירצען. אבער מיין וואהרעס ציל מיט איהר איז פיל וויכטיגער אלס דיזעס. איך מיין דאס מען זאל פון איהר געניסען וואס וויכטיגערעס אלס איין וויסטען צייט פערטרייב. דען עס איז פילעס צוא לערנען פון איהר ווייל זיא איז העכסט אינהאלטס רייך, דאס הייסט זיא ענטהאלט אין זיך פילע ענינים, מאראל, קריטיק, נאטור וויסענשאפט, גאטעס פורכט, איבער-הויפט איינע גוטע לעהרע פיר עלטערן וואס האבען טעכטער, וואס מוזען געהיט ווערען מיט זיבען אויגען וויא אונזערע חכמים זאגען אויף דעם פסוק דארט אין פרשה נשא „יברכך ד׳ וישמרך" יברכך בבנים וישמרך בבנות, שהן צריכין שמירה, וויא מיר האבען עס שוין פריהער ערקלערט.

לײדער איז דיא צאהל פון יענע לעזער, וואס וועלען עס גאנץ געהעריג אויפפאסען, גאנץ ווייניג. דען דער גרויסע הויפען (המון עם) מיינט נור דיא קניידלאך אונ ניט דיא הגדה דאס הייסט זייא וועלען עס לעזען נור צוא איינעם צייט פערטרייב אליין אבער ניט אום וואס צוא ערלערנען פון איהר, אונ איך, דער פערפאסער פון דיזער געשיכטע, פערצייהע עס איהם (דעם המון עם) וויא דער בורא ברוך הוא פער-צייהעט איהם זיינען שלעכטען בעגריף (השגה) וואס ער האט פון זיינער וועלט וואס ער האט געשאפען. דען דער גרעסטער טייל פון איהם (פון דעם המון עם) וואס זיינען נור וואלליסטלינגע (בעלי תאוות) מיינען דאך דאס דיא וועלט איז נור איין פריידענהויז, איין טראקטיר, אונ דיא יעניגע וואס זיינען נור געלדגייצען (חומדי ממון) מיינען דאס דיא

וועלט

וועלט איז נור איין יארמארק , איינע בערזע , וואס איז אלזוי געשאפען
אום נור געלד צוא זאמלען אין איהר אונ דאס נור איינער פון
מיליאנען אונטער זייא איז איין וואהרער דיינקער וואס פערשטייט זיך
אויף איהרעם וואהרען צוועק (תכלית), דאס הייסט דאס זיא (דיא וועלט)
איז נור וויא צוא זאגען איינע פריגאטאוויטעלנע קלאססע צוא איינער
גרויסען שולע וויא אונזערע חכמים דריקען זיך דאריבער אוים: „התקן
עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין" אונ פילייכט נור דארום האט ער
איהר פיל קליינער בעשאפען אלס ער האט איהר גיקענט באשאפען ,
דען אונזערע חכמים זאגען דאס דער בורא ברוך הוא ווערט נור דארום
גערופען מיט דעם נאמען שדי ווייל ער האט געזאגט צוא זיינער
וועלט „די" גענוג ; זאנסט ווען ער וואלט עס ניט געזאגט וואלט זיא
געווארען פיל מיליאנען מאל גרעסער אלס זיא איז יעצט . ער האט
עס אבער ניט דערלאזען , פילייכט ביי זיינעם איינזעהען דאס זיא האט
אין זיך שוין גענוג רוים (פלאץ) פיר זיינע אויסערוויילטען נאך מעהר
אלס זיא ברויכען ; אונ דאס זעלבע האט מיך אויך אבגעהאלטען פון
צוא מאכען דיזע געשיכטע גרעסער , דען איך האב איהר געמאכט נור
פיר דיא קליינע צאהל מבינים אונ פיר זייא איז זיא נאך מעהר אלס
גענוג . ביי אלעם דעם האב איך איהר געשריבען אין אזויא א סטיל
(שלאג) וואס זאל אמיזירען , (אינטערעסירען) אויף דען אונוויסענדען ניט
ווייניגער וויא דעם מבין , וויא אונזערע חכמים זאגען אויף דעם פסוק
„קול ד' בהדר קול ד' בכח *) דאס דער בורא ברוך הוא (צוואר מיט
איינעם גרויסען להבדיל דערבייא) האט געשפראכען דיא עשרת הדברות
מיט אזויא א שטיממע וואס פיר דיא שוואכע וואר זיא זיס אונ אנגענעהם ,
אונ פיר דיא שטארקע וואר זיא העכסט קרעפטיג . —

*) פ' נשא י' קול ד' בכח קול ד' בהדר , אמר ר' חמא בר חנינא לבחורים קול ד' בכח לתשים קול ד' בהדר .

ענדע .

(אמער. געש.)